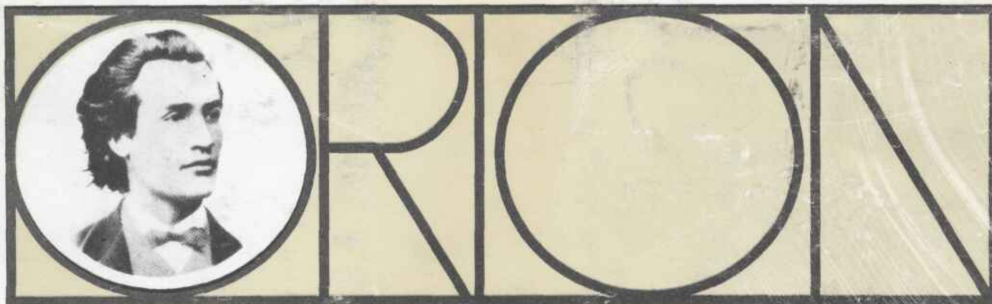

M. EMINESCU

OPERE

I

POEZII (1)

M. EMINESCU

OPERE

I

POEZII (1)

ACEASTĂ EDIȚIE APARE CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII

Coperta de DONE STAN

M. EMINESCU

I

POEZII (1)

Ediție critică de D. MURÂRAȘU
Postfață de EUGEN SIMION

EDITURA„GRAI SI SUFLET - CULTURA NAȚIONALĂ"
BUCUREȘTI, 1995

CUVÂNT DE LĂMURIRE

Ediția de față a fost pentru mine un instrument de lucru, pe care mi l-am pregătit ca să pot cerceta metodic opera poetică a lui Eminescu în desfășurarea ei, de la primele încercări versificate - câteva apărute în *Familia* - până la *Luceafărul.* Subiect de plăcere intelectuală vădită, care se nuanțează cu pasiunea de scrupulozitate.

Cea dintâi problemă care mi s-a pus a fost de a stabili, aproximativ unde nu se putea altfel, cronologia compunerilor poetice. Și lucrul nu a fost ușor.

Pentru caietele care s-au păstrat în întregimea lor, se poate confirma cu siguranță că sunt din epoca Vienei, a Berlinului, a Iașului, când Eminescu era revizor școlar ori redactor la *Curierul de Iași,* si când trăia o pasionată frământare afectivă; ori a Bucureștilor muncii istovitoare de la *Timpul.*

Datarea fiecărei scrieri în parte m-a preocupat și în studiile despre literatura populară culeasă de poet, preocupare pe care a avut-o și Perpessicius, în cunoscuta sa ediție. Trudnicele sale cercetări și organizări ale materialelor le-am urmărit cu atenție, ajungând uneori la aceeași concluzie, alteori însă socotind că trebuie să aduc unele retușări în cronologizare.

Mai anevoioasă, si pentru Perpessicius ca și pentru mine, a fost stabilirea unor date verosimile pentru producțiile din foi legate anarhic - fără cel mai elementar spirit științific, și, aș spune, fără de pietate - când manuscrisele poetului au fost încredințate de Maiorescu Bibliotecii Academiei Române.

Poezii diferite, învălmășite, unele puse la șir de-a-ndoaselea, așa că pentru aceeași scriere ești nevoit să străbați pagină cu pagină mai multe caiete, un haotic labirint în care ai câteodată impresia că te-ai pierdut definitiv. Pentru înlesnirea cercetărilor ce se vor înfăptui și după noi, cât va dăinui o limbă românească, aș propune să arate Academia un act de curaj, să procedeze la desfacerea acestor caiete și la reorganizarea foilor așa cum vor fi existat ele în ordine pe măsuța de lucru a poetului. Nici o muncă nu poate fi socotită prea mare, când ne ocupăm de opera aceluia de care s-a putut spune că este, după Zamolxe, cel mai de seamă om ce s-a născut pe pământul țării noastre.

Pentru scrierile din aceste caiete dezordonat legate, datarea nu poate fi decât aproximativă. Cine își închipuie că poeziile din aceste manuscrise ar putea fi datate riguros cu ziua și cu luna, se înșală și așteaptă imposibilul. Cerneala folosită, hârtia, scrisul cu anumite caracteristice ortografice, temele de inspirație, un *ce* greu de definit, dar pe care îl simțim cei ce ani de zile am fost aplecați asupra paginilor manuscrise, ne îndrumează în stabilirea unei date verosimile.

Lucrarea lui Perpessicius, altfel organizată decât a noastră, este o mare ediție bogată în informații și cuprinzătoare de materiale de permanentă utilitate pentru orice cercetător al poeziei lui Eminescu. Ediția noastră nu o reia pe a lui Perpessicius. Se reproduc uneori variante numai fiindcă le socotim necesare pentru scoaterea în reliefa vreunei valori artistice. Am-organizat opera poetică a lui Eminescu astfel că antume și postume se învârstează ca-ntr-un buchet de flori variate,

nu am pus hotare între ele. Am căutat să le distingem unele de altele numai prin caracterele tipografice - cele tipărite de poet au fost culese, în această ediție, cu caractere cursive. Astfel toate poeziile lui Eminescu se pot citi cu mulțumirea spirituală că avem dinainte ceea ce a găsit autorul demn de publicat și cum se încadrează antumele - cu zgârcenie date de poet la iveală - în imensa operă rămasă în caiete cu toate formele ei. Această operă postumă ne dă posibilitatea să cunoaștem și proiectele pe care o soartă vitregă le-a oprit în procesul lor de cristalizare.

Adâncirea problemelor pe care le suscită opera poetică a lui Eminescu se poate face numai într-o monografie specială, de aceea, ca introducere la ediția de față, ne vom mărgini la o privire generală.

Ceea ce izbește ochiul cercetătorului literar este comuniunea spirituală pe care poetul, încă din adolescență, o are cu tot ce se poate numi cultură în ambianța în care el si-a desfășurat activitatea. Nu s-a singularizat ca viață, căci ține legături strânse cu părinții, cu prietenii, cu artiștii pe care i-a urmat cu entuziasm în colindarea lor prin țară, cu noii cunoscuți pe care și i-a făcut în drumul spre Blaj și de aici, prin țară, din nou spre Cernăuți. Nu a rămas indiferent față de poezia noastră, ci dimpotrivă a căutat s-o cunoască în toate manifestările ei.

Ca teme și ca limbă, unde se pot stabili raporturi între poeziile din *Familia* și operele lui Alecsandri, Bolintineanu, Eliade Rădulescu, Sihleanu, Depărățeanu, Crețeanu și tot ce se putea cunoaște prin *Lepturariul* lui Aron Pumnul, în același timp, inițierea în istoria neamului și-o face prin *Letopisețe* (1845-1852), *Arhiva românească* (1840-1841 și 1845), *Arhiva istorică a României* (1865-1867) și prin scrierile istorice ale lui Hasdeu. Ecoul cunoștințelor din lucrările si scriitorii amintiți se poate urmări de la poezia *La mormântul lui Aron Pumnul* până la *Amicului Fîlimon Ilia*.

Totuși nu se poate afirma că poetul, chiar și acum în adolescență, ar fi un imitator. Temele cântate, deși sunt cele obișnuit romantice ale epocei, în felul lor de tratare poartă semnele a ceea ce se poate numi o personalitate în formație. Limba poeziilor lui Eminescu este acum o sinteză a limbii noastre până la 1866, iar amestecul de cuvinte populare, arhaisme, neologisme, provincialisme cu fonetică moldovenească ori cu intonație transilvană, ne reține atenția. Eminescu este cel dintâi poet al nostru care, cunoscând toate provinciile românești încă înainte de vârsta de 20 de ani, a realizat o alianță de graiuri, și ca spirit, în această privință, este un discipol al *Daciei literare*. Și în ce privește temele, este un fel al lui de-a-și arăta căldura familiară pentru oamenii mari ai neamului, gingășia în exprimarea dragostei pentru pământul natal, avântul în critica din *Junii corupți*. Scriind într-o epocă în care toți erau preocupați de naționalitatea noastră și-și arătau energia morală, și tânărul poet a scris *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* sub impulsul care îi venea din realitățile vieții noastre istorice.

Ajuns la universități străine, Eminescu, întocmai ca în adolescență, are pasiunea de-a se instrui, de a-și însuși cultura epocii lui. Curiozitatea pentru literatura străină și-o arătase încă de pe băncile școlii gimnaziale: mitologia greco-latină, povestirile cu culoare orientală ale Seherazadei, scrierile fantastice ale lui Hoffmann, *Nopțile* lui Young în traducerea lui Simion Marcovici, povestirea cu temă mistică-ocultistă *Lanțul de aur* a suedezului OnkelAdam, poeziile lui Schiller pot fi menționate pe baze documentare.

Epoca studiilor la Viena și Berlin înseamnează însă pentru înzestratul tânăr asimilarea unui nou strat de cultură cu rezonanță în afectivitate, gândire și imaginație. Pentru Shakespeare, pe care, în 1870, îl socoate „geniala acvilă a Nordului" va scrie câțiva ani mai târziu versurile din *Cărțile*. Faust, ca personaj modern ca sensibilitate, gândire și aspirații umane, și alte scrieri ale lui Goethe îl obsedează ani de zile. Byron îi este cunoscut de aproape, iar Satan, personificare a individualismului romantic, își are locul lui în felul cum Eminescu își exprimă revolta în *Demonism* ori în diferite părți ale versiunilor *Mureșanu*.

A pătruns scrierile lui Schopenhauer, sorbind tot ce putea să-i dea o privire adâncă asupra desfășurării istoriei omenirii. Și poetul nostru a simțit ce este tragic în existența cosmosului, ca și

în aceea a slabei făpturi omenești, deopotrivă supuse vampirismului timpului - viermele vremei roade în noi - dar nu l-a urmat pe filozoful german în predicarea ascezei ca mijloc de stingere a vieții. Cu elan mereu tânăr a cântat iubirea si a înnobilat în înaltă poezie și ceea ce gândirea îi arăta ca „un instinct atât de van". Ne-a creat mare poezie pasională de la acel vers unic ca naivitate „Locul aripelor albe l-aș căta-n delirul meu" până la acele unice ca dezlănțuire de afecțiune „Ca zece morți deodată durerile iubiri-s/ Cu-acele morți în suflet eu te iubesc, Tomiris" și de la acestea până la durerea stăpânită din *Oda — în metru antic* și apoi la versul amar „Căci azi le semeni tuturor" din *Pe lângă plopiijără soț.*

Așadar acceptând pesimismul cunoașterii, Eminescu nu-l urmează pe Schopenhauer în ceea ce este soluție extremă a filozofiei lui. Și chiar pesimismul, așa cum îl avem la poetul nostru, nu exclude o frământare spirituală care se încadrează în frământarea universală, căci în opera poetului avem puse față în față viață si moarte, absolut și mărginire, bine și rău, perfecție și decădere, dumnezeire și satanism, așa ca la toți marii romantici ai secolului. Se poate spune și despre Eminescu ceea ce, în *L'originalite de Baudelaire,* Robert Vivier a scris despre poetul francez: „En jetant ainsi son drame interieur sur le plan universel, Baudelaire faisait du romantisme bien autre chose que l'ideal d'un siecle et la formule d'un mouvement litteraire: il le plaçait du corp parmi les possibilités éternelles de la nature humaine, et le transformait en l'un des poles entre lesquels oscille notre comprehension de la vie".

La Schopenhauer se adaugă Kant și acesta îi dă fără îndoială acea înălțime de la care privește lucrurile, îi influențează și atitudinea morală, fâcându-l să se exprime pe sine în versuri ca: „Să cer a tale daruri, genunchi și frunte nu plec", ori „Prea bun pentru-a fi mare, prea mândru spre-a fi mic".

Filozofia metafizică o completează cu filozofia practic-socială de la *Zeitschrift fur Volkerpsychologie,* întâlnindu-se în preocupări cu celălalt tânăr de mare înălțime spirituală, Al. Xenopol, și luându-și note despre importantul studiu *Einleitende Gedanken iiber Volkerpsychologie.* Studiile de psihologie etnică îl vor preocupa și-n epoca activității la *Timpul,* dar încă de pe acum, îl fac să dea atenție la tot ce este original în viața neamului nostru, în manifestările literare și îndeosebi în poezia populară.

Tânărul pasionat de cunoaștere și de poezie trebuie să fi simțit o mare fericire că se afla la studii în epoca de glorie si de deplină recunoaștere a lui Wagner. Prin acesta a ajuns la înțelegerea poeziei miturilor, de la acesta i-a venit ideea de-a trata poetic mitul dacic, așa cum Wagner s-a arătat inspiratul din mit în *Tannhäuser,* în *Lohengrin,* în *Parsifal* și îndeosebi în întreaga tetralogie a Nibelungilor.

Se poate afirma că tot ce-a asimilat, în ce privește cultura, Eminescu până la sfârșitul anului 1874, i-a rămas fundamental în formația lui de poet. Poezia și cultura nu pot fi privite separat una de alta, când cercetăm caracterizările și gândirea din *Epigonii,* filozofia din *Memento mori,* care rămâne totuși un original poem istoric bogat în pitoresc imaginativ, preocupările sociale din *împărat si proletar,* accentele de revoltă din *Mureșanu,* versiunea 1872, ori mistica swedenborgiană din *Feciorul de împărat fără de stea.* Și în cea de-a doua epocă a vieții lui, Eminescu se caracterizează tot prin comuniune spirituală cu ceea ce constituie marea literatură și filozofie, desigur cu un orizont mai amplu-cuprinzător decât în anii adolescenței.

în toamna anului 1874, întorcându-se la Iași, Eminescu este mai întâi pasionat pentru poezia populară, într-o scrisoare din 8 XI 1871, mărturisește Veronicăi Miele că este preocupat de cronicele noastre si de culegerile populare, acestea oferindu-i motive de inspirație, în adevăr, din această vreme încep să fie scrise *Călin Nebunul, Fata-n grădina de aur, Miron si frumoasa Jără corp.* Valoarea folclorului o întrevăzuse sentimental încă de pe când făcuse parte din societatea „Orientul" (1869), dar acum o înțelege rațional, ca om cu cultură filozofică. Și de data aceasta, Eminescu ni se înfățișează ca realizator al unei sinteze de cultură si de poezie, pe aceasta din urmă intuind-o, așa cum se arată ea, ca simțire și imaginație, în basme, doine, balade.

Toată activitatea epocei de maturitate, cu *Scrisorile, Sarmis-Gemenii, Glossa, Luceafărul, Doina* este aceea a unui poet destinat să se simtă mereu al comunității din care s-a ridicat, spre a-i cânta trecutul istoric, spre a exprima o frământată poezie a dragostei, spre a arăta deșertăciunea multor lucruri pentru care se pasionează mulțimea, spre a pluti în sfere de gândire, spre a da pe față dureri si revolte care răzbat si din versurile populare. Urmărind dezvoltarea poeziei lui Eminescu de la încercările din *Familia* până la *Luceafărul,* se poate observa o creștere în amploare si adâncime a concepției, o dezmărginire din emoții pur personale spre a se înălta la teme universale, dar în același timp, o dată cu dezmărginirea, avem si o progresivă înrădăcinare în viata etnică, în poeziile intimiste *Crăiasa din povesti, Atât de fragedă,* sonetul *Afară-i toamnă* pătrund și elemente populare, în poezia inspirată din viața neamului nostru aceste elemente au rol mult mai important. Astfel, în *Scrisoarea III,* visul sultanului este temă de folclor oriental, iar scrisoarea fiului voievodului este numai prelucrarea unei culegeri populare. Ceea ce aparține, ca poezie, poporului este fundamental în *Doină,* în poezia de temă universală *Luceafărul,* influența populară este de prim ordin, însuși poemul filozofic având înfățișarea de basm în versuri, basm popular fiind si izvorul lui literar. Poetul, în toate etapele creației lui artistice a rămas înrădăcinat în tradiție și în viața artistică a poporului. Numai așa a izbutit să-1 exprime cu artă în simțirea și în gândirea lui. Ne rămâne statornic în minte mărturia dintr-un caiet al poetului: „Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarele soarbe un nour de aur din marea de amar" (ms. *2254,* f. 18v.).

Ne vom opri acum la unele chestiuni privitoare la opera poetică a lui Eminescu așa cum se prezintă în ediția de față.

Din această nouă organizare a operei poetice, mai putem afla cu surprindere că Eminescu avea lucrări aproape definitivate care, de s-ar fi publicat prin 1872-1874, ar fi însemnat încă de pe atunci momente importante în dezvoltarea poeziei noastre moderne: *Filosofia copilei* (1867), *De ce să mori tu?* (1869), *Locul aripelor* (1869), *Basmul ce i l-aș spune ei* (1871), *Frumoasă sijună* (1871), *Demonism* (1871-1872), *Eco* (1872), din care face parte și *Sara pe deal* publicată numai în 1885 de Maiorescu, *Odin si poetul* (1872), părți întregi din cele două mari poeme *Feciorul de împărat fără de stea* și *Memento mori* fac din Eminescu, încă înainte de *împărat și proletar* (1 874), cel mai mare poet pe care 1-a avut literatura noastră.

Aceleași expresii ori imagini sunt reluate în cursul activității poetului, folosite într-un nou context și înzestrate cu un conținut afectiv și ideatic, de mare amploare, în *Din străinătate* (1866), două versuri caracterizează îndeosebi starea afectivă a poetului:

E inima mea tristă, ce n-are mângâiere,
E sufletu-mi, ce arde de dor nemărginit.

„Dor nemărginit" are aici un cuprins afectiv apropiat de ce este „dorul" în înțelesul graiului popular. Cincisprezece ani mai târziu, în 1881, apare *Scrisoarea I,* din care desprindem versurile:

De atunci si până astăzi colonii de lumi pierdute
Vind din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Si în roiuri luminoase izvorând din infinit
Sunt atrase la viață de un dor nemărginit.

De data aceasta, „dor nemărginit" exprimă un gând filozofic, este o adâncire a problemei lucrului în sine, a voinței deci în interpretarea schopenhaueriană, ca forță ce îmboldește spre viață tot ce este pe lume, de la piatra imobilă până la ființa umană încercată de pasiuni și frământată de idei. Unele imagini sunt smulse din lucrări care n-au mai fost duse la desăvârșire și-și capătă o nouă strălucire fiind fixate într-o capodoperă. Astfel, în *Memento mori,* v. 332:

Și din sure căi de caos colonii de lumi pierdute

îl reaflăm în *Scrisoarea I.*

Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute.

în povestirea al cărei erou este faraonul Tlâ: „Ajunseră curând afară de oraș, la țintirimul cu murii lui albi și lungi, ce păreau unși cu var de lumina lunii", în *Melancolie* (1876) se află cunoscutele versuri:

Văzduhul scânteiază si ca unse cu var
Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar.

în poezia *Locul aripelor* (l 869):

Cungiurând c-un braț molatec gâtul tău cel alb ca zarea,

„braț molatec" este clară expresie a senzualității și voluptății. Când însă, în *Venere si Madonă* (l870) poetul scrie:

Braț molatic ca gândirea unui împărat poet

suntem transpuși pe alt plan afectiv și ideologic.

într-o scenă din *Bogdan Dragos,* încercarea dramatică de prin 1877, se află următoarele versuri:

Tu ești așa de albă ca floarea de cireș
Si soarta mea te puse în calea mea să ieși...
Să treci ca o ușoară crăiasă din povesti...
Tu gingașă mireasă a sufletului meu...

în toate versiunile poeziei *Atât de fragedă* (1879) s-au păstrat forme modificate ale acestor versuri, esențialul însă a rămas același, spre a ne sugera un candid sentiment de dragoste.

Aceste reluări de expresii, imagini, versuri întregi pun însă și o gravă problemă în legătură cu desfășurarea talentului poetului.

Chiar din 1872, dând formă definitivă nuvelei *Sărmanul Dionis,* poetul a renunțat să mai lucreze la romanul *Naturi catilinare.* în aceeași epocă, publică *Egipetul,* dar părăsește marele poem din care făceau parte versurile acestei poezii, *Memento mori.* Ca poezie aparte apare *împărat si proletar* (1874), deși și aceasta trebuia să fie un episod tot din *Memento mori.* în 1876 publică atât de frumoasele versuri din *Călin - File din poveste,* dar toate își aveau locul în *Călin Nebunul,* marele basm în versuri la a cărui definitivare a renunțat, încercarea dramatică *Bogdan Dragos* este sărăcită de valori poetice spre a se ajunge *la Atât de fragedă,* la părți din *Diamantul Nordului,* la părți din *Sarmis - Gemenii* și la *Renunțare.* Și *Sarmis - Gemenii,* în loc să fie adusă la desăvârșire, rămâne la rolul de-a furniza versuri frumoase pentru *Atât de fragedă* și *Din valurile vremii.*

Rămânem nedumeriți că poetul a putut să-și sfărâme geme unice spre a se face șlefuitor de mărunte pietre prețioase. Urmărind desfășurarea în timp a operei lui Eminescu și coroborând informațiile biografice, se pot surprinde momentele când apar la poet „semnele disperării", începând încă din epoca Vienei, poetul devine tot mai conștient de un rău organic care îl minează și-1 face să creadă că nu mai avea timp pentru marile opere însăilate în liniile lor generale și realizate chiar în multe părți. Atunci a început să-și răpească fragmente din manuscrise și să publice lucrări revelatoare pentru unele posibilități cu care 1-a dăruit o natură, pe care, în sinea lui, avea motive s-o binecuvânteze, dar si s-o blesteme. Este un tragic proces pe care l-am urmărit în *Eminescu -Viața si opera* si am ajuns la convingerea că, oferindu-i-se postul de redactor la *Timpul,* Eminescu n-a lăsat să-i scape prilejul si s-a aruncat în ziaristica militantă ca spre o salvare.

Nimeni nu mai pune la îndoială că Eminescu a fost un poet cult, în înțelesul că-și însușise tot ce, în epoca lui, se putea numi înaltă cultură literară și filozofică. Și fără să-și fi îmbogățit

spiritul cu varietatea de cunoștințe, pe care le relevă în parte notele din manuscrisele sale, ar fi fost un mare poet datorită însușirilor lui înnăscute, ar fi fost un Creangă al poeziei sau ceva care să ne îndrepte gândul spre țăranul anonim creator al *Mioriței.* Urmărirea însă a poeziilor lui în desfășurarea lor evolutivă duce spre observații din care vom nota aici câteva.

în marele episod închinat Greciei, în poemul *Memento mori,* Eminescu se arată cunoscător al unei povestiri mitologice, de care va fi fost impresionat încă de pe vremea când, la gimnaziul din Cernăuți, citea cu pasiune cartea elementar-informativă a lui G. Reinbeck, *Mythologie fur Nichtstudierende.* Orfeu, cu încredere în acordurile arfei, pătrunde în întunecimile infernului, de unde izbutește s-o îndrumeze spre lumină pe Euridice, dar nerespectând legea ce i-o impusese Proserpina, o pierde din nou pe cea aproape ajunsă la poarta deschisă spre viața pământească. Copleșit de durere și de deznădejde, cântărețul mitic stă cu cotul rezemat de arfa pe care o sfărâmase.

Eminescu își pune problema ce a făcut Orfeu cu instrumentul din care scotea sunetele care îmblânzeau fiarele și dădeau viață lucrurilor. Aruncând arfa în haos, lumile toate: „Caravane de sori regii, cârduri lungi de blonde lune", ar fi pornit pe calea pierderii în spațiul nesfârșit.

Poetul crede însă că arfa ar fi fost aruncată în mare și a fost urmată de Grecia care a lunecat spre decădere, după ce înflorise ca nici o altă țară cu gândurile ei sublime și cu arta ei neîntrecută. Credința aceasta este însă tulburată de îndoială. Dacă totuși arfa n-a fost aruncată în mare, ci în haos? Și o dată stăpânit de noul gând, Eminescu ajunge la exprimarea unei idei poetice, pe cât de impresionantă, pe atât de nouă în literatura noastră:

Dar mai știi? N-auzim noaptea armonia din pleiade?
Știm de nu trăim pe-o lume, ce pe nesimțire cade?
Oceănele-nfinirei o cântare-mi par c-ascult.
Nu simțim lumea pătrunsă de-o durere lungă, vană?
Poate-urmează-a arfe-antice suspinare-aeriană,
Poate că în văi de chaos ne-am pierdut de mult... de mult!

Aici nu mai avem un element livresc, ci intuirea poetică a stării afective caracteristice secolului. Este acel *Weltschmerz,* de care amintește Eminescu în scrisoarea către lacob Negruzzi, din Viena 5/17 iunie 1870, lămuritoare pentru ideea poetică din *Epigonii.* Este starea de îndurerare pe care au exprimat-o marii reprezentanți spirituali de la Byron și Leopardi până la Schopenhauer, de la John Keats, poetul lui Endymion, pentru care durerea-nefericirea este o stare naturală a lumii, până la Leconte de Lisle, gânditorul poet din *Bhagavat,* pătruns de ideea că universul este străbătut de vaierul suferinței:

Une plaine est au fond de la rumeur des nuits,
Lamentation large et souffrance inconnue
Qui monte de la terre et roule dans la nue...

Prin versurile lui, Eminescu arată că îndurarea personală coincide cu aceea a umanității secolului. Și acum sensibilitatea poetului se arată adâncă și fin nuanțată.

Dar în această intuire a unui *Weltschmerz,* pe care-l află și la poeți de-ai noștri ca Nicoleanu, Skeletti și Matilda Cugler, Eminescu arată și pătrunderea unei stări afective în desfășurare. Cu cât înaintăm spre sfârșitul secolului, tot mai precis capătă expresie gândul falimentului științei, în care mulți își puseseră nădejdea creării fericirii în societatea umană. Occidentul nu mai crede în rațiunea universală și-și caută alte căi care să ducă spre îndepărtarea neliniștilor si satisfacerea aspirațiilor interioare. Detronând rațiunea, unii merg spre credința

religioasă, alții spre exaltarea pasiunii, trăirii, urmării forțelor obscure din ființa umană. Antiintelectualism ori antiscientism își află expresia în scriitori ca Gide din *L'Immoraliste* (1894), ori ca Brunetiere din *Sur les chemins de la croyance,* care, în 1896, proclamă „la faillite de la science".

Și la noi avem unele manifestări intelectuale semnificative încă din perioada pre-sămănătoristă. în *Epoca,* din 9 II 1896 se înregistrează conferința lui Brunetiere *Renașterea idealismului,* înscriind-o ca o reacțiune față de pozitivism, realism si naturalism, în același ziar, la 7 XI 1896, Rădulescu-Motru face o privire asupra gândirii și sensibilității occidentale prin articolul *Curentul idealist contemporan.*

Am scos în relief aceste date, fiindcă încă de prin 1874 Eminescu ni se dă pe față ca poet care își are mijloacele lui pentru descifrarea a ceea ce era zbucium în adâncul sensibilității umane si scrie acele versuri din *în căutarea Șeherazadei,* pe care ediția Perpessicius le-a adus la cunoștința marei mulțimi:

E Orientul. Codrii cu grandoare,
Cu vârfii nalți vor norii să-i disfețe.
Cetăți prin ei își pierd a lor splendoare...

Ajung la țărm - se-ndoaie ca o liră
Cu valuri înstrunită-n lunge rânduri,
Un mic liman, ce raze blând respiră.

Corăbiei apusene grea de gânduri
Sinistre - eu pe valuri îi dau drumul,
Frântă de stânci se risipește-n scânduri...

Las pe-altii să zidească din ruine
Zidiri de-o zi pe răbdătoarea spată
A vechiului pământ, ce nu-s de mine.

în furnicarii din Apus ei toată
Viata-și fac doruri vane, nebune,
Nu știu că-n lume nu-i ceea ce cată.

Ei caut adevăr — găsesc minciune.
Neam vine si neam trece - toți se-nșală.
Eu adevăr nu cat — ci-nțelepciune.

Căci mintea cea de-nțelepciune goală,
Oricât de multe adevăruri știre-ar,
Izvor de amărâre-i si de boală.

Romantică este și această atitudine a poetului, „înțelepciunea" este aici opusă „căutării adevărului", „scientismului" occidental al secolului.

Romantic fără îndoială, cum dealtfel singur se consideră, Eminescu are în scrisul lui și note realiste. Să ne oprim la unele versuri care au fost aduse de mai multe ori în discuție de cercetătorii operei poetului.

în *Când te-am văzut, Venera...* care poate fi de prin 1876, următoarele versuri:

Te miri atunci, crăiasă, când tu zâmbești, că tac:
Eu idolului mândru scot ochii blânzi de șerpe,
La rodul gurii tale gândirile-mi sunt sterpe,
De cărnurile albe eu fălcile-ti dizbrac.

Și pielea de deasupra si buzele le tai.
Hidoasa căpățână de păru-i despoiată,
Din sânge si din flegmă scârbos e închegată.
O, ce rămase-atuncea naintea minții-mi? Vai!

Cu unele modificări, aceste versuri au fost reluate si în *Gelozie* de prin 1880. Spre *Une charogne* merge gândul Constanței Marinescu *(Postumele lui Eminescu,* Buc., 1912). Observăm mai întâi că versurile pline de realism îi puteau fi sugerate lui Eminescu și de vreo scriere mistică - avea în biblioteca sa *Cărticica sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simțuri* - ori chiar de un mare clasic francez, în adevăr, în *Curierul de Iași,* din 4 iulie 1876, în articolul *Teatru de vară,* Eminescu se arată cunoscător, însă nu si prețuitor al operei lui Racine. în una din cele mai strălucite creații dramatice, *Athalie,* în actul II, scena 5, Jesabel îi apare Athaliei în vis:

Tremble, m 'a-t-elle dit, fille digne de moi;
Le cruel Dieu des Juifs l'emporte aussi sur toi.
Je te plains de tomber dans ses mains redoutables,
Ma fiile. En achevant ces mots epouvantables,
Son ombre vers mon lit a paru se baisser;
Et moije lui tendais les mains pour l'embrasser;
Maisje n 'ai plus trouve qu'un horrible melange
D'os et de chairs meurtris, et traînes dans lafange,
Des lambeaux pleins de sang, si des membres affreux
Que des chiens devorants se disputaient entre eux.

Admițând însă că Eminescu a plecat de la Baudelaire, pe care în adevăr, 1-a cunoscut, ceea ce nu trebuie să ne mire, căci știm că-n *Convorbiri literare,* din 1870, au apărut câteva traduceri din poetul francez „maudit", este necesar să subliniem că 1-a și înțeles pe Baudelaire si a văzut cât spiritualism constituie un fond de nemărginit orizont pentru un realism, desigur, prins în versuri desăvârșite. Avem în *Une charogne* imaginea descompunerii unui hoit, dar hoitul acesta este parte din mișcarea, din viața universală. Nu se poate trece peste versuri ca următoarele:

Et le ciel regardait la carcasse superbe
Comme une fleur s 'epanouir...

Et ce monde rendait une etrange musique,
Comme l 'eau courante et le vent,
Ou le grain qu'un vanneur d'un mouvement rythmique
Agite et tourne dans son van.

Les formes s 'effacaient et n 'étaient plus qu 'un reve,
Une ebauche lente à venir
Sut la toile oubliée, et que l'artiste achève
Seulement par le souvenir.

Facem observația că și Eminescu nu se oprește la realismul în sine, în *Gelozie,* ci de la el, prin contrast, se ridică la sentiment și imaginație de amploare sublimă.

Nu materia sub aspectul ei hâd, iubirea în forma ei ideală îl subjugă pe poet:

Dar m-ai învins... Pătruns-ai a inimei cămări
Și-acum lucești ca steaua fatală peste mări
Pe gândurile mele...

Acum pentru a-și exprima sentimentul mai cu putere, Eminescu desfășoară, în versuri de artă desăvârșită, un aspect al naturii, impresionând sensibilitatea, înălțând gândirea, vrăjind prin imaginație poetică. Viziunea are grandoare și-i adecvată sentimentului de dragoste sublimă:

Mă mișc ca oceanul cu suferinți adânci,
Ce brațele-i de valuri le-atârnă trist de stânci.
Se-nalță si recade și murmură într-una
Când lunecă pe negre păduri de paltin luna:
Pătruns el e dejalea luminei celei reci...
în veci de el departe si el iubind-o-n veci.
De s-ar lăsa pe sânu-i, din cer vreodinioară,
El ar simți că-nluntru-i cu ceru-ntreg coboară
Și-ar cadența durerea-i pe-al veacurilor mers
C-un univers deasupră-i și-n el c-un univers.

Și cum pentru noi, în chip statornic, fiecare parte din opera poetică a lui Eminescu este în raport cu întregul, trimitem, pentru versurile menționate, la versificarea de prin 1873 *Cum oceănu-ntărătat.*

Prin 1870, Eminescu și-a alcătuit un mic volum de poezii, probabil cu intenția de a-l publica. Aici aflăm si câteva din poeziile care ajunseseră la cunoștința publicului: *La mormântul lui Aron Pumnul, De-aș avea..., O călărire în zori, Din străinătate.* Eminescu a introdus mărunte modificări în textul mai înainte publicat, și credem că trebuie să se țină seama de ele. Astfel, in *La mormântul lui Aron Pumnul,* versul 3; *Acuma,* în loc de C-acuma. Tot aici se vede si renunțarea la unele fonetisme ori ortografieri de școală bucovineană: sâmț, pre-n (prin), de-n (din). *O călărire în zori* suferă numeroase modificări, așa că o înscriem si ca versiune nouă în *Comentarii eminesciene,* 1866-1874.

După publicarea în *Convorbiri literare, Scrisoarea III* a fost reprodusă, cu unele remanieri în *Timpul,* din 10 mai 1881. De această republicare, semnalată încă din 1932, se tine seama în edițiile din urmă. Și multe erori ar fi dispărut de mult din poeziile lui, dacă Eminescu și le-ar fi organizat singur pentru republicare în epoca lui de glorie de după 1881.

Un caz aparte constituie poezia *Dorința,* apărută în *Convorbiri literare,* din 4 septembrie 1876. Manuscrisul, încredințat Veronicăi Miele la 10 martie 1876, se reîntoarce la poet în vremea unei trecătoare neînțelegeri cu iubita sa, la 27 iunie 1880. Eminescu a introdus pe manuscris modificări în strofele 2 și 6, care arată și schimbare în atitudinea afectivă a poetului. Modificările sunt în legătură cu circumstanțe vremelnice și mișcorează valoarea artistică a textului din 1876. Pe acesta l-am considerat ca definitiv, dar, în comentariile noastre, am dat indicațiile necesare.

Cercetarea din nou a revistelor la care a colaborat poetul, a edițiilor Maiorescu și a manuscriselor lui Eminescu ne-a înlesnit corectarea unor erori strecurate și transmise de la o ediție la alta, până în vremea noastră. Se află astfel de cercetări și-n poezii de mai mică însemnătate, dar si în câteva din cele mai frumoase creații ale lui Eminescu. Menționăm aici: *Speranța, Epigonii, Antropomorfism, Călin Nebunul, Femeia?... măr de ceartă, Zadarnic șterge vremea, Pierdută pentru mine, Ghazel, Codru si salon, Tat twam asi, Minte și inimă, Cu pânzele-atârnate, Scrisoarea II, Scrisoarea V, Oricât de mult am suferit, Pe lângă plopii fără soț.*

Critica atentă a textului și dorința de-a smulge înțelesul adevărat din versuri care par obscure justifică unele modificări, mai ales dacă avem în vedere că poetul în multe locuri din manuscrise, în momentul inspirației, ortografiază pripit si că și redactorii de la *Convorbiri literare* nu o dată au trecut prea cu ușurință peste textul primit la redacție. Se știe dealtfel că Eminescu s-a plâns de greșelile strecurate în poeziile ce i se publicau.

Un pasaj din *împărat si proletar* apare cu deosebiri în diferitele ediții: *Convorbiri literare* si ed. Maiorescu, ed. Ibrăileanu și Perpessicius. înțelesul este că lumea ar fi floare a dorințelor obscure. Adevărata formă a versurilor trebuie să fie aceasta:

în orice minte lumea își pune întrebarea
Din nou: de unde vine si unde merge — Floare-a
Dorințelor obscure sădite în noian.

Aceasta este în acord și cu gândirea din strofa următoare: sâmburele lumii - dorința si mărirea - este trăitor în inima orișicui. Din acest sâmbure, zvârlit la întâmplare, venit din mister și plutind în mister, nu se știe dacă va ieși ceva. La fel, un pom înflorește, dar „în calea de-a da roade" cele mai multe flori pier.

Pe lângă plopii fără soț pune o problemă căreia trebuie să i se dea o soluție. Versurile 24, care încheie o strofă, și 25, cu care începe strofa următoare, pot avea sens deosebit după cum se face ortografierea, alta la Bogdan-Duică, alta la Perpessicius, alta la Ibrăileanu. în *Scriitori români și străini* (p. 131 notă) Ibrăileanu interpretează verbul „înmărmureai" ca tranzitiv, iar „Un chip de-a pururi adorat" ca un complement direct al acestui verb.

Cercetarea textului din *Convorbiri„literare* și apoi a edițiilor Maiorescu ne duce spre lămurirea chestiunii. Mai întâi, în *Convorbiri literare,* nu avem „înmărmureai", ci „înmărmurai". / Prima formă poate avea și un înțeles derivat, a doua este însă cu totul clară: de veneai de marmură, te prefăceai în marmură. Se lămurește atunci si întreaga strofă care urmează: prin arta poetului îndrăgostit, iubita ar fi căpătat eternitate si ar fi rămas în viziunea posterității ca una din acele marmuri care înfățișează un chip „de-a pururi adorat", asemănător numai cu divinitățile antice eternizate prin sculptură.

Păstrând forma „înmărmurai" din *Convorbiri literare* și urmând textul din ed. a Vl-a a lui Maiorescu, ajungem la singura formă pe care trebuie s-o primească edițiile Eminescu:

Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu ale tale brațe reci
înmărmurai măreț —

Un chip de-a pururi adorat,
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi.

Pentru *Scrisoarea V,* a intrat în Biblioteca Academiei un nou manuscris, *5186,* dar acesta nu poate fi socotit ca textul ultim și definitiv. Cercetarea versiunilor *Scrisorilor* ni-l arată pe poet lăsându-se mai întâi în voia imaginației și improvizației, de pe urma cărora textul este prolix. Numai apoi vine munca de îndepărtare a tot ce este de prisos ori nu cadrează cu tonul general și cu ținuta spirituală a operei. Din versurile *Scrisorii II* și *Scrisorii III* poetul a eliminat pasaje întregi a căror expresie vehementă, raportată la anumite persoane din viața noastră publică, ieșea din limitele artei. Și versiunea din ms. *5186* nu poate fi luată în considerare în detrimentul textului concis și bine organizat din *Convorbiri literare,* 1 februarie 1890 si ediția a V-a Maiorescu.

Acest text trebuie completat, cum au făcut Scurtu, Ibrăileanu și Perpessicius, cu versurile 79-81, absolut necesare și pe care le cuprinde ms. *2282:*

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă
C-aruncându-se în valuri si cercând să te-nțeleagă
Ar împlea-a ta adâncime cu luceferi luminoși?

Aceste trei versuri vor fi format o grupă strofică, pe care culegătorul tipografic a sărit-o din neatenție, fapt care a rămas neobservat de redactorul *Convorbirilor literare.* Greșeala a pătruns apoi în toate edițiile.

Egipetul a apărut în *Convorbiri literare,* din 15 iunie 1872. *Sara pe deal* a fost publicată de Maiorescu în *Convorbiri literare,* din 1 iulie 1885. Pentru înțelegerea mai bună a inspirației poetului, am redat întâiei poezii locul ei în *Memento mori,* iar celeilalte locul ei în *Eco.* Pentru atât de artistica poezie *Sara pe deal* este bine să se știe că Eminescu a scris-o în epoca de tinerețe, prin 1872.

în postumele lui Eminescu, publicate de editori după manuscrise, lipsesc uneori cuvinte din versuri. Perpessicius a completat aceste lipsuri, adesea intuind cuvântul care întregea în mod firesc versul. Pe lângă versiunile cu scrisul grăbit și cu multe corectări, se află și versiuni scrise caligrafic și care lasă impresia că ar reprezenta formele definitive. Se întâmplă însă uneori ca și în acestea să se fi strecurat erori, pe care alte versiuni ne ajută să le îndepărtăm. Astfel *Ah, cerut-am de la zodii,* poezie transcrisă frumos în ms. *2262,* f. 146v., cuprinde versul 3 într-o formă greșită gramatical.

Dulcii sânului tău rodii

Forma corectă se află în același ms. la f. 93.

Dulci a sânului tău rodii

Evident „a" este un moldovenism, în loc de „ale". O altă formă avem, în același ms. la f. 112:

Ale (sânului) pieptului tău rodii.

Sunt cazuri care dau naștere la unele discuții, în *Codru si salon,* strofa care cuprinde versurile 125-128 are versul din urmă necomplet și nedefinit. „Și-n ăst mormânt aș pune iubita-mi". Spre-a nu prezenta un text lacunar, Perpessicius completează și creează un nou vers:

Și-n ăst mormânt te-aș pune ca pe-un mărgăritar.

Dar Eminescu mai are și acest cuvânt (mărgăritar) și la rima versului 98 si, apoi, credem că poetul 1-a evitat și din motiv că socotea nepotrivită comparația care, ca să zicem așa, se oferea de la sine prin ușurința rimei.

în loc să colaborăm cu poetul, credem că este preferabil să se transpună aici întreaga strofa, bine închegată, așa cum se află în versiunea din ms. *2280,* f. 11–12v.:

Și de-ai muri, iubito, căci contra morții n-are
Nici Dumnezeu putere — as stinge cu un gând
într-o grămadă naltă sistemele solare
Și chipul tău de marmur l-aș pune-n ăst mormînt.

Caz asemănător în *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!,* în strofa a patra, lipsesc versurile 5-6 pe care le completează Perpessicius cu versuri proprii. Preferăm transpunerea aici a strofei întregi complete, așa cum o avem în versiunea din ms. 2255, f. 302v.

Nu se poate trece cu ușurință peste problema fonetismelor moldovenești. Pe vremuri, când Macedonski si *Literatorul* duceau campania împotriva *Convorbirilor literare* și îndeosebi a lui Eminescu, Th. M. Stoenescu a putut scrie că Eminescu era „poet al dialectului moldovenesc" *(Literatorul,* 1881, p. 166). Astăzi însă oricine știe că Eminescu este tot atât al Moldovei (cât și al întregului pământ românesc. Are în scrisul lui particularități fonetice, dar trebuie să le luăm în seamă așa cum sunt, ceea ce nu micșorează cu nimic valoarea poetului. Desigur, odată si odată, se va ajunge la o deplină unificare a limbii în scris. Nu putem însă modifica limba lui Eminescu, așa cum n-o modificăm nici pe-a lui Neculce, a lui Creangă ori a lui Sadoveanu, pitorescul lor reprezintă o etapă din istoria limbii noastre si ar fi neserios să nu o luăm în seamă.

Păstrăm deci particularitățile de grai așa cum se află în manuscrise ori în *Convorbiri literare,* dar nu consemnăm ceea ce ar fi doar grafie specifică epocii. Desigur că sunt si cazuri când unificarea de scris nu se poate face. Astfel, un exemplu îl avem chiar în *Epigonii:* versul 112: „Noi reducem tot la pravul..." si versul 114: „Toate-s praf..."

Eminescu scrie mai adeseori *sunt,* nu *sînt.* Totuși în *Din lira spartă,* v. 11, *Prin nopți tăcute,* în ms. 2259, *Ondina,* v. 154, *Amorul unei marmure,* în ms. 2262, *Copilă înger,* v. 10, avem forma: sînt. Se poate întrevederea tendința poetului de-a folosi forma populară,

u final a fost exclus conform cu normele ortografiei actuale; totuși l-am pătrat în unele cazuri. Iată câteva exemple:

Misterele nopții, v. 15: *viitori;* de fapt avem substantivul *viitoriu.*
La Heliade, v. 18: *îngrozitori;* nu avem un adj. pi., ci adv. sîng: urlă *îngrozitoriu*
Amicului F.L:

Voiu, când mi-or duce îngerii săi
Palida-mi umbră în albul munte,
Să-mi pui cununa pe a mea frunte...

în v. 1 este necesară forma *voiu,* altfel numai o dată cu versul al treilea știm că avem pers. I prezent de la *a voi* si nu pronumele personal.

De-aș muri ori de-ai muri, v. 32:

Prin nourii din cer

ar trebui *ceriu* spre deosebire de forma verbală de la *a cere.*
Floare albastră, v. 21:

Acolo-n ochi de pădure...; avem sing. *ochiu* nu pi. *ochi.*

Eminescu nu a înțeles de la început farmecul cuvântului nou. Poeziile epocei *Familia* ni-l arată cunoscător de aproape al scriitorilor de la noi și al unor scrieri străine. Găsim la el neologisme de origine neolatină *(confie, delasă, eternei, ebenin, flamă, grile, în darn, languros,*

maratră, matinală, mur, tandre) ori germanică *(fior, lilii, orcanul)*. Prin influență latinizantă apare la el *poteric* (în proză) și *puteric* (în poezie). Este un cuvânt pe care îl folosește și Bolintineanu în drama *Alexandru Lăpușneanu*. Sunt frecvente formele cipariene: *visure, găndure, ceriure, vînture, cânture, vinure.* Sub influenta lui Eliade folosește forme verbale cu rol de adjectiv: *sclipinde, săltânde, suspinânde* ori cuvinte ca: *belele, tromba.* Prescurtează cuvinte întocmai ca Bolintineanu si Depărățeanu: *danță, întoană, răspânde, spumă* (spumegă), *trona* (tronează), *urmă* (urmează). Limba poetică din această epocă este, în general, sub influenta lui Alecsandri.

Numai o dată cu *Venere si Madonă, Epigonii* si *Mortua est!* Eminescu apare ca poet nou. Maiorescu, în *Direcția nouă în poezia si proza română din 1872,* îi găsește caracteristic „farmecul limbajului (semnul celor aleși)", în adevăr, Eminescu, în colaborarea lui la *Convorbiri literare,* caută să-și dezvolte acest farmec al limbajului. A ajuns la aceasta prin cunoașterea limbii cronicarilor, a scrierilor vechi religioase și mai ales a poeziei populare. Parcurgerea poeziilor de la *La mormântul lui Aron Pumnul* până la *Luceafărul* ni-l arată în străduințele lui de a-și însuși toate posibilitățile spre a atinge un ideal:

A turna in formă nouă limba veche și-nțeleaptă.

Organizarea cronologică a operei poetice ne înlesnește să urmărim liniile de dezvoltare a liricei lui Eminescu moment cu moment, având dinainte și etapele si ansamblul ce le cuprinde. Nu se poate ajunge altfel la idei precise în ce privește optimismul și pesimismul poetului, formarea lui spirituală sub influențe din țară ori din străinătate, alianța de cultură asimilată si de inspirație proprie, limba lui poetică, personalitatea lui în comuniune afectivă si spirituală cu reprezentanții străluciți ai culturii umane. Numai cercetarea operei lui Eminescu în chip metodic, în desfășurarea ei în timp, ar da studiilor literare o seriozitate ale cărei prime semne vor fi ordinea în idei, justețea în interpretare, măsura în stabilirea valorii.

LA MORMÂNTUL LUI ARON PUMNUL

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge anticăfruntea ta;
Acuma din pleiada-ți auroasă si senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!

Metalica vibrândă a clopotelorjale
Vuiește în cadență și sună întristat;
Căci, ah! geniul mare al deșteptării tale
Păși, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Si-n urmă-i ne-a lăsat!

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o! geniu nalt si mare,
Colo unde te-așteaptă toți îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cântare
Si-ți împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albeflori!

Te plânge Bucovina, te plânge-n voce tare,
Te plânge-n tânguire si locul tău natal;
Căci umbra ta măreață înfalnica-i zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simt național!

Urmeze încă-n cale-ți si lacrima duioasă,
Cejunii toți o varsă pe trist mormântul tău,
Urmeze-ți ea prin zboru-ți în cânturi tânguioase,
în cânturi răsunânde, suspine-armonioase,
Colo, în Eliseu!...

DE-AȘ AVEA...

De-aș avea si eu o floare,
Mândră, dulce, răpitoare,
Ca si florile din mai,
Fiice dulci a unui plai,
Plai râzând de iarbă verde,
Ce se leagănă, se pierde,
Undoind încetișor,
Șoptind șoapte de amor;

[De-as avea o floricică
Gingașă si tinerică,
Ca si floarea crinului,
Alb ca neaua sânului,
Amalgam de-o roz-albie
Si de una purpurie,
Cân tând vesel si ușor,
Șoptind șoapte de amor;]

De-as avea o porumbiță
Cu chip alb de copilită,
Copilită blândișoară,
Ca o zi de primăvară,
Cât îți ține ziulița
I-aș cânta doina, doinita,
I-aș cânta-o-ncetișor,
Șoptind șoapte de amor.

1866

O CĂLĂRIRE ÎN ZORI

A nopții gigantică umbră ușoară,
Purtată de vânt,
Se-ncovoie tainic, se leagănă, zboară
Din aripi bătând.

Roz-alb-aurora, cu bucle de aur
Sclipinde-n rubin,
Revarsă din ochii-i de lacrimi tezaur
Pe-a florilor sîn;

Răspânde suflarea narciselor albe
Balsamu-i divin,
Si Chloris din roze își pune la salbe
Pe fruntea-i de crin;

Iar râul suspină de blânda-i durere
Poetic murmur,
Pe-oglinda-i de unde răsfrânge-n tăcere
Fantastic purpur;

Si pasărea cîntă suspine-imitândă
Un cântec de-amor,
Ecou-i răspunde cu vocea-i vuindă
La plânsu-i de dor.

Pe câmp se văd două ființe ușoare
Săltânde pe-un cal,
Pe care le-ncinge de flutură-n boare
Subțire voal;

Ca Eol, ce zboară prin valuri si țipă,
Fugariul ușor
Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă
A negurei flor,

O dalbă fecioară adoarme pe sânul
De-un june frumos,
Astfel cum dormită oftarea, suspinul
în cântul duios;

Iar talia-i naltă, gingașă, subțire
Se mlădie-n vânt,
Si negrele-i bucle ondoală-n zefire,
Sclipesc fluturând.

I-adoarme pe sânu-i, se leagănă-n brațe
în tandre visări;
Pe când ca profume pe blânda ei față
Plutesc sărutări.

Iar aeru-n munte, în vale vibrează
De tainici oftări;
Căci junele astfel din pieptu-i oftează
în dalbe cântări:

„Ah! ascultă, mândruliță,
Drăguliță,
Șoapta-mi blândă de amor,
Să-ti cânt dulce, dulce tainic,
Cântul jalnic
Ce-ti cântam adeseori.

De-ai fi, dragă, zefir dulce,
Care duce
Cu-al său murmur frunze, flori,
Aș fi frunză, as fi floare,
Aș zburare
Pe-al tău sân gemând de dor;

De-ai fi noapte,-aş fi lumină,
Blândă, lină,
Te-aş cuprinde c-un suspin;
Si în nunta de iubire,
în unire,
Naşte-am zorii de rubin;

De-aş fi, mândră, râusorul,
Care dorul
Si-l confie câmpului,
Ţi-as spăla c-o sărutare,
Murmurare,
Crinii albi ai sânului!"

Ca Eol, ce zboară prin valuri si ţipă,
Fugariul uşor
Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă
A negurei flor;

Vergina îl strânge pe-amantu-i mai tare
La sânu-i de crin,
Şi faţa-si ascunde l-a lui sărutare
În păr ebenin.

Iar Eco îşi râde de blândele plângeri,
De junii amanţi,
Şi râul repetă ca cântul de îngeri
în repede danţ:

„De-aş fi, mândră, râusorul,
Care dorul
Si-l confie câmpului,
Ţi-as spăla c-o sărutare,
Murmurare,
Crinii albi ai sânului!"

DIN STRĂINĂTATE

Când tot se-nveseleste, când toți aci se-ncântă,
Când toți își au plăcerea si zilefără nori,
Un suflet numaiplânge, în doru-i se avântă
L-apatriei dulciplaiuri, la câmpii-i râzători.

Si inima aceea, ce geme de durere,
Si sufletul acela, ce cântă amorțit,
E inima mea tristă, ce n-are mângâiere,
E sufletu-mi, ce arde de dor nemărginit.

As vrea să văd acuma natala mea vâlcioară
Scăldată în cristalulpârăului de-argint,
Să văd ce eu atâta iubeam odinioară:
A codrului tenebră, poetic labirint;

Să mai salut o dată colibile din vale,
Dorminde cu un aer depace, liniștiri,
Ce respirau în taină plăceri mai naturale,
Visări misterioase, poetice șoptiri.

Aș vrea să am o casă tăcută, mituticâ,
În valea mea natalã, ce unduia înflori,
Să totprivesc la munte în sus cum se ridică,
Pierzându-și a safrunte în negură si nori.

Să maiprivesc o dată câmpia-nfloritoare,
Ce zilele-mi copile si albe le-a țesut,
Ce auzi odată copila-mi murmurare,
Cejocurile-mijune, zburarea mi-a văzut.

Melodica șoptire a râului, ce geme,
Concertul, ce-l întoană al păsărilor cor,
Cântarea în cadență a frunzelor, ce freme,
Născur-acolo-n mine șoptiri de-un gingaș dor.

Da! Da! Aș fi ferice de-as fi încă o dată
în patria-mi iubită, în locul meu natal,
Să pot a binezice cu mintea-nflăcărată
Visările juniei, visări de-un ideal.

Chiar moartea, ce răspânde teroare-n omenire,
Prin vinele vibrânde ghețoasele-i fiori
Acolo m-ar adoarme în dulce liniștire,
În visuri fericite m-ar duce cãtrã nori.

1866

LA BUCOVINA

N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile în flori,
Râuri resăltânde printre stânce nante,
Apele lucinde-n dalbe diamante
Peste câmpii-n zori.

Ale sorții mele plângeri si surise,
îngânate-n cânturi, îngânate-n vise
Tainic si ușor,
Toate-mi trec prin gându-mi, trec pe dinainte,
Inima mi-ofură si cu dulci cuvinte
îmi șoptesc de dor.

Numai lângă sânu-ti geniile rele,
Care îmi descântă firul vieții mele,
Parcă dormita;
Mă lăsară-n pace, ca să cânt în lume,
Să-mi visez o soarte mândră de-al meu nume
Si de steaua mea.

Când pe bolta brună tremură Selene,
Cu un pas melodic, cu un pas alene
Lin în calea sa,
Eol pe-a sa arpă blând răsunătoare
Cânt-a nopții dulce, mistică cântare,
Cânt din Valhala.

Atunci ca și silful, ce n-adoarme-n pace,
Inima îmi bate, bate, si nu tace,
Tremură ușor,
Înfantazii mândre, ea îșiface cale,
Peste munți cu codri, peste deal si vale
Mână a ei dor.

Mână doru-i tainic colo, înspre tine,
Ochiul îmi sclipește, genele-mi sunt pline,
Inima mi-e grea;
Astfel, totdeauna când gândesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine,
Bucovina mea!

1866

SPERANȚA

Cum mângâie dulce, alină ușor
Speranța pe toți muritorii!
Tristeță, durere si lacrimi, amor
Azilul își află în sînu-i de dor
Si pier, cum de boare pier norii.

Precum călătoriul, prin munți rătăcind,
Prin umbra pădurii cei dese,
La slaba lumină ce-o vede lucind
Aleargă purtat ca de vânt
Din noaptea pădurii de iese:

Așa și speranța - c-un licur ușor,
Cu slaba-i lumină pălindă -
Animă-nc-o dată tremândul picior,
De uită de sarcini, de uită de nori,
Si unde o vede s-avântă.

La cel ce în carcere plânge amar
Si blastemă ceriul și soartea.
La neagra-i durere îi pune hotar,
Făcând să-i apară în negru talar
A lumii parănimfă — moartea.

Și maicii ce strânge pruncuțu-i la sân,
Privirea de lacrime plină,
Văzând cum geniile morții se-nclin
Pe fruntea-i copilă cu spasmuri și chin,
Speranța durerea-i alină.

Căci vede surâsu-i de gratie plin
Și uită pericolul mare,
L-apleacă mai dulce la sânu-i de crin
Sifața-i umbrește cu păr ebenin,
La pieptu-i îl strânge mai tare.

Așa marinarii, pe mare îmblând,
Izbiți de talazuri, furtune,
Izbiți de orcanul ghețos și urlând,
Speranța îi face de uită de vânt,
Si speră la timpuri mai bune.

Așa virtuoșii murind nu desper,
Speranta-a lor frunte-nsenină,
Speranța cea dulce de plată în ceri,
Îi face de uită de-a morții dureri,
Pleoapele-n pace le-nchină.

Cum mângâie dulce, alină ușor
Speranța pe toți muritorii!
Tristeță, durere și lacrimi, amor
Azilul își află în sânu-i de dor
Ș*i pier, cum de boare pier norii.*

1866

MISTERELE NOPȚII

Când din stele auroase
Noaptea vine-ncetisor,
Cu-a ei umbre suspinânde,
Cu-a ei silfe șipotinde,
Cu-a ei vise de amor;

Câte inimi în plăcere
îi resaltă ușurel!
Dar pe câte dureroase
Cântu-i mistic le apasă,
Cântu-i blând, încetinel

Două umbre, albicioase
Ca si fulgii de ninsori,
Razele din alba lună
Mi le torc, mi le-mpreună
Pentru-ntregul viitoriu,

Iar doi îngeri cântă-n plângeri,
Plâng în noapte dureros,
Si se sting ca două stele,
Care-n nuntă, ușurele,
Se cunun căzândejos.

într-un cuib de turturele
Ca și fluturii de-ușor
Saltă Eros nebunește,
îl dezmiardă, l-încălzește
Cu un vis de tainic dor;

Iar în norul de profume
Două suflete de flori
Le desparte-a nopții mire
Cu fantastica-i șoptire,
Le resfiră, până mor.

Când pe stele aurie
Noaptea doarme ușurel,
Câte inime râzânde,
Dar pe câte suspinânde
Le delasă-ncetinel!

Dar așa ni e destinul.
Vitreg prea adeseori.
Unui lumea-i acordează,
Iar pe altul îl botează
Cu-a lui rouă de plânsori.

1866

SPRE SUVENIRE
fratelui Gregoriu Dragoș

Dacă vreodată în lunga-ți cale,
Te-i simți, frate, nenorocit,
Pieptul în chinuri, inima-n jale,
Viața-ți de lacremi o tristă vale
Ochiu-ți în plângeri de dor răpit;
Când fără soarte, fără de nume,
Te-i vedea singur... desprețuit,
Un singur suflet nu-i avea-n lume,
Luptând cu-a vieții valuri în spume,
Un suflet care te-ar fi iubit;
Când fug amicii de lângă tine,
Când plângi de Soarte-ți trist, părăsit:
Gândește-atuncea și tu la mine,
Nici eu în lume n-o duc mai bine,
Și eu sunt, frate, nenorocit.

[1866]

HORIA

Să priveasc-Ardealul lunei i-e rușine
Că-a robit copii-i pe sub mâni streine.

Ci-ntr-un nor de abur, într-un văl de ceață,
își ascunde tristă galbena ei față.

Horia pe-un munte falnic stă călare:
O coroană sură munților se pare,

Iar Carpații țepeni îngropați în nori
își vuiau prin tunet gândurile lor.

- Eu am, zise-un tunet, suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său.

Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ție.

- Nalți suntem noi munții, zise-un vechi Carpat,
Dar el e mai mare, că ni-i împărat.

Atunci luna iese, norilor regină,
Fruntea lui cea pală roșu o-nsenină,

Galbenele-i raze încing fruntea-i rece,
Că părea din munte diadem de rege.

Și un stol de vulturi muntele-ncongior,
Cugetând că-i Joe, dumnezeul lor,

Când în miezul nopții, cununat cu nimb,
Fulgere aruncă sus de pe Olimp.

[1866]

FRUMOASA-I...

În lacul cel verde și lin
Răsfrânge-se cerul senin,
Cu norii cei albi de argint,
Cu soarele nori sfâșiind.
Dumbrava cea verde pe mal
S-oglindă în umedul val,
O stâncă stârpită de ger
înalt-a ei frunte spre cer.
Pe stânca sfărmată mă sui,
Gândirilor aripi le pui;
De-acolo cu ochiul uimit
Eu caut colo-n răsărit
Si caut cu sufletul dus
La cerul pierdut în apus.
Cobor apoi stânca în jos,
Mă culc între flori cu miros,
Ascult la a valului cânt,
La gematul dulce din vânt.
Natura de jur, împrejur,
Pe sus e o boltă de-azur,
Pe jos e un verde covor,
Țesut cu mii tinere flori.
Văd apa ce tremură lin
Cum vântul o-ncruntă-n suspin,
Simt zefiri cu-aripi de fiori.
Muiate în miros de flori,
Văd lebede, barcă de vânt,
Prin unde din aripe dând,
Văd fluturi albaștri, ușori,

Roind și bând miere din flori.
De ce nu am aripi să zbor,
M-aș face un flutur ușor,
Un flutur ușor și gentil
Cu suflet voios de copil,
M-aș pune pe-o floare de crin
Să-i beau sufletelul din sân,
Căci am eu pe-o floare necaz,
Frumoasă-i ca ziua de azi!

1866

LIDA

Marea-i tristă-n vântul serei.
Pe ruini ce se deșir
Lida vede-icoana mării
Și pe față-i plâng gândiri.

Blonda Lid-amor gândește.
Marea vede chipu-i pal
Și-n adâncu-i zugrăvește
Prin ruini un ideal.

Un pescar pe țărmuri trece
Și din placa de argint
Vede zâna tristă, rece
Prin risipe rătăcind.

Peste-un an în nopți de vară,
Vezi pe luciul vagabond
Cu pescaru-n luntre zboară
Al ruinei geniu blond.

[1866]

ONDINA
(Fantezie)

L-al orelor zilei șirag râzător
Se-nșir cele negre si multe
Ce poartă în suflet mistere de-amor
Pălite, sublime, tăcute.
Și noaptea din nori
Pe-aripi de fiori
Atinge ușoară, cu gândul,
Pământul.

Pe-un cal care soarbe prin nările-i foc,
Din ceață pustie si rece
Un june pe vânturi, cu capul în joc,
Cu clipa gândirei se-ntrece
Și calu-i turbat
Zbura necurmat
Mânat ca de-a spaimelor zână
Bătrână.

Pe aripi de munte și stânci de asfalt
Castelul se nalță, se-ncruntă
Și creștetu-i negru si cresteru-i nalt
De nouri și ani se-ncăruntă,
Dar astăzi e viu
Și-n ton auriu
Răsună din umbra cea mare
Cântare.

în mii de lumine ferestrele ard,
Prin cari se văd trecătoare
Prin tactul cântărei sublime de bard
Cum dantă la umbre ușoare,
Cum dantă ușor
Dulci vise de-amor.
Palatul părea în magie
Aurie.

Ca cerbul ce s-alță în creștet de stânci,
Urmat de săgeat-arzătoare,
E calul ce sare prăpăstii adânci
în zboru-i puternic si mare,
Ca nara arzând,
Cu coama pe vânt,
Odată-ncăpintenl-împunge
Și-ajunge:

Iar junele sare ușor de pe el
Sub mantă-i purtând mandolină,
Cu inima plină de-amoru-i fidel,
Cu mintea de visure plină,
De grile de fier
Al meu cavaler
S-avântă cătând pe fereastă
Și-adastă:

Ca gânduri palide din ore dalbe
Zboară dantândele ființe albe,
Par aromatele suflete line
Duse de zefirii de prin gradine,
în coruri nimfele cântă la hore
Și gem în lirele blânde, sonore,
Ascunse gândure de dor de ducă
Triste și palide ca o nălucă,
Apoi în citere ele-ncordară
Și plin și limpede încet cântară
Glas a trecutului, ce însenină
Mintea cea turbure de gânduri plină:

Pe râul dorului, mânat de vânture,
Veni odat'
Pe-un vas cu vâslele muiate-n cânture,
Lin-împărat.

Venit-a regele să calce văile
Cătând o sor',
Eroi se-ninimă și plâng femeile
De-a lui amor.

El fură munților ecouri tinere,
Cântul la dor,
Răpește buzelor naivei Vinere
Vorba d-amor.

Pe munți în negură, pe stânci de cremene,
El a cătat
O albă vergină, să-i fie gemene
Si te-a aflat.

Tu ești cântărilor sororă gemene,
Sufletul lor,
Regele inimei trebuie să-ți semene
Ca vis cu dor.

în tine vede-se că e în ceriure
Un Dumnezeu,
Purtând simetria și-a iei misterure
în gândul său.

Mână dar coardele unele-ntr-altele,
Mână-le lin.
Căci ca în sufletu-ți n-a găsit altele
Regele Lin.

Cântă cu doliul, ce-l varsă belele
Când plâng de-amor,
Să creadă lumile, să creadă stelele
Că-i tactul lor.

Cum zboară îngerii din stele-n stele,
Barzii zbor, flutură printr-a lor bele;
Din lungul horelor amestecate
Barzii ridic-a lor glasuri bărbate.
Arpele-n cântece par că se sfarmă
Când gem cu sufletul, când zic de-alarmă.

Muzica sferelor: Seraphi adoară
Inima lumilor ce-o încongioară,
Dictând în cântece de fericire
Stelelor tactul lor să le inspire.
Cum din colorile ce se îmbină
Naște a soarelui albă lumină
Astfel prin vocile răsunătoare
Curge-astă mistică, dulce cântare:

Ondină,
Cu ochi de dulce lumină.
Cu bucle ce-nvăluie-n aur
Tezaur!

Idee,
Pierdută-ntr-o palidă fee
Din planul Genezei, ce-aleargă
Ne-ntreagă!

Să-nviivii
Și stânca de care râd timpii
Și tot ce mai e-n nesimțire
în fire?

Vin' dară,
Căci ochiu-ți e viață si pară,
Și sufletu-ți, blândă magie
Ce-nvie.

Să cânte,
Ce secoli tăcu înainte,
Și-a munților creștete nalte
Să salte.

Și din amestecul de vise dalbe,
Dentre dănțândele ființe albe,
Iese, cum cântecul dintre suspine,
Regina albelor nopții regine.
Păru-i ca aurul fața-ncadrează,
Cunună-n undele-i se furișează.
Pe-o liră gingașă și argintie
Mânuța-i coardele le-ncurcă vie

Și cum din zilele poetici, june,
A idealului iese minune,
Astfel prin notele lirei de-amor
Glasul ei tremură, dulce ușor:

Liră spartă-n stânca lume,
Suflet stins, muiat în nor,
Plâns amar luat de glume,
Adevărul vrăjitor:

E ființa-mi tremurândă
Care trece-n infinit,
Ca un fulger fără țintă,
Ca un cap fără zenit.

Și din chinuri ce mă-neacă,
Eu sorb mirul cel curat
Cum o lebădă se pleacă,
Bând din lacul înghețat.

Și cu moartea cea adâncă
Am schimbat al vieței gând.
Am fost vultur pe o stâncă,
Sunt o cruce pe-un mormânt.

Care-i scopul vieței mele,
întreb sufletu-mpietrit?
Ochiu-i stins, buzele mele
De dureri a-nvinetit.

Crucea-mi pare gânditoare,
Parca arde-a vieții-mi tort
Și prin neguri, mormântare
Privesc, fața mea de mort!

Dar atunci când albe zâne
S-or privi-n sufletul meu,
A! gândiți, gândiți la mine
Că am fost în lume eu.

Un murmur feeric dezmiardă doios
A salei tăcere senină,
Prin bolta ferestrei, arcată pompos,
S-aude vibrând mandolină,
Ș-un *èco* uşor,
Setos de amor,
Se-neacă-ntr-a mandolei strune
Nebune.

Și toată viața lui, tot ce-a cules
Din unde, din munte, din vale,
Tot sufletu-i june, tot scumpu-i eres
îl pierde în coardele sale.
Vărsându-l cu dor,
Plângând râzător,
El cântă cu buze de miere
Durere:

„De ce nu-s o floare uscată de vânt
Si palǎ ca fruntea pe moarte,
Ce mila o pierde prin cruci de mormânt
Cu miros strivit, fără soarte,
C-atunci m-ai lua,
La mine-ai căta,
Gândindă, cum e trecătoare
O floare.

Dar eu nu-s, copilă, decât un amor
Ce arde-n o inimă jună,
Un glas de pe buze aprinse de dor,
O minte pustie, nebună
Si dulce descânt
Pe coarde de-argint,
Când palida mea nebunie
Învie.

Dar am o câmpie ce undoie-n flori,
Câmpia speranțelor mele.
Acolo te-așteaptă râzândele zori,
Pletindu-ți coroană de stele.
S-aduci prin amor
De viată fior,
în câmpul speranțelor vină,
Ondină!"

1866

CE-TI DORESC EU ȚIE, DULCE ROMÂNIE

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorii, tara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ți mândri aste le nutresc;
Căci rămâne stânca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Vis de răzbunare negru ca mormântul
Spada ta de sânge dușman fumegând
Și deasupra idrei fluture cu vântul
Visul tău de glorii falnic triumfând,
Spună lumii large steaguri tricoloare,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Când s-aprinde sacru candida-i vâlvoare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Îngerul iubirii, îngerul de pace,
Pe altarul Vestei tainic surâzând,
Ce pe Marte-n glorii să orbească-l face,
Când cu lampa-i zboară lumea luminând,
El pe sânu-ți vergin încă să coboare,
Guste fericirea raiului ceresc,
Tu îl strânge-n brațe, tu îi fă altare
Dulce Românie, asta ti-o doresc.

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie
Tânără mireasă, mamă cu amor!
Fiii tăi trăiască numai în frăție
Ca a nopții stele, ca a zilei zori,
Viața în vecie, glorii, bucurie,
Arme de tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, fală si mândrie,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

1867

LA HELIADE

De mi-ar permite-Apolon s-aleg dintre cunune,
Ghirlanda n-aș alege-o de flori plăpânde, june,
Cifalnica cunună a bardului bătrân;
Eu n-as alege lira vibrândă de iubire,
Ci ceea care falnic îmi cântă de mărire,
Cu focul albei Veste aprinde al meu sân.

Ghirlanda ce se-nsoară cu silfele ușoare,
Pe fruntea inspirată, pe fruntea-nspirătoare,
De bucle-ncungiurată, blondine, undoind,
Plăcută-i a ghirlandă - sublimă însă este
Cununa cea de laur, ce sântă se-mpletește
Pe fruntea cea umbrită de bucle de argint.

Ca visul e cântarea ce-o-ntoană Eol dulce,
Când silfele vin jalnic prin Ulii să se culce,
Să doarmă somn de îngeri pe sânul alb de flori;
Sublim însă e cântul când țipă și ia-n goană
Talazurile negre ce turbă, se răstoarnă,
Si spumegă ca furii si urlă-ngrozitoriu.

Astfeli îți e cântarea, bătrâne Heliade,
Cum curge profeția unei Ieremiade,
Cum se răzbun-un vifor zburând din nor în nor.
Ruga-m-aș la Erato să cânt ca Tine, barde,
De nu în viata-mi toată, dar cântecu-mi de moarte
Să fie ca „Blestemu "-Ți... să-l cânt, apoi să mor.

1867

NU E STELUȚA

Nu e steluță tremurătoare
Să nu gândească în drum de nor
La altă steaua strălucitoare,
La alt amor.

Numai o viată pe gând de moarte,
Numai o frunte ce-a-ngălbenit,
Numai un aton fără de soarte
Nu e iubit.

Galbena steaua fără lumină,
Altar să n-aibă un Dumnezeu,
Este-al meu suflet care declină,
Sufletul meu!

1867

DIN LIRA SPARTĂ...

Din lira spartă a mea cântare
Zboar-amorțită, un glas de vânt,
Să se oprească tânguitoare
Pe un mormânt!

Oare femeia pe care mie
Dumnezeu sântul o-a destinat
în patu-acela de cununie
S-a-nfașurat?

O caut, gându-mi și-o-nchipuieste,
Dar n-am văzut-o de când eu sînt..,
Oare amorul ce îmi zâmbește
E în mormânt?

1867

FILOSOFIA COPILEI

Glasul plăcerei dulce iubit
Cheamă gândirea pe a mea frunte,
Ce zboară tainic ca și o luntre
în oceânu-i nemărginit.

Stelele toate angeli îi par,
Angeli cu aripi strălucitoare,
A căror inimă tremurătoare
Candele d-aur nouă mi-apar.

Falnică-i pare legea Creării,
Lumi ce de focuri în lumi înot,
Candeli aprinse lui Zebaot,
Ce ard topirei si renvierei.

Dar mai puternic, mai nalt, mai dulce
îi pare legea de a iubi,
Fără ea nu e de a trăi,
Fără ea omul ca stins se duce.

De-aceea nu voi ca eu să fiu:
Pală idee-a Dumnezeirei,
Șotă copilă a nesimțirei,
Foc mort ce pare a arde viu.

Ci voi să-mi caut pe-ntinsa lume
O frunte albă să o desmierd
Și-n ea gândirea mea să o pierd,
Cum pierde-un eco pribeagul nume.

Să-ncunun capul unui iubit
Cu vise d-aur în rai țesute,
Până ce ginii necunoscute
Mi-ar rupe lanțul d-a fi trăit.

[1867]

LA O ARTISTĂ

Cu a nopții poezie,
Cu-ntunerecul talar,
Când se-mbină, se-mlădie
C-un glas tainic, lin, amar.
Tu cântare întrupată!
De-al aplauzelor fior,
Apărând divinizată,
Răpiși sufletu-mi în dor.

Ca zefirii ce adie
Cânturi dulci ca un fior,
Când prin flori de iasomie
își sting sufletele lor,
Astfeli notele murinde,
Blânde, palide, încet,
Zbor sub mâna-ti tremurânde,
Ca dulci gânduri de poet.

Sau ca lira sfărâmată,
Ce răsgeme-ngrozitoriu
Când o mână înghețată
Rumpe coardele-n fior,
Astfeli mâna-ti tremurândă
Bate-un cântec mort si viu.
Ca furtuna descrescândă
Care muge a pusiu.

Ești tu nota rătăcită
Din cântarea sferelor,
Ce eternă, nefinită
Îngerii o cântă-n cor?
Ești ființa-armonioasă
Ce-o gândi un serafin,
Când pe lira-i tânguioasă
Mâna cântecul divin?

Ah, ca visul ce se-mbină
Palid, lin, încetișor,
Cu o rază de lumină.
Ce-arde geana ochilor;
Tu cântare întrupată!
De-al aplauzelor fior
Dispărând divinizată,
Răpiși sufletu-mi în dor.

[1868]

VIAȚA MEA FU ZIUĂ

Viata mea fii ziuă și ceru-mi un senin,
Speranța, steaua de-aur mie-mi lucea în sân
Până ce-ntr-al meu suflet dodat-ai apăru,
O, îngere căzut!

Și două stele negre luciră-n negru foc
Pe cerul vieței mele; - iar geniul-noroc
Mă lasă-n lume singur, dispare în abis
De nour si de vis.

O rază din privire-ți viața mi-a-nnegrit,
Din sânul meu speranța divină a fugit;
Norocul și-a stins steaua; de m-ai iubi măcar,
O, înger de amar!

Dar nu!... Din lumea-mi neagră tu zbori în calea ta,
Sub pasul tău pe-arenă de aur vei călca,
Când eu pierdut în noapte-mi nimic nu mai sperez,
Ci vecinie te visez.

[1868]

NUMAI POETUL...

Lumea toată-i trecătoare.
Oamenii se trec și mor
Ca și miile de unde,
Ce un suflet le pătrunde,
Treierând necontenit
Sânul mărei infinit.

Numai poetul,
Ca pasări ce zboară
Deasupra valurilor,
Trece peste nemărginirea timpului:
în ramurile gândului,
în sfintele lunci,
Unde pasări ca el
Se-ntrec în cântări.

[1868]

AMORUL UNEI MARMURE

Ostirile-i alungă în spaimă înghețată,
Cu sufletu-n ruină, un rege-asirian,
Cum stăncelor aruncă durerea-i înspumată
Gemândul uragan.

De ce nu sunt un rege să sfarm cu-a mea durere,
De ce nu sunt Satana, de ce nu-s Dumnezeu,
Săfac să rump-o lume ce sfâsie-n tăcere
Zdrobit sufletul meu.

Un leu pustiei rage turbarea luifugindă,
Un ocean se-mbată pe-al vânturilorjoc,
Si norii-și spun în tunet durerea lor mugindă,
Gândirile defoc.

Eu singur n-am cui spune cumplita mea durere,
Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor,
Căci mie mi-a dat soartea amara mângâiere
O piatră să ador.

Murindului speranța, turbării răzbunarea
Profetului blestemul, credinței Dumnezeu,
La sinucid o umbră ce-i sperie desperarea,
Nimic, nimica eu.

Nimica, doar icoana-ți, care mă învenina,
Nimic, doar suvenirea surâsului tău lin,
Nimic decât o rază dinfata ta senină,
Din ochiul tău senin.

Si te iubesc, copilă, cum repedeajunie
Iubește-n ochi de flăcări a zilelor noroc,
Iubesc precum iubește pe-o albă vijelie
Un ocean defoc.

Din ochi de-ar soarbe geniu slăbită mea privire
De-ar tremura la sânu-mi gingașul tău mijloc,
Ai pune pe-a meafrunte în vise de mărire
Un diadem defoc.

Și-aș pune soartea lumii pe 'buza-ți purpurie,
Aș pune lege lumii râzândul tău delir;
Asface al tău zâmbet un secol de orgie,
Si lacrimile-ti mir.

Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea,
Ca preotul altariul, ca spaima un azil;
Ca sceptrul mâna blândă, ca vulturul mărirea,
Ca visulpe-un copil.

Șipasu-n urma-ți zboară c-o tainică mânie,
Ca un smintit ce cată cu ochiu-ngălbenit,
Cufruntea-nvinetită, cufata cenușie.
Icoana ce-a iubit.

1868

JUNII CORUPȚI

La voi cobor acuma, voi suflete-amăgite,
Si ca să vă ard fierea, o, spirite-amețite,
Blăstemul îl invoc;
Blăstemul mizantropic, cu vânătă lui gheară,
Ca să vă scriu pefrunte, ca vita ce se-nfiară
Cufierul ars înfoc.

Deși știu c-a mea liră d-a surda o să bată -
în preajma mintii voastre de patimi îmbătată,
De-al patimilor dor;
în preajma mintii voastre ucisă de orgie,
Și putredă de spasmuri, și arsă de beție,
Si seacă de amor.

O, fiarbă-vă mânia în vinele stocite,
în ochii stinși de moarte, pefrunți învinețite
De sânge putrezit;
Că-n veci nu se va teme Profetul vreodată
De brațele slăbite, puterea leșinată
A junelui cănit.

Ce am de-alege oare în seaca-văființă?
C efoc făr-a se stinge, ce drept făr' să nu mintă,
O, oameni morți de vii!
Să vă admir curagiul în vinure vărsate,
în sticle sfărâmate, hurii nerușinate
Ce chiuie-n orgii?

Vă văd lungiţi pe patul juneţii ce-aţi spurcat-o,
Suflând din gură boala vieţii ce-aţi urmat-o;
Şi arsi pân-în rărunchi;
Sau bestiilor cari pe azi *îl ţin în fiară,*
Cum linguşiţi privirea cea stearpă si amară,
Cum cădeţi în genunchi!

Sculati-vă!.... căci anii trecutului se-nşiră,
în şiruri triumfale stindardul îl resfiră,
Căci Roma a-nviat;
Din nou prin glorii calcă, cufaţa înzeită,
Cu faclele nestinse, puterea-i împietrită,
Poporul împărat.

Sculati-vă... căci tromba de moarte purtătoare
Cu glasul ei lugubru răcneşte la popoare
Ca leul spăriat;
Tot ce respiră-i liber, a tuturor e lumea,
Dreptatea, libertatea nu sunt numai un nume,
Ci-aievea s-au serbat.

încingeţi-vă spada la danţul cel de moarte,
Aci vă poarte vântul, cum ştie să vă poarte
A ţopăi în joc!
Aci vă duceţi valuri în mii batalioane,
Cum în păduri aprinse, mânat de uragane,
Diluviul defoc.

Vedeţi cum urna creapă, cenuşa reînvie,
Cum murmură trecutul cu glas de bătălie
Poporului roman;
Cum umbrele se-mbracă în zale ferecate.
Şifrunţile cărunte le naltă de departe.
Un Cesar, un Traian.

Cad putredele tronuri în marea de urgie,
Se sfarmă deodată cu lanţul de sclavie
Şi sceptrele de fier;
în două părţi infernul portalele-şi deschide,
Spre-a încăpea cu mia răsufletele hâde
Tiranilor ce pier!

În darn răsună vocea-mi de èco repetită,
Vă zguduie arama urechea amorțită
și simțul leșinat;
Virtutea despletită și patria-ne zeie
Nu pot ca să aprinză o singură scânteie
, în sufletu-nghețat.

și singur stau și caut, ca uliul care cată
In inima junimii de viața-i dezbrăcată
Un stârv spre-a-l sfâșia,
Ca pasărea de zboru-i din ceriuri dizmețită,
Ca muntele ce-nfrunte-i de nouri încrețită
Un trăsnet ar purta.

Dar cel puțin nu spuneți că aveți simțiminte,
Că-n veci nu se îmbracă în veștede vesminte
Misteriul cel sânt;
Căci vorba voastră sună ca plâns la cununie,
Ca cobea ce îngână un cânt de veselie,
Ca râsul la mormânt.

1869

LA O ARTISTA

I

Credeam ieri să steaua-ți e-un suflet de înger
Ce tremură-n ceruri, un cuget de aur
Ce-arunc-a lui raze-n o luncă de laur
Cu-al cântului dar,

Iar tu, interpretă-a cereștilor plângeri,
Credeam că ești chipul ce palida stelă
Aruncă pe-o frunte de undă rebelă,
Pe valul amar.

Dar astăzi poetul cu inima-n ceruri,
Răpit d-a ta voce în rai de misteruri,
Ș-aduce aminte că-n cerul deschis
Văzut-a un geniu cântând *Reveria,*
Pe-o arpă de aur, c-un *Ave Maria* -
Și-n tine revede sublimul său vis.

II

Cum lebăda viața ei toată visează un cântec divin,
Nu cântecul undei murinde pe luciul mărei senin,

Cum galbena luncă visează o iarnă întreagă de-un cânt,
Nu cântecul iernei cel aspru, nu arpa lui Eol în vânt,

Ci lebăda cântecul morții, al morții cu chipul ei drag,
Iar lunca visează de doina voinicului celui pribeag:

Astfel România, uitată-n Carpatul cel ars și bătrân,
Visat-a de glasul tău dulce, de cântu-ți de dorure plin.

Cum lebăda știe că glasul ce iese din luciul adânc
Sunt inimi de lebede stinse ce-n valuri eterne se plâng,

Astei România, ea știe că glasul tău dulce divin
Italia, sora ei, numai putut-a să-l aibe în sân.

Ea dară acum te salută, ea-n visul ei te-a presupus -
Tu vii ca un cântec de soră la sora ce-n lume s-a dus.

[1869]

AMICULUI F. I.

Visuri trecute, uscate flori
Ce-ați fost viața vieții mele,
Când vă urmam eu, căzânde stele,
Cum ochiul urmă un meteor,

V-ati dus cu anii-mei, ducu-vă dorul,
Precum cu toamna frunzele trec;
Buza mi-e rece, sufletul sec,
Viata mea curge uitând izvorul.

Candel-a stersei d-argint icoane
A lui Apolon, crezului meu,
Mă topesc tainic, însă mereu
De ale patimelor orcane.

Sau ca un nour gonit de vânt,
Alerg pe calea vieții mele,
O buhă care, țipând ajele,
Bântuie urma unui mormânt.

Viața-mi se scurge ca și murmura
Ce-o suflă-un crivăț printre pustii,
Mă usc ca crucea pusă-n câmpii
Și de blăsteme mi-e neagră gura.

Imi târăsc soarta ca un vultur
Ce își târăște aripa frântă,
Vicolul iernii moarte îi cântă,
Moartea, îi râde tot de-mpregiur.

Am uitat mamă, am uitat tată,
Am uitat lege, am uitat tot;
Mintea mi-e seacă, gândul netot,
Pustiul arde-n inima-mi beată.

Numa prin chaos tu îmi apari,
Cum pintre valuri a navei velă,
Cum pintre nouri galbena stelă,
Prin neagra noapte cum un fanar.

Te văd adesea frunte senină
Ca și gândirea lui Dumnezeu.
Sufletu-ți arde-n sufletul meu
C-o flamă dulce, tainică, lină.

Gândind la tine nu voi să mor,
îmi blastăm însuși eu mântuirea,
Orb, nebun, care blastămă firea,
Ce-ar vrea din frunte-i să sting-un nor.

Dar dacă gândul zilelor mele
Se stinse-n mintea lui Dumnezeu,
și dacă pentru sufletul meu
Nu-i loc aicea, ci numa-n stele:

Voiu, când mi-or duce îngerii săi
Palida-mi umbră în albul munte,
Să-mi pui cununa pe a mea frunte
Și să-mi pui lira de căpătâi.

1869

LA MOARTEA PRINCEPELUI ȘTIRBEY

Turnurile mișcă-n doliu a lor inimi de aramă
și un înger cu-aripi negre, cu diademă de spini,
Cu cântarea-i plângătoare lumea mișcă, lumea cheamă,
Precum mișcă vântu-n cântecfata mării de senin.

Ș*i cu ochiul plin de lacrimi națiunea cea română,*
Care are-n mii de inimi sufletul ei tremurând,
Vede cum prin nori se stinge stea cu flacără divină
Și aude-n cer un tunet și un gemet pe pământ...

A-nstristării neagră-aripă peste lume se întinde,
Totul tace, căci durerea este mută ca un gând,
Lumea azi nimic nu vede, ochiu-i nimic nu cuprinde,
Decât cursu-acelui astru ce se sparge p-un mormânt.

Cine-i acvila ce cade? Cine-i stânca ce se sfarmă?
Cine-i leul ce închide cu durere ochii săi?
Cine-i tunetul ce moare umplând lumea de alarmă?...
- Este domnul României: Barbu Dimitrie Știrbey!

1869

DE-AȘ MURI ORI DE-AI MURI

C-o bucurie tristă te țin acum în brațe.
Privire în privire și sân la sân trăim,
Și gura ta-mi surâde, și ochii tăi mă-nvață
Când ținem fericirea pe sân cum s-o iubim.

Dar de-oi muri vreodată, copilă gânditoare,
Crezi c-o să-ncet din stele mai mult a te iubi
Ș-o să petrec în pace prin lumile de soare,
În care-oi dăinui?

Nu, nu, copilă scumpă!... De-i auzi în noapte,
Când vei veghea în rugă la candela de-argint,
De-i auzi cum tristă aripa unei șoapte
Te-atinge aiurind,

De-i auzi vreo arpă sfărmată, plângătoare,
Vuind ca jalea neagră ce geme prin ruini,
Să știi că prin a nopții de întuneric mare,
La tine, înger, vin!

Și să-mi deschizi fereastra, să trec o boare stanță
Prin oalele uitate de vestejite flori,
Să mângâi cu suflarea-mi a ta față pălindă,
Ochii tăi gânditori.

Dar de-i muri *tu,* înger de palidă lumină,
O, ce m-aș face-atuncea, mărite Dumnezeu?
O să te plâng cu vântul ce fluieră-n ruină
În rece zborul său?

Înger venit din ceriuri, oi plânge al tău nume,
L-oi sămăna-n flori palizi și-n stelele de foc,
Cânta-te-aș ca și râul cel scuturat de spume
în nopți ce stau pe loc.

Și aș primbla durerea-mi pe mări necunoscute,
Prin stânci ce stau în aer, prin munți cu cap de fier,
Prin selbele bătrâne și prin pustii tăcute -
Prin nourii din ceriu.

Pân' ce bătrân și palid, cu cap pleșuv ca stânca,
As rumpe de pe liră-mi coarde ce nu mai sun'
Și aș culca în piatră inima mea adâncă,
Cu dorul ei nebun.

1869

UNDA SPUMĂ

Unda spumă, vântul trece
Cu suflarea-i rece
Peste marea ce suspină
Tristă, dar senină.

Cum nu-s vântul ce aleargă
Pe oglinda largă,
Luciul apei de-l încruntă
Cu undă măruntă?

Căci as trece suvenire
Blândă de iubire,
Peste-o mare de misteruri
Ce coprinde ceruri,

Printre visele amare
A copilei care
O ador, o cânt cum cântă
Harfa pe o sântă.

1869

PRIN NOPȚI TĂCUTE

Prin nopți tăcute,
Prin lunce mute,
Prin vântul iute,
Aud un glas;
Din nor ce trece,
Din luna rece,
Din visuri sece,
Văd un obraz.

Lumea senină,
Luna cea plină
Și marea lină
Icoană-i sânt;
Ochiu-mi o cată
în lumea lată,
Cu mintea beată
Eu plâng și cânt.

CÂND PRIVEȘTI OGLINDA MĂREI

Când privești oglinda mărei,
Vezi în ea
Țărmuri verzi si cerul sărei,
Nor și stea.
Unda-n plesnetul ei geme
Și Eol
Sună-n papura ce freme
Barcarol.

Un minut dacă te-ai pierde,
Tu, măcar,
Sub noianul mărei verde
Și amar,
Colo-n umeda-i pustie,
Ca-n sicriu,
Te-ai simți pe vecinicie
Mort de viu.

Vezi pe buza mea pălită
Un surâs,
Vezi pe fruntea-mi liniștită
Dulce vis,
Și al luncei vânt de vară
Călduros
Cântă-n lira mea amară
Languros.

De-ai pătrunde c-o privire
Al meu sân,
Să vezi marea-i de mâhnire
Și venin,
Ai cunoaște-atuncea bine
Traiul meu:
Suflet mort, zâmbiri senine -
Iată eu.

1869

CÂND...

Când luna prin nouri pe lume veghează,
Când fiece undă se-mbracă c-o rază,
Când cântă ai somnului ginii nătângi,
Tu tremuri și plângi.

Când luna aruncă o pală lumină
Prin merii în floare-nșirați în grădină,
La trunchiul unuia pe tine te-aștept,
Visând de deștept.

Când soarele arde și ceru-i văpaie,
Pe-a lacului valuri profunde bălaie,
Pe-o barcă împinsă de valuri ce merg,
La tine alerg.

Când vântul e-o taină, când frunza e mută,
Misterul surâde prin lumea tăcută,
Culeg pe-a ta frunte sublime visări,
Pe ochi sărutări.

Amorul își moaie aripele-i stinse,
Tu-nchizi surâzândă lungi genele-ți plânse
Și fruntea mea pală pe pieptu-ți așezi,
Surâzi și veghezi.

Nebună copilă, ce-amesteci plăcerea
Cu lacrimi pe care le naște durerea,
Nebună copilă cu-amorul ceresc,
O, cât te iubesc!

1869

REPLICI

POETUL

Tu ești o undă, eu sunt o zare,
Eu sunt un țărmur, tu ești o mare,
Tu ești o noapte, eu sunt o stea -
Iubita mea.

IUBITA

Tu ești o ziuă, eu sunt un soare,
Eu sunt un flutur, tu ești o floare,
Eu sunt un templu, tu ești un zeu
Iubitul meu

Tu ești un rege, eu sunt regină,
Eu sunt un caos, tu o lumină,
Eu sunt o arpă muiată-n vânt -
Tu ești un cânt.

POETUL

Tu ești o frunte, eu sunt o stemă,
Eu sunt un geniu, tu o problemă,
Privesc în ochii-ți să te ghicesc -
Și te iubesc!

IUBITA

îți par o noapte, îți par o taină
Mutată-n pala a umbrei haină,
îți par un cântec sublim încet -
Iubit poet?

O, tot ce-i mistic, iubite barde,
în acest suflet ce ție-ți arde,
Nimica nu e, nimic al meu -
E tot al tău.

1869

CÂND MAREA...

Când marea turbează de valuri împinsă
Și-și scutură coama de spume și vânt,
Când nori-alung ziua din lumea cea plânsă,
Când tunete cânt,

Atunci printre nouri, prin vânt și prin unde
O rază de aur se toarce ușor
Și-n fundul sălbatec al mărei pătrunde
Prin vânt și prin nor.

Ce caută raza din ceruri venită,
Din galbena steaua ce-aleargă prin cer,
Ce caută-n mare, în noaptea-i cernită
Und' razele pier?

În fundul cel umed al mărei turbate,
În lumea-i noptoasă, în sânu-i de-amar,
Lucește o steaua în piatră schimbată,
în mărgăritar.

E-amantul a stelei ce palidă trece
Și-aruncă prin hori a ei rază de nea,
E-amantul căzut dintre stele, ce rece
în mare murea.

[1869]

CINE-I?

(din drama *Steaua mărei)*

Norul țipă, marea latră,
Plioscăind de stânci în veci,
și scheletele de piatră,
In natura cea maratră,
Stau bătrâne, slabe, seci.

În castelul trist și mare,
Ce se naltă rece, sur,
Cu fantasticul lui mur,
Printre stânci cu poala-n mare
Și cu fruntea-n cer de-azur,

În castel izbind de nouri,
Stă-n fereastra ca un arc,
într-a mărei lungi ecouri,
Fata-n văl de gând și nouri.
Al serafilor monarc.

Un monarc cu fața pală
Și cu păr de-un aur blând,
Iar în ochiu-i, rătăcind,
Vezi lumina matinală,
Stele-albastre strălucind.

Cine-i îngerul pe maluri,
Ce visează în castel,
Când al mărei vis rebel
Sfarmă lumile-i de valuri
De pământul eternei?

Cine-i palida minune
Ce privește parcă-n veci,
Printre stânci de pietre seci,
Cum se scutură de spume
Ale mărei unde reci?

[1869]

ÎNTUNERICUL și POETUL

ÎNTUNERICUL

Tu, care treci prin lume străin și efemer,
Cu sufletu-n lumină, cu gândurile-n cer,
Poet gonit de râsuri și înghețat de vânt,
Ce cânți ca o stafie ieșitii din mormânt,
Sfăratnă-n stânca rece a ta nebună liră
Căci lumea este piatră și ea nu te admiră.
Ci tu, nebun și palid, la poalele ei plângi
Ca valul care cântă trecutul unei stânci,
Ce veștedă, bătrână se leagănă prin nori,
Când stânca e eternă și valu-i trecător.

POETUL

și tu crezi, geniu negru, ca fără scop și țintă
A lumei und-amară mă-neacă, mă frământă?
Tu crezi că eu degeaba m-am scoborat din stele
Purtând pe frunte-mi raza a națiunii mele?
Voiu să ridic palatul la două dulci surori,
La Muzică și Dramă... în dalbe sărbători,
Voiu să le-ngân viața și-n cupa lor aurie
Să torn zi și-ntuneric, dureri și bucurie,
Să văd trecutu-n viață, să văd româna dramă,
Cum din mormânt eroii istoriei îi cheamă
Și muzica română chemând din munții-n nouri,
Din stelele căzânde, din văile-n ecouri,
Din brazii ce suspină l-a iernei vijelie,
Din fluierul cel jalnic, din buciumu-n câmpie,
Chemând doina română, a inimelor plângeri,
A sufletului noapte, a dorurilor stângeri.

Românu-n trecut mare e mare-n viitor!
Și tu vrei ca poetul să fie trecător,
Pe-a tarei sale țărmuri să n-aibă ce să cânte?
Dar nu-s colori' destule în lume să-nvesmânte
A munților Carpatici sublime idealuri
Ce-noată-n a lui suflet cum 'noată-n mare valuri
Și-n creieri-i aleragă de gânduri vijelii,
Cum ginii se sfaramă-n ruinele pustii.

[1869]

PRINTRE STÂNCI DE PIATRĂ SEACĂ

Printre stânci de piatră seacă,
Auzi plâns de cucuvăi,
Țipând noaptea tristu-i vai!
Când în nouri se îneacă
Chipul lunii cel bălai.

Vraja trece peste lume,
Vraja... cântec amorțit,
Ca un vis îngălbenit,
Pe-a ei buze vineți spume,
Capu-i alb e amețit.

Fuge, trece, fuge, zboară
Buza-i tremură spumând,
Ochii-i joacă schinteind,
Sub nebuna ei cântare
Lumea doarme în descânt.

Este Daina cea nebună,
Care cântă noaptea-n crâng,
Pe când stelele se sting,
Pe când frunzele-abia sună,
Pe când apele-abia plâng.

Vezi cum luna înghețată,
Printr-al nourilor hău,
Trece ca și visul greu -
Sună-n noaptea descântată
Cântul trist din ceasul rău.

Și bătrâna moarte toarce
Gândul ei în nefinit:
Zilele din vine-ți stoarce
și când capu-ți se întoarce,
Bagi de seamă c-ai trăit.

[1869]

LEBĂDA

Când pintre valuri ce saltă
                    Pe baltă
În ritmu ușor,
Lebăda albă cu-aripele-n vânturi
                    în cânturi
Se leagănă-n dor;
Aripele-i albe în raza cea caldă
                    Le scaldă,
Din ele bătând,
Și-apoi pe luciu, pe unda d-oglinde
                    Le-ntinde:
O barcă de vânt.

[1869]

O STEA PIN CERURI

O stea pin ceruri o văd că trece
Și eu un nume i-am pus din zbor,
Numele unei inime rece,
Fără fior.

Ea nevăzută acum se stinge,
Nimeni în zboru-i n-o-a urmărit;
Numai un ochi singur umed o plânge
Căci o-a iubit.

Știți de ce stelei i-am dat un nume
Numele unui suflet răcit,
Ce-acuma palid, uitat de lume,
A-mbătrânit?

Pentru că ochiul ce lăcrimează
După-acea steaua care s-a stins
Este-al meu suflet ce meditează,
E-ochiul meu plâns.

[1869]

COPILĂ ÎNGER

Copilă înger - vis în mirare,
Când lipești sânul de capul meu,
Dispare lumea de sub picioare,
Mă cred în raiul lui Dumnezeu.

Tu-mi pari un înger de flăcări albe,
Văd fruntea-ți blondă în rece-eter,
Haina-ți lumin-a serei rozalbe,
Tu ești un geniu gândit de cer.

Tu ești cântarea înaripată,
Iar eu suspin sunt ce te îngân;
Cântare dulce si tremurată,
O, du cu tine al meu suspin.

[1869]

VISUL UNEI FLORI

Când în lumea-ngălbenită
Filomela cântă-n dor,
Viorica vestejită
Doarme-n valea fără flori.

Și visează vis de aur,
Văi de umbre și miros,
Unde-n luncile de laur,
Vântul cântă răcoros.

[1869]

MUREȘANU

Tablou dramatic

P E R S O A N E L E

MUREȘANU
ANUL 1848
GENIUL LUMINEI
SILFII DE LUMINĂ

(Scena înfățișează un peisagiu de o romanticitate sălbatică în munți. Pe de-o parte, stânci sparte și răsturnate, de alta, brazi acățați pe vârfuri de stânci, unii răsturnați de vijelii și torente, în fund pe-un deal se vede ruina încă fumegândă a unui sat de colibi; mai în avanscenă, turnul vechi și negru a bisericei satului — c-o mică biserică de lemn, cu ferestrele mici și cu zăbrele, cu muri parte risipiți, cu acoperământul de șindrile negre și mucede. Un aspect trist și de risipă. Asupra întregului plan se revarsă o galbenă lumină de lună. în avanscenă, de-a lung, e un trunchi răsturnat și putred, care coprinde avanscena. Pe el sade Mureșanu visătoriu. Când sună din turn clopotul cu glas dogit 12 ore — miazănoaptea — Mureșanu se scoală.)

MUREȘANU

Se zbate miazănoaptea în inima de-aramă
Din turnul în ruină. Și prin a lumei vamă
Neci suflete nu intră, neci suflete nu ies;
Ci prin al nopții aer întunecos și des
Abia pătrunde galben lumina-n raze rare,
Precum se fur speranțe în inime amare.
Când somnul frate-al morții pe lume falnic zace
Cu genele-i închise, cu visele-i de pace,
Când palida gândire prin țara morții trece
Și moaie-n visuri de-aur aripa ei cea rece,
Cu-aghiazma ceea dulce a lumei frunte-atinge,
Păcatele i-adoarme, invidia i-o stinge,
Ce ochi veghează umed?... ce sânge se frământă?...
Ce suflet țipă-n doliu?... ce liră jalnic cântă?...
Sunt eu!... Privesc trecutul, o marmură barbară,
Pe ea-i gravată aspru ursita-ne amară -
Și când văd viitorul cu norii roși de sânge
Atunci sufletu-mi geme și inima-mi se frânge.
Decis-ai, oare, Doamne, ca în etern să fie
Românu-n lanțuri crude... și searbădă sclavie
Să-nfigă ochii aspri... cu-al lacrimei tipar
Să brazde pe-a lui față decretul ei amar?
Te blastămă de secoli a lumii neagră gură
Și sufletu-ți se-nmoaie, și inima-ți se-ndură,
Dar pentru-a mea națiune al tău ochi e de piatră

Și sufletu-ți e vitreg și inima maratră.
Nu vezi că-s zeci de secoli de când ea se sfărâmă,
Sub cnuta plumbuită, sub legea de aramă
Ce-oprește pentru mintea-i a minții tale raze,
Lumina ta de aur, lumina ce-nviază?
O! toată țara asta ai dat altor popoare
încât altar să-ți facă poporul tău loc n-are.
Arând un câmp de pietre în crudele-i sudori,
El seceră spinișul din lucru-i fără spori,
Privirea lui e cruntă și lacrima venin,
Blăstăm e vorba-i seacă, sufletul lui suspin.
Decât o viață moartă, un negru vis de jele,
Mai bine stinge, Doamne, viața ginții mele,
Decât ca soartea oarbă din chin în chin s-o poarte,
Mai bine-atingă-i fruntea suflarea mărei moarte.

ANUL 1848
(apare din pământ într-o haină simbolică)

Sunat-a moartea aspră... tu-n lume ce aștepți?
Au vrei tu ca poporul român să îl deștepți?
în van îți e chemarea și cântecul în van;
Necată-i românimea pe-a lumei ocean.
Cu suflet rece, aspru, sublimul rege Nord
Va amorți pe liră-ți românul tău acord
Și fiii plini de viață ai Asiei pustii
Vor stinge-a lirei tale sublime armonii.
Nu vezi că moartea-ntinde umbroasele-i aripe?
Nu vezi?... poporul doarme! O clipă... două clipe -
Și pe-a natiunei frunte al morții rece vis
Va sta-n Eternitate - cât lumea în abis.
Eu, anul aspru, palid, adus-am vijelii
Și...
(arată la ruina fumegândă a satului)
... legea mea e moarte... gândirile-mi, pustii!
Din secolii din carii auzi națiuni cum plâng
Ieșit-am eu ca astăzi națiunea *ta* s-o sting!
Privește-n noaptea lumei!... A morții albă pară
Adoarme orice popol, ce astăzi e să moară!...
Atins-am cu paloarea-i poporul tău român
Și-acum din umbra-i moartă eu văd un chip senin,
O rază ce mă-neacă, un gând ce urăsc eu,
Cum demonul urăște un gând de Dumnezeu?
Ci stinge-te odată, o, stea fără de nume!
Au vrei să-mi disputi oare tu sceptrul peste lume?
Ci stinge-te odată, tu, suflet! tu, un vis!
Au vrei să-mparți cu mine al spațiului abis?
Un gest îmi trebuie mie, să fac din lume-un nor...
Si ce-mi trebuie oare ca visu-ți să-l omor?

MUREȘANU
(cu putere)

Strimt este al tău spațiu și secolii sunt largi!
Nu văd eu cum în cercu-ți, sărman nebun, te spargi?
Nu văd eu cum în cercu-ți, nebun, te zvârcolești,
Ca o națiune-ntreagă în zboru-ți s-o răpești?
Trecut-au secoli negri, cu coasele de foc
Cosit-au generații... Națiunea stă pe loc!
Trecut-au Nordul rege, cu aripa-i de ger,
Românul stă în locu-i, ca muntele de fier!
Și-n planu-Eternității românii-s un popor
Cum e un soare numai prin mările de nor,
Cum e-un principiu numai în firele adânci,
Cum sunt în fundul mărei tari creștete de stânci.
De soare fuge arsă lumea de nouri vagă.
O zi!... și un principiu aprinde lumea-ntreagă,
Și când e marea-n pace și apele s-au dus
Stă stânca cea eternă cu fruntea ei în sus.
Un an?... Este un nour. Un an?... E un vis rău,
Și-un vis poate pătrunde chiar un suflet de zeu;
Dar noaptea trece iute și orele-albe vin,
Și mai senin, mai splendid e sufletul divin.

ANUL 1848

Eu stelele le spulber ca frunze-ngălbenite,
Eu îmflu răsuflarea vulcanului măreț,
înmormântez sisteme în spații nesfârșite,
Eu munții îi cutremur și mările le-ngheț,
Astup cu a pustiei nisipuri mări cumplite
Și-ngrop țări înflorite sub oceanul creț -
Dezmint secol de secol, zdrobesc eră de eră,
Fac din a vieții fapte lucire efemeră.

MUREȘANU

Știu că tu-nșirând anii pe-a vieții lunge fire
Tu nimicești trecutul în urmele lui chiar,
Că tot ce e-n viață cade-n a ta domnire.
Nimic ce e nu scapă de ochiul tău avar,
Dovadă: -n lumi murite, pustii, fără rodire
Cu toate se usucă la glasul tău amar.
Imperiul tău: trecutul, e-ntins fără de fine -
Acolo te-ntâlnește ochiul numai pe tine.

Dar e o regiune tot astfel de întinsă
- Nu-i încă sub domnia întunecate-ți mâni -
Și toate câte, demon, le crezi de tine-nvinse
Acolo strecur toate și-ți scapă de sub mâni;

Cele de ieri și astăzi de mâna-ți sunt atinse,
Dar oare e tot astfel și ziua cea de mâni?
Trecute și prezente le ai spre-a nimici,
Dar brațu-ți nu ajunge la cele ce vor fi.

De-aceea nu am teamă de-a ta amenințare:
Prezentul e o clipă și viitoru-i lung,
Căci brațu-ți nu ajunge la cele viitoare,
La viața națiunii-mi aripele-ți n-ajung.
Privesc cu voioșie la viitoru-i mare
Și tot ce-nsufli minți-mi eu caut să alung.
Ceea ce n-a trăit încă nu poate fi al tău -
De-acum cânt deșteptare și glasu-ți nu-l cred eu.

ANUL 1848

Te-aplană printre-a lumei unde amari, mărunte,
Tu, ce înalți deasupra-i a ta rebelă frunte
Ca să oglinzi într-însa steaua îngălbenită
A românimei care pe moarte e pornită!
O, și din calea care conduce-n trista vale, .
Unde nu mai pătrunde ecoul lirei tale,
De-acolo nu se-ntoarce nici om, nici națiune!
Tu stai să-mi stingi suflarea, tu vrei a te opune
La spiritul ce-n lume cu aripa-mi l-alung
Ca moartea de puternic, ca secolul de lung?
Cânți românimea care pe calea morții trece
Cum se arunc-o steaua în fundul mării rece?
Piei, om, în a ta umbră! Te risipește-n vânt!

(Solemn.)

- Nainte de-a te plânge al clopotelor cânt,
Nainte de-a-ți așterne în galbenul mormânt,
Pe drumul care duce din leagăn la sicriu,
Moartea să te cuprindă în brațele-i de viu!
în suflet să-ți domnească un seraf surd și mut
Și-o secete cumplită în capul tău tăcut!
De viața ta mizeră moartea să nu se-atingă,
Dar mintea ta senină s-o-ntunece, s-o stingă.
Să intre-o noapte vană cu aer amorțit
În inima ta stearpă, în capu-ți pustiit.

(De sub manta-i neagră scoate un cran de mort, cu ochi de foc, a căror raze le îndreaptă spre fruntea lui Mureșanu. Fața lui devine rătăcită și ochiul lui - uimit și nesigur. El își întinde brațul, ca pentru a se feri de razele ce-i ard creierii.)

Cu raza morții negre eu fruntea ta ating
Și harfa ta o sfarăm și geniul ți-l sting!

(Dispare în pământ. O melodramă ușoară, dar melancolică. Se lasă o negură neagră, care apoi se ridică, pentru-a lăsa să se vadă o negură roză. în timpul acela se începe-a auzi, cu muzică

surdină, corul ce urmează. Când se ridică negura roză, Muresanu se vede dormind pe o brazdă de flori, într-o câmpie minunată — în [al] cărei fund se vede o dumbravă verde și munți verzi, în avanscenă se ridică, încunjurat de tufișe dese și sălbatice, ruina de marmură a unui monument roman, în timpul acesta, melodia cea dulce urmează, pe care o cântă, nevăzuți încă:)

SILFII DE LUMINĂ

Somnia regină combină-arbitrară
Tristeță cu râs,
Vrăjește vis de-aur în noaptea amară,
în suflet închis;
Alături c-o umbră lumina răsare,
Alături c-un nor,
Din noaptea eternă prin raze apare
Un sânt meteor.

(în timp ce cântecul durează, Muresanu [doarme]. Fata sa se descompune ca de-o fericire suprapământească, și asupra frunții sale, în toată ființa sa, plană seninul inspirațiunei. în momentul acela apare din ruina de marmoră:)

LUMINA

(albă și surâzândă, în păru-i blond ard stele, într-o mână - crinul luminei, în cealaltă - o coroană de lauri de argint)

Tu, care treci prin lume străin și efemer,
Cu sufletu-n lumină, cu gândurile-n cer,
Poet gonit de lume și înghețat de vânt,
Ce cânți ca o stafie ruină și mormânt;
Acuma, când din umbră - Lumina - eu răsar,
Aruncă de pe tine noianul de amar.
Eu vin din centrul lumei încoronat de sori,
Preced pe mândrul, [naltul], frumosul Viitoriu,
Ce-n nourii de secoli se zguduie închis,
Ca un frumos și mare, însă teribil vis,
Ce-n cerul lui petrece sublim și neajuns,
încât nici ochi de înger pin nori-i n-a pătruns.
Ci tânăra speranță în haină de mister
Arată-n lume-oglinda-i cea plină de visări!
în lumea adormită, lumina când răsare
Din caosul ce fierbe întunecos și mare,
Cu raza-ntâi atinge a geniilor munți,
Ce-n nourii de gânduri se pierd bătrâni cărunți
Și-apoi abia la lume s-arată zâmbitoare,
O maiestate mândră în car de foc... un soare!
O, munții cu-a lor frunte gândindă-n nouri creți,
Când se-ncunun cu raze, ai zilei sunt profeți,
Și capete de geniu când ard, când se inspiră,
Arderea lor arată la lumea ce-i admiră
Că ziua e aproape... Și palizii poeți
Profeti-s plini de vise ai albei dimineți.

Profete al luminei! în noaptea-ți te salut
și vărs geniu de aur în corpul tău de lut, »
In buclele-ți eu strecor dulci lauri de argint,
Cu raza zilei albe, eu geniul ți-l aprind.

(Muresanu a îngenuncheat uimit. Ea-i lasă să cadă pe frunte cununa de lauri, îi zâmbește și dispare în sus, răpită de un nor auriu.)

SILFII DE LUMINĂ
(de sus, către lumină)

Tu, ce din ceriuri pe lume cazi,
Lumină sântă,
Precum pe-al mărei amar talaz
O rază frântă,

Acum la nouri te depărtezi
Strălucitoare,
Căci de acolo pe lumi veghezi
Cu ochi de soare.

(Dejos, către Muresanu.)

A tale cânturi, palide bard
Cu fruntea-n laur,
Sunt stele-eterne ce-n ceruri ard
Cu raze de-aur.

Cântă dar, cântă, tânăr poet,
Mân-a ta liră,
Lumea ascultă gându-ți profet:
Marea se miră!

MURESANU
(cufoc)

în ocean de flăcări gândirea mea se scaldă
Și sufletu-mi se-mbată de-o primăvară caldă;
Și-un cântec trece aspru prin visele-mi de jar,
Cum vântul trece-n freamăt prin codrii de stejar...
Să cânt cum leul rage?... Să cânt!... Zdrobită liră!
Din coardele-n rugină o dată-ncă respiră
Un cântec de-o sublimă, senină disperare,
Precum respiră raze întunecata mare.
O dată încă-n viată să mă-nec în lumină;
Să caut armonia a sferelor senină
În inima-mi zdrobită... și-apoi să mor... Să mor;
Să-nec sufletu-mi rece în noapte și în nor.

Coroană de albi lauri, coroană de argint
Lucește într-a nopți-mi amarul labirint,
Eu voi cânta de fală ca leul ce-a învins,
Iar tu lucește pală al deșteptărei vis!

(Șade, cugetă, manile sale se lasă-ncrucișate peste coardele lirei.)

SILFII DE LUMINĂ

(Pe când se lasă negura roză.)

În marea Somniei ce-n unda-i combină
Tristeță cu râs.
Cufundă, poete, gândirea-ți senină,
Seninul tău vis!

(Pe când se lasă negura neagră.)

Adormi când lumina se stinge cu jale
Prin vânturi răcori;
Când visu-ți își moaie aripele sale
în noaptea cu nori!

(Muzica urmează misteriozo. Negura lăsată cu desăvârșire. — O pauză. Când se ridică iar, scena e ca întâi - același trunchi, aceeași galbenă lumină de lună străbate prin stâncile zdrobite și lumină planul cel ruinat. Mureșanu arată că s-ar fi deșteptat din somn neliniștit, cu visuri de impresiune puternică. Fruntea sa e ostenită și fata în delir adânc. Muzica melodramiză, încet, aria lui: Deșteaptă-te, române. *El o declamă încet și expresiv, răzimându-se cu mâna stângă pe liră.)*

[1869]

POVESTEA

Eu vin din miazănoaptea steloasă, nevăzută,
Care răsfrânge aștrii în marea ei cea mută,
Care-și petrece visuri de iarnă-a [ei] viață
Și doarme-n valuri triste și în ruini de gheață,
Soția celui rege superb - regele Nord,
încununat de aștri, de-a mărilor acord
Cântat, în haina-i albă, cu fruntea lui cea ninsă,
Cu sufletul lui rece, cu vocea lui cea plânsă,
Cu aripa de vânturi, cu inima de ger,
înmormântat de mare și-ncununat de cer,
Ce trona pe o stâncă - picioare de granit
întinse-n fundul mării amar și infinit,
Iar fruntea lui uscată pin viscole rebele
Sparge nourii aspri amestecați cu stele.
Reci și triști petrec soții, căci iarna-n vremi eterne
Văl de argint de gheață câmpiilor așterne
Și din ruini de gheață reci vânture respir,
Ce turbur marea tristă prin lungul ei delir
Ș-amestec cu-a lor cântec ghețos și amorțit
Cântecul mării dulce, senin și liniștit.
Dar noaptea... când sosește a miezenopții oră,
Când cerul brun ca norul de raze se coloră,
Când peste Nord plutește *superb astrul polar*
Și-aruncă raze albe în marea de amar.
Atunci marea ce cântă prin stâncile zdrobite
Și vântul care geme pin iernile cernite
Tac toate... și descântul al miezenopții rece
Senin prin iarnă zboară, sublim prin aer trece,
Și luciul mării turburi s-aplană, se-nsenină.
În fundul ei sălbatec e cântec și lumină -
Ard stele-n facle de-aur - palate de safir
Lucinde se răsfață și-n fundu-i se resfir,
Prin care trec în cântec genii cu părul blond,
Ce cânt' reverii mândre cu glasul vagabond
Și albi ca neaua nopții, și îmbrăcați de raze.

Privește însuși cerul din nouri ca să-i vază
Pe când din fundul mării Nordul, străbunu rege,
Cu visuri de astfel lungi nopțile-și petrece,
Astfel că lumea toată cu cer, pământ și mare
O feerie mândră - un vis măreț îi pare.
Aceste-s visuri dalbe - ce-aievea le crează,
Străbuna miazănoapte, ce doarme când veghează,
Străbuna miazănoapte, a visurilor mumă,
Ce-n nori visează stele și fericiri în lume,
Când marea cea adâncă cu miliarde valuri
Pe placa-i oglindează înveselite maluri
Și cerul o câmpie și luna ce visează,
Trecând printre palate de nori - o-mpărătească.
Oricât de vană este, oricât de trist e sânul,
Oricât de lungă-i noaptea, oricât e plâns suspinul,
în cerul brun și rece ea poseda o steaua
Cu razele curate, cu razele de neaua,
O stea ca diamantul - ce din nălțimi polare
însenina a mării unde reci și amare
Și mângâia în iarna-i pe asprul rege Nord
Și îndulcea în vânturi sălbatecul acord;
Acel luceafăr dulce - acel diamant de foc
Pieri din ceru-i rece, zbură din naltu-i loc.
De-atunci pe cer n-apare o altă stea polară,
De-atunci mai tristă marea, se plânge mai amară,
De-atunci mai rece-i vântul și iarna e mai albă,
De-atunci prin stânci de gheață, ca o suflare slabă,
S-aude-un gemet aspru etern și amorțit:
E Nordul care plânge pe fiica ce-a fugit.
Frumoasa-aceea fiică, un înger dulce, blând,
De-o frumusețe care senină strălucind,
Ai crede că-i a lumii înger senin de pază,
Încununat de stele, învesmântat de raze -
Al valurilor astru, al mării sânt amor,
A stelelor regină, a nopții meteor,
A miezenopții fiică, a Nordului bătrân
Copilă răsfățată. Pe-a polului senin
Frunte eternă - de-aur înseninată stemă -
Un înger-rege palid, cu fruntea-n diademă.
Unde se duse steaua, unde fugi cel înger?
Marea n-o știe spune în tristele ei plângeri,
Nordul n-o știe spune în geamătul lui lung,
Neci noaptea în visare-i, neci nourii ce plâng.
Eu palida poveste ce trec din gură-n gură,
Bătrână ca și lumea, cu fruntea slabă, sură,
Eu ce-am văzut odată lumea din nori născând
și am învălit știrea în vălul meu de-argint,

Eu ce-am văzut și steaua când s-a născut senină
Ș-am învălit cu taină destinu-i de lumină,
Eu știu unde petrece, eu știu unde s-a dus.
Mai dulce și mai mândră din ceriuri n-a apus,
Ci prefacută-n înger, femeie și regină,
Lucește mai frumoasă, surâde mai senină,
Ca o speranță dulce, un dulce mesager,
Trimis de Domnul lumei la Domnul unei țări.

Diamant topit în stea,
Doamnă peste stele,
Ce lumini în țara mea
Cerul tării mele,
Ce din nord ai răsărit
Peste lumi rebele,
îți cântăm: bine-ai venit,
Doamnă peste stele!

împărați din Răsărit
Pe al lumei mire,
L-au cătat și l-au găsit,
Când le-a dat de știre
Dulcea stea de diamant,
Plină de iubire,
Ce vedea pe-al ei amant
în al lumei mire.

POESIS

îmbrac a lumii fapte în mantie de flori,
Pun peste-a lumei rane canzonul zâmbitoriu,
Pun într-a lumei doruri a doinei balsam drag,
Ce îndulcește simțul cu mirosul de frag,
Din ochi fac stele negre, din buze fac rubin,
Din viață ambrozie și nectar fac din vin,
Și din femeie înger, și din amor un vis
Ce-oftează-n fericire și plânge cu surâs.
Dar mult mai bine-mi place să rump acea perdea
Ce-ascunde Viitorul - Trecutul după ea.
Să sfârtic cu un fulger perdeaua cea de fier,
Să văd eroi de umbre, popi, dame, cavaleri,
Toți dintr-o altă lume, din lumea ce-a trecut,
Pe care nu-i mai vede cel ce nu i-a văzut,
Să văd gloria moartă, să văd trecutul-rege
Cum într-o lume moartă surâde și petrece.

Și azi ridic palatul iluziilor dalbe,
ai azi chem fantazia cu florile-i roz-albe,
Revoc trecutu-n viată. - A faptei sântă drama
O văd cum din morminte eroii săi își cheamă,
Și azi torn bucurie în cupa mea aurită,
Amestec cu flori dalbe durerea-nnebunită,
Turnând în cupe de-aur aroma cea amară,
Nu voi să fie-aievea... să fie, nu!... să pară!
Trecut apari din noapte... iluziuni din ceri
Faceți a voastre umbre să pară adevăr.

ȘTEFAN

(Bătrân și-ncoronat - iese lângă o piatră risipită de mormânt - barba albă. — Pletele albe cu desăvârșire. — Asemeni unui leu murind:)

înmormântat de secoli în neagra vecinicie
și stins din mintea lumei cea rece și pustie,
înfășurat de slava-mi - simțeam că nu trăiesc
Decât numai în basmu și-n cântec bătrânesc,
în mintea cea uitată a unor strănepoți,
Ce, spurii și nemernici, slăbiți și idioți,
Făceau pe ciocoimea căzutului Fanar,
Cu mintea cea vicleană, cu sufletul avar.
M-am fost uitat din lume ca învechita veste
Despre o vreme care de mult, de mult nu este.
Ci amintirea-mi numa venea din când în când
Ca sunetul de clopot pribeag și aiurând,
Ce-n noaptea-ntunecată lin și melodic vine,
De unde bate însă, nu poți pricepe bine.
Trăiam la gura vetrei, la focul cel de jar,
Unde-un bătrân ca iarna, cu grai încet și rar,
Mă spunea la nepoții ce stau cu ochii țintă
Și ascultau la vorba-i ca la o rugă sântă;
Trăiam în lăutarul cel orb și plin de zile -
Care scoțând căciula o-ntinde după mile
și-apoi șezând pe-o piatră ce sta-n mijloc de cale
și scârțâind din scripcă dulci sunete de jale,
Spunea la cei ce nu văd, în cântec bătrânesc,
Icoanele ce-n sufletu-i, ca-n paraclis trăiesc;
Trăiam în doina trist-a voinicului de munte,
în visul țării drage, în stâncele-i cărunte,
în râurile-i, care, spumânde, din munți gem,
Într-a colibei triste întunecos blăstem!
Pe când fanariotul, pe tronu-mi de mărire
Rânjea cu râsul morții - și-n oarba lui cumplire,
Ateu din nedreptate și de aur orbit,
Domnea ca ciuma stearpă în tristul răsărit
Și-ntocmai ca păcatul cel strigător la cer,
El aducea în urma-i foamete, obezi de fier,

Biruri ce cădeau însăși până pe surul fum,
Care pătruns prin stra'sini la cer își face drum,
Ieșind din vatra tristă, cuptorul fără pâne
A unui iobag care trăiește de-azi pe mâne,
Când asuprirea oarbă și searbădă sclavie
Domneau ca două spaime pe biata Românie,
în lumea spăimântată venit-a însă-o zi,
Când Dumnezeul urei în iadu-i asurzi,
Când popolul puternic de jugu-i desfăcut
Și-aduse-atunci aminte ce fuse în trecut,
A dezgropat din piatră bătrânul meu schelet
Și, în cântarea dulce a unui blând poet,
Poporul, ochiu-n lacrimi, jură în ceasul sânt
C-o Românie *una* există pe pământ
Și au făcut Credința, Voința lor cea tare
Din două țări mici, slabe, o Românie mare.
Când oasele-mi albite, destul îs și ajung
Ca să deștepte-o țară din somnul ei cel lung,
Ce poate face-atuncea sufletul meu cel mare
Care din noaptea morții înfiorat apare,
Sufletul meu de flăcări, de veacuri dezmierdat?
Zburam, un basmu palid, prin cerul înstelat,
Pierdut într-a mea noapte, prin ocean de stele,
Purtam sufletu-mi palid și visurile mele,
Dar am văzut deodată din cer o stea fugind,
Ce lumina c-al nopții alb soare de argint:
Era o stea regală, un înger drag, plăpând,
Cu sufletul în ceriuri, cu corpul pe pământ
Și-am cunoscut atuncea că steaua cea de fală
E steaua României, iubită și regală.
Prezentul ține-n ochi-mi un testament deschis.
Eu văd ce el într-însul cu grai de foc a scris,
Eu văd că viitorul cu lan de flori s-așterne.
Că spiritul genezei de fericiri eterne
E îngerul ce-apare... sub chipul de regină,
Ca să domnească lumea ca ziua cea senină,
Ca roza cea vergină ce doarme și visează,
Pân' n-o deșteaptă încă a zilei sântă rază.
Nu știai că destinul cu vocea-i de aramă
în fruntea unui popol, ca să domnești te cheamă;
Ca să domnești pe tronu-i, o, mamă bună, sântă,
Cu mintea ta senină, cu inima ta blândă.
Tu fii ideea sântă a Daciei unite -
De unde sună marea pin stâncile cernite,
Pân-unde Tisa mână undele reci și crețe,
Peste câmpii mănoase, pintre pustii mărețe,
De unde Nistrul curge în leagănu-i de-argint
Pân-unde Istrul plânge ca taurul mugind -

Zâna reînviată a Ulpiei traiane,
A Daciei bătrâne, a Daciei romane.
Regină coronată înveșmântată-n raze,
Fii îngerul Speranței, fii îngerul de pază
La capul României, ce bolnavă... deșteaptă,
Privirea-i limpezită, la tine o îndreaptă!
Trezit din groapa-mi rece, din noaptea ceea mută,
Ca binecuvântarea cea sântă și tăcută,
în aerul de nuntă al țării adiez
Și mă închin la tine, o stea, în care crez,
De"poate ca să facă faptele mele sânte
Ca inima română să bată mai fierbinte -
Și inspirat în taină de-un cuget de proroc,
Eu văd fericea țării în tine și mă rog!
Genunchii-n piatra stearpă și cugetul în cer,
Ca Dumnezeu să-ți deie aceea ce îți cer!

[1869]

DE CE SĂ MORI TU?

Tu nu ești frumoasă, Marta, însă capul tău cel blond
Când se lasă cu dulceață peste pieptu-ți ce suspină,
Tu îmi pari a fi un înger ce se plânge pe-o ruină,
Ori o lună gânditoare pe un nour vagabond.

Astfel treci și tu prin lume... ca un basmu de proroc!
Ești săracă dar bogată, ești mâhnită dar senină!
Ce să plângi? De ce să mori tu? Ce poți oare fi de vină
Dacă fața ți-e urâtă, pe când anii-ți sunt de foc.

Când ai ști tu cât simțirea-ți și privirea-nduioșată
Cât te face de plăcută și de demnă de iubit,
Tu ai râde printre lacrimi ș-ai ascunde negreșit
în cosita ta de aur fata-ți dulce și șireată.

Altele sunt mai frumoase, mult mai mândre, mai bogate,
Dar ca marmura cea rece nu au inimă de fel.
Pe când tu!... ești numai suflet. Ești ca îngerul fidel
Ce pe cel care iubește ar veghea-n eternitate.

Șterge-ți ochii, blondă Marta... ochii-ți negri... două stele
Mari profunzi ca vecinicia și ca sufletu-ți senin.
O, nu știi cât e de dulce, de duios și de divin
De-a te pierde-n ochii-aceștia străluciți în lacrimi grele.

O, surâzi, surâzi odată! Să te pot vedea... o sântă,
O martiră ce surâde printr-a lumei dor și chin,
Pe când ochiul ei cel dulce și de lacrimi încă plin
Se ridică pentr-o rugă cătră bolta înstelată.

Ai surâs?!... O! ești frumoasă... înger ești din paradis
și mă tem privind la tine... căci ți-o jur: nu m-aș mira
Dac-ai prinde aripi albe și la ceriuri ai zbura,
Privind lumea ce profană cum se pierde în abis.

[1869]

LOCUL ARIPELOR

Strecor degetele mele printre buclele-ți de aur,
Raze cari cad în valuri pe un sân ce n-am văzut,
Căci corsetul ce le-ascunde e o strajă la tezaur,
Iară ochii-ți, gardianii, mă opresc și mă sumut.

Ochii tăi, înșelătorii! A ghici nu-i pot vreodată,
Căci cu două înțelesuri mă atrag și mă resping -
Mă atrag când stau ca gheața cu privirea desperată,
Mă resping când plin de flăcări eu de sânul tău m-ating.

O, atunci mâna ta-i tare și respinge cu putere
Mâna mea, care profană ar intra în santuar
Să se-ascundă-n sânii-ți tineri, pe când eu plin de plăcere
Să uit lumea-n sărutarea-ți și în ochii tăi de jar.

Astăzi însă nu-s ca flama cea profană și avară,
Inima mi-e sântă astăzi, cald și dulce-i pieptul meu,
Azi sunt cast ca rugăciunea și timid ca primăvara,
Azi iubesc a ta ființă cum iubesc pe Dumnezeu.

Tu surâzi cu nencrezare?... Cât de rea ești tu, copilă!
Lasă ca sub gazul roșu eu la sânu-ți să pătrunz,
Să deschei corsetul ista... Tu roșind să râzi gentilă,
Eu s-apăs fruntea-mi arzândă între pieptii albi, rotunzi

Și să strecor a mea mână după gâtu-ți de zăpadă!
Tu roșești... tu nu vrei, Marta?... O, de-ai ști ce caut eu.
Ai surâde și-al tău umăr ai lăsa ca să se vadă,
Să-ți privesc în ochi cu capul rezemat pe pieptul tău.

Cungiurând c-un braţ molatec gâtul tău cel alb ca zarea,
Apăsând faţa-ţi roşită pe-al meu piept bătând mereu,
Eu cu ceealaltă mână pe-ai tăi umeri de ninsoare;
Locul aripelor albe l-aş căta-n delirul meu!

1869

VENERE ȘI MADONA

Idealpierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără și dulce veste
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alți zei.

Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie,
A femeiei, ce și astăzi tot frumoasă o revăd.

Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,
Sufletu-mbătat de raze și d-eterne primăveri,
Te-a văzut și-a visat raiul cu grădini îmbălsămate,
Te-a văzut plutind regină pintre îngerii din cer

și-a creat pe pânza goală pe Madona dumnezeie,
Cu diademă de stele, cu surâsul blând, vergin,
Fața pală-n raze blonde, chip de înger, darfemeie,
Căcifemeia-i prototipul îngerilor din senin.

Astfeli eu, pierdut în noaptea unei vieți de poezie,
Te-am văzut, femeie stearpă, fără suflet, fărăfoc,
Și-amfăcut din tine-un înger, blând ca ziua de magie
Când în viața pustiită râde-o rază de noroc.

Am văzutfața ta pală de o bolnavă beție,
Buza ta învinețită de-al corupției muscat,
Ș-am zvârlit asupră-ți, crudo, vălul alb de poezie,
Și paloarei tale raza inocenței eu i-am dat.

Ți-am dat palidele raze ce-nconjoară cu magie
Fruntea îngerului-geniu, îngerului-ideal,
Din demon făcui o sântă, dintr-un chicot, simfonie,
Din ochirile-ți murdare, ochiu-aurorei matinal.

Dar azi vălul cade, crudo! dizmețit din visuri sece,
Fruntea mea este trezită de al buzei tale-nghеț
și privesc la tine, demon, și amoru-mi stins și rece,
Mă învață cum asupră-ți eu să caut cu dispreț!

Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nselăciune
De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir,
O fecioar-al cărei suflet era sînt ca rugăciunea,
Pe când inima bacantei e spasmotic, lung delir.

O, cum Rafael creat-a pe Madona dumnezeie,
Cu diâdema-i de stele, cu surâsul blând, vergin,
Eu făcut-am zeitate dintr-o palidă femeie,
Cu inima stearpă, rece și cu suflet de venin!

Plângi, copilă? — C-o privire umedă și rugătoare
Poți din nou zdrobi și frânge apostat-inima mea?
La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adânci ca marea,
și sărut a tale mâne, și-i întreb de poți ierta.

Sterge-ți ochii, nu mai plânge!... A fost crudă-nvinuirea,
A fost crudă și nedreaptă, fără razim, fără fond.
Suflete! de-ai fi chiar demon, tu ești sântă prin iubire,
și ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.

1870

LA MOARTEA LUI NEAMȚU

Lăsați clopotul să plângă cu-a lui voce de aramă,
Lăsați turnul ca să miște a lui inimă de fier,
Căci de stele mai aproape el dă acuma samă
Că un suflet bun și nobil se îndreaptă către cer.

Clopote, tu simți durerea și urmezi cu-a ta cântare,
Când din stea în stea se suie sufletul într-un avânt,
Pe când noi urmăm cu pasul cel rărit de întristare
Lutul palid, fără suflet, să-l depunem în pământ.

Ochii? Câte dulci imagini au sorbit a lor lumine!
Capul? O, de câte gânduri el a fost împopulat!
Inima? Câtă simțire frământat-a ea în sine?
Sufletul? Câte speranțe, câte visuri a păstrat?

Și-azi nimic. Lumea gândirei e o lume sfărâmată,
De lemnoasa mân-a morții inima e stoars-acum,
Și imaginele-s șterse, ce prin el treceau odată;
Sufletul (dacă ezistă) pintre nori își face drum.

Ai știut tu, scumpe frate, că pământu-i o ruină?
Că-i o sarcină viața? Că-i martiriu să trăiești?
Ai știut tu cum că moartea e un caos de lumină,
Că la finea veciniciei te-aștept stelele cerești?

De-a vieții grea enigmă ție-acuma nu-ți mai pasă,
Căci problema ei cea mare la nimic o ai redus,
Pe când noua-ncă viața e o cifră nențeleasă
Și-n zădar cătăm răspunsul la-ntrebarea ce ne-am pus.

În zădar ne batem capul, triste firi vizionare,
Să citim din cartea lumei semne ce noi nu te-am scris,
Potrivim șirul de gânduri pe-o sistemă oarecare,
Măsurăm mașina lumei cu acea măsurătoare
Și gândirile-s fantome, si viața este vis.

1870

EPIGONII

Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,
Mă cufund ca într-o mare de visări dulci si senine
Și în jur parcă-mi colindă dulci si mândre primăveri,
Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele,
Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,
Cu izvoare-ale gândirii si cu râuri de cântări.

Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:
Cichindeal *gură de aur,* Mumulean *glas cu durere,*
Prale *firea cea întoarsă,* Daniil *cel trist și mic,*
Văcărescu *cântând dulce a iubirii primăvară,*
Cantemir *croind la planuri din cuțite și pahară*
Beldiman *vestind în stihuri pe războiul inimic.*

Liră de argint, Sihleanu - Donici *cuib de-nțelepciune,*
Care, cum rar se întâmplă, ca să mediteze pune
Urechile ce-s prea lunge ori coarnele de la cerb;
Unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată?
S-au dus toți, s-au dus cu toate pe o cale nenturnată.
S-a dus Pann, *finul Pepelei, cel isteț ca un proverb.*

Eliad *zidea din visuri și din basme seculare*
Delta biblicelor sânte, profețiilor amare,
Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de-nțeles;
Munte cu capul de piatră de furtune detunată,
Stă și azi în fata lumii o enigmă nesplicată
Și veghează - o stâncă arsă dintre nouri de eres.

Bolliac *cânta iobagul ș-a lui lanțuri de aramă;*
L-ale tăriiflamuri negre Cârlova *oștirea cheamă;*
în prezent vrăjește umbre dintr-al secolilor plan
și ca Byron, treaz de vântul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge-Alexandrescu *sânta candel-a sperării,*
Descifrând eternitatea din ruina unui an.

Pe-un pat alb ca un lințoliu zace lebăda murindă,
Zace palida vergină cu lungi gene, voce blândă -
Viața-ifu o primăvară, moartea-o părere de rău;
Iar poetul ei cel tânăr o privea cu îmbătare,
Și din liră curgeau note și din ochi lacrimi amare
Și astfeli Bolintineanu *începu cântecul său.*

Mureșan *scutură lanțul cu-a lui voce ruginită;*
Rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită,
Cheamă piatra să învie ca și miticul poet,
Smulge munților durerea, brazilor destinul spune,
și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.

Iar Negruzzi *șterge colbul de pe cronice bătrâne,*
Căci pe mucedele pagini stau domniile române,
Scrise de mâna cea veche a-nvățaților mireni;
Moaie pana în coloarea unor vremi de mult trecute,
Zugrăvite din nou iarăși pânzele posomorâte,
Ce-arătaufaptele crunte unor domni tirani, vicleni.

Ș-acel rege-al poeziei, vecinie tânăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cufluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește - veselul Alecsandri,
Ce-nșirând mărgăritare pe a stelei blondă rază,
Acum seculii străbate, o minune luminoasă,
Acum râde pintre lacrimi când o cântă pe Dridri.

Sau visând o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
Cu doi ochi ca două basme mistice, adânce, dalbe,
Cu zâmbirea de vergină, cu glas blând, duios, încet,
El îi pune pe-a ei frunte mândru diadem de stele,
O asează-n tron de aur, să domnească lumi rebele,
Și iubind-ofără margini, scrie: „visul de poet".

Sau visând cu doina tristă a voinicului de munte,
Visul apelor adânce și a stâncelor cărunte,
Visul selbelor bătrâne de pe umerii de deal,
El deșteaptă-n sânul nostru dorul țării cei străbune,
El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune,
Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal.

Iară noi? noi, epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,
Măști râzânde, puse bine pe-un caracter inimic;
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frază;
în noi totul e spoială, totu-i lustru fară bază;
Voi credeați în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!

Și de-aceea spusa voastră era séntă și frumoasă,
Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă,
Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni.
S-a întors mașina lumii, cu voi viitorul *trece;*
Noi *suntem iarăși* trecutul,*fără inimi, trist și rece;*
Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Voi, pierduți în gânduri sânte, convorbeați cu idealuri;
Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri,
Căci al nostru-i sur și rece - marea noastră-i de îngheț.
Voi urmați cu răpejune cugetările regine,
Când, plutind pe aripi sânte, pintre stelele senine,
Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeți.

Cu-a ei candelă de aur palida înțelepciune,
Cu zâmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune,
Lumina a vieții voastre drum de roze semănat.
Sufletul vostru un înger, inima voastră o liră,
Ce la vântul cald ce-o mișcă, cântări molcome respiră;
Ochiul vostru vedea-n lume de icoane un palat.

Noi? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează,
Ce tablourile minte, ce simțirea simulează,
Privim reci la lumea asta - vă numim vizionari.
O convenție e totul; ce-i azi drept, mâne-i minciună;
Ați luptat luptă deșartă, ați vânat țintă nebună,
Ați visat zile de aur pe-astă lume de amar.

„Moartea succede vieții, viata succede la moarte",
Alt sens n-are lumea asta, n-are alt scop, altă soarte;
Oamenii *din toate celefac icoană și simbol;*
Numesc sânt, frumos și bine ce nimic nu însemnează
Împărțesc a lor gândire pe sisteme numeroase
și pun haine de imagini pe cadavrul trist și gol.

Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită
Unor lucruri nexistente; carte tristă și-ncâlcită,
Ce mai mult o încifrează cel ce vra a descifra.
Ce e poezia? înger palid cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate,
Strai de purpură și aur peste țărâna cea grea.

Rămâneți dară cu bine, sânte firi vizionare,
Cefăceați valul să cânte, ce puneați steaua să zboare,
Ce creați o altă lume pe-astă lume de noroi;
Noi reducem tot *la pravul azi în noi, mâni în ruină,*
Prosti și genii, mic și mare, sunet, sufletul, lumină —
Toate-s praf... Lumea-i cum este... *și ca dânsa suntem noi.*

1870

SUS IN CURTEA CEA DOMNEASCA

Sus în curtea cea domnească,
La domnia din Bârlad,
Șade tânăr domnul Vlad -
Sub căciula-i țurcănească
Pe-a lui umeri plete cad.

Astfel șade trist și rece
La ospățul luminat
Din domnescul lui palat,
Cu priviri crunte și rece,
Cu-ochiul negru înfundat.

Fața palidă și tristă,
Manta-i neagră pe umeri tari,
Fața spână, ochii mari -
Astfel trece în revistă
Pe boierii lui cei mari.

Ici bătrâni ca iarna albă,
Munți cu fruntea de arginți,
Șoptesc dulce și cuminți -
Colo tinerețea dalbă
Cu râs mult și fără minți.

Femei palide, frumoase,
Fețe blânde, ochi de foc,
Ce în gene li se joc
Și-a lor raze luminoase
Printre ele-și cată loc.

Sala-i mare, strălucită,
Masa-i albă, oaspeți mulți,
Vorbe dulci să tot asculți,
Chiar lumina-i îndrăgită
De ochi lucii, de ochi mulți.

[1870]

ÎNGERE PALID...

Îngere palid, îți e mister
Cum că a lumei valuri și șoapte
Este durere și neagră noapte
Pe lângă cer?

Nu știi tu, înger, oare să zbori,
Să lași pământul, trista ruină?
De-ți place cerul, a lui lumină,
De ce nu mori?

O, dar pământul încă te ține
În niște lanțuri țesute-n rai.
De mult zburai tu în lumi senine
De nu iubeai.

[1870]

LA QUADRAT

Înger în patru colturi, o stea cu barbă lungă,
Cine-a știut vrodată că tot ce eu iubeam
E-un dramaturg puternic, dar fără bani în pungă,
Un paralelogram?

E-un om a cărui visuri la bere tot țintează,
Ce se consumă-n asuri și joacă la hazard,
Un om, dorința cărui e pe biliard să șază,
Să doarmă pe biliard.

Adeseori în noapte văd umbra lui fatală,
În mână cu o halbă, în gură c-un cârnat,
În buzunări cu chifle și subsuori o oală,
și râde... până-i beat.

Visarea sa - un șnițel, gândirea sa - o bere,
Să bea etern, acesta e visul său ciudat -
și-odată auzi-vom că-n cruda sa durere
În bere s-a-necat.

[1870]

DIN OCEAN DE VISE

Din ocean de vise ferice, strălucitoare
Ai apărut în viața-mi femeie răpitoare,
Cum luna argintoasă, albă zâmbind răsare
Din înstelată mare!

În ocean de visuri din ce în ce pierite,
Te-ai dus și-ai stins cu tine iluzii fericite,
Cum luna melancolică și palidă dispare
În înstelată mare!

Pe-a gândurilor câmpuri din ocean de vise,
în sânta mea junie al tău chip îmi surâse,
Femeie scumpă mie, cum luna-ncet apare
Din înstelată mare!

[1870]

STEAUA VIEȚEI

Când norii palate fantastice negre,
Cu geamuri prin care se vede zafir,
Ascult-ale mărei lungi cântece-alegre,
Când stele se mir,

Atunci printr-o geană de nouri, deschisă,
Din ochiu-i albastru se vede o stea
Ce-mi miruie fruntea c-o rază de vise,
C-o rază de nea.

O, steaua iubită ce-abia stai prin stele,
Un sfânt ochi de aur ce tremuri în nori;
Ai milă și stinge lungi zilele mele,
Cobori, o, cobori!

[1870]

BASMUL CE I L-AȘ SPUNE EI

O, dă-mi arpa de aramă
Și mi-o pune-n brațul stâng.
Ochii tăi se plec cu teamă,
Tu roșești - glasu-mi te cheamă,
Coardele încet te plâng!
Vino dar, palidă zână,
Pune fata pe-al meu piept,
Gâtul tău pe brațu-mi drept,
Tu, a ochilor lumină,
Mă iubești, tu? Spune drept!

Mă iubești! Surâzi șireată
Și îți pleci ochii în jos!
O, lumină prea curată,
De-ai cunoaște vre odată
Sufletul meu dureros;
De ai ști, palide înger,
Cât de mult te iubesc eu,
Câte nopți de-amar și rău
Am vegheat zdrobit de plângeri,
Scumpa mea, odorul meu!

O, atunci mi-ai cere seama
Ca să-ți spun câte-am visat,
M-ai fixa fără de teamă,
Ai da-ncet neagra maramă
De pe păru-ți blond, curat;
Netezind cu mâna-ți albă
Tâmpla ta - tu m-ai privi,
Cu durere mi-ai zâmbi,
Eu jucându-mă cu salba
De pe sânii-ți, aș vorbi.

Și ți-aș spune, a mea iubită,
Că de mult, eu te-am cătat;
În cărarea tăinuită,
Prin dumbrava înverzită,
Ori prin codrii cei de brad,
Lângă cântul de izvoare,
Printre stâncele de fier
Ce străbat norii din cer,
Într-a peșterii răcoare,
Într-a nopților mister.

Te vedeam cu a mea minte;
Și acum când te-am găsit
Pare-mi că-mi aduc aminte
Cum că-n vremi de mai nainte
Te-am văzut și te-am iubit -
Să-ți spun unde... într-o seară
Am visat un vis frumos...
Pe un nour luminos
Am văzut la cer o scară
Ridicându-se de jos.

Într-a cerului mărire
Scara de-aur se pierdea,
Iar pe-un tron de nemurire,
Tron de-argint și strălucire,
Maica Domnului zâmbea;
Iar pe schitele de scară
Îngeri stau treptat...treptat,
Cu chip blând și luminat
Și pe lire sunătoare,
Cântau dulce și curat.

La picioarele Măriei
Genuncheat pe-un nor de-argint
Alb ca lebăda pustiei,
Blând ca glasul poeziei,
Sta un înger cugetând;
Și-a luat arpa-i de aur
Și trecând mâna pe ea
A-nceput a răsuna
Raiul... luncile-i de laur
De-un blând *Ave Măria*.

Acel înger!... Fața pală,
Ochiul negru, păr bălai,
L-am văzut, - o stea regală,
O lumină triumfală -
Și de-atunci îl iubesc, vai!...
L-am cătat în astă lume
Pân' ce viața-mi se pierdu,
Sufletu-mi se abătu...
Ș-atunci te-am văzut: minune!
Acel înger ai fost tu.

Când ai lăsat cerul, dragă?
De ce-n lume ai venit?
Ai știut că viața-ntreagă
Trista-mi inimă pribeagă
Tot pe tine te-a iubit?
Ai știut cine te-așteaptă
Și-ai venit să răsplătești
Lungi durerile-mi lumești,
Cu zâmbirea-ți înțeleaptă
Și cu ochii tăi cerești.

[1871]

MORTUA EST!

Făclie de veghe pe umezi morminte,
Un sunet de clopot în orele sfinte,
Un vis ce își moaie aripa-n amar,
Astfel ai trecut de al lumii otar.

Trecut-ai când ceru-i câmpie senină,
Cu râuri de lapte și flori de lumină,
Când norii cei negri par sombre palate,
De luna regină pe rând vizitate.

Te văd ca o umbră, de-argint strălucită,
Cu-aripi ridicate la ceruri pornită,
Suind, palid suflet, a norilor schele,
Pin ploaia de raze, ninsoare de stele.

O rază te-nalță, un cântec te duce,
Cu brațele albe pe piept puse cruce,
Când torsul s-aude l-al vrăjilor caier
Argint e pe ape și aur în aer.

Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece;
Privesc apoi lutul rămas...alb și rece,
Cu haina lui lungă culcat în sicriu,
Privesc la surâsu-ți rămas încă viu -

și-ntreb al meu suflet rănit de-ndoială,
De ce-ai murit, înger cu fața cea pală,
Au nu ai fost jună, n-ai fost tu frumoasă?
Te-ai dus spre a stinge o stea radioasă?

Dar poate acolo sã fie castele
Cu arcuri de aur zidite din stele,
Cu râuri de foc °i cu poduri de-argint,
Cu țărmuri de smirnă, cu flori cari cânt;

Să treci tu prin ele, o sfântă regină,
Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină,
În haină albastră stropită cu aur,
Pe fruntea ta pală cunună de laur.

O, moartea e-un chaos, o mare de stele,
Când viata-i o baltă de vise rebele;
O, moartea-i un secul cu sori înflorit,
Când viata-i un basmu pustiu și urât.

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum cele bune....
Când sorii se sting și când stelele pică,
îmi vine a crede că toate-s nimica.

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-și cerne
Ca prăzi trecătoare *a morții* eterne...

Ș-atunci de-a fi astfeli... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n-o să învie,
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut...
Atunci acest înger n-a fost decât lut.

și totuși, țărână frumoasă și moartă,
De racla ta razim cu harfa mea spartă
și moartea ta n-o plâng, ci mai fericesc
O rază fugită din caos lumesc.

Ș-apoi...cine știe de este mai bine
A fi sau a nu fi... dar știe oricine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri,
Și multe *dureri-s, puține plăceri,*

A fi? Nebunie și tristă și goală;
Urechea te minte și ochiul te-nșală;
Ce-un secol ne zice ceilalți o deszic.
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.

Văd vise-ntrupate gonind după vise,
Pân' dau în morminte ce-asteaptă deschise,
și nu știu gândirea-mi în ce să o stâng:
Să râd ca nebunii? Să-i blestem? Să-i plâng?

La ce?... *Oare* totul *nu e nebunie?*
Au moartea ta, înger, de cefu să fie?
Au e sens în lume? Tu chip zîmbitor,
Trăiat-ai anume ca astfeli să mori?

De e sens într-asta, e-ntors și ateu,
Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.

1871

ÎNGER DE PAZĂ

Cînd sufletu'mi noaptea veghea în extaze,
Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,
Încins cu o haină de umbre și raze
C-asupră-mi c-un zâmbet aripele-a-ntins;
Dar cum te văzui într-o palidă haină,
Copilă cuprinsă de dor și de taină,
Fugi acel înger de ochiu-ți învins.

Ești demon, copilă, că numai c-o zare
Din genele-ți lunge, din ochiul tău mare
Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare,
El, veghea mea sfântă, amicul fidel?
Ori poate!...O,-nchide lungi genele tale,
Să pot recunoaște trăsurile-ți pale,
Căci tu - tu ești el.

1871

NOAPTEA...

Noaptea potolit și vânăt ardefocul în cămin;
Dintr-un colț pe-o sofă roșă eu înfața lui privesc,
pân' ce mintea îmi adoarme, pân' ce genele-mi clipesc;
Lumânarea-i stinsă-n casă... somnu-i cald, molatic, lin.

Atunci tu prin întuneric te apropii surâzândă,
Albă ca zăpada iernei, dulce ca o zi de vară;
Pe genunchi îmi șezi, iubito, brațele-ți îmi înconjoară
Gâtul... iar tu cu iubire priveștifata mea pălindă.

Cu-ale tale brațe albe,moi, rătunde, parfumate,
Tu grumazul mi-l înlăntui, pe-al meu piept capul ti-l culci;
Ș-apoi ca din vis trezită, cu mânuțe albe, dulci,
De pefruntea mea cea tristă tu dai vițele-ntr-o parte.

Netezești încet și leneșfruntea mea cea liniștită
Și gândind că dorm, sireato, apeși gura ta defoc
Pe-ai mei ochi închiși ca somnul si pefrunte-mi în mijloc
Și surâzi, cum râde visul într-o inimă-ndrăgită.

O! desmiardă, pân' cefruntea-mi este netedă și lină,
O! desmiardă, pân-estijună ca lumina cea din soare,
Pân-esti clară ca o rouă, pân-esti dulce ca ofloare,
pân' nu-ifața mea zbârcită, pân' nu-i inima bătrână.

1871

IUBITEI

O, îndulcește-ți ochii tăi, iubită;
O, înseninâ fața ta de nea.
Nu știi că-n piept inima mea rănită
Tresare-adânc la întristarea ta?
Tresare-adânc, tresare-adânc, iubită -
Oh, în zădar mi-ncreți tu fruntea ta.
Durerea chiar de-o simulezi -eu simt
Fiori adânci în pieptul meu trezind.

Ah! cât ești tu de mândră și frumoasă
Când râzi,când plângi,când mă săruți, când -ah!
Cuprind în mâini eu capul tău - geloasă! -
Și sărut ochii-ți plini de lacrimi, ah!
Ei strălucesc ca stelele focoase
Ce-ntr-a junie-mi noapte lumina!
Și te iubesc, și te sărut, te-ador,
Amorul meu, nespusul meu amor!

O, nu-mi muri, o, nu-mi muri, iubită,
C-atunci în veci prin noapte-aș rătăci -
Mi-as sfărâma viata-n jalea cea cumplită
Și de durere n-as putea muri.
As purta-n timp inima-ncremenită,
Cu ochii stinși, și gura-ar amuți
Durerea ta m-ar face să trăiesc,
Ca să trăiesc, ca să înnebunesc.

Așteaptă dar cu moartea ta, iubită
pân' ce de fericire-oi muri eu.
Cu roze să-ncununi fruntea-mi pălită.
Zâmbind să mă săruți, amorul meu;
De-oi învia, să știi, dumnezeită,
Că-un somn a fost angelic, deși greu.

De nu mă voi trezi, să ştii, să ştii -
Că-n veci visez la ochii tăi cei' vii.

Cum va fi acel vis eu nu-ţi pot spune -
Eu numai îl gândesc când mă cufund
în ochii tăi. - Neclare sunt, nebune,
Acele-nchipuiri ce mă pătrund.
Priveşte tu în ochii mei şi-mi spune
Ce vezi în ei, în dorul lor profund.
Tot ce-ai văzut eu am văzut 'n-al tău -
Nici în mormânt nu pot ca să-i uit eu.

Ei sunt minuni ce-a muri nu mă lasă,
în somnul morţii m-or nelinişti,
Pătrunde-vor cu raza lor focoasă
Chiar în sicriul unde voi dormi.
Ei au pătruns prin pături neguroase.
Ce viaţa mi-a urzit până aci -
De-aţi putut sparge negurile-acele,
Veţi lumina în veci, iubite stele!

Oh, nu-mi muri, te rog! Căci tot ce-n lume
Eu am iubit murit-au prea curând -
Orice amor ce n-a luat drept glume
Al meu amor, e astăzi în mormânt. -
Dar astăzi văd c-am pierdut num-un nume:
Căci ea eşti tu - tu ea - într-un cuvânt
Tu mi-ai murit o dată. - Să nu mori
De-a doua oară, înger de amor.

Căci de-ai muri ce-as face eu în lume?
N-aş regăsi în veci chipu-ţi uşor
Şi osândit as fi să stau în lume -
De jalea ta eu n-aş putea să mor.
Acum - acum n-aş plânge al tău nume,
Ci chiar pe tine, vecinice amor:
Mort, aş trăi eu; - viu, eu as fi mort.
Trăieşte-mi dar - c-adânc în piept te port!!

[1871]

IUBITĂ DULCE, O, MĂ LASĂ...

Iubită dulce, o mă lasă
Să privesc fața-ți, ochiul tău ceresc,
Să mângâi păru-ți d-auree mătase,
Privindu-te, de-amor să nebunesc!
Ah! brațul tău rotund e alb - se lasă
Cu grație pe umerii-mi - privesc
În ochii tăi, în fața ta - în gura jună,
S-ascult uimit la vorba ta nebună!

Nebună, că nu are șir și minte,
Ci grație ș-amor copilăros,
La gura ta, care zâmbind îmi minte
Spre-a coperi misterul cel duios,
Ce-mi spune *nu* - când *da* ochiu-ți fierbinte
Din genele-i îmi spune voluptos -
Ah, tot amorul meu, copil în raze,
E concentrat în fiinta-ți luminoasă!

Surâsul tău o rază e de soare,
Și ochii tăi sunt stele-n noaptea mea,
Și sânul tău de vergină, ninsoare
Ce lin l-acoperi tu cu mâna ta,
Când tremurând privești și zâmbitoare
La-a lui dulci flori ce cresc alăturea -
Și sărutarea ta - oh, spune, spune
Cu ce s-aseamăn dulcea-acea minune!

De n-ai fi tu, ce-ar folosi viața,
Speranțele-i, și binele-i, și tot!
Un vis ar fi amestecat cu ceata,
Un chin ar fi - ce l-aș sfârși să pot;
Pe când astfel o noapte e măreață
Pierdută-n stele ce în ceri înot,

Prin ele trece melancolic luna -
O gură dă-mi, iubito - și-ncă una!

Spre sărutare gura-ți se încreață
Și ochii tăi privesc întunecat
și visători- Iubito, tu, glumeață,
Nu știi c-a săruta e un păcat
Și că-n întunecata lor dulceață
Nu s-uită ochii de copil vrodat' -
Fără să plângă-n urmă-a, lor langoare
Și voluptoasa lor întunecare!

Căci ce ai zice dacă eu acuma
Aș uita toate... tu mă înțelegi -
E drept că ție-o vorbă-ți trebui numa
Ca toată firea mea în lanț s-o legi -
Dar vorba ceea serie-ori de glumă
Cu care pasiunea-mi s-o diregi
Vei spune tu? - O, taci - o, taci, n-o spune
Ai spus-o?-S mânios, tu,-nțelepciune!

în van vorba ta blând povățuiește -
La seriozitatea ta surâd;
Spre sărutare gura-ți se-ncrețeste,
Spre sărutare ochii tăi se-nchid
Șireată ești! sub gena ce umbrește,
Ochii-ți sclipesc, și-mi pare că ei râd;
Cu brațul ți-i acoperi?... Supărată?
Ce te prefaci, iubita mea șireată!

[1871]

FRUMOASÃ SI JUNÃ

Frumoasă şi jună, oh, dragă-mi mai eşti!
Eu caut şi caut în ochii-ţi cereşti
Şi-n veci nu mă satur şi-n veci as cată,
Iubită, dorită, o gură - aşa!

Tu tremuri, tu cauţi, tu murmuri, tu râzi,
Cu glasul tău dulce tu raiu-mi deschizi,
Cu părul tău moale tu viaţa mi-o legi -
O ştii şi te faci că nu înţelegi!

Şireată şi dulce - copil vinovat -
De ce nu mă-mbii cu al tău sărutat,
De ce-aştepţi să-l fur de pe ochii-ţi profunzi,
Şi-n blondele plete tu capul ţi-ascunzi!

Cu mâna ţi-acoperi tu ochii tăi dragi,
Prin degete cauţi, nu râde ci taci;
Pedeapsa ce meriţi, columbă a mea,
O gură-i - oh dă-mi-o - mi-ai dat-o - aşa!

[1871]

DEMONISM

O raclă mare-i lumea. Stele-s cuie
Bătute-n ea și soarele-i fereasta
La temnița vieții. Prin el trece
Lumina frântă numai dintr-o lume,
Unde în loc de aer e un aur,
Topit și transparent, mirositor
și cald. Câmpii albastre se întind,
A cerurilor câmpuri potolind
Vânata lor dulceață sub suflarea
Acelui aer aurit.
Acolo stă la masa lungă, albă,
Bătrânul zeu cu barba de ninsoare
Și din pahare nalte bea auroră
Cu spume de nori albi. și îngeri dulci
în haine de argint, frunți ca ninsoarea,
Cu ochi albaștri cari lin lucesc
Și-ntunecat în lumea cea solară,
Cu șanuri dulci, ca marmura de netezi,
Îi mângâi' barba lungă, -și razim' capul
De umerii bătrâni cuprinși de plete.
Și colțuroasa-i roșie coroană,
De fulger împietrit, lucește-n aer
Sălbatec. Iar un înger...cel mai blând,
Îngenuncheat l-a lui picioare cântă
Pe arfa sa și aerul roșește
De voluptatea cântecului său...
Nu credeți cum că luna-i lună. Este
Fereasta cărei ziua-i zicem soare.
Când îngeri cântă de asupra raclei
în lumea cerurilor - ele-albesc
Și nu mai pătrund raze aurite
Prin vechi oblon - ci raze de argint
Și pe pământ ajung țăndări duioase
Din cântecul frumos - dar numai țăndări.
Ici în sicriu, sub cel capac albastru
Și țintuit și ferecat cu stele,

Noi viermuim în mase în cadavrul
Cel negru de vechime și uscat
Al vechiului pământ care ne naște -
Certându-ne-ntre noi, ființi ciudate,
Grețoase în deșărtăciunea lor.
Este un ce măreț în firea noastră,
Dar acel ceva nu din noi răsare,
D moștenim de la Titanul mort,
De la pământ, în care ne nutrim,
în moartea lui e ceva sfanț și mare,
E o gândire-adâncă și-ndrăzneață
Pentru ce el fu condamnat la moarte.
Viața noastră e o ironie,
Minciuna-i rădăcina ei. Dorința
De-a fi și de-a avea singur tot ce este
Principiul e de înflorirea ei.
în van pământul mort ne-nspiră câteodată
Din sântul suc al stinsei sale viețe
Gânduri de-o nobilă, naltă răscoală:
întoarcerea *la fire și dreptate.*
Noi nu-l pricepem... o-ncercăm adesea
Dar n-o putem. Făcuți suntem
După asemănarea-acelui mare
Puternic egoist, carele singur
îmbrăcat în mărirea-i solitară
Ridică-n cer înnourata-i frunte,
în van voim a reintra-n natură,
în van voim a scutura din suflet
Dorința de mărire și putere,
Dorința de a fi ca el în lume:
Unici. Și această dorință,
Temei la state, națiuni, și cauza
Războaielor cumplite, care sunt
Pașii istoriei, acest e... *răul.*
Să nu ne înșelăm. Impulsul prim
La orice gând, la orișice voință,
La orice faptă-i *răul.* însă
Atuncea când ne naștem, răsăriți
Abia din carnea vechiului Titan,
Noi suntem buni - până suntem copii.
O binefacere ne dă pământul,
Neprețuită-n duioșia ei,
El ne permite ca să ne întoarcem
Dup-o viață vană, zgomotoasă,
În sânul lui - în sânul lui și-al păcii.
El ne-a și pus, bătrân-duiosul tată,

Adânc în suflet o dorință dulce
Și de-ntrebăm aceast-enigmă scumpă
Ce însemnează și dacă voim
A o pricepe, ea răspunde: *pace*.
Da! pace căutăm fără s-o știm.
Ce n-o luăm de la-nceput? De ce
O căutăm în luptă? Căci în lupte
Nu e decât victorie pe de o parte,
Cădere pe de alta - nedreptate.
Și din viața noastră, -ntemeiată
Pe rău, și pe nedrept, și pe minciună
și din știința morții - a renturnării
In corpul mort, din care am ieșit,
Se naște veșnica nefericire.
Suntem copii - etern nefericiți.
Dar în zadar, căci suntem după chipul
și-asămănarea lui. Noi suntem răi
Fără de-a-avea puterea lui. Răi putem fi
Mai ca și el - dară din neputință
Se naște ironia vieții noastre,
în van Titanul mort, ce ne-a născut
Binele ni-l voiește; - în zădar
Cearcă-a vorbi cu noi în cugetări
Strălucitoare, varii,-mbălsămate,
în flori, în râuri, în glasul naturii
Ce-i glasul lui, consilii vrea a da.
în van. Viața, sufletul, rațiunea
- Scânteia care o numim divină-
Ne face a ne înșăla asupra firii
și-a n-o-nțelege...
O, demon, demon! Abia-acum pricep
De ce-ai urcat adâncurile tale
Contra nălțimilor cerești;
El a fost rău și fiindcă răul
Puterea are de-a învinge... -nvinse.
Tu ai fost drept, de-aceea ai căzut.
Tu ai voit s-aduci dreptate-n lume:
El e monarc și nu vrea a cunoaște
Decât voința-și proprie și-aceea
E rea. Tu ai crezut, o, demon,
Că în dreptate e putere. - Nu,
Dreptatea nu-i nimic făr' de putere.
Cătat-ai aliați între titanii
Ce brăzdau caosu-n a lor [răscoală],
Ai înzestrat pământul cu gândiri,
L-ai înarmat cu argumente mari
Contra lui Ormuz.
Și el ca tine a devenit rebel,

Se zvârcoli spre ceruri spre-a le sparge,
Mişcând aripile-i de munţi de piatră,
Puterea sa cumplită - contra *Lui*.
Dar detunat el recăzu în caos -
Cadavru viu, l-învăli într-o raclă
Albastră.
Titan bătrân, cu aspru păr de codri,
Plânge în veci pe creţii feţii sale
Fluvii de lacrimi. De-aceea-i ca mort;
Uscat... stors de dureri este adâncu-i -
Şi de dureri a devenit granit.
A lui gândiri încremeniră reci
în fruntea sa de stânci şi deveniră:
Rozele dulci, rubine; foile,
Smaralde, iară crinii
Diamante. Sângele său
Se prefăcu în aur, iară muşchii
Se prefăcură în argint şi fler.
Din carnea-i putrezită, din noroi
S-au născut viermii negrului cadavru:
Oamenii.
Spre a-l batjocori până şi-n moarte
Ne-am născut noi, după ordin divin,
Făcuţi ca să-şi petreacă Dumnezeul
Bătrân cu comica-ne neputinţă,
Să râdă-n tunet de deşertăciunea
Viermilor cruzi, ce s-asamăn cu el,
Să poată zice-n cruntă ironie:
Pământ rebel, iată copiii tăi!

[1871-1872]

AVEAM O MUZĂ

Aveam o muză, ea era frumoasă,
Cum numa-n vis o dată-n viața ta
Poți ca să vezi icoana radioasă,
în strai de-argint a unui elf de nea!
Păr blond deschis, de aur și mătasă,
Grumazii albi si umeri coperea,
Un strai de-argint strâns de-un colan auros
Strângea mijlocul ei cel mlădios!

Și talia-i ca-n marmură săpată
Strălucea albă-n transparentul strai,
Sâni dulci și albi ca neaua cea curată,
Rotunzi ca mere dintr-un pom de rai;
Abia se ține haina cea bogată
Prinsă ușor cu un colan de pai,
Astfel adesea mă găsea veghind-
Nori străbătea o umbră de argint.

Crinul luminei strălucea în mână
Reflectând dulce mândrul ei obraz,
Razele dulci loveau fața-i senină,
Rotunzii umeri și-albul ei grumaz;
Părul lucea ca auru-n lumină,
Straiul cădea de pe-umeri de atlaz,
Ochi mari albaștri-n gene lungi de aur
Și fruntea-i albă-ntunecată-n laur!

O dată-n viața-i muritorul vede
în visul său un chip așa d-ales!
Eu... fericit c-amantul blondei Lede,
Nebun de-amor, eu o vedeam ades.
Venea-n singurătatea mea [pe îndelete],
Rătăceam mâna'n păru-i blond și des,

De pe-umeri haina-i luneca ușor -
Vedeai rotundul braț pân' subsuori.

Părea c-așteaptă de a fi cuprinsă,
D-a-și simți inima bătând cu dor,
Ca buza ei de-a mea să fie-atinsă,
Ca graiul ei să tremure ușor,
Să văd privirea veselă și plânsă,
Să aud glasu-ntunecat de-amor
Și la ureche dulce să-i repet
Cântul, ce-n gândul meu se mișcă-ncet.

O, îmi șoptește numa-n dulci cuvinte
Neînțelese, pline de-nțeles,
O, îmi surîzi cu gura ta fierbinte,
Tu, înger blând cu ochii plini d-eres,
Căci al tău zâmbet îmi aduce-aminte
C-un înger ești ce fu din cer trimes,
Ca să mângâi junia mea bogată
Cu-a ta zâmbire dulce și curată.

S-apropia, în aer suspendată,
Și brațul ei grumazu-mi cuprindea,
Priveam în sus la fața-i luminată,
La gura-i mică care surâdea -
Din ochi albaștri raza-ntunecată,
Plină de-amor în ochiul meu cădea,
Talia ei subțire-n colan strânsă
Tremura scump de brațul meu cuprinsă.

Ea a murit. - Am îngropat-o-n zare.
Sufletul ei de lume este plâns. -
Am sfărmat arfa - și a mea cântare
S-a înăsprit, s-a adâncit - s-a stins,
îmi plac a nopții turburate oare,
îmi place de dureri să fiu învins;
O, de-as orbi, de-as amuți odată,
Că-n lume nu văd lumea căutată!

Eu nu văd munții înecați de nouri,
De care gându-mi vultur s-acăța;
N-aud a mării înmiite-ecouri,
Ce-n glasul meu măreț s-amesteca;
în codri-antici n-aud muget de bouri,
Trezind zilele vechi în mintea mea,
Codrul din munți, râul din vale-mi tace -
De ce nu pot în praf a mă preface!

[1871-1872]

CÂND CRIVĂȚUL CU IARNA...

I

Când crivățul cu iarna din nord vine în spate
Și mătură cu-aripa-i câmpii întinse late,
Când lanuri de-argint luciu pe țară se aștern,
Vânturi scutur aripe, zăpadă norii cern...

Îmi place-atuncea-n scaun să stau în drept de vatră,
S-aud cânii sub garduri că scheaună și latră,
Jăraticul să-l potol, să-l sfarm cu lunge clești,
Să cuget basme mândre, poetice povești.

Pe jos să sadă fete pe țolul așternut,
Să scarmene cu mâna lâna, cu gura glume,
Iar eu s-ascult pe gânduri și să mă uit de lume,
Ca mintea s-umble drumul poveștilor ce-aud.

Orlogiul să sune - un greier amorțit -
Și cald să treacă focul prin vinele-mi distinse,
Să văd roze de aur și sărutări aprinse
În vreascuri, ce-n foc puse trosnesc des risipit,
Ca vorba unei babe măruntă, țănduroasă.

Atuncea focu-mi spune povestea-a mai frumoasă.
Din el o aud astfel cum voi să o aud
Ș-amestec celelalte cu glasu-i pâlpâit
Și mândru-acest amstec gândirea-mi o descoasă,
O-nșiră apoi iarăși cum dânsa a voit.

Astfel gândirea-nșiră o mie de mărgele -
Un șir întins și luciu dar fără de sfârșit;
Somnul m-apucă-n brațe prin gândurile mele
Și-n somn mă mai urmează a lor blând glas uimit.

Prin șirul lor ce sună, orlogiul cu jele
L-aud sunând ca greier bătrân și răgușit;
în urmă tace chiar și a mamei rugăciune,
La gânduri sclipitoare un capăt ea le pune.

Ajung la ea și noaptea umbririle-i și-ntinse.
Pe fruntea ei cea dulce culeg blânde visări,
Amorul lin își moaie aripele lui stinse,
Pe ochii ei eu caut profunde sărutări.
Ea-nchide surâzândă lungi genele ei plânse
și glasul ei e cântec în line tremurări,
Pe sâni rotunzi, albi, netezi, ea fruntea mea așează,
Adorm și ea la capu-mi surâde și veghează.

II

Dar toate-acele basme în somnu-mi mă urmează,
Se-mbină, se-nfășoară, se luptă, se desfac,
Copilele din basmu, cu ochii cu dulci raze,
Cu părul negru coade, cu chipul dulce drag,
Și feți-frumoși cu plete în haine luminoase,
Cu ochi căprii, nalți, mândri ca arborii de fag,
în visele din somnu-mi s-adun să se îmbine,
Fac nunți de patru zile și [de patru nopți pline].

îmi pare-atunci că mândră Ileana Cosinzeană,
Cu ochi - albastre stele, blondă - un spic de grâu,
în mine se-ndrăgește și ușoară-[aeriană]
S-așază pe genunchii-mi, cunjură gâtul meu,
Eu netezesc cu mâna arcata ei sprânceană,
Ea ochii și-i închide, zâmbind în visul său,
Ochii i-s plini de lacrimi ce nu le înțelege,
Cu buze-abia deschise îmi spune blânde șege.

Îmi pare că e vară, că noaptea-i dulce brună,
Că lanuri undoiază, că apele lin plâng,
Că nourii îi sparge-o armonioasă lună,
Că stelele din ceruri se scutură și ning.
Prin lanuri înflorite noi mergem împreună
Și mândre flori câmpene eu pentru dânsa strâng
Și ea la îngrijirea-mi cu dulce îmi zâmbește,
Iar sufletul îmi râde, și inima îmi crește;

Luna prin nouri negri pe lume blând veghează.
Somnul aduce-n lume copiii lui nătângi.
Pe râu fiece undă se-mbracă cu o rază,
Copacii se cutremur în frunțile de stânci,
Lumina se-mprăștie în pânză luminoasă
Pe merii plini cu floare-n gradinele adânci,
și eu, la trunchiul unui, visez la ea deștept,
In ploaia de flori roze pe dânsa o aștept.

Ea vine și pe sânu-mi cu dulce ce se lasă!
În pletele-mi și-ncurcă micuță mâna ei,
Și umeda-i suflare, pură, copilăroasă,
Adie blând pe frunte-mi și peste ochii mei,
Apoi fața-i uimită de pieptu-mi ea apasă
Și lacrimi de iubire i-nundă ochii săi,
Iar eu pe mâini, pe gură, pe ochi, pe albu-i gât,
încet, beat de iubire, o mângâi, o sărut.

Și sărutări o mie trezesc în ea mii vise
Și fruntea-i turburată s-apleacă ca un crin;
In ochii ei cei limpezi, sub genele-i închise,
O lume e de visuri, o lume de senin;
Ea fără șir vorbește, și dulcile-i surâse
Cu lacrimi se amestec, și buzele-i suspin.
Ea doarme astfel trează, din somn când se trezește
Cu buzele mă cată, cu ochii îmi zâmbește.

în vis mă arde soare și cerul e văpaie,
Pe lac barca e-mpinsă de valuri care merg,
Iar undele-i uimite, profunde și bălaie
Reflectă-n ele țărmii - se-ntunecă, se șterg...
în barcă șed s-ascult eu a inimii-mi bătaie
Căci eu ca rândunica la dânsa iar alerg,
Pe-a malurilor arbori și frunza este mută,
Misterul lin surâde pe lumea cea tăcută.

[1872]

MIRADONIZ

Miradoniz avea palat de stânci.
Drept streșină era un codru vechi
Și colonadele erau de munți în șir,
Ce negri de bazalt se înșirau,
Pe când deasupra, streșina antică,
Codrul cel vechi fremea îmflat de vânt,
O vale-adâncă ce-ngropa în codri,
Vechi ca pământul, jumetâ din munte,
Mâncând cu trunchii rupți scările negre
De stânci, care duceu sus în palat -
O vale-adâncă și întinsă, lungă,
Tăiată de un fluviu adânc, bătrân,
Ce pe-ai lui spate văluroase pare
A duce insulele ce le are-n el -
O vale cât o țară e grădina
Castelului Miradoniz.
Iar în castel de treci prin colonade,
Dai de înalte hale cu plafondul
Lor negru strălucit și cu păduri
De flori. Păduri cărora florile
Ca arborii-s de mari. Roze ca sorii,
și crini, ca urnele antice de argint,
Se leagănă pe lugerii cei nalți,
Iar aerul văratic, dulce, moale.
Ca stelele sunt musculițele prin frunze
Și împlu aerul cel cald cu o lumină
Verzuie, clară, aromată. Fluturi -
Copile sunt cu ochi rotunzi și negri -
Cu părul de-aur și cu aripioare
De curcubău - în haine de argint
Din floare-n floare falfaiesc și-și moaie
Gurițele-umede și roșii în potirul
Mirositor și plin de miere-al florilor.
Tufe de roze sunt dumbrăvi umbroase
Și verzi-întunecoase, presărate
Cu sori dulci înfoiați, mirositori -

E-o florărie de giganți, într-un loc
Crăpată-i bolta de granit, de cauți
Prin streșina de codru până sus,
Unde în ceruri lin plutește luna.
Ea-i o regină tânără și blondă
în mantia-i albastră constelată,
Cu mâinile unite pe-al ei piept
De neaua... Trece luminând cu ochii
Albaștri, mari, prin straturi înflorite
De nori, ce înfoiate îi oferă
Roze de purpur, crinii de argint;
Din când în când cu mâna-i argintoasă
Ea rumpe câte-o floare și-o aruncă
Jos pe pământ ca pe-o gândire de-aur;
Colo un nor se nalță sfânt și sur,
Se-ncheagă, se formează - 'ncremenește,
Devine-un templu grec și plin de umbra
Columnelor ce-l înconjor - și prin columne
Trece-argintoasă câte-o rază-a lunei.
Ea drumul ia spre-acel castel. Diàdema-i
De diamante-n stele contopite
Brilează-n noapte - tăriile negre
A doinei se-nsenină - și ea intră
În el. - Columnele-ard sub clara ei lumină
Și aruncă umbra una-ntr-alta.
• Ea intră-n domă... stelele-o urmează.
Și noaptea sântă plină-i de-ntuneric
Pe râul sânt ce curge-n valea mare
Care-i grădina cea din codri vechi
A lui Miradoniz. - Insule sfinte
Se-nalță-n el ca scorburi de tămâie.
Cu flori de aur, de smarald - cu stânce
De smirnă risipită și sfărmată
În bulgări mari. Pe mândrele cărări,
Ce trec prin verzile și mândre plaiuri,
E pulbere de-argint. Pe drumuri
Cireși în floare scutură zăpada
Trandafirie a-nfloririi lor,
Vântul le mână, văluros le nalță,
De flori troiene în loc de omăt
Și sălcii sfinte mișcă a lor frunză
De-argint deasupra apei și se oglindează
În fundul ei - astfel încât se pare
Că din aceeași rădăcină crește
O insulă în sus și una-n jos
Și [nu-i] nimica în aceste ramuri:

Dintr-un copac într-altul numai țes
Painjini de smarald painjinișul
Cel rar de diamant - și greieri cântă,
Ca orologii aruncate-n iarbă.
Și peste râul mare, de pe-un vârf
De arbore antic țesut-au ei
Un pod din pânza lor diamantoasă,
Legându-l dincolo de alți copaci.
Prin podul străveziu și clar străbate
A lunei rază și-nverzește râul
Cu miile lui unde, ca-ntr-o mândră
Nemaivăzută feerie. - Iară peste pod
Trece albă, dulce, mlădioasă, jună,
Albă, ca neaua noaptea, păru-i de aur
Lin împletind în crinii manilor,
Ivind prin haina albă membre-angelici,
Abia călcând podul cel lung cu-a ei
Picioare de omăt, zâna Miradoniz.
Ea-ajunge în grădina ei de codri
Și rătăcește, - o umbră argintie
Și luminoasă-n umbra lor cea neagră;
Ici se pleacă spre a culege o floare,
Spre-a arunca în fluviul bătrân,
Colo aleargă dup-un flutur,
îl prinde - îi sărută ochii și-i dă drumul;
Apoi ea prinde-o pasăre măiastră
De aur se așază-ntr-a ei aripi
Și zboară-n noapte printre stele de-aur.

[1 872]

ANDREI MUREȘANU

Tablou dramatic într-un act

PERSOANE:

MUREȘANU, MORS, GENIUL LUMINEI

(Scena înfățișează un peisagiu de-o romanticitate sălbatecă în munți. Pe deoparte stânci surpate - unele țepene, altele răsturnate - de alta brazi acățați de vârfuri de stânci, unii frânți și răsturnați de vijelii și torente. In fund se văd ruinele încă fumegânde a [unui] sat de colibe - risipite cu cuiburi mari în dosul stâncilor. Mai în avanscenă, turnul vechi și negru a bisericii satului. Biserica de lemn, cu ferestre mari cu zăbrele, cu muri parte risipiți, cu acoperământ de șindrile negre și mucezite. Asupra întregului plan se revarsă o galbănă lumină de lună. Avanscena o cuprinde de-a curmezișul un trunchi răsturnat, putred, pe care M[ureșanu] șade visătoriu. De tot în fund, codri și munți. Clopotul sună dogit 12 ore. Miezul nopții, în vremea asta, se scoală M[uresanu].)

Tresare miazănoaptea în inima de-aramă
A turnului de piatră. Lin stelele se-nhamă
La carul lunii blonde. Prin vămile veciei
Nici vremea nu le trece cu visele mândriei,
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies.
Prin aerul de noapte, puternic, rece, des,
A lunei adormite pătrund razele rare
în temnița din pieptu-mi trezind gândiri amare.
Când somnul, frate-al morții, pe lume falnic zace
Cu genele-i închise, cu visele-i de pace,
Când palida gândire prin țara morții trece,
Și moaie-n visuri de-aur aripa ei cea rece
Cu-aghiazima cea dulce a lumii frunte-atinge,
Păcatele-i i-adorme, invidia o stinge -
Ce ochi veghează umed? Ce suflet se frământă,
Ce suflet țipă-n doliu, ce liră jalnic cântă?...
Sunt eu!... Privesc trecutul, și-icoana lui barbară
E zugrăvită aspru d-ursita-ne amară.
Și gândul meu nu poate să rup-acea perdea,
Ce-ascunde viitorul puternic după ea.
Cântarea? Cea mai naltă și cea mai îndrăzneață
Nu e decît răsunet la vocea cea măreață
A undelor teribili, înalte, zgomotoase
A unui râu, ce nu-l vezi. - Sunt undele de timp
Ce viitoru-aduce, spre-a le mâna-n trecut.
Deși privesc nainte-mi noaptea bătrână ruptă,

Și văd c-o lume nouă dintr-însa se ridică,
Darpârghia aceea, ce desfăcând tenebre,
Ridică viitorul - puterea care toarce
Al vremii fir - aceea îmi e necunoscută.
Vai! cele întâmplate istoria le spune
și cele viitoare și-aruncă umbra lor
În atmosfera groasă a zilei cei de azi.
De ce se-ntâmplă toate așa cum se întâmplă,
Cine mi-a spune-o oare? E plan, precugetare,
în șirul orb al vremei și-a lucrurilor lumei?
Sau oarba întâmplare fară-nțeles și țintă
E călăuza vremei? Putut-a ca să fie
și altfel de cum este tot ceea ce ezistă,
Sau e un *trebui* rece și neînlăturat?
Și dacă trebui toate să fie-așa cum sunt,
Ce legi urmează vremea? Cu *ce drept* ea apasă
O ginte ca pe samă-i o alta să ridice;
E vo dreptate-ntr-asta, sau oarbă-mparte bobii
Soarta fară-de-lege? Și dacă n-ai temeiuri
Decât acele spuse de cărțile bătrâne,
Și-aceste-s dovedite că nu dau dezlegare -
Cine-mi va spune mie - dacă a ginței mele
Viață viitoare va fi mai fericită
Decât al ei trecut?
De-ar fi fost rău adesea și bine num-o dată,
Aș crede că-ntâmplarea oarbă, nevinovată
A grămădit în mersu-i, dar fără ca s-o știe,
Atâta neferice pe tara mea pustie. -
Dar *nu!* e-atâta minte - atâta plan de rele
S-a grămădit puternic în viața ginții mele,
Încât îmi vine-a crede că sâmburele lumii
E *răul.* Cartea lumii d-eternă răutate
E scrisă și-i menită.
De vei avea puterea,
Voința ca să sfărâmi pe cel mai slab ca tine:
Bravură se numește. De ești închipuit,
Nesuferind ca alții de-acea închipuire
Cu vorba să se-atingă: onoare se numește;
De vrei să-ntreci pe alții și lumei să-i impui
Persoana ta infamă: dorință-i de mărire,
La fapte mândre stimul. De ești atât de van
Să crezi că pân' și cerul ascultă a ta vorbă,
Că-i pasă dacă corpul ți-l chinuiești și mintea
Ți-o stupifici - îți zice că ești evlavios,
Ba chiar și *sfânt.* - și nu sunt numai oameni
Ce îți admiră fapta, gândirea-nchipuită,
Ci te admir popoare...
Ce proastă e mulțimea,

Ea crede cum că duce a lumii soartă-n mână,
Și singură e dusă de-o mână de șireți.
De te-a-nzestrat natura
Cu-atâta minte numai, să poți [să vezi] prostia
Și cruda răutate ce masa o domină,
Nedând nimic pe ele, să faci din ele scara
Spre-a te urca pe dânsa l-avere și mărire,
Prefă-te numai cum că tu prețuiești acele
Mari calități și-alese (numește-le cum vrei),
C-o frază lingușește deșertăciunea lor
și pe-umeri te vor duce, sacrificând averea,
Viața pentru tine. Dar spune-li adevărul,
Te-or răstigni pe cruce, te-or huidui cu pietre
Și te vei stinge mizer de nimenea jelit.
Se vede
Că nu puteau șireții ca să găsească-n viață
Alt preț decât acela să-și împlinească pofte
Pe seama altor... Apoi este și drept, cuminte,
Ca proști să ducă greul, astuții să domnească...
La ce-ar fi-atuncea lumea în două împărțită?
La ce-ar exista proștii - și iar la ce șireții?
Nu *merită* nătângii să fie stăpâniți?
Nu vezi că stăpânindu-i le împlinești dorința?
Mai de dorit ce soartă pot ca să aibă-n lume
Decât să-i ducă-n turme sunetul unui nume?
Ei nici nu-s pentru alta decât ca să trăiască,
Să moară-ntru-mplinirea unei deșertăciuni.
Și-apoi nu vedeți voi
Că ei admiră toate ce le aduc peire?
Omoară fericirea unui popor întreg,
Liniștea unui secol și ești numit erou.
Beată de bucurie mulțimea te primește,
Cu lauri te-ncunună... O gintă ce se-nalță
Pe spatele altora e *mare* - și cu cât
Mai mult se ține-n locu-i prin rău și prin asprime,
Cu atâta e *mai* mare. Dreptate-universală
E-aceea ce-o urăște puterea brută.Peste
Tărie nu decide nimic. La bine nu-i putea
Să-aduci doi oameni; răul 1-urmeaz-întregi popoare;
Căci răul este colțul vieții. Vecinie răul
întâiul rol îl joacă - e colț în orice cuget,
în oricare voință, în orice faptă mare.
Invidia de pildă e mam-egalității,
Și îngrădirea contra răutății reciproce
Dreptate se numește. Cu cât mai răi sunt civii
Cu-atât e mai perfectă dreptatea.
Fiți răi și veți străbate

La țintă-oricât de mare, numai prin răutate!
Fiți răi! și-urmati principiul ce lumea o domină-
Lăsați să creadă alții mai prosti ca voi în bine.
De ce n-aveți voi minte? Deschideți ochii voștri,
Vedeți că *sfânt* și *bine* sunt numai pentru prosti?
De când sunteți m lume, a existat dreptate
și pentru voi? Dar greul voi numai îl purtarăți,
Voi v-ați hrănit dușmanii, i-ați apărat cu sânge,
în loc de-a sparge capul năpârcei sub picior,
Voi ați crescut-o mare și astăzi vă zugrumă.
Spun popii de-o vecie unde oricare vină
Găsește-a ei osândă și binele răsplata -
Și mi'i timizi de frică și de-o speranță vană
Trec înșelați pe lângă izvoarăle vieții.
Iar dacă un lințoliu, piroane de sicriu
Răsplata sunt virtuții?
Răbdarea cine-o are târască-se-nsetat.
Voi soarbeți picătura de timp ce o aveți,
Aici fiți mari, puternici, aici fiți fericiți -
Aici spirit, curagiul și pumnii au valoare.
În mână de vei prinde-a istoriei carte
Și dacă tu de frică sau poate de rușine
în faptele ei rele nu vei încifra bine,
Vedea-vei cum sub ochii-ți în plin se desfășoară
Răul și iarăși răul - că vremea se măsoară
După a răutății pășire. *Rău și ură*
Dacă nu sunt, nu este istorie. Sperjură,
Invidios-avară, de sânge însetată
E omenirea-ntreagă - o rasă blăstămată,
Făcută numai bine spre-a domina pământul,
Căci răutății numai îi datorește-avântul
Ce 1-a luat pe scara ființelor naturii,
Cine-a văzut vreodată popor de oameni buni
Să fie mare? Dacă e rău, e egoist,
Vrea toate pentru sine, nimica pentru alții;
Dacă trăiește bine, dar fără ca să lase
Ca și-alții să trăiască - e mare. Când un popol
Începe a fi nobil și generos în cuget,
Atunci a lui cădere și moarte sunt aproape,
Căci numai răul are puterea de-a trăi.
Chiar fapta cea mai bună duce la rău. Ea este
Pământ care hrănește sămânța celor rele.
Ai milă
De unul și cu mâna în care i-ai pus pâne
Mâini va ridica piatra, ca el întâi s-arunce
în tine. Dă-i unuia onoare și mărire,
Și va fi cel din urmă spre-a se uita la tine
De-i fi căzut. - *Ce plan adânc-șiret!*

Cum în sămânța dulce a răului s-a pus
Puterea de viață!
Și mai credeți în bine, în basme de copii!
O, ridicați în suflet gigantici vijelii
Și sfărâmați c-o mândră strigare triumfală
Ordinea cea nedreaptă, șireată, infernală,
Ce proștii și șireții, unii-nșelați, iar alții
Înșelători susțin că de Dumnezeu e pusă
În lume.

O, Satan! geniu al desperării!
Acum pricep eu gându-ți, căci zvârcolirea mării
Trăiește-acum în mine. Pricep gândiri rebele
Când ai smuncit infernul ca să-l arunci în stele,
Dezrădăcinași marea ca s-o împroști în soare,
Ai vrut s-arunci în caos sistemele solare. -
Da! ai știut că-n ceruri, răul, nedreptul trona,
Că secole nătânge l-adoră, l-încoronă,
Știai c-așa cum este *nu poate* a fi bine!
Că nu poate nedreptul etern ca să domine.
O! de-aș vedea furtuna că stelele desprinde,
Pe cer talazuri mândre înalță și întinde,
Și nourii ca sloiuri de gheață aruncate,
Sfărmându-se de-a sferei castele înstelate -
Cerul din rădăcină nălțându-se decade,
Târând cu sine timpul cu miile-i decade,
Se-nmormântează-n caos întins fără de fine,
Zburând negre și stinse surpatele lumine.
Văd caosul că este al lumilor sacrii,
Că sori mai pâlpâi roșii gigantice făclii,
Și-apoi se sting. - Nimicul, lințoiu se întinde
Pe spațiuri deșerte, pe lumile murinde!
Văzând risipa, Satan, voi crede c-ai învins!
Căci dacă ești arhanghel al morții cei bătrâne,
Atunci ești drept - căci numei *ea* este dreaptă-n lume,
Și cei ce o servesc - căci contra orice-n lume
Învinge răutatea - dar contra morții nu.
Fiindcă tina lumii e rea, fiindcă tină
Și praf e universul întreg - fără de vină
Ai căzut geniu mândru, plin de-ndărătnicie
în spații făr' de margini, în evi de veșnicie!
Vai, soarte blăstămată, ce oarbă arunci bobii,
La oricine în lume dai ceea ce nu-i trebuie,
Te rog, soarte, mă scapă, de alții nu - de mine
Atât venin în suflet, și-atât amar în gând,

Încât dac-aș putea-o ca să rusuflu-adânc
și bine - aș învenina vremea-n care-s osândit
De a trăi.

O, geniu ce pătrunzi
Nemărginirea - iartă c-amărăciunea mea
M-a-nvins! Tu știi să judeci și știi că nefericea
Ades scrântește șirul gândirii și o face
Să meargă tocmai contra la calea ceea care
Ar trebui s-urmeze.
Un orologiu care în loc de-a-îmbla-nainte
S-ar târâi-ndărăt. O, nu există crime,
Căci toate, toate-s fapte unei gândiri pe dos,
Unei simțiri perverse.
Taci, taci, suflete mândre, nu răscoli cu-atâta
Grozavă ușurință titanica turbare
Ce-n așchii sclipitoare gândirea mi-o sfărâmă.
Stinge, puternic Doamne, cuvântul nimicirii
Adânc, demonic-rece, ce-n sufletu-mi trăiește,
Coboară-te în mine, mă fa să recunosc
C-a ta făptură slabă-s. Nu mă lăsa să sper
Că liber-mare-mândru prin condamnarea ta
N-o coborî în iaduri de demoni salutat,
Ca unul ce menitu-i de a le fi stăpân -
Stăpân geniilor pieirii! Ce gând superb! O,-nceată,
Inima mea cea stoarsă de-o cugetare beată,
Nu răscoli-n bătaie-ți ruinile sfărmate
A lumii-mi dinăuntru.
Văd cerul lan albastru sădit cu grâu de stele,
El îmi arată planul adâncei întocmele
Cu care-și mișcă sorii. - în sâmburul de ghindă
E un stejar. - Cum dânsul din proprii rădăcine,
Din planul vieții sale ascuns în colțu-obscur
își crește trunchiul aspru - așa, poporul meu,
în tine e puterea-ți, nălțarea-ți și pieirea-ți.
Eu cred că tot ce este menit de a fi mare
Să-și înăsprească trebuie superba rădăcină
Prin viscole turbate, prin arșiță și-ngheț.
Mai tare e-acea stâncă ce a trecut martiră
Prin vijelii *mai* multe. Popoarele barbare
Ce-au cotropit românii sunt vijelii mărețe,
Turbate, mândre, aspre ca orice vijelie,
Dară și trecătoare ca ele. Iar stejarul
Poporului meu tare ridică și-azi în vânturi
Întunecata-i frunte și proaspăta *lui* frunză,
În lume văd popoare cuminți și fericite,
și mă întreb ce soarte să doresc la el meu?

Și-un gând îmi vine aspru, adânc, fără de milă
Și sfărmător de lume - Nu, nu! N-aș vrea ca alte
Popoare să mai fie c-al meu - nu merit ele
Să-i semene. Poporu-mi menitu-i ca să fie
Altfel de cumu-s alte. Eu nu cer fericire
Pentru a lui viață. - O, nație iubită!
Vei înțelege doru-mi, vei ști să-l prețuiești?
Voi să te văd, iubito! nu fericită - *mare!*
Decât o viață moartă, un negru vis de jele,
Mai bine stinge, Doamne, viața ginții mele,
Decât o soartă aspră din chin în chin s-o poarte,
Mai bine-atingă-i fruntea suflarea mării moarte!

[1872]

O, TE-NSENINĂ, ÎNTUNERIC RECE...

O, te-nseninǎ, întuneric rece
Al vremei. înflorește-n neagra-ți
[Speluncǎ] umedǎ ca și ebenul cel topit,
Fǎ ca sǎ strǎluceascǎ pe-acea cale
Ce duce-n vecinicie toate-acele
Ființe nevǎzute, cari *sunt,*
Deși trec nesimțite, ca și vremea
Ce vremuiește-adânc în tot ce e.
Sǎ vǎd trecând în hainǎ cuvenitǎ
Acele gânduri, ce-atunci când apar
Nemuritoare par, pentru c-apoi
Nici sǎ nu știi cum de au dispǎrut
Din mintea secolilor lungi, greoi -
Ca și când n-ar fi fost. Câte ființe
Ar trebui sǎ treacǎ pe-a ta cale:
Unele mândre, țanțoșe, regale,
Cu-ncoronatǎ frunte - îmbrǎcate
În purpurǎ; altele dulci, cu ochii
Moi, mari, albaștri... albe ca și crinul
Mișcând a lor corp voluptos, ce-nvitǎ
Mai aruncând priviri de muritoare,
Mai cǎutând iubire, ca sirene;
Unele-nchipuite, alte tâmpe,
Unele aspre, altele duioase,
Toate cerând brevet la numurire
Și toate strecurându-se cu toate astea
Pe calea care duce la orașul
Uitǎrii, îngropat de vecinicie.
Dar deasupra-astei mulțimi pestrițe
De gânduri trecǎtoare, vezi departe
Munții de veciniei gânduri ridicând

A lor trufașă frunte către cer:
Cu nepăsare ei privesc la toate
Efemeridele ce trec în vale
Cântând, vuind, certându-se și toate
Aspirând la un lucru care-n veci
Nu poate a fi a lor - eternitatea.

[1872]

ECO

Cu-ncetu-nserează și stele izvorăsc.
Pe-a cerului arcuri mărețe,
În umede lanuri de-albastru ceresc,
Merg norii cu hainele crețe
Și stâncile rar
Ca stîlpii răsar,
Negriți și-ndoiți de furtună
În lună.
Sclipire e-n aer, în codri - miros
Și umbră adânc viorie;
Și luna-i a cerului scut argintos
și stele păzesc în tărie
și văile sunt
În aburi de-argint
Pierdute-ntr-al doinelor șuier
Din fluier.

Pe-un cal care soarbe prin nările-i foc,
Din ceata pustie și rece,
Un tânăr, pe vânturi, cu capul în joc,
Cu clipa gândirei se-ntrece
Și calu-i turbat
Zbura necurmat,
Mânat ca de-a spaimelor zână
Bătrână.

Pe umeri de munte, din stânci de bazalt
Castelul se nalță, se-ncruntă,
Și-a murilor muche și creștetu-i nalt
De nouri și ani se-ncăruntă,

Dar astăzi e viu
Și-n glas auriu
Răsună din umbra lui mare
Cântare.

În mii de lumine ferestrele-i ard,
Prin cari se văd trecătoare,
Prin tactul cântării pierdute de bard,
Ivindu-se umbre ușoare;
Trec albe ca-n vânt
Dulci neguri de-argint,
Palatul plutea în magie
Aurie.

Ca cerbul uimit ce prin creștet de stânci
E-urmat de săgeat-arzătoare,
Din căi năruite, din gârle adânci,
Fugarul în tropot răsare
Cu nara arzând
Cu coama pe vânt,
O dată-ncă pinten l-împunge
Și-ajunge.

Iar tânărul sare ușor de pe el
Și prundul sub pasu-i răsună.
Frumos ca din basme și tras prin inel
Și nalt ca și bradul în lună,
C-un salt a suit
Al bolții granit.
Urcat într-un arc de fereastă
Adastă.

Mantaua lui neagră în lună s-a-ntins
De pare-o perdea în fereastă
Și gratii de fier a lui mână-a cuprins
Uitându-se-n sala cea vastă.
Pe stânci de bazalt
Stă calu-i înalt
Și coama-i i-o îmflă în lună
Furtună.

Sala-i ca aerul scăldat în soare,
Muiat de-a florilor suflet răcoare

În ea frumoasele ființe albe
Par gânduri palide din visuri dalbe.
De-umărul junilor de razim, zboară,
De raze umede ochii-s izvoare,
Ca-n vânt se leagănă zveltele poze
Prin păr ce flutură cununi de roze...
Și beți de muzică plutesc ca vântul,
Jocul e repede, încet e cântul
Și pe când sufletul stă de beție
Plutesc ființele... o vijelie...
Până ce aria dispare, trece...
O rază timidă în ziua rece.
Apoi perechile stând risipite
S-adun în grupele orânduite
Și din amestecul de vise dalbe,
Din trecătoarele ființe albe,
Iese ca aria dintre suspine
Regina albelor nopții regine,
Sau cum din zilele poetic june
A idealului iese minune.
Păru-i ca aurul fața-ncadrează,
Cunună-n undele-i se furișează,
Se-ndoaie talia-i în albă haină
Parcă-i o timidă a nopții taină.
Pe-o liră gingașă și argintie
Mânuța-i coardele le-ncurcă vie,
Prin blânde notele lirei de-amor
Glasul ei tremură dulce ușor:

Prin bolta ferestei înguste
Mă uit într-al văilor rai,
Cum codrii în cale-i supune
Furtuna, copila de crai.

Prin păru-i de aur, coroană
Cu colțuri în fulger și jar,
Ea apele-n cale-i aplana
Și-ndoaie bătrânul stejar.

Prin poarta îngustă din murii
Gradinei, cetății-mi din stânci,
Cobor în adâncul pădurii
Unde-izvoarele murmur adânci.

Prin nourii rupți trece luna
Și-n sufletu-mi dor a pătruns,
și părul mi-l îmflă furtuna
și ochii-mi se-neacă de plâns.

Doresc doar ca în fundul mării
Să mă ia cu sine-n sărai,
în nalte albastrele sale,
Furtuna, copila de crai.

Doresc ca să intru cu luna
în dome de nouri, ce pier -
Doresc cu popoare de stele
Să merg drumul mare din cer.

Ce caut eu nu vă știu spune,
Eu singură nu știu ce vreu,
Atât e de tainic ascunsă
Dorința în sufletul meu.

Mi-e ciudă pe frunza cuminte,
Pe vorbărețe valuri de râu,
Ele-mi spun ce dorește-al meu suflet.
Ce singură eu nu știu.

Și flori și crenge și stele
In ciuda mea taine îmi spun -
Ah! cum le-aș smulge pe toate
Să fac din ele cununi.

În codru o creangă se-ndoaie
O poartă prin frunze, și-n prag
Un chip cu ochi mari se ivește -
Ah! cum mi-ar putea fi de drag.

Un murmur feeric desmiardă voios
A salei tăcere senină.
Din bolta ferestei arcată pompos
S-aude vibrând mandolină

Și-un *eco* ușor
Petrece cu-amor
Cu dulcea vibrare de strune,
Ce spune.

Și toată viața lui, tot ce-a cules
Din unde, din munte, din vale,
Tot sufletu-i june, tot scumpu-i eres
Alunecă-n cântecu-i moale
Ș-al coardelor grai,
Frumos ca din rai,
Amestecă-n vorbe de miere
Durere.

SARA PE DEAL

Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc - stele le scapără-n cale,
Apele plâng clar izvorând în fântâne,
Sub un salcâm, dragă, m-aștepti tu pe mine.

Luna pe cer trece-așa sfântă și clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
Stelele nasc umezi pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plină.

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Streșine vechi, casele-n lună ridică.
Scârțâie-n vânt cumpăna de la fântână,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stână.

Și osteniți oameni cu coasa-n spinare
Vin de la câmp, toaca răsună mai tare,
Clopotul vechi împle cu glasul lui sară,
Sufletul meu arde-n iubire ca para.

Ah! în curând satul în vale-n amuțește,
Ah! în curând pasu-mi spre tine grăbește,
Lângă salcâm sta-vom noi noaptea întreagă,
Ore întregi spune-ți-oi cât îmi ești dragă!

Ne-om rezima capetele-unul de altul
Și surâzând vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcâm. - Astfel de noapte bogată
Cine pe ea n-ar da viata lui toată?

Pe vârful de munte, în codri-mbrăcat,
De nouri grămezi se adună
Și unul pe altul, măiestru urcat,
Ei par o cetate în lună.
Și bolțile-n muri,
Și stâlpii sunt suri,
Lumina prin arc de fereastră
E-albastră.

În halele-albastre - 'stelatele bolți -
Te uiți prin coloane de nouri
Și luna ieșind dintr-a stâncilor colți
Le împle cu mii de tablouri.
Lumina-i de-argint
în nouri s-a frânt
Și se-ncheagă prin naltele dome
Fantome.

În hainele albe de neguri de-argint
Și creții de roze purpure,
Și părul pe frunte cu stele e prins,
Ca îngerii albe și pure -
Prin gene de nor,
Ca visuri strecor,
Ducând înstelată lor viață
Prin ceată.

Un șuier în noapte, prin codri, un vânt,
Un freamăt - și totul dispare...
Și nori se-ncrețesc risipiți și s-avânt.
In lună stau stâncile rare -
Iarjunele-iubit
E-un brad putrezit
Pe trunchi de granit, pe ruine
Bătrâne.

[1872]

ODIN Și POETUL

Ei cer să cânt... durerea mea adâncă
S-o lustruiesc în rime și-n cadențe
Dulci ca lumina lunei primăvara
Într-o grădină din Italia.
Să fac cu poezia mea cea dulce
Damele să suspine, ce frumoase
Pot fi pentru oricine. Pentru mine
Nu. Și juni nătângi cu țigarete-n gură,
Frizați, cu sticla-n ochi, cu cioc sub dinți,
Să reciteze versuri de-ale mele
Spre-a coperi cu-espresia adâncă
Unei simțiri adevărate - niște mofturi.
Mai bine-aș smulge sufletul din mine,
As stoarce cu o mână crudă, rece
Tot focul sânt din el, ca în scânteie
Să se risipe, pân' ce va-njosi
Să animeze pe deșerți și răi.
O, și de-ați plânge chiar, dacă durerea
Adevărată și neprefacută
V-ar topi ochii și a mea cântare
V-ar arde sufletul din voi... Atuncea
E și mai rău - și-atunci și mai puțin
Va gândi cineva pe un moment
L-acel nefericit ce le-a avut.
Voi le citiți, ca să puteți a plânge
- Căci prin izvor de lacrimi mor dureri -
Voi știți c-o mână - oricare-ar fi - v-atinge
Fruntea cea plină de sudori, și dulce
Va răcori bolnava fierbințeală
Și stavilă la lacrime va pune
C-o sărutare... La mine,
Ce singur stau cu fruntea-ntunecată,
Ce nu pot plânge pentru că durerea
Ochii-mi a stors și sufletul meu aspru
L-a împietrit... la mine
Nimeni nu va gândi, nici a gândit.

La ce? Au nu știu ei cu toții
Că dacă vor seca a mea durere
Cu mângâieri - atuncea și izvorul
De cânturi va seca... Nebuni! vă iert...
O, mare, mare înghețată, cum nu sunt
De tine-aproape să mă-nec în tine!
Tu mi-ai deschide-a tale porți albastre,
Ai răcori durerea-mi înfocată
Cu iarna ta eternă. Mi-ai deschide
A tale-albastre hale și mărețe;
Pe scări de valuri coborând în ele,
As saluta cu aspra mea cântare
Pe zeii vechi și mândri ai Valhalei.
- Bine-ai venit, tânăr cu ochi din ceriuri,
Râzând Odin și ridicându-și cupa
M-ar saluta. - și haina ceea lungă
Și albă creții ar arunca de neaua
Și părul lung mi s-ar îmfla de vânt.
Un scaun pentru bard - și-n scaunul nalt
De piatră, cu sprijoanele lui nalte,
Eu m-aș simți că-s uriaș.
Și zeii mângâind lungele barbe,
Nălțând privirea-n bolțile antice
Spre a-și reaminti dulci suveniri
M-ar asculta spunându-le de lumea
Cea de pitici, ce viermuiește astăzi
Pe țărâna ce-au locuit-o ei.
- Lasă-i pustiei, cine-ar fi crezut
C-atât de mizerabilă a deveni
Sămânța cea din zei născută.
Dar un bătrân ce sta-ntr-un colț de masă
Ridică cupa lui cu mied: - Ascultă,
Nu mi-i ști spune ce mai face țara,
Ce Dacia se numea - regatul meu?
Mai stă-nrădăcinată-n munți de piatră,
Cu murii de granit, cu turnuri gote,
Cetatea-mi veche Sarmisegetuza?
-Nicicum, o, Decebal. O văd
Pentru întâia dată acum înălțată
Prin părul tău ca o coroană mândră,
Lucrată-n pietre scumpe ca-n granit.
- Dară urmașii acelor romani?
- Ce să vorbesc de ei? Toți oamenii
Pigmei sunt azi pe vechiul glob... dar ei
între pigmeii toți sunt cei mai mici -
Mai slabi, mai fără suflet, mai mișei.
Romani sau daci, daci sau romani, nimic
N-aduce aminte de-a voastră mărire.

Orice popor, oricât de prăpădit
O piatră va găsi, sau o bucată
De fier ori de aramă ca să sape
Cu ea urmele-adânci ce le-ați lăsat -
Voi oameni mari, ce stați acum cu zeii
Și ospătați cu ei - în colbul negru
Uitat ș-usor al vechiului pământ.
Dar ei...De-ar merge-n sud și nord - nimica
Sunt ca o laie de nomazi și de lăieți
Ce stau deocamdată numai pre pământul
Ce l-au cuprins, spre a fi alungați
De alt popor mai tare, iubitor
De cele ce-au trecut, ce-s rădăcina
Și gloria celor ce sunt.
-Ah! ce-am dorit în ora morții mele,
Roma să guste pân-în fund paharul
Mizeriei și-a decăderii, într-atât
încât să se desprețuiască ei pe sine -
Asta s-a împlinit... Romanii vechi și mândri,
învingătorii lumii, au devenit
Romunculi... Dar cu ce s-ocupă ei?
Or fi crescând căței, or fi-nvățând
Să strige ca cucoșii... un popor
Ce se desprețuiește pe el însuși trebui
S-ajungă la d-acestea.
- Nu, vorbesc franțuzește și fac politică.
-E tot atâta.

-De unde vii? întreabă Odin blând.
- Am răsărit din fundul Mărei Negre,
Ca un luceafăr am trecut prin lume,
În ceruri am privit și pe pământ
Și-am coborât la tine, mândre zeu,
Și la consorții tăi cei plini de glorii.
De cântec este sufletul meu plin.
De vrei s-auzi al iernii glas vuind
și lunecând prin strunele-mi de fier,
De vrei s-auzi cum viscolește-n arfa-mi
Un cânt bătrân și răscolind din fundu-i
Sunete-adânci și nemaiauzite,
Ordonă numai - sau de vrei ca fluviul
De foc al gândurilor mele mari
Să curgă-n volbură de aur pe picioare
De stânci bătrâne, într-o limbă aspră
și veche - însă clară și înaltă
Ca bolțile cerului tău, o, Odin,
Spune-mi atunci, să-nstrun ale ei coarde

Ca să-mi câștig cununa mea de laur.
Poate-ar fi vrut ei să mi-o deie... Dară
De la pitici eu nu primesc nimica.
- Sărman copil - zice bătrânul zeu -
De ce răscolești tu toată durerea
Ce sufletul tău tânăr a cuprins?
Nu crede că-n furtună, în durere,
în arderea unei păduri bătrâne,
în arderea și-amestecul hidos
Al gândurilor unui neferice,
E frumusețea. Nu - în seninul,
în liniștea adâncă sufletească,
Acolo vei găsi adevărata,
Unica frumusețe...
(Fruntea-i naltă,
De neaua coperită, și coroana-i
De stele-albastre strălucea în hală,
Și vorba lui blândă era duioasă.) -
...Din cupa mea de aur bea auroră
S-între seninul blândei diminețe
În pieptul tău... Și ți-oi deschide-atunci
Portalele nalte de la hale
Cu lungi coloane de zăpadă, cu-arcuri
De neaua albă, ca argint din Ophir,
Cu bolți mai nalte decât însuși cerul.
Acolo printr-acele lungi coloane
Suspendă lampe mari ca niște albe lune
Ce împlu lumea raiurilor mele
Cu o lumină dulce, albă, caldă,
Stâlpii sclipesc, bolțile-s strălucite,
Cărările-s de pulbere mai albă
Ca-argintul cel de viu. - Un aer
Blând argintiu îți va îmfla tot părul.
Vei răsufla miroase dulci de crin,
Talarul tău va lumina în noapte -
Prin hale vei zări blândele-mi zâne,
și-atunci să cânți. Vei ști ce e frumos.
O vorbă zice - murii cei albaștri
Ai mării, desfăcuți în două,-mi lasă
Privirea într-un labirint de neaua:
Coloane nalte, bolți arcate splendid,
Pe ele lune lin ardeau... și-n umbra
Cea clar-obscură-a stâlpilor de neaua
Văzut-am o copilă dulce-naltă,
Subțire ca-ntruparea unui crin.
Frumosu-i păr de aur desfăcut
Cădea pân' la călcâie, haina-i albă
Udă părea de moale - strălucită

Cuprindea membrii ei dulci și zvelți,
Mâinile-i mici, ca doi crini albi, încearcă
în van a împleti părul de aur
Gura-i o roză surâzând deschisă,
Ochii-i albaștri luminau ca stele,
Iar pe-a ei umeri albi abia se ține
Haina cea lungă și bogată. - Vino,
Odin îi zice, blând copil al mării.
Un bard sătul de-a lumii lungi mizerii
S-au coborât în noaptea noastră clară-
Să cânte roagă-l. Ca o umbră
Strălucind argintiu în clară noapte
Muiată în aurul pletelor ei,
S-apropie... - O, nu te teme,-mi zice,
Tu, ce nu temi furtuna și durerea,
De ce să tremuri la a mea privire?
Lin tremură glasul ei blând în noapte.
-O, zână, nu de frică, de plăcere
Tremură-n mine sufletul meu bolnav.
Să cânt? Dar oare la a ta privire
Nu amuțește cântul de-admirare -
Nu ești un cântec însăși - cel mai dulce,
Cel mai frumos, ce a fugit vodată
Din arfa unui bard? O, fecioară,
Vin' lângă mine, să mă uit în ochii-ți,
Să uit de lume, ah! să pot uita
Fierea cu care ei m-au adăpat
În lume. Cine-ar fi știut.
Că-n fundul mării tu trăiești, copilă,
Ca un mărgăritar, topit din visul
Mării întregi,
și nu te temi că aurul din plete-ți
Se va topi în stele - și că păru-ți
Amestecat cu ele-ar străluci
în noaptea-albastră a acestei lumi;
Și nu te temi că glasul tău
Va-ndulci vecinicia cea amară
A mării! - Măgulitor, ea zice,
Ș-o roză ea lăsă pe a mea gură,
Cu tânăr miros - roza gurei sale
- Frumoasă ești, ca să găsesc cuvinte
Spre-a îndulci ochii tăi mari albaștri,
Sufletul tău cel blând, nevinovat,
Aș sfarmă soarele în țăndări de-aur,
L-aș presăra-n cărarea ca de neaua:
O închinare l-a tale picioare
Mici, dulci și albe. O, Odin,
Pune-i un sceptru-n mână, sceptrul mării,

Pe fruntea ei coroană pune, mare,
De diamante, umede, topite
În strălucirea lor cea înfocată,
Căci ea-i regina frumuseții - a lumii.
Ea capu-și rezemă de ai mei umeri
Și glasul ei îmi șopti în ureche:
- Voi îndulci tot chinul, tot amarul
Cu care-n lume ei te-au adăpat-
Căci te iubesc, sărmanul meu copil.

Și Odin își deschise ochii albaștri
Și mari, râzând cu ei - iar zeii
Lin soșoteau între ei bătrânește
Și surâzând își aduceau aminte
De-a tinereții zilei dulci a lor, ascunse
în negura secolilor trecuți.

[1872]

PUSTNICUL

Sala-mbrăcată cu-atlas alb ca neaua,
Cusut cu foi si roze vișinii,
Și ceruită strălucea podeaua
Ca și-aurită sub lumine vii -
Lumini de-o ceară ca zăharu - o steaua,
Diamant topit pe-oricare din făclii.
Argint e-n sală și de raze nins
E aerul pătruns de mari oglinzi.

Copile dulci ca îngerii - virgine -
Prin sală trec purtând cununi de flori;
Ah! *vorba* înger scapă pe oricine
De lungi descrieri, dulce cititori-
Astfel acum ea mă scăpă pe mine
Să zugrăvesc terestrele comori,
Acele dulci, frumoase, june-scule
Cu minți deșerte și cu inimi nule.

La ce-aș descrie gingașa cochetă,
Ce-abia trecută de-optsprezece ani,
Priviri trimite, timide, șirete,
Când unui tont, ce o privea avan,
Când unui ghiuj, cu mintea căpietă,
Urât ș-avar, sinistru și pleșcan.
Sau unui general cu talia naltă,
Strigau și prost ca și un bou de baltă?

Să cânt cum samănă de rău, impulsul
în corp de înger, sufletul diform? .
Ironiei lui Byron să-i simt pulsul,
Ori autorului ce-a scris *Marion Delorme?*

Să descriu nopți romantice? - Avulsul
Ce apele plângând le-aruncă - adorm
Chiar îngerii - și în azur muiete
Curg stele de-aur dulci și-mprăștiete?

Și să discos dar inima femeii
Suspină-n nopți albastre, plin' de-amor?
Ah, a ei patimi au firea scânteii:
În clipa ce le naște ele mor;
Închideți ochii,căci păzească zeii
L-a lor lucire să te uiți cu dor:
Abisuri sunt în suflet. Pe o clipă
Pasiunea li lumina-a lor risipă.

La ce escursiuni? - Ce nu sunt oare
Unde v-au dus, in sala [cea] de bal,
Pe înflorite, dulci și moi covoare,
Unde mii flori mirosul lor ezal;
Sub a perdelei umbră scutitoare,
Ce de trădarea mândrului cristal
Al marilor oglinzi te scapă sigur,
Când vrei s-observi cum grupe se configur.

Deci după o perdea! Pe-o moale sofa
Alene șade-un înger de copil,
În păru-i negru-o roșie garofă.
În ochi albaștri plutitori ș-agil
Și haina de-albă, strălucită stofa
Cuprinde-un mijloc mlădiet-gentil,
Ce lin se-ndoaie parc-ar [sta] să culce
Sub evantaliu-i ce plutește dulce.

Un înger, da! aripa doar se cade
Pe ai ei umeri albi ca neaua, goi,
Spre-a fi un îngeraș precum se cade.
Ș-apoi ce bine-i ca s-o credeți voi.
Cine-ar ghici vodată cum că șade
Un demon crud în suflet de noroi?
Cu vorba înger însă eu săracul
Mă voi scuti de a descri - pe dracul.

[1872]

LA MOARTEA LUI ELIADE

Tăceți! Cearta amuțească - E-o oră grea si mare
Aripele ei negre în ceruri se întind,
Astfel lumea-amuțește la-ntunecări solare,
Astfel marea-amuțește, vulcane când s-aprind,
Când prin a vieții visuri - oștiri de nori - apare
A morții umbră slabă cu coasa de argint.
Tăceți! Cum tace-n spaimă a Nordului popor,
Când evul asfințește și dumnezeii mor.

Aduceți-vă aminte de-acele nalte poze
De frunțile-n lumină a vechilor profeți,
Pe un pustiu de piatră, pe cer d-azur și roze
Trecu un stâlp de flăcări ce lumina măreț
Și-n fruntea unui popol pierdut în chin - e Moze,
Și sufletul lui mare, adânc și îndrăzneț,
Prevede că din sânul pierdutului popor
E viitorul lumii și-al ei mântuitor.

El n-a văzut pământul promisiei divine,
Viața lui se stinse în munții slabi și suri,
Corpul i-l poartă-ntregul pustiu fără de fine,
O ginte-ntreagă poartă a lui învățături,
Ca-nmormântată-n secoli cenușa lui rămâne,
Dar spiritu-i sfărâmă înalții, vechii muri
De Iericho - și-n gânduri și-n biblia lui scrisă
Viața-ntregă marea-a unui popor e-nchisă.

Astfel în noaptea noastră pierdută și amară,
Un glas de deșteptare adânc a răsunat,
O stea a supt puternic eclipsa cea solară,
Un stâlp prin chinuire un drum ne-a arătat.

O arfa de aramă cu coarda temerară
Trezi-n sufletul nostru simţire de bărbat,
Ca glasul Providenţei din stinsele decade,
Astfel s-auzi glasu-ţi, bătrâne Eliade!

O, limba lui! îmi pare c-aud cum ea răsună
în aspra ei mânie, zidind nor peste nor,
Din ştearsă, nenţeleasa a istoriei rună
A descifrat al ginţii puternic viitor.
El trece peste timpuri, pe valuri cum furtuna,
Valuri care în ceartă se scutură şi mor,
Os magna sonaturum! Idei c-ale lui Crist
În limba inspirată-a unui evanghelist.

Inima lui cea mare menită fii de soartă
Să nască-ntr-un timp rece, căzut, degenerat,
Astfel în fundul negru, adânc din marea moartă,
Cu-ape de plumb, cu valuri greoaie-n a ei pat,
Vulcan puternic, care cutremur în el poartă,
Cu razele-i de flăcări ar fi acufundat,
Pân' ce deodată mândre, gândirile-i irump
Pin undele greoaie, pin apele de plumb.

[1872]

FECIORUL DE ÎMPĂRAT FĂRĂ DE STEA

în vremi de mult trecute, când stelele din ceriuri
Erau copile albe cu părul blond și des
Si coborând pe rază țara lor de misteruri
In marea cea albastră se cufundau ades;
Când basmele iubite erau înc-adevăruri,
Când gândul era pază de vis si de eres,
Era pe lumea asta o mândră-mpărăție
Ce-avea popoare mândre, mândre cetăți o mie.

Domnea în ea atuncea un împărat prea mare,
Bătrân, cu ani o sută pe fruntea lui de nea,
Și mâna lui zbârcită, uscată însă tare,
A țărilor lungi frâuri puternic le ținea.
Și țările-nflorite și-ntunecata mare
La glasul lui puternic gigantic se mișca.
Dar nu se miră lumea de brațu-i ce supune,
Ci de a lui adâncă și dreaptă-nțelepciune.

în sala cu muri netezi de-o marmoră de ceară,
Pe jos covoare mândre, cu stâlpi de aur blond,
Cu arcuri ce-și ridică boltirea temerară,
Cu stele, ca flori roșii pe-albastrul ei plafond,
Cu arbori ce din iarnă fac blândă primăvară
Și-ntind umbre cu miros pe-a salei întins rond,
Acolo sta-mpăratul... - boierii lui de sfat -
Pe tronu-i de-aur roșu sta mut și nemișcat.

Ca aripe de lebezi mari, albe, undoioase,
Pletele argintoase pe umerii-i cădea
Și barba lui cea lungă pe piept îi cădea deasă,
Dar ochii, stele negre, întunecați sclipea;

Sprincenele-i bătrâne se-ntunecau stufoase,
în mână sceptru de-aur, povara lui cea grea,
Pe fruntea lui cea ninsă de aur diadem -
Părea c-așteaptă-a morții întunecos problem.

Boierii dimprejuru-i pe scaune de-onoare
Păreau că-s zile stinse pierdute în trecut,
Cu fețele lor palizi ca raza cea de soare,
Cărunți, cu barbe albe pe pieptul cel tăcut;
Pe frunți ce grămădise a anilor ninsoare,
Pe umerii lor vremea cu pași mari a trecut.
Ca zilele ce-s stinse, ei din trecutul lor
Priveau la acel soare ce le-a lucit cu dor.

Deodată împăratul din tronul lui se scoală
Ca regele pustiei din stânca de granit;
În curte oastea sună cântarea triumfală.
Poporul o aude mișcându-se 'nmiit.
Din muri, din stâlpii netezi, stindardele de fală
Desfășurate tremur la zgomotul ivit.
Lui glasul îi tremură... dar răspicat și blând
Vorbe mărgăritare le-nșiră tremurând. '!

- Vremea pe ai mei umeri s-a grămădit bătrâna.
Din oase și din vine a stors a vieții suc
Și slabă și uscată e-mpărăteasca-mi mână.
Brad învechit prin stânce pe tronu-mi mă usuc,
Curând va-ntinde moartea mantaua ei [cea] brună
Pe mine... Și suflarea-mi aripile-i o duc.
Cu rece-agheazmă moartea fruntea mea o sfințește
Și inima-mi bătrână bătăile-și rărește.

Și sufletu-mi pân' n-a-ntins îmflatele-i aripe
Spre-a stelelor imperiu întins ca și un cort,
Nainte până corpu-mi să cadă în risipe,
Nainte de-a se rupe a vieții mele tort,
Rog cerul să-nmulțească hotarnicele clipe,
S-urnesc pe umeri tineri imperiul ce-l port -
Pe-a fiului meu umeri voi pune pân' trăiesc
Imperiul gigantic, purpuru-mpărătesc.

Dar viața are multe alunecușuri rele.
Prea-mbie pe oricine cu chipul ei cel drag
Și frâurile lumii să i se pară grele,
Din mâni el să le scape la al domniei prag;
Căci zilele-unui rege primejdii au în ele -
El poate să aleagă-a plăcerilor șirag
Ș-arunci devine umbră - pe mână de mișei
Cad Miele și dânșii duc lumea cum vor ei.

Nainte de a pune pe brunele lui plete
Coroana mea de aur - eu voi ca să-l încerc.
Nu voi ca să se lase plăcerilor șirete
Ce strâng în lanț de roze a cugetării cerc;
Nu voi ca lumea asta cu visuri să-l îmbete,
Căci cei mai mulți din oameni după nimic alerg
Să vadă-n cartea lumii un înțeles deschis.
Căci altfel viața-i umbră și zilele sunt vis.

De-aceea înainte de-a morții-mi sântă oară
V-am adunat, pe-al vieții-mi mintos areopag.
De-acolo de-unde râuri spumoase se coboară
În umbra-ntunecoasă a codrilor de fag,
Pe muntele gigantic ce fruntea și-o strecoară
Pin nori până la soare - trăiește-un bătrân mag.
Când încă eram tânăr, el tot bătrân era:
Al vremilor curs vecinie nu-l poate turbura.

În fruntea lui e strânsă un ev de-nțelepciune,
Viața lumii toate în minte-i a-ncăput.
Trecutul... viitorul el poate-a ți le spune;
Bătrânu-i ca și vremea cea fără de-nceput
Și soarele din ceruri la glasu-i se supune,
Al aștrilor mers vecinie urmează ochiu-i mut.
De-aceea voi ca dânsul pe fiul meu să-nvețe
Cari cărări a vieții-s deșarte, cari mărețe.

Dar el din a lui munte în veci nu se coboară,
Căci nu vrea ca să piardă din ochi a lumei căi,
Ca nu cumva măsura, cu care el măsoară,
În lipsa-i să se schimbe... și el, întors din văi,
Silit ca să înceapă din începutu-i iară,
Să nu poată s-oprească gândirea celor răi.
Și cine-enigma vieții [voiește] s-o descuie,
Acela acel munte pe jos trebuie să-l suie;

Cu buclele lui negre, ce mândre strălucite!
Cu fața lui cea trasă, ce dureros de pal!
Cu ochii mari ce-și primbla privirile-i uimite,
C-o frunte-n bucle-și pierde puternicu-i oval -
Astfel feciorul tânăr pe cugetu-i [țintit e.]
Stă rezemat de pragul auritului portal:
A tatălui său vorbă aude și se-nchină -
Un semn că se supune măsurei ce-o destină.

S-aproprie cu păsuri modeste, line, rare
Și umil îngenunche pe treapta de la tron:
- Pe mâne, pe când noaptea v-aprinde blându-i soaie,
Când clopotul va plânge cu-al serei dulce ton,
Atunci eu mă voi duce, pe calul pag călare,
M-oi duce pân' la poala a muntelui Pion
Ș-apoi pe jos de-acblo cu muntele-am să sui,
Ca gândurilor mele aripe să le pui.

Aripe, ca să știe ce [e] deșertăciunea:
Să treacă ale lumii curs mizer și meschin,
Cu pasul vietii-mi toate să-l ducă-nțelepciunea,
Ca sigur să calc calea vieții cea de spini,
Ca tot ce eu voi face să fie fapte bune,
Să n-ascult decât glasu-adevărului senin;
și sarcina vieții-mi să-mi fie cât de grea,
Voi ști s-urmez, părinte, [cu râvnă] calea ta.

Retras în sală mare de marmură trandafirie,
încins în strălucitul și negrul lui talar,
Privirea lui o-nalță pe-a cerului câmpie
Și cugetul lui zboară în lumi fără hotar.
Și gând cu gând se-mbină în lungă reverie,
și buzele-i se mișcă c-un zâmbet blând, amar,
Și sufletul îl împlu dorinți nemărginite,
Ca marea de adânce cu valurile-uimite.

Ce sufletu-i dorește se-ntreabă și nu știe,
Se uită-n stele,-n - lună, ce ca un vis de-argint
Cu fața ei cea blondă lungi nourii sfâșie
Și visuri lungi gândirea i-o-mbată și i-o mint.
Aripa unui înger el simte că-l mângâie -
Și neteda lui frunte o-atinge tremurând -
Și gâtul ăstui înger ar vrea ca să-l cuprinză,
Cu el să zboare-n țara steloasă și întinsă.

„Spun mite -zce singur - că orice om în lume
Pe-a cerului nemargini el are-o blândă stea,
Ce-n cartea veciniciei e-unită cu-a lui nume,
Că pentru el s-aprinde lumina ei de nea;
De-aceea-ntreb gândirea-mi ca să-mi răspund-anume
Din marea cea albastră, care e steaua mea?
E-acel trandafir roșu, ce mut-duios-uimit
Lucește-un gând de aur deasupra-mi în zenit?

Un om se naște - un înger o stea din cer aprinde
Și pe pământ coboară în corpul lui de lut,
A gândurilor aripi în om el le întinde
Și pune graiul dulce în pieptul lui cel mut.
O candelă a vieții, de cer steaua depinde
Și îmbla scriind soarta a omului născut.
Când moare, a lui suflet aripele și-a-ntins
Și renturnând în ceruri pe drum steaua a stins.

Dar ce e acea steaua? E-o candelă aprinsă,
De-a cerului mari valuri e dusă pe-al ei drum?
E-o pară aurită de-a firii pom suspinsă
Ce cade scuturată de-a morții lung samum?
Și dacă e o lume puternică, întinsă,
De viața mea-i legată viața unei lumi?
Pe capul meu și-ntoarce destinurile sale,
Când mor, ea cade stinsă-ntr-a caosului vale?

De ce de-a mea viață o lume e legată,
De ce un înger palid din cer s-a coborât,
Ca trupul meu să-nvie cu flacăra-i curata,
De ce-un geniu coboară în corpul cel urât,
De ce orice ființă din cer e condamnată
O viață să petreacă în scutece vârât?
Cine prescrie legea la orice înger blând
Ca-n viața-i să coboare o dată pe pământ?"

Și murii netezi, roșii, de marmură curată
Lumina lunii blânde în sală o resfrâng.
Și aeru-mprejuru-i, lumina-i colorată,
Căci razele se-mbină, se turbură, se frâng,
Și-n dulcea atmosferă uimită, purpurată
S-aud glasuri ușoare ca arfe care plâng.
Dar nu-i sunet aievea... ci-a gândurilor sale
Glas tremurat și dulce îi răspundea cu jale:

„Când Dumnezeu creează de geniuri o ceată
Să cerce vrea p-oricare de-i rău ori de e bun,
Căci nu vrea să mai vadă cum a văzut odată
Că cete rele d-îngeri la glas nu se supun,
Că cerul îl răscoală cu mintea turburată
pân' ce trăsniți se prăvăl în caosul străbun;
De-aceea-în om ce naște, din îngeri orișicare
Odată-n vecinicia-i coboară spre cercare.

Când sună-n viața lumii a miezenopții oră,
Atunci prin ceruri îmbla zâmbind amorul orb,
De îngeri suflete-albe văzându-l se coloră
Și ochii lor albaștri privirea lui o sorb;
Plecând spre pământ ochii ei timizi se-namoră
în pământești ființe cu fragedul lor corp,
și pin a lumii vamă cobor bolnavi de-amor
In corpurile de-oameni ce-aștept venirea lor.

Dar pân' ce corpu-n lume un înger îl cuprinde,
Deasupra vămii lumii pe luminoase căi
Imperiul lui cel mare o stea în cer aprinde -
Acolo el domnește, lăsând a lumii văi.
Dar de viața-i lumească domnia-n cer depinde:
De-i rău, steaua s-aruncă în noaptea celor răi
Și lumile nestinse pe-a cerului cununi
Imperii sunt întinse a îngerilor buni.

Abia părăsesc unii a domei mari pilaștri,
Abia părăsesc cerul și înfloritu-i cort,
Abia au vreme-a pierde puternicii lor aștri.
Coboară-n lume, află amorul lor că-i mort.
Arunci îl iau în brațe și luminând albaștri
în lumea lor bogată cu lacrimi ei îl port -
Sunt îngeri blânzi și timizi, așa nevinovați
încât în astă lume nu trebuiesc cercați.

A unui înger palid ursita pământească
Legată e de soartea corpului ce-l aleg.
Atârnă de viață domnia lor cerească:
Ce samănă în lume, în stele ei culeg;
Nefericiți adesea, ce-o soarte-mpărătească,
Un om ce-i născut mare în lume își aleg;
Un împărat puternic dar înfocat când moare:
O stea urieșească în caos se coboară.

Dar în acest cer mare ce-n mii de lumi lucește
Tu nu ai nici un înger, tu nu ai nici o stea,
Când cartea lumii mare Dumnezeu o citește
Se-mpiedică la cifra vietii-ți far' să vrea.
În planu-eternității viața-ți greșală este,
De zilele-ți nu este legat-o lume-a ta.
Genii beau vinu-uitării când se cobor din ceruri;
Deschise ți-s, nebându-l, a lumilor misteruri.

Greșeli de astea-n lume se-ntâmplă-adesea multe
Și-ncurcă-a veciniciei mult înțeleptul plan.
Găsești în lume oameni cu mințile oculte
Cari cunosc a lumii gândire de titan;
Să știi însă că oamenii în veci nu vor s-asculte
Și-n basme au un nume: li zice năzdrăvan.
La gânduri uriașe a lor minte asudă,
Da' oamenii-i înconjor și nu vor să-i audă.

Deși rari și puțini-s, lumea nu va să-i vază,
Viața lor e luptă, când mor se duc neplânși.
Ei n-au avut la leagăn un blând înger de pază
și-a lor ochi de durere sunt turbure, și stinși;
Dară deși [nu] îngeri își varsă a lor raze
în sufletul lor, totuși ei mari îs și distinși,
Căci Dumnezeu în lume le ține loc de tată
și pune pe-a lor frunte gândirea lui bogată.

Dar e un înger palid cu lungi aripi și negre,
în aste firi mărețe în veci e-namorat.
Păcat numai c-amoru-i stinge sisteme-ntegre,
întorsu lui omoară p-oricine l-a-ascultat,
Seducător trimite plăcerile alegre
Și de asculți cântarea-i geniu-ți e sfărmat.
A celor trecătoare în mâna lui e soarte,
Frumosu-i ca nealții și numele-i e: *Moartell*

De-aceea să n-asculți tu sublima lui cântare,
Căci morți-s pe vecie acei ce o ascult,
în fiecare secol un alt amant el are
Și cel care-l iubește rămâne-n veci ocult.
Ascultă glasu-mi rece: eu sunt un seraf mare.
De Domnul eu trimisu-s, căci te iubește mult,
Să scap a ta ființă de caosu-i imens -
Eu în glasul gândirii-ți am pus acesta sens.

Că dincolo de groapă imperiu n-ai o lume,
De asta ție n-are de ce să-ți pară rău;
A geniului imperiu: gândirea lui - anume,
A sufletului spațiu e însuși el. Ca grâu
Vei sămăna în ceruri a gândurilor sume
Și-atunci realizate vor fi, vor sta mereu.
Că-n lumea dinafară tu nu ai moștenire,
A pus în tine Domnul nemargini de gândire.

În aste mari nemargini unde gândiri ca stele
Lin înfloresc, miriade s-amestecă, contrag;
Zidite-n dome mândre, de cugetări castele
Se darmă la suflarea-ți și-n taină se desfac
Sau la dorința-ți numai se mișcă ca mărgele
Și sun cântări, ce vibra - se-ntunecă și tac;
Astă nemărginire de gând ce-i pusă-n tine
O lume e în lume și în vecie ține.

Când moartea va cuprinde viața ta lumească,
Când corpul [tău] cădea-va de vreme risipit,
Vei cobora tu singur în viața-ți sufletească
și vei dura în spațiu-i stelos nemărginit;
Cum Dumnezeu cuprinde cu viața lui cerească
Lumi, stele, timp și spațiu ș-atomul nezărit,
Cum toate-s el și dânsul în toate e cuprins,
Astfel tu vei fi mare ca gândul tău întins.

De-aștă viață mândră de vrei să ai o știre,
Gândește num-atuncea la visuri și la somn,
Ca mort e corpul rece în noapte, nesimțire,
Pe creațiuni bogate sufletul este domn;
în ocean de stele, pin sori, nemărginire,
El îmbla, risipește gândirile prin somn;
Deși nu sunt aievea aceste lumi solare,
El tot le vede, simte, le-aude și le are.

Când omul risipitu-i, un lut fără suflare,
Sufletul în afară rămâne surd și orb:
Un cântec fără arpă, o rază fără soare,
Un murmur fără ape, e suflet fără corp,
Dar înăuntru-i este o lume-ntinsă mare,
Aievea-i pentru dânsul. Cum picături ce sorb
Toate razele lumii într-un grăunte-uimit,
în el îs toate, dânsul e-n toate ce-a gândit."

Seraful își sfârșise vibrata-cugetare,
Gândirea tace-așemeni în fiul de-mpărat,
Și galbenă ca gheața ruptă din nori răsare
Luna și trece moartă pe cortu-nnourat
Și cerul nori gândește, nori mari de răzbunare,
Ce vor să biciuiască pământul răsculat
Și noaptea-înșiră ceasuri pe firu-i incolor
Ca râul care-și mână trecutu-n viitor.

II

În munți ce puternici din codri s-ardică,
Giganți cu picioare de stânci de granit,
Cu fruntea trăsnită ei norii despică
Și vulturii-n creieri palate-și ridică
Și-uimiți stau în soare privindu-l țintit.

Acolo pin ruini, pin stânci grămădite
E peștera neagră zăhastrului mag;
Stejari prăvăliți peste râuri cumplite
Și stanuri bătrâne cu mușchi coperite;
încet se cutremur copacii de fag.

Vuind furtunoasa-i și strașnică arpă
Trec vânturi și clatin pădurea de brad,
Prăval pietre mari din culmea cea stearpă,
Aruncă bucăți cu pomi și cu iarbă,
Ce-n urlet în râuri se năruie, cad.

Furtuna la caru-i lungi fulgere-nhamă
Și-i mână cu glasul de tunet adânc
Vuiește a vântului arfa de-aramă
Și vulturu-n doliu copiii și-i cheamă,
Prin nouri cad stele și-n abis se sting.

Și grindini cu gheață cu ghemuri ca rodii
Se sparg de a stâncelor coaste de fier
Și-n ceruri se-ncurcă auritele zodii
Și dracii la râuri adun licopodii
Și iarna mugește călare pe ger.

Deasupra-ăstui munte cu fruntea sterpită,
Deasupra de lume, deasupra de nori,
Stă magul; privește furtuna pornită:
Deasupra lui, soare cu rază iubită,
Desupt, iarnă, ploaie, zăpadă, fiori.

El cartea-și deschide, la-ceruri privește
Și zodii descurcă în lungul lor mers.
E-o carte ce nimeni în veci n-o citește,
Cu semnele strâmbe întoarse-arabește:
Sunt legile-n semne din ăst univers.

Cu barba lui albă de vânt răscolită,
Aruncă pe lume el ochii lui suri
Și chiuie vântul cu-aripa zburlită,
Adună și sparge o turmă cumplită
De nori ce aleargă trăsnind în păduri.

Pin noaptea bătrână, ursuză, voinică,
Pin nori ce se clatin, se luptă, se sparg,
Feciorul de rege trecea fără frică -
Pe munte lucește o flacără mică
Cu raze ce taie-ntunerecul larg.

În van la picioare-i fug râuri spumate
Și stâncele rupte în cale-i s-ațin,
Nimic nu-i în stare s-oprească vodată:
Cu pasul lui sigur prin râuri înoată,
Se-ndreaptă spre țelul cel unic senin.

Stejarii cei rupți sunt podețe pe râuri,
Lumine de fulger cărări îi arat,
Deși cerul lasă a vântului frâuri
S-azvârle toți norii de-a muntelui brâuri,
El trece la astrul ce luce curat.

Deodată vede că nori se despică
în două și cale îi fac pintre ei.
Ajunsu-i în culme, sub dânsul o clică
De vânturi s-alungă prin nouri și-și strică
Aripa de stânce, se clatin în văi.

Sub el vijelia cea neagră, turbată,
Cu caii de fulger cutreieră norii nebuni
Și bate în vânturi, pe nori răsturnată,
Ea stâncile-ndoaie și grindină fată,
Amestecă lumea, frământă furtuni.

Deasupra-i pe bolta albastră, senină
Cald soare lucește și îmbla cu drag.
Pe-a muntelui streșnă de stânci în ruină,
Pe-o stea prăvălită, cu cartea în mână,
Adânc se gândește puternicul mag.

- Părinte - el zice - și-adânc i se-nchină
Bătrânul meu tată aici m-a trimis.
- Venit-ai? - bătrânul răspunde - suspină,
Pe fata lui trece zâmbire senină,
C-o mână el cartea cea veche a-nchis. -

Văzut-am din carte-mi că viața bătrână
Curând se sfârșește - ș-asupra-ăstui gând
Uitat-am eu lumea - durere străină
În suflet pătrunse, cu-aripi de lumină -
Și pân' mă uitasem scăpă din pământ.

Furtuna turbată... Din mii de furtune
Ce-așupra pământului îmbla zburând
Sunt câteva cari de mult îs nebune,
De-aceea legate de pietre bătrâne
Le țin încuiate-ntr-a muntelui fund.

Și pân' m-apucase de tatăl tău jele,
Bag seama că una din ele-a scăpat,
A rupt cu aripa vo câteva stele
Trântitu-le-a-n nouri și-n vânturi rebele
Și codrii mei veciniei i-a mai măturat.

Așteaptă, copile, să caut o vrajă
În carte... Să chem eu giganticul vânt,
Pe aripi să-i puie o mie de maje,
S-o lege de stânce, să-i steie de strajă
În neagra-nchisoare în fund de pământ...

Șoptește; vânt falnic furtuna o-nhață.
Aripile-i leagă - o bagă în stânci,
Acolo cu lanțuri o leagă de brațe;
Cu-ncetul a cerului nori se desfată,
Încet se-ncrețesc peste văile-adânci.

- Copile, acuma pericol nu este -
Urmează-mi în munte, în salele-mi mari,
Acolo-mi vei spune de tatăl tău veste.
În viața-ne fost-am Pilad și Oreste -
El moare - și-n lume rămân singur iar.

Nainte de moarte trimis-a pe tine,
Ca vieții-ți să dau eu bătrânul meu sfat
Și asta desigur facut-a el bine:
Primejdii te-așteaptă și, fără de mine,
Se poate de ele că n-ai fi scăpat.

De-ai fi ca alți oameni, atuncea se poate
Ca soartea ta-n bine din rău as schimba,
Dar semnul tău nu stă în cartea mea toată.
A sorților stele de mine-s purtate,
Da' tu în tot cerul nu ai nici o stea.

De-aceea nu pot face nimic pentru tine.
Scrisoarea-ți menită eu nu pot s-o schimb.
Ce e pot preface... Ce-n stele senine
Nu-i scris - eu nu pot ști. Sunt scrieri streine
Gândite de Domnu-ntr-a sorilor nimb.

Dar pot să-ți arăt a pierzărilor cale,
Ca-n ea să n-aluneci, ca neademenit
De-un înger c-ochi verzi, cu trăsurile pale,
Ce lumii aduce durere și jale,
De moarte, de care adânc ești iubit.

El zice ș-alene coboară la vale,
La porți uriașe ce duc în spelunci.
De stânci prăbușite gigantici portale
Descuie și intră în mândrele hale
De marmură neagră, întinse și lungi.

Pilaştri de aur pe muri se coboară,
Pe jos sunt covoare ţesute-n flori vii
Şi stele în candeli dulci raze presară
Şi aeru-i dulce ca-n noaptea de vară
Şi razele-s calde şi trandafirii.

Prin hala cea mare cu pasure line
Ei trec şi prin boite săpate-n granit
Ei [intră] -ntr-o sală cu miroase plină;
A murilor marmuri lucind ebenine
Ca negre oglinde de tuci lustruit.

Bătrânul în urmă-i el poarta o-nchide.
Adânc întuneric i-nconjur-atunci -
Pe masa cea mare încet el aprinde
Potirul albastru viorelei cei blânde,
Ea-aruncă-n negru-aer raze, vinete dungi.

Pe-un tron, împăratul, de roşă mătasă
S-aşază, se uită-n marmoreii muri,
Bătrânul alături pe-un scaun se lasă
Şi flori răspândesc adormite miroase
Ca mirosul proaspăt a verzii păduri.

Şi razele-albastre prin sală aleargă,
Fantastic bătrânul s-ardică şi blând
În aer înalţă puternica-i varga.
Pe-oglinda cea neagră, profundă şi largă
Încet-încet pare o umbră de-argint.

E vânăt la faţă ca mărgăritarul,
Pe albii lui umeri aripi se desfac
Şi luciu c-argintul îi este talarul;
În mâna lui mică. el tine paharul
Somniei... Pe frunte-i flori roşii de mac.

Cad pletele, blonde şi lungi spice de-aur,
Închisă-n lungi gene privirea lui stă;
O cupă cu versuri, cu cifre de maur
Ia-n mână bătrânul - ca sânge de taur,
Un vin roşu toarnă şi regelui dă.

Văzând umbra albă pe negrul părete,
Din tron împăratul genunchie uimit,
În vis umbra râde - și lungile-i plete
Ca aurul blonde se las răschiete
Pe netezii umeri, pe albul ei gât.

- E somnul - bătrânu-n ureche îi spune -
O vorbă să nu spui, căci dacă nu taci,
Ca visul el piere - cu greu se supune
La magica-mi vorbă - las stele să sune,
Ca-n tabla cea neagră să-l prind. - Tu să faci

Ce-oi spune. O cupă pe margini cu aur
El ia și-n ea varsă cristalicul vin.
Stau în jurul cupei cu cifre de maur
Obscunse vrăji scrise... Ca sânge de taur
E vinul și totuși e clar ca rubin. .

- Bea - zice - atunci somnul din muri se coboară
Și ochii-ți sărută cu dulce surâs;
Atunci tu grumazu-i cu brațu-nconjoară,
El aripa lui și-o ridică și zboară,
Te duce cu dânsul în lumea de vis.

Și junele bea și adoarme. Deodată,
Pe ochi buze calde și moi a simțit.
El brațul și-ntinde și-nlănțuie-ndată
A umbrei dulci umeri și netezi... Umflată
El simte aripa că-n sus a pornit.

Pe umerii umbrei el fruntea și-o lasă
Și-aude suflarea-i cea caldă bătând
Și dus el se simte în lumi luminoase,
În corure sfinte, prin stele-auroase
Aude cum sună aripa de-argint.

El ochii-și deschide, deasupra lui vede
Doi ochi mari albaștri, adânci visători.
A lui fericire el mai că n-o crede,
El gura și-apasă pe blondele-i plete
Și fața cea pală i-o mângâie-n dor.

E beat de a visului lungă magie,
În brațe-i pe înger mai tare-a cuprins
Și umbra surâde, cu-aripa-l mângâie
Și gura-și apleacă în dulce beție,
I-apasă pe buze-i sărutu-i aprins.

- Vezi tu - zice umbra - pe-a hăului vale:
Pământul cu munții-i ce fumegă stins,
Cu mări adormite ce murmură-n jale;
Dorm populii, țări și cetățile sale.
Deasupra-ți, oceanul de stele întins.

Pământul departe-ntr-un punct s-a contrage,
Căci lumi de departe în puncte se schimb,
Dispar a pământului viziune vage,
A stelelor tară curată se trage,
Aleargă, trăiește a aștrilor timp.

O stea, un imperiu întins e și mare,
Cu sute de țări și cu mii de ființi.
Cetățile mari răspândite-s în soare,
Palate de-argint se ridic gânditoare
Și regii sunt îngeri cu aripi de-arginți.

Și sufletul liber privirea-i sânțită
O naltă pe stelnicul, marele plai:
O patrie nouă sublimă, iubită,
De cântece plină din veacuri fugite -
Aici lumea-antică urmează-a ei trai.

Vezi steaua că munții și-ntoarse și marea
Îmblând neclintită în vecinicu-i mers.
A anilor spațiu-l destină un soare:
La unu-i mai mic și la altu-i mai mare
Căci sorii scriu timpu-n acest univers.

Curând vom ajunge pe steaua senină,
Pe care în ceriuri numesc-o a mea.
De visuri, de umbre, de cântec e plină.
Curând vom intra în câmpia ei lină
Și-n urmă-ți pământul rămâne - o stea.

III

Magul rămas în munte, din el ieși afară,
Pe-o piatră detunată el șede peste văi,
Privește. - Codrii mângâi cu vânt de primăvară
A lui frunte uscată, adâncii ochi ai săi.

Se suie-n vârf de munte, o stea din cer coboară
O stea, vultur de aur, cu-aripele de foc,
Pe ea șezând călare, în infinit el zboară,
Stelele sclipeau sfinte și-n cale-i făceau loc.

Și răsfirați în spațiu îngeri duceau în poale
A lumilor adânce și blânde rugăciuni
Și întinzând în vânturi aripele regale
L-a lumii trepte-albastre le duc și le depun.

Pe magul cel puternic ei îl salută-n cale,
El trece dus de steaua ce zboară ca un gând
Și când veni sânt, mare, pe-a caosului vale
Dă drum stelei, s-aruncă în hăul fără fiind.

Deasupra vedea stele și dedesuptu-i stele,
El zboară fără preget ca tunetul rănit;
În sus, în dreapta,-n stânga lanurile de stele
Dispar. - El cade,-un astru în caos azvârlit.

Căci la un punct albastru privirea-i ațintită:
L-a caosului margini un astru blând ușor;
Cale de mii de zile el cade-ntr-o clipită,
Zboară ca gândul care l-aruncă-în viitor.

Din ce în ce s-apropie de lumea depărtată,
O zi mai are încă ș-ajunge-n luna lui.
Acolo el răsuflă de calea-i depărtată -
De pe-un munte a lunei aruncă ochii lui.

Cu ochii plini de lacrimi la acea stea privește,
Ce lumina albastră mergându-și drumul său:
- Ce liniștită-i dânsa, în pace ea pășește,
O, cum iubesc eu steaua, unde m-am născut eu.

Mai e-n tot universul o stea plină de pace,
Neturburată vecinie de ură, de război;
În toate Creaţiunea gura ei vecinie tace,
N-o bântuie griji rele, n-o bântuie nevoi.

E-un om, care pe dânsa nefericit se ţine,
Dar nu-i nefericirea în stea, ci e în el,
Dar soartea lui schimba-voi, din rău oi face bine
Cobor acum în astru-mi să-l mângâi şi pe el.

Din vârf de munte-n lună în spaţiu iar s-aruncă,
în clipă-ajunge-n norii ai astrului natal,
Cu-amor el îl priveşte, cu o privire lungă,
În funii lungi el rupe al nourilor voal.

L-întinde, l-împleteşte, din el îşi face scară,
O-aruncă-în zarea lungă de flutură în vânt,
Apoi pe ea cu-ncetul bătrânul se coboară
Pe mare, care-şi mişcă mii valuri tremurând.

Din norii cei mai deşi el luase o bucată,
Îşi face din ea luntre, ce lunecă pe val,
A mărei unde-albastre alunecă-nspumate
Şi-l duc în leagăn dulce, pin cânturi de pe mal.

Din insule bogate cu mari grădini de laur,
Lebede argintoase aripile-ntinzând
Veneau sfâşiind apa la luntrea lui de aur
Şi se-nhămau la dânsa şi o trăgeau cântând.

Bătrânu-n manta-i albă înfăşurat visează
Iar lebede-argintoase luntrea bogată trag,
Al valurilor cântec pe el îl salutează -
Pe fruntea-i împletită e-o ramură de fag.

Plutind cu repejune sub palida lumină
A lunei, ţi se pare al mării Dumnezeu,
Cântat de înmiirea valurilor senină
Şi îngânat de lebezi în dulce visul său.

Luntrea, un vis de aur, pânza-albastră-a mării
O sfâșie - și-aproape ea vine-acum de mal,
Un mal de pietre suie, de stânci frânte rebele,
Ce stau lovind cu poala în înspumatul val.

Acolo pintre stânce bătrâne și schelete,
Un templu în ruină, de apă înecat,
Pe jumătate murii și stâlpii și-i înclină
și stă-n curând să cadă de vreme sfărâmat.

în scorburi de părete trăieste-un biet călugăr
Tânăr, frumos - dar însă ca umbra el e slab.
Din stânce năruite, din pietre și din bulgări
Făcu cărări spre fundul al templului arab.

Acolo prigonit stă de visuri și de gânduri.
Ce vrea nici el nu știe, se chinuie-n zădar,
Doarme pe-un pat de trențe ce-i pus pe două scânduri
Nu bea apă d-izvoare, ci valul mărei-amar.

Astfel el vrea viața s-o sfarme, s-o scurteze.
De ce? și pentru cine, el singur n-a știut.
Astfel se chinuiește în rugăciuni asceze
în câte-o [biată] arfa din arcul sfărâmat.

O arfa de aramă cu coarde ruginite,
El zbârnâie pe dânsa un cântec dezolat.
Strune-amorțite tremur de mâna lui trezite...
El cheamă cu cântarea-i o umbră ce-a visat.

Ș-acum el sta în lună pe-o piatră risipită
și cântecu-i în noapte zbura mult dureros.
Părea c-așteaptă-n aer pe umbra lui iubită
S-o vadă, astfel ochiu-i țintea întunecos.

Magul pe-o piatră seacă din luntre se coboară.
Pe-a valurilor fugă el drumu-apoi îi dă -
Pe-o stâncă-apoi se suie - pe-ascetul îl măsoară
Cu ochiul. Ca geniul văzduhului el stă.

Călugărul îl vede, arfa scapă din mână,
Pe buze-i trece-un zâmbet ascet, slăbit, amar.
El stânca lui o lasă, la mag încet el vine
Și mâna lui o prinde și-ntreabă cu glas rar:

- Ce-ai mai făcut, părinte... iar ai venit la mine,
Crezi tu c-o să mă mângâi pe mine? nu, în veci
Surd este al meu suflet l-a tale vorbe line
Cum stâncele la glasu-mi surde rămân și reci.

O, vino colo-n scorburi ca să-ți arăt fereasta
Pe care umbra blândă ieri noaptea a venit
Pin stâlpii-n prăbuseală... pin arcuri sparte... Asta...
Pe-aici pe-o scară de-aur ea blândă a intrat.

- De-aceea te-ai retras tu, îi zice magu-atuncea,
Să trăiești în asceze gândind la Dumnezeu,
Bând apa mării-amară în negrele spelunce -
Ca să domini în tine ispita, geniul rău!

- Ispită neagră dânsa? un geniu rău, o, nu e!
Răspunse trist și dulce fantasticul ascet.
De-ar veni ceriul însuși aceasta să mi-o spuie,
De-ar spune-o dânsa însăși - eu totuși nu o cred.

Aș crede mult mai iute că vrea să mă însele.
Că vrea să-mi cerce-amorul adânc însă fatal,
De-aș spune numai chipul cum privirilor mele
S-arată - n-ai mai crede că-i geniu infernal.

Când ca un vis argenteu plutește blonda lună
Prin marea-albastră-n ceruri, pin somnoroșii nori,
Când noaptea-i o regină lunatecă și brună,
Când valuri lovesc țărmii cu spumele răcori,

Eu de pe stâlpul negru iau arfa de aramă,
Arfa a cărei sunet e turbur, tremurat,
Arfa care din pietre durerile le cheamă,
Din stâncile stârpite, din valu-nfuriat...

Și cânt... Din valuri iese câte o rază frântă
Și pietrele din țărmuri îmi par a suspina.
Din nori străbate-o rază molatecă și blândă,
O rază diamantă cu-albeața ei de nea.

Și raza mă iubește, mângâie a mea frunte
Cu-a ei lumină blândă - o muzică de vis
Din aer și din mare cântului meu răspunde,
Cântec născut din ceruri și-al mării crunt abis.

La mijlocul de aer, în sfera de lumină,
Din frunte-mi se retrage raza cea de cristal,
Ea prinde chip și formă, o formă diâfan[in]ă,
îngeri cu aripi albe, ca marmura de pal.

și se coboară palid pe drumul razei sale
Și se coboară-alene, cu cântecu-mi l-invoc
Și haine argintie coprind membrele sale,
Prin păru-i flori albastre, pe frunte-o stea de foc.

Eu stau uimit și palid... mâna-mi involuntară
Se mișcă tremurândă pe coardele de fier,
Ce caută-al meu suflet în acea sfântă oară
De la turburii creieri în van eu samă cer.

Cine-ar fi oare umbra aceea argintie
Ce vine la cântarea-mi când cu o rugă-o-nvoc,
Când provocați de arfa-mi răspund valuri o mie,
În nopți când pricep scrisul al stelelor de foc?

Cântând pe a mea arfa sălbatecă, vibrânda,
Am pus în ea o parte a sufletului meu.
E partea cea mai bună, mai pură și mai sfântă
Ce într-o noapte albă, pe-o rază tremurândă
Părăsi lemnul putred, zburând la Dumnezeu.

Când nopatea însă-i caldă, molatecă și brună,
Atunci o chem din mare, atunci o chem din lună
Pe-acea parte iubită a sufletului meu
Și ea venind pin noapte ca o rază de soare
Coboară pe-a mea frunte nebună visătoare,
Pîn' se preface-n chipul ce l-am visat mereu.

Nu e vre o fantasmă nebună și deșartă,
E o făptur-aievea, cu gând din gândul meu,
Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu
Și inima-mi o cheamă, [gândirea-mi] o desmiardă
Și sufletul din mine e și sufletul său.

Tot ce-am gândit mai tânăr, tot ce-am cântat mai dulce,
Tot ce a fost în cântu-mi mai pur și mai copil
S-a-mpreunat în marea aerului steril
Cu razele a lunei ce-n nori stă să se culce
Și a format un înger frumos și juvenil.

- Nebun ori ești lunatec - bătrânul murmurează...
E visul tinereții, e sete de amor.
îngerul tău e-o rază și trupul ei un nor...
La cântecul tău eco răspunde plângător
Și tu-mpopulezi marea cu suflete de raze
Și stelele de cântec le împli visător.

Ia una câte una icoanele pălite,
Ia una câte una o und-, o stea de foc
Și toate sunt nimica... când toate la un loc
Pot în tine visarea și cântul să-l escite,
Mintea să-ți strice poate al razelor blând joc,
Ce se-mpreună-n aer, cari se sparg în nori,
Cari răsfrâng în valuri spumânzi și gemători.

- Și dac-ar fi, ce-mi pasă? Chiar pala nebunie
Se poate că trezită a-nfipt ochii cumpliți
în fruntea-mi veștezită, în creieri rătăciți
Și-n jurul ochilor mei gravă ca la stafie,
Afunde și teribili, lungi cearcăne de plumb -
Fie așa - eu nu zic... și totuși, nebunia
Cum e, cu chipul dulce, cu care m-a copnns
Îmi place - cum îmi place visul de raze nins,
Îmi place cum îmi place o umbră argintie.

Tu cugeti. Cugetarea cu raze reci pătrunde,
Lovește chipul dulce creat de fantazie.
Și acest chip devine palid ca o stafie
Și-ndată ce-l privești tu, el stă să se confunde
Cu locul de-unde vine, cu norii ori cu unde.
Dar eu... eu nu sunt astfel... Mie-mi place visarea.
Fie ea chiar un basmu, numai fie frumos,
Înger c-ochi mari albaștri, cu chipul luminos...
Și-i iert că el se stinge, cum aprind lumânarea.
Căci n-o aprind... din contră... Ca cel ce-i place-un vis
Și chiar trezit de friguri el ține ochiu-nchis,
Ca mai departe visul frumos să îl viseze,
Asemenea uit lumea și eu... sunt bucuros
De pot prelungi încă visul meu radios.
De n-ar fugi-nfidelul... O, de ar sta mereu
Să oglindez într-însul adânc sufletul meu,
Cu cântecu-mi ferice simțirea să-i desmierd
Și-n ochii mari și bolnavi ființa să mi-o pierd...
De n-ar fugi!... dar fuge... Fuge cum luna plină
Încearcă după codri greu capul de-l înclină
Și fuge și se duce pe-o rază iar în sus,
Se pierde în ruina castelului zdrobit...
E sufletul meu palid, e sufletul meu dus
Ce părăsește lumea de cer ademenit.

O, de-aș muri odată... Cu corpul meu de plumb
Să simt cum morții aspre molatec eu sucumb,
Iar sufletul... o parte ce-n mine-a mai rămas
Să zboare-unde-l așteaptă amorul în estas,
Să zboare unde partea-i cea jună, dulce, pală
Plutește printre stele... iar stelele-i ezală
Un corp de raze blonde... Căci am pluti-mpreună
Prin norii cei lunateci, prin stelele ce sună.
Și ne-am dori cum raza dorește-o altă rază,
Una în brațul altei lumină fac frumoasă.
Dar nu se poate încă... căci corpul meu de lut
Un sclav greoi și rece - e sclav - dar e astut.
Mă ține-n pieptul bolnav... și-n brațul încă tare,
Când sufletul meu liber vrea să s-arunce-n mare
Să scape d-el odată...
în astfel de momente mă speriu eu de mine.
O, de ar fi o moarte, fără ca eu să mor,
Eu as cuprinde-o-n brațe și aș strânge-o cu dor.

Magul adânc gândește și-n minte-și desfășoară
Soartea omului care l-avea-naintea sa.
Sărac, uimit fusese în lume-odinioară,
Dar gândul lui puternic viața-i apăsa.

Acest cap trist și palid coroana vrea să poarte
Și azi pe el se vede un negru comanac.
Acești umeri voit-au să duc-a lumei soarte
Și azi acopăr trente și rasa de șiac
Și capu-acest ce-n perini de tron ar fi dictat moarte
Azi doarme-n pat de trente, drept perină un sac,
Picioarelor rănite-n sandale li-era dor
De șalele de marmuri, de-a tronului covor.
Desculț îmbla pe uliți, de visuri mintea plină
Și-n lungele-i mizerii, ca-n mare cufundat,
Visa că-ntreaga lume la dânsul o să vină,
Că el de lumea-ntreagă va fi încoronat.
Coroane el împarte la regi. - Și la regine,
Iubindu-le, -ngenunche. Palate-a ridicat
Femeilor ce viața și-o-nchină la plăceri,
Ce trupul de zăpadă și-l scaldă-n negru păr.

Dar foaia se întoarse... Cu greață și scârbire
Îi păru-atunci că lumea e toată joc de cărți.
Atunci el se retrage în muri de mănăstire
și capul și-l cufundă-ntr-a lumei sfinte cărți.
Pe murii în risipă o candelă subțire
Chilia înnegrită lumină. Și pin părți
Necunoscute-a lumii gândirea lui pribeagă
Străbate cu-aripi mândre nemărginirea-ntreagă.

În van pune pe suflet greoile cătușe
De gânduri uriașe, de-nalte rugăciuni.
În van în a lui urmă a-nchis a lumei ușă
La visele ei turburi, cu mari deșertăciuni;
Pe focul cugetărei a presurat cenușă,
Ci sub cenuș-ard încă consumatori cărbuni.
Atunci visul mărirei s-a șterge-n a lui gând
Când peste spuza sură se va turna pământ.

Atunci claustrul-îl fuge - și-n țărmuri sterpi de mare
Se trage să găsească liniștea-i ce s-a dus,
Dar vai! ș-acolo-l urmă visările-i amare,
Căci lumea cu-a ei visuri gândirea i-au supus.

Aici însă visarea-i e-adânc-omorâtoare,
Căci în chip de femeie s-arată-n aer sus.
Lumești gânduri într-alt chip împleteau sufletul său.
El cugeta la toate, ci nu - la Dumnezeu.

Pe noaptea-i sufletească, tainică, rece, stinsă,
Căzu ploaie de raze cu cer senin și dalb
Și sufletu-i se împle iar cu icoane-aprinse,
O auroră-l împle cu aeru-i rozalb.
Din cer cade alene o dulce stea desprinsă
Și se preface-n înger, plâns de iubire, alb,
Și-n inimă-i aude un dulce glas de-argint
Ca sunetu-unui clopot prin noapte aiurind.

Magul își răzgândește-a călugărului soarte!
- E-aievea acea ființă, visele-ți nu te mint,
Dar nu-i aici în lume... E sufletu-unei moarte,
Pe care-nsă eu însumi pot ca să-l reaprind.
Pot s-o topesc în forma de lut care s-o poarte
Și idealu-eteric în lut eu pot să-l prind,
Dar nu aici. - Aicea de viață n-are parte;
Vom merge-n lumea unde trăiește mai departe.

[1872]

MEMENTO MORI
(Panorama deșertăciunilor)

Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur,
Când a nopții întunerec - înstelatul rege maur -
Lasă norii lui molateci înfoiați în pat ceresc,
Iară luna argintie, ca un palid dulce soare,
Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare,
Când în straturi luminoase basmele copile cresc.

Mergi, tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri,
Până unde-n ape sfinte se ridică mândre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos,
Unde-n ramurile negre o cântare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmblă în lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre și cu chipul ei frumos.

Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite,
Alta-i lumea cea aievea, unde cu sudori muncite
Te încerci a stoarce lapte din a stâncei coaste seci;
Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei mândre flori de aur,
Alta unde cerci viața s-o-ntocmești, precum un faur
Cearc-a da fierului aspru forma cugetării reci.

Las' să dorm... să nu știu lumea ce dureri îmi mai păstrează
Îmbătat de-un cântec vecinie, îndrăgit de-o sfântă rază,
Eu să văd numai dulceață unde alții văd necaz,
Căci ș-așa ar fi degeaba ca să văd cu ochiul bine;
De văd răul sau de nu-l văd, el pe lume tot rămâne
Și nimic nu-mi folosește de-oi cerca să rămân treaz.

N-au mai spus și alții lumii de-a ei rele să se lase?
Cine-a vrut s-asculte vorba? Cine-aude? Cui îi pasă?
Toate au trecut pe lume, numai răul a rămas.
O, acele uriașe, însă mute piramide
Cari stau ca veacuri negre în pustiuri împietrite
Câte-au mai văzut și ele - ce-ar vorbi, de-ar avea glas!

Când posomorâtul basmu - vechea secolilor strajă -
îmi deschide cu chei de-aur și cu-a vorbelor lui vrajă
Poarta naltă de la templul unde secolii se torc -
Eu sub arcurile negre, cu stâlpi nalți suiți în stele,
Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele,
Uriașa roat-a vremei înapoi eu o întorc

Și privesc... Codrii de secoli, oceane de popoare
Se întorc cu repejune ca gândirile ce zboară
Și icoanele-s în luptă - eu privesc și tot privesc
La vo piatră ce însamnă a istoriei hotăra,
Unde lumea în căi nouă, după nou cântar măsoară -
Acolo îmi place roata câte-o clipă s-o opresc!

Colo stau sălbateci negri cu topoarele de piatră,
în pustiu aleargă vecinie, fără casă, fără vatră,
Cap de lup e-a lor căciulă, pe-a lor umeri; piei de urs;
Colo-nchină idolatrul nențelesul foc de lemne,
Colo magul lui îi scrie pe o piatră strâmbe senine
Să nu poat-a le-nțelege lungul secolilor curs.

Babilon, cetate mândră cât o țară, o cetate
Cu muri lungi cât patru zile, cu o mare de palate
Și pe ziduri uriașe mari grădini suite-n nori;
Când poporul gemea-n piețe l-a gradinei lungă poală
Cum o mare se frământă, pe când vânturi o răscoală,
Cugeta Semiramide prin dumbrăvile răcori.

Acel rege - o lume-n mâna-i - schimbătoarea lui gândire
La o lume dă viată, la un secol fericire -
Din portalele-i de aur ca un soare răsărea,
Dar puternica lui ură era secol de urgie;
Ce-i lipsea lui oare-n lume chiar ca Dumnezeu să fie?
Ar fi fost Dumnezeu însuși, dacă - dacă nu murea.

Asia-n plăceri molateci e-mbătată, somnoroasă.
Bolțile-s ținute-n aer de columne luminoase
Și la mese-n veci întinse e culcat Sardanapol;
Și sub degete măiestre arfele cugetă mite,
După plac și-mpart mesenii a cântării flori uimite,
Vinuri dulci, mirositoare si femei cu chipul pal.

Azi? Vei rătăci degeaba în pustia nisipoasă:
Numai aerul se-ncheagă în tablouri mincinoase,
Numai munții, gărzi de piatră stau și azi în a lor post;
Ca o umbră asiatul prin pustiu calu-și alungă,
De-l întrebi: unde-i Ninive? el ridică mâna-i lungă,
- Unde este? nu știu, zise, mai nu știu nici unde-a fost.

EGIPETUL

Nilul mișcă valuri blonde pe câmpii cuprinși de maur,
Peste el cerul d-Egipet, desfăcut în foc și aur,
Pe-a lui maluri gălbii, șese, stuful crește din adânc;
Flori giuvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare,
Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare,
Alte roșii ca jăratec, alte-albastri, ochi ce plâng.

Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, adânce, dese,
Păsări, îmblânzite-n cuiburi, distind penele alese,
Ciripind cu ciocu-n soare, giugiulindu-se cu-amor;
Înecat de veciniei visuri, răsărit din sfinte-izvoare,
Nilul mișc-a lui legendă și oglinda-i galben-clară
Către marea liniștită, ce îneacă a lui dor.

De-a lui maluri sunt unite câmpii verzi și țări ferice;
Memphis, colo,-n depărtare, cu zidirile-i antice,
Mur pe mur, stâncă pe stâncă — o cetate de giganți —
Sunt gândiri arhitectonici de-o grozavă măreție,
Au zidit munte pe munte în antica lor trufie,
I-a -mbrăcat cu-argint ca-n soare să lucească într-un lanț

Și să pară răsărită din visările pustiei,
Din năsipuri argintoase în mișcarea vijeliei,
Ca un gând al mării sfinte, reflectat de cerul cald
Ș-aruncat în depărtare... Colo se ridic trufașe
Și eterne ca și moartea piramidele-uriașe,
Racle ce încap în ele fantazia unui scald.

Ș-înserează. Nilul doarme și ies stelele din strungă,
Luna-n mare își aruncă chipul și prin nori le-alungă -
Cine-a deschis piramida și înuntru a intrat?
Este regele, în haină de-aur roș și pietre scumpe,
El intră să vadă-acolo tot trecutul. -l se rumpe
A lui suflet când privește peste-a vremurilor vad.

În zădar guvernă regii lumea cu înțelepciune,
Se-nmulțesc semnele rele, se-mpuținfaptele bune;
În zădar căut-al vieței înțeles nedezlegat.
Iese-n noapte... Ș-a lui umbră lung-întins se desfășoară.
Pe-ale Nilului mari valuri. - Astfel pe-unde de popoare
Umbra gândurilor regii se aruncă-ntunecat...

Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde,
Ale trestiilor sunet, ce sub luna ce pătrunde
Par a fi snopuri gigantici de lungi sulițe de-argint,
Toat-a apei, a pustiei și a nopții măreție
Se unesc să-mbrace mândru vechea-acea împărăție,
Să învie în deserturi șir de visuri ce te mint.

Râul sfânt ni povestește cu-ale undelor lui gure
De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure;
Sufletul se-mbată-n visuri, care-alunecă în zbor,
Palmii risipiți în crânguri, auriți de-a lunei rază,
Nalță zveltele lor trunchiuri. — Noaptea-i clară, luminoasă,
Undele visează spume, ceriurile-nșiră nori.

Și în templele mărețe - colonade-n marmuri albe,
Noaptea zeii se preumblă în veșmintele lor dalbe
Ș-ale preoților cânteci sună-n arfe de argint;
Și la vântul din pustie, la răcoarea nopții brună,
Piramidele, din creștet, aiurind și jalnic sună;
Și sălbatec se plâng regii în giganticul mormânt.

În zidirea cea antică sus înfrunte-i turnul maur.
Magul priivea pe gânduri în oglinda lui de aur.
Unde-a ceriului mii stele ca-ntr-un centru se adun.
El în mic privește-acolo căile lor tăinuite
Și cu varga zugrăvește drumurile lor găsite -
Au aflat sâmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun.

Și se poate că spre răul unei ginți efeminate,
Regilor pătați de crime, preoțimei desfrânate,
Magul, paza răzbunării, a citit semnul întors
Ș-atunci vântul ridicat-a tot năsipul din pustiuri,
Astupând cu el orașe, ca gigantice secriuri
Unei ginți, cefără viată-ngreuia pământul stors.

Uraganu-acum aleargă pân' ce caii lui îi crapă;
Și în Nil numai desertul năsipișul și-l adapă,
Așternându-l peste câmpii cei odată înfloriți;
Memphis, Theba, țara-ntreagă coperită-i de ruine,
Prin desert străbat sălbatec mari familii beduine,
Sorind viața lor de basme prin câmpie răsipiți.

Dar ș-acum, turburând stele pe-ale Nilului lungi unde,
Noaptea, flamingo cel roșu, apa-ncet-încet pătrunde
Și-acum luna argintește tot Egipetul antic;
Ș-atunci sufletul visează toat-istoria străveche,
Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche,
Din a valurilor sfadă prorociri se aridic.

Ș-atunci Memphis se înaltă argintos gând al pustiei,
Închegare măiestrită din suflarea vijeliei...
Beduini ce stau în lună, o minune o privesc,
Povestindu-și basme mândre îmbrăcate-n flori și stele
De orașul care iese din pustiile dejele.
Din pământ și de sub mare, s-aud sunete ce cresc.

Marea-nfund clopote are, care sună-n orice noapte,
Nilu-nfund gradine are, pomi cu mere de-aur coapte,
Sub năsipul din pustie cufundat e un popor,
Ce cu-orașele-i deodată se trezește și se duce
Sus, în curțile din Memphis, unde-n săli lumină luce;
Ei petrec în vin și-n chiot orice noapte pân-în zori.

Vezi Iordanul care udă câmpii verzii Palestinei
Dintre vii cu struguri de-aur se ridic mândre coline,
Pe Sion, templul Iehovei, o minune, îl privim;
Codrii de măslin s-amestec printre lunci de dafin verde,
Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari - s-apoi se pierde
în cetatea ce-n văi doarme - miticul Ierusalim.

Și în Libanon văzut-am rătăcite căprioare
Și pe lanuri secerate am văzut mândre fecioare,
Purtând pe-umerele albe auritul snop de grâu;
Alte vrând să treacă apa cu picioarele lor goale
Ridicară rușinoase și zâmbind albele poale,
Turburând cu pulpe netezi fata limpedelui râu.

Am văzut regii Iudeei în biserica măreață,
Unde marmura în arcuri se ridică îndrăzneață
Și columnele înalte către cer pare c-arat';
Văzui pe David în lacrimi rupând haina lui bogată,
Zdrobind arfa-i sunătoare de o marmură curată,
Genunchind să-i ierte Domnul osânditul lui păcat.

Solomon, poetul-rege, tocmind glasul unei lire
Și facând-o să răsune o psalmodică gândire,
Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet;
El cânta pe împăratul în hlamidă de lumină.
Soarele stetea pe ceruri, auzind cântarea-i lină,
Lumea asculta uimită glasu-i dulce și încet.

Dar ieșind din templul sacru lasă gândul lui să cadă,
Căci amorul îl așteaptă cu-a lui umeri de zăpadă,
Raze moi în ochii negri - el dă lirei alt acord:
Căci femeile-l așteaptă cu șireata lor zâmbire,
Brune unele ca gânduri din poveștile asire,
Alte blonde cu păr de-aur - vise tainice de Nord.

Dar venit-a judecata, și de sălcii plângătoare
Cântărețul își anină arfa lui tremurătoare;
În zădar rugați peirea - muri se năruie și cad!
Cad și scări, ș-aurite arcuri, grinzi de cedru, porți de-aramă,
Soarele privește galben peste-a morții lungă dramă
Și s-așcunde în nori roșii, de spectacol speriat.

Și popor și regi și preoți îngropați-s sub ruine.
Pe Sion templul se sparge - nici un arc nu se mai ține,
Azi grămezi mai sunt de piatră din cetatea cea de ieri.
Cedri cad din vârf de munte și Livanul pustiește,
Jidovimea risipită printre secoli rătăcește -
În pustiu se-nalță-n soare desfrunzirii palmieri...

O, lăsați să moi în ape oceanici a mea liră!
Să-mbrac sunetele-i dalbe cu a undelor zâmbire,
Cu-ale stelelor icoane, cu a cerului azur;
Să înalț munții Greciei, scânteind muiați de soare,
Cu dumbrave prăvălite peste coaste râzătoare
Și cu stânci încremenite printre nouri de purpur.

Peste văile adânce repezite-n regioane
Nourate, stau ținute templele multicoloane,
Parcă munții-n braț de piatră le ridică și le-arat
Zeilor din ceriuri. Vulturi peste văi înnegurate,
Grei atârnă cu întinse aripi și priviri țintate
Supra lumei ce sub dânșii stă adânc, împrăștiat.

Astfel Grecia se naște din întunecata mare,
Poartă-n ceruri a ei temple ș-a ei sarcini de ninsoare,
Cer frumos, adânc-albastru, străveziu, nemărginit;
Din coloanele de dealuri se întind văile pline
De dumbrave, de izvoare și de râuri cristaline,
Cari lunec zdrumicate pe-a lor bulgări de granit.

Și din turmele de stânce, risipite cu splendoare
Pe-ntinsori de codri negri rupți din râuri sclipitoare,
Vezi oraș cu dome albe strălucind în verde crâng.
Marea lin cutremurându-și fața, scutur-a ei spume,
Repezind pe-alunecușul undelor de raze-o lume,
Jos la poarta urbei mândre a ei sunete se frâng.

Mai albastră decât cerul, purtând soarele pe fată,
Ea reflectă-n lumea-i clară toată Grecia măreață.
Câteodată se-ncrețește și-și întunec-al ei vis -
Nimfe albe ca zăpada scutur ap-albastră, caldă,
Se împroașcă-n joacă dulce, mlădiindu-se se scaldă,
Scuturându-și părul negru, înecându-se de râs.

Şi pe valuri luminoase oceanul lin le saltă,
Orice undă linguşeşte arătarea lor cea naltă,
Pe nisipul cald le-aruncă marea-n jocu-i luminos;
Oceanicele corpuri, ca statuie de ninsoare,
Strălucesc în părul negru, ce şi-l usc ele-n soare
Pe-a lor perini nisipoase lenevite languros.

Apoi fug să-mpopuleze verdea noapte dumbrăvană.
Şi vorbind mărgăritare culeg flori în a lor goană.
Dintr-o tuf-iveşte Satyr capu-i chel, barba-i de ţap,
Lungi urechi şi gura-i strâmbă, cârnu-i nas. - De sus îşi stoarce
Lacom poamă neagră-n gură - pituliş prin tufe-o-ntoarce,
Se strâmbă de râs şi-n fugă se dă vesel peste cap.

Albe trec în balta neagră prin a trestiei verdeaţă.
De o cracă pe-ape-ntinsă una-şi spânzur-a ei braţe,
mişcă-n aer peste unde fructul mării de omăt;
Altele pe spate-ntinse cu o mână-noată numa,
Cu cealaltă rupând nuferi, plini de-o luminoasă spumă,
Pun în păr şi ca-necate liniştit plutesc şi-ncet.

Crenge lin îndoaie Eros - schimă face, ce văzând-o
Ele-urmează în tăcere abia apa sfaşiind-o...
Într-o tufa, sub un brustur doarme Satyr, beat de must...
Chicotind, a lui ureche cu flori roşii o-ncoroană.
Lunca râde de răsună verdea noapte dumbrăvană -
Ele pier prin bolţi de frunze, pe-un drum verde şi îngust.

Înserează şi apune greul soare-n văi de mite.
Cu un ros fir de jeratic culmi de munte sunt tivite,
Lunga lor fulgerătură în senin a-ncremenit.
Marea aerului caldă, stelele ce-ntârzii line,
Limba râurilor blândă, ale codrilor suspine,
Glasul lumei, glasul mărei se-mpreună-n infinit.

Codrii aiurează negri sub a stelelor povară.
Râuri calde ca şi sara apa-n arcuri o coboară,
Prăvălind-o purpurie peste scările de stânci;
În albastru-adânc, în marea cerului cea liniştită,
Răpăd munţii cu tărie fruntea lor încremenită
Şi în valuri verzi de grâne îmbla văile adânci.

Printre cremenea crăpată, din bazaltul rupt de ploaie,
Ridica copaci monastici, trunchii ce de vânt se-ndoaie,
Scoţând veche rădăcină din pietrişul sfărâmat;
Un vultur s-agaţă mândru de un pisc cu fruntea ninsă.
Nouri lunecă pe ceruri flota lor de vânt împinsă
Şi răsună-n noaptea lumei cântul mării blând şi mat.

Şi atuncea peste ape faţa sfant-a lunei pline
Îşi ridică discul splendid în imperiul de lumine.
Mării mândre poleindu-i pânzăriile-i de-azur.
Ea adoarme-ale ei spume, ca mărgăritarul, sure,
Nisipisul străluceşte, râuri scapără-n pădure -
În oraş, lumini ca stele presărate-n mii de muri.

Şi-n poiana ce ridică nalţii trunchi cu frunze rare,
Raza lunei alb *pătează* umbra verde din cărare,
Filomela împle codrii cu suspine de-amoroşi.
Joe preschimbat în tânăr, cu imobili ochi sub gene,
Pândea umbra mlădioasă unei fete pământene -
Ei se văd, ca să se mire cum de sunt aşa frumoşi.

A fi râu e-o fericire, căci în nopţile-argintie
Câte graţii tăinuite se descopăr, i se-mbie
Şi ascultă cu iubire tot ce valurile-i mint.
Lui i se descopăr nimfe de-o marmoree *zăpadă,*
Ce în apa lui cea clară cursului se lasă pradă,
Duse de obraznici unde cu glăscioare de argint!

şi cuminţi frunzele toate îşi comunică misteruri.
Surâzând, clipind ascultă ochii de-aur de pe ceruri,
Crenge rele imitează pân' şi zgomotul de guri
A cărărilor pierdute de pe valea cu izvoare.
De s-ar şti... câte mâni albe rupe-ar flori mirositoare,
Câte buze ar închide gândul sântelor păduri!

Cine are-urechi s-audă ce murmur gurile rele
Şi vorbăreţele valuri şi prorocitoare stele
De-ale graţiilor amoruri, de-ale nimfelor iubit;
Cine-ascultă şi nu-nstrună arfa-i de cântări bogată,
Căci comori de taine-ascunde orice râu... Lunca ingrată
De-ar şopti, viaţa-i toată n-ar sfârşi de povestit.

Dar în camera îngustă lângă lampa cea cu oliu
Palid stă cugetătorul, căci gândirea-i e în doliu:
În zadar el grămădește lumea într-un singur semn,
Acel semn ce îl propagă el în taină nu îl crede,
Adâncit vorbește noaptea cu-a lui umbră din părete -
Umbra-și râde, noaptea tace, mută-i masa cea de lemn.

Orbul sculptor în chilie pipăie marmura clară.
Dalta-i tremură... înmoaie cu gândirea-i temerară
Piatra rece. Neted iese de sub mână-i un întreg
Ce la lume își arată palida-i, etema-i fire,
Stàbilă-n a ei mișcare, mută-n cruda ei simțire -
O durere-ncremenită printre secolii ce trec.

Iar pe piatra prăvălită, lângă marea-ntunecată
Stă Orfeu - cotul în razim pe-a lui arfa sfărâmată...
Ochiu-ntunecos și-ntoarce și-l aruncă aiurind
Când la stelele eterne, când la jocul blând al mării.
Glasu-i, ce-nviase stânca, stins de-aripa disperărei,
Asculta cum vântu-nsală și cum undele îl mint.

De-ar fi aruncat în chaos arfa-i de cântări îmflată,
Toată lumea după dânsa, de-al ei sunet atârnată,
Ar fi curs în văi eterne, lin și-ncet ar fi căzut...
Caravane de sori regii, cîrduri lungi de blonde lune
Și popoarele de stele, universu-n rugăciune,
În migrație eternă de demult s-ar fi pierdut.

Și în urmă-le-o vecie din nălțimi abia-văzute
Și din sure văi de chaos colonii de lumi pierdute
Ar fi izvorât în râuri într-un spaț despopulat;
Dar și ele-atrase tainic ca de-o magică durere
Cu-a lor roiuri luminoase dup-o lume în cădere
S-ar fi dus. Nimic în urmă - nici un atom luminat.

Dar el o zvârli în mare... și d-eterna-i murmuire
O urmă ademenită toat-a Greciei gândire,
Împlând halele oceanici cu cântările-i de-amar.
De-atunci marea-nfiorată de sublima ei durere,
În imagini de talazuri, cânt-a Greciei cădere
Și cu-albastrele ei brațe țărmii-i mângâie-n zădar...

Dar mai știi?... N-auzim noaptea armonia din pleiade?
Știm de nu trăim pe-o lume, ce pe nesimțite *cade?*
Oceànele-nfinirei o cântare-mi par c-ascult.
Nu simțim lumea pătrunsă de-o durere lungă, vană?
Poate-urmează-a arfe'-antice suspinare-aeriană,
Poate că în văi de chaos ne-am pierdut de mult... de mult.

Sau ghicit-ați vre odată ce socoate-un mândru soare
Când c-o rază de gândire ține lumi ca să nu zboare,
Să nu piard-a lor cărare, să nu cadă-n infinit?
Zvârcolindu-se aleargă turburate și rebele
Și să frâng-ar vrea puterea ce le farmăcă pre ele
Și s-alerge-ar vrea în caos de-unde turburi au ieșit.

Vecihicia cea bătrână, ea la lumi privea uimită.
Mii de ani cugetă-n mite la enigma încâlcită
Care spațiul i-o prezintă cu-a lui lumi și cu-a lui legi;
Și din secoli ce trecură ea s-apucă să adune
Toată viața și puterea, sucul tot de-nțelepciune
Și să pune să zideasc-un uriaș popor de regi.

Și atunci apare Roma în uimita omenire.
Gânduri mari ca sori-n caos e puternica-i gândire
Și ce zice-i zis pe veacuri, e etern, nemuritor;
Iar popoarele-și îndreaptă a lor suflete mărețe,
A lor fapte seculare, uriașele lor viețe,
După căi prescrise-odată de gândirea-ăstui popor.

Auzit-ați de-mpărații stând pe tron cu trepte multe?
Fruntea-ncinsă în luceferi făcea lumea să-i asculte,
Vorba lor era o rază în viața lumii-ntregi,
Țări bogate și-nflorite, mări vuinde-n adormire,
Cetăți vechi, popoare mândre stau sub falnica-i domnire
Și cezarii-mpart pământul în Senatul cel de regi.

Pe sub arcuri triumfale trece mândru-nvingătorul
Și-amețit abia aude cum vuiește surd poporul,
Cum a mărei glasuri multe se repetă, gem și fug;
Iar la carul lui de aur, cu coroane pe-a lor frunte
Și înfrânți de umilire, cu priviri stinse și crunte,
Regii țărilor învinse gem cu greu trăgând înjug.

Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă
Și frământă-n valuri roșii marea turbure și caldă
Și aruncă-n loc de spume nori de fum, scântei și vânt:
Și în nunta ei grozavă turnuri negre ea aprinde
Și facliile-uriașe către stele le întinde...
Evul arde - Roma este oceânicu-i mormânt.

Norii sunt o spuză-n ceruri și prin ei topite stele.
Și, ca oceanul negru răscolit de visuri grele,
Urbea își frământă falnic valuri mari de fum și jar;
Din diluviul de flăcări, lung întins ca o genune,
Vezi neatins cu arcuri de-aur un palat ca o minune
Și din frunte-i cântă Neron... cântul Troiei funerar.

Lângă râuri argintoase, care mișcă-n mii de valuri
A lor glasuri înmiite, printre codri, printre dealuri,
Pintre bolți săpate-n munte, lunecând întunecos,
Acolo-s dumbrăvi de aur cu poiene constelate,
Codrii de argint ce mișcă a lor ramuri luminate
Și păduri de-aramă roșă răsunând armonios.

Munți se-nalță, văi coboară, râuri limpezesc sub soare,
Purtând pe-albia lor albă insule fermecătoare,
Ce par straturi uriașe cu copacii înfloriți -
Acolo Dochia are un palat din stânce sure,
A lui stâlpi-s munți de piatră, a lui streșin-o pădure,
A cărei copaci se mișcă între nouri adânciți.

Iar o vale nesfârșită ca pustiile Saharei,
Cu de flori straturi înalte ca [și] oaze zâmbitoare,
Cu un fluviu care poartă a lui insule pe el,
E grădina luminată a palatului în munte -
A lui scări de stânci [înalte] sunt crăpate și cărunte,
Iar în halele lui negre strălucind ca și oțel

Sunt păduri de flori, căci mari-s florile ca sălci pletoase
Tufele cele de roze sunt dumbrave-ntunecoase,
Presărate ca cu lune înfoiete ce s-aprind;
Viorelele-s ca stele vinete de dimineață,
Ale rozelor lumine împle stânca cu roșcată,
Ale crinilor potire sunt ca urne de argint.

Pintre luncile de roze și de flori mândre dumbrave
Zbor gândaci ca pietre scumpe, zboară fluturi ca și nave,
Zidite din nălucire, din colori și din miros,
Curcubău sunt a lor aripi și oglindă diamantină,
Ce reflectă-n ele lumea înflorită din grădină,
A lor murmur împle lumea de-un cutremur voluptos.

Într-un loc crăpată-i bolta, cu-a ei streșin-arboroasă
Și printr-însa-n cer vezi luna trecând albă și frumoasă,
O regină jună, blondă și cu brațe de argint,
Ce unesc încrucișate a ei mantie-nstelată
Și albastră peste pieptu-i alb, ca virgină *zăpadă,*
Ochii ei cei mari albaștri peste nori aruncă blând,

Cari se-ntind albi ca zăpada și ca straturi argintoase,
Oferindu-i flori de aur și viole-ntunecoase;
Ea din când în când plivește câte una, aruncând
Flori de neaua peste ape ce alerg fulgerătoare,
Raze albe peste lumea văilor celor în floare,
Dungi de-argint în verzii codri, duioșie pe pământ.

Dar un nor pe ceruri negru se înalță și se-ncheagă.
Se formează,-ncremenește și devine-o domă-ntreagă.
Plin de umbra de columne ce-l înconjură-mprejur;
Prin columnele-i mărețe trece câte-o rază mată,
A lui cupolă boltită e cu-argint înconjurată,
Pe arcatele-i ferestre sunt perdele de azur.

Luna înspre ea îndreaptă pășuri luminoase,-ncete,
Diadem de topiți aștri arde-n blondele ei plete,
încălzind aerul serei, strălucindu-i fruntea ei;
Ale domei scări negrite se-nsenin - ca neaua sară -
Intră-n domă. Ard columne sub lumina ei cea clară
Și-și aruncă unu-ntr-altul umbra neagră dintre ei.

Stelele în cârduri blonde pe regină o urmează,
Aerul, în unde-albastre, pe-a lor cale scânteiază
și rămân întunecate nalte-a cerurilor bolti;
Doma strălucește-n noapte ca din marmură zidită,
Prin o mreajă argintoasă ca prin vis o vezi ivită,
A ei scări ajung din ceriuri a stâncimei negri colți.

Iară fluviul care taie infinit-acea grădină
Desfăşoară-în largi oglinde a lui apă cristalină,
Insulele, ce le poartă, în adâncu-i nasc şi pier;
Pe oglinzile-i mărețe, ale stelelor icoane
Umede se nasc în fundu-i printre ape diafane,
Cât uitându-te în fluviu, pari a te uita în ceri.

Şi cu scorburi de tămâie şi cu prund de ambră de-aur,
Insulele se înalță cu dumbrăvile de laur,
Zugrăvindu-se în fundul râului celui profund,
Cât se pare că din una şi aceeaşi rădăcină
Un rai dulce se înalță, sub a stelelor lumină,
Alt rai s-adânceste mândru într-al fluviului fund.

Pulbere de-argint pe drumuri, pe-a lor plaiuri verzi
- [o ploaie -]
Snopi de flori cireşii poartă pe-a lor ramuri ce se-ndoaie
Şi de vânt scutură grele omătul trandafiriu
A-nfloririi lor bogate, ce mânat se grămădeşte
în troiene de ninsoare, care roză străluceşte,
Pe când sălcii argintoase tremur sânte peste râu.

Aeru-i văratic, moale, stele izvorăsc pe ceruri,
Florile-izvorăsc pe plaiuri a lor viață de misteruri,
Vântu-ngreunând cu miros, cu lumini aerul cald;
Dintr-un arbore într-altul mreje lungi diamantine
Vioriu sclipesc suspinse într-a lunei dulci lumine,
Rar şi diafan țesute de painjeni de smarald.

Pe când greieri, ca orlogii, răguşit pin iarbă sună,
De pe-un vârf de arbor mândru țes în nopțile cu lună
Pod de pânză diamantină peste argintosul râu,
şi cât ține podul mândru, pintre pânza-i diafană,
Luna râul îl ajunge şi oglinda lui cea plană
Ca-ntr-o mândră feerie străluceşte vioriu.

Peste podul cel uşure, zâna Dochia frumoasă
Trece împletindu-şi părul cel de-âuree mătasă,
Albă-i ca zăpada noaptea, corpu-i nalt e mlădiet,
Aurul pletelor strecoară prin mânuțele-i de ceară
Şi prin haine argintoase străbat membrele-i uşoare,
Abia podul îl atinge mici picioarele-i de-omăt.

Trece râul și ușoară nalte scări de stânci ea suie;
La ivirea-i zi se face în spelunci de cetățuie,
Ca o zi ea intră mândră în palatul ei de stânci;
Luna e plină de raze - sub căldura-i argintoase,
Orice stea e-o piatră scumpă - iară florile focoase,
Giuvaeruri umezite cu luminile adânci.

Umede tremur lumine pe boltirea cea albastră.
Zâna Dochia cu glasu-i cheam-o pasăre măiastră,
Ce zburând pin aer vine cu-a ei pene de păun;
Când acea pasăre cântă, lumea râde-n bucurie,
Pe-umărul cel alb o-așează și coboară-n văi aurie,
Unde-a rîului lungi unde pintre papură răsun.

Într-o luntre - lemn de cedru - ce ușor juca pe valuri,
Zâna Dochia se suie dezlegând-o de la maluri
Și pe-a fluviului spate ea la vale îi dă drum;
Repede luntrea aleargă spintecând argintul apei,
Culcată pe jumătate, Dochia visa, frumoasă,
Și la luntrea ei bogată lebede se-nham-acum.

Dar din ce în ce coboară râul lat, el s-adânceste
în păduri întunecate, unde apa-abia sclipește,
Mai agiunsă de a lunei raze doar din când în când;
Tot mai nalți trunchii pădurii ca stâlpi mari și suri se urcă,
Pân-ajung de a lor ramuri în bolti mândre se încurcă,
Pân-acopăr cu-aște arcuri fluviul lat și profund.

Ca prin bolțile crăpate unei gotice ruine,
Mai străbat prin bolti de frunze razele lunei senine,
împlând p-ici, pe colo râul cu fulgerătoare dungi;
Pe-umărul Dochiei mândre cântă pasărea măiastră,
Valuri râd și-ntunecoasă mână lumea lor albastră,
Repezind luntrea bogată pe șiroiurile lungi.

Pin pădurile de basme trece fluviul cântării.
Câteodată între codri el s-adună, ca a mărei
Mare-oglindă, de stânci negre și de munți împiedecat
Ș-un gigantic lac formează, într-a cărui sân din soare
Curge aurul tot al zilei și îl împle de splendoare,
De poți număra în fundu-i tot argintul adunat.

Apoi iar se pierde-n codrii cu trunchi groși, cu frunza deasă,
Unde-n arborul din mijloc e vrăjita-mpărătească,
Unde-n sălcii mlădioase sunt copile de-mpărat;
Codrul - înaintea vrajei - o cetate fu frumoasă.
A ei arcuri azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase,
A ei bolti streșini de frunze arcuite-ntunecat.

Sara sună glas de bucium și cerboaice albe-n turme
Pin cărările de codru, pe de frunze-uscate urme,
Vin rupând vcrzile crenge cu talangele de gât;
Și în mijlocul pădurii ocolesc stejarul mare
Pân' din el o-mpărătească iese albă, zâmbitoare,
Pe-umăr gol doniță albă - stemă-n părul aurit.

Din copaci ies zâne mândre, de-mpărat frumoase fete,
Ținând donițe pe umeri, gingașe, nalt-mlădiete,
Albe trec pin umbra verde, la cerboaice se înclin,
Ce sub dulcile lor mâne își oferă răbdătoare
Ugerele lor împlute, și în donițí sunătoare
Laptele-n cadență curge, codru-mplând c-un murmur lin.

Luntrea cea de lebezi trasă mai departe, mai departe
Fuge pe-albele oglinde ale apei ce se-mparte
Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint -
Și din ce în ce mai mândre, mai înalte, mai frumoase
Sunt pădurile antice - ele-ngroapă-ntunecoase
Cu-a lor vârfuri munții mândri, stâncile ce-n cer se-ntind.

Cât de lat să miște-un fluviu ale apei lui revolte,
Arbori de pe mal deasupră-i se ajung în mândre boite,
Ramurile se-ntrețese, crengile se împletesc,
Frunza deasă smălțuiește nalta, verdea boltitură,
Râu-n vecinica lui umbră în adânc suspină, cură...
Pe-a lui maluri înflorite cai în umbră rătăcesc.

Soarele trecând pe codri a lui roată de-aur moale,
Vârfurile verzi de codri le îndoaie-n a lui cale,
Și sosind la vre o luncă însuși el vede mirat
Ce departe e pământul și ce nalți trunchii pădurii,
Și deși călătorește pe-a lor vârfuri, totuși murii -
Bolțile groase de frunze - a lui raze nu străbat.

Lîng-izvoarele-nflorite pasc cai albi c-a mării spume —
Zi ori noapte nu văzură de când sunt pe-această lume,
Luna sântă, stele de-aur, soare alb și zâmbitor,
Pentru ei necunoscute-s. Umbra verde clarobscură
și mirositorul aer, fluvii ce sclipinde cură
În adâncile dumbrave pintre țărmii plini de flori -

Astea numai le cunosc ei. - Coamele flutur' c-argintul,
Ca la lebede se-ndoaie gâtul lor, iară pământul
Abia-atins e de picioare potcovite cu-aur roș;
Colo-n umbra îndulcită de miroase-mbătătoare,
Capul mic ei și-l ridică, nări îmflând spre depărtare
Și urechea ascuțind-o glas de-aud prin arbori groși.

Luntrea cea de lebezi trasă, mai departe, mai departe
Fuge pe-albele oglinde ale apei și se-mparte
Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint;
și deodată zi se face - un ocean de lumină -
Fluviul a ieșit din codri în câmpii fără de fine,
Care verzi și înflorite, mândre-n soare se întind.

Dar cât ține răsăritul se înalț-un munte mare -
El de două ori mai nalt e decât depărtarea-n soare -
Stâncă urcată pe stâncă, pas cu pas în infinit
Pare-a se urca - iar fruntea-i, cufundată-n înălțime,
Abia marginile-arată în albastra-ntunecime:
Munte jumătate-n lume - jumătate-n infinit.

Iar în pieptu-acestui munte se arat-o poartă mare -
Ea: înalt este boltită și-ntră-adânc în piatra tare,
Iar de pragu-i sunt unite nalte scări de negre stânci,
Cari duc adânc în valea cea de-acol-abia văzută
Și-n pădurile umbroase cu-adâncimi necunoscute,
Și-n câmpii unde mii râuri s-argintesc plane ș-adânci.

Pe acea poartă din munte iese zori în coruri dalbe,
Ridicându-se în cerul dimineții dulci, rozalbe,
Pe-acolo soarele-și mână car cu caii arzători,
Pe-acolo noaptea răsare blonda lună argintoasă
Și popoarele de stele iese-n roiuri luminoase,
și pe cer se împrăștie ca de aur sfinte flori.

Zeii Daciei acolo locuiau - poarta solară
în a oamenilor lume scările de stânci coboară -
Și în verdea-ntunecime a pădurilor s-adun;
Și pe negre stânci trunchiate stau ca-n tron în verdea lume
Și din cupe beau auroră cu de neguri albe spume,
Pe când mii de fluvii albe nasc în umbră și răsun.

Câteodată-un corn de aur ei răsună-n depărtare,
Trezind sufletul pădurii, codrilor adânci cântare,
Cheamă caii lor ce-aleargă cu-a lor coame-mflate-n vânt;
Vin în herghelii de neaua, pe cărări de mult bătute
Și pe ei zeii încalic străbătând pe întrecute
Codrilor nalt întuneric, făr' de capăt pe pământ.

Dar adesea pe când caii dorm în neagră depărtare,
Luna, zâna Daciei, vine la a zeilor serbare;
Soarele, copil de aur al albastrei sfintei mări,
Vine ostenit de drumuri și la masă se așază.
Aerul se aurește de-a lui față luminoasă,
Sala verde din pădure strălucește în cântări.

Și ca zugrăviți stau zeii în lumina cea de soare.
Părul lor cel alb lucește, barba-n brâu li curge mare,
Creții buzei lor să numeri poți în aerul cel clar;
Hainele întunecate albe par în strălucire
Și ei râd cu veselie l-a paharelor ciocnire,
Iară luna rușinoasă pe sub gene s-uită rar.

Haina lungă și albastră e cusută numa-n stele.
Iară albii sâni de neaua strălucesc, cu de mărgele
Și mărgăritare salbă, pe un fir de aur prins;
Păru-i lung de aur galbăn e-mpletit în cozi pe spate,
Ochii ei capiii se uită la cerescu-i mândru frate
și de melancolici gânduri al ei suflet e cuprins.

înainte de plecare - ea, doinind din frunză, cheamă
Zimbrii codrilor cei veciniei, li desmiardă sura coamă.
Li îndoaie a lor coarne, pe grumaz îi bate lin
Și pe frunți ea îi sărută, de rămân steme pe ele,
Apoi urcă negrul munte, pe șivoaiele de stele,
Lin alunecă ș-alene drumul cerului senin.

Îndărătu-acelui munte, infinita întinsoare
E frumoasa-mpărăție [mândră] a sântului soare
Și pe coaste sunt palate, ce din verzile grădini
Strălucesc marmora albă și senină ca zăpada,
Cu intrări în veci deschise, cu scări netezi, colonade
Lungi de marmure ca ceara în lungi boite se îmbin.

Pe-a ferestrelor mari [arcuri] sunt lăsate largi perdele,
Mreje lungi de aur rumăn - au țesut ani mulți la ele
Mânile aurorei albe. Aeru-i de diamant,
El plutește-n unde grele de miroase-mbătătoare
Peste văile ca râuri desfășurate sub soare,
Pe dumbrăvi cu rodii de-aur, peste fluvii de briliant.

Și oștiri de flori pe straturi par a fi stele topite,
Fluturi ard, sclipesc în soare, orbind ochii ce îi vede,
Ca idei scăldate-n aur și-n colori de curcubău;
Pe grădinile-nflorite, peste mândrele dumbrave
Norii mișcă sus în ceruri înfoiatele lor nave -
Rostre de jeratec ș-aur, vele lungi de curcubău.

A-mpăratului de soare bolți albastre și cu stele
Se ridică-n caturi nalte tot castele pe castele.
Cu ferești de aur d-Ofir, cu oglinzi de diamant,
Cu scosuri de [albe] marmuri, cu covoare de purpură;
Printre mândrele coloane o cântare blând murmură -
E un vânt cu suflet [dulce] într-un aer de briliant.

Și nici umbra nu se prinde d-atmosfera radioasă.
Ca prin apă cristalină trec cu frunțile frumoase,
Trec a soarelui copile printre aerul cel cald;
A lor păr e ca și ambra, ca și crinul a lor față,
Abia-atinse-s a lor umbre de o tainică roșață -
Aurоră trandafirie prin ferestre de smarald.

Într-o lume fără umbră e a soarelui cetate,
Totul e lumină clară, radioasă voluptate,
Florile stau ca topite, râurile limpezi sunt;
Numai colo în departe și-n albastră depărtare
Ale zorilor gradine [clar] se văd strălucitoare,
Cu boschetele de roze și cu crinii de argint.

Acolo sunt lacuri limpezi, rumene în ă lor fire,
De-a grădinilor de roze tăinuită oglindire,
Și din curtea argintie zorile râzânde ies;
Haine verzi și transparente copiind membrele rozalbe
Și în lac ele aruncă roze cu mânute albe,
Netezind a lor sprâncene, dând din frunte părul des.

Într-o dulce și umbroasă, viorie atmosferă,
Se ridică dintre lunce, cu-a ei cupole de ceară
închegate ca din umbră verde și argint topit,
Transpărând prin diamantoasă fină de paingăn pânză,
Monastirea alb-a lunei ce prin lunci va să s-așcunză,
Cu coloane-nconjurate de a viței-ncolăcit.

Ai gradinei arbori mândri cu întunecatul verde
Conjurați ș-acoperiti-s cu-iederă ce-n vârf se pierde;
Mișcând florile ei albe - flamuri cu-nfloriții creți -
și în muri de frunzi lucinde, și în scări de flori pendente.
Și în poduri legănate de zefire somnolente -
Dintr-un arbore într-altul iedera trece măreț.

Spânzură din ramuri nalte vițele cele de vie,
Struguri vineți și cu brumă, poamă albă aurie,
Și albine roitoare luminoasă miere sug;
Caii lunei albi ca neaua storc cu gura must din struguri
Și la vinul ce-i îmbată pasc mirositorii ruguri
Și în sară cea eternă veseli nechezând ei fug.

Și în monastirea lunei cu-argintoasă colonadă,
Vezi cum trece ea frumoasă - corpui-i dulce de zăpadă,
Umerii, cu-a lor lumine, par de aur moale blond,
Abia corpul coperit e de-un gaz moale ce transpare -
Astfel trece ea frumoasă, cu-a ei brațe sclipitoare,
Reflectată-n mii oglinde de pe muri și din plafond.

Și-n odăile înalte din frumoasa monastire
Sunt pe muri tablouri mândre, nimerită zugrăvire
Ale miturilor dace, a credinței din bătrâni;
Pin grădini cu albe-izvoare sunt a lunei dulci amoruri,
Sau palate argintoase unde zori trăiesc în coruri,
Sau pădurea cea vrăjită cu frumoasele-i regini.

Ăsta-i raiul Daciei veche,-a zeilor împărăție:
Într-un loc e zi eternă - sara-n altu-n vecinicie,
Iar în altul, zori eterne cu-aer răcoros de mai;
Sufletele mari viteze ale-eroilor Daciei
După moarte vin în șiruri luminoase [ce învie] -
Vin pin poarta răsăririi care-i poarta de la rai.

Colo Dunărea bătrână, liberă-ndrăzneață, mare
C-un murmur rostogolește a ei valuri gânditoare
Ce mișcându-se-adormite merg în marea de amar;
Astfel miile de secoli cu vieți, gândiri o mie,
Adormite și bătrâne s-adâncesc în vecinicie
Și în urmă din izvoare timpi răcori și clari răsar.

Dar pe-arcade negre-nalte, ce molatec se-nmormântă
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frământă,
Trece-un pod - un gând de piatră repezit din arc în arc;
Valurile-nfuriate ridic frunțile răstite,
Și izbind cu repejune arcurile neclintite,
Gem, picioarele le scaldă la stâncosul lor monarc.

Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea mărire.
Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire,
Scuturi ard, carăle treier și vuiesc asurzitor;
Iar Saturn, cu fruntea ninsă stând pe steaua-i alburie
Și-aruncând ochii lui turburi peste-a vremii-mpărăție,
Aiurind întreabă lumea: - și aceia-s muritori?

Colo unde stau Carpații cu de stânci înalte coaste,
Unde paltinii pe dealuri se înșir ca mândră oaste,
Munții țeapănă lor frunte o suiau-n-albastre bolți;
Stau tăcuți ostașii Romei, ridicând fruntea lor lată,
Strălucitele lor coifuri, la stâncimea detunată,
Unde ultima cetate ridica-n nori a ei colți.

Nori ca de bazalt de aspri se zidesc pe-albastra boltă,
Parc-auzi a Mării Negre și a Dunării revoltă
Și a lumii-ncheieture parcă le auzi trosnind;
Răsculatu-s-a-Universul contra globului din aer?
Stelele-n oștiri se mișcă? împărații sori se-ncaier?
Moare lumea? Cade Roma? Surpă cerul pe pământ?

Nu. Din fundul Mării Negre, din înalte-adânce hale,
Dintre stânce arcuite în gigantice portale
Oastea zeilor Daciei în lungi șiruri au ieșit -
Și Zamolx, cu uraganul cel bătrân, prin drum de nouri,
Mișcă caii lui de fulger și-a lui car. Călări pe bouri,
A lui oaste luminoasă îl urma din răsărit.

Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare,
Pletele-n furtună-nflate albe ard ca o ninsoare,
Colțuroasa lui coroană e ca fulger împietrit,
Împletit cu stele-albastre. Răsturnat în car cu rune,
Cu-a lui mân-arată drumul la ostirile-i bătrâne
Și de dor de bătălie crunt e ochiul strălucit.

Astfel arcul nalt din ceruri el îl urcă cu grandoare.
Munții lungi își clatin codrii cei antici, și-n răsunare
Prăvălesc de stânci căciule, salutând întunecat;
Iar flamida lui cea albă zvârle falduri de zăpadă,
Când el brațul își ridică strigând stâncelor să cadă,
Mișcând codrii de răsună în imperiul lor urcat.

Și-n zenit opri oștirea-i peste armia romană.
- Decebal! el strigă-n nouri - îi detun, îi iau la goană
Și Danubiul o să beie a lor sacre legiuni.
Decebal s-arată palid în fereastra naltă-ngustă
Și coroana și-o ridică cătr-imaginea augustă
și se uită cu durere la divinii săi străbuni.

Iar pe plaiuri verzi de munte oștile-urbei risipite
Privesc cerul, zeii dacici, armiile lor pornite -
Rupt e șirul lor pe-alocuri de al soarelui foc roș.
Pe un trunchi înalt de stâncă chiar cezarul stă-n uimire:
- Ridicați semnele urbei înspre-a cerului oștire
Și strigați: Cu noi e Roma! - Codri-adânci și-ntunecosi

Clocotesc de lungul freamăt și de-a armelor sunare.
Armia: „Cu noi e Roma!" Acvilele-i ard în soare.
Vin din Sarmisegetuza, vin săgeți în roșii ploi,
Scuturi se îndrept spre dânsa, oprind grindina de-aramă,
Zeii urlă - stânci se clatin, norii-n fîșii se distramă
Și de fulgeri lungi șiroaie curg în munții rupți și goi.

Din apus vin zeii Romei. Pe o stea de vulturi trasă,
Zeus de nori-adunătorul urcă bolta maiestoasă,
Mart încoardă arcul falnic spre Zamolxe ațintit;
Ca să scape neamul nobil răsărit din a lui coaste,
Însuși el a urbei senine le ridică înspre oaste,
Și de-antica lui turbare tremur norii de granit.

Lumea pare răsculată din caotic-adâncime.
Nori se suie-n stâlpi și-n globuri. Din eternă-ntunecime
Ca să lupte-acuma Joe pe titani i-a liberat;
Și tunând ei urcă cerul, surpând scările de nouri,
De sub scuturi de fier negru arcurile-ntind în bouri,
De se năruie văzduhul de-al săgeților vărsat.

Negurile-n stâlpi se-ncheagă, suind vârful lor în soare
Par un codru sur și vecinie. Lunci albastre lucitoare
Se deschid.ca loc de luptă în păduri de nori ș-argint;
Pintre stâlpii suri s-arată coifuri mândru așezate,
Pe pletoase frunți divine - pavezi de-aur ridicate,
Lănci ce fulgeră în soare, arcuri ce se-ntind în vânt.

Joe-ncruntă-a lui sprinceană și ca un copil tresare
Vechiul glob - munții se clatin, ceruri tremur, mareainoare.
E semnalul cel de luptă într-armiile de zei;
SiZamolx frânele lasă cailor lui de jeratic,
Coama lor se îmflă-n limbe de-aur - tremur nebunatec,
Bouri daci răstindu-și fruntea surpă norii toți cu ei.

Lupta-i crudă, lungă, aspră. Lumin pavezele dave,
Sori și lune repezite printr-a norilor dumbrave
Ard albastrele armure ale zeilor romani;
Pașii lor amestec cerul - caii tropotă, iar bouri
Ca de tunete un secol împlu halele de nouri
Și se frâng crâșnind în scuturi spadele-albe-a lui Vulcan.

În zădar, căci neînvinse șiruri lungi de bătălie
Își zdrobesc armele-n scuturi pe a cerului câmpie:
Neînvinși s-unii și alții - s-unii ș-alți nemuritori,
în zădar Marte s-aruncă spre a sparge șiruri dace
Și în van fulgeră Joe supra coifelor audace,
Neclintiți stau ș-unii ș-altii în măreață lupta lor.

Pe un arc de cer albastru în senină depărtare,
Rezimați pe lănci și scuturi, zeii nordici stau în soare,
O eternă auroră răcorește lumea lor;
Iar în fruntea-acelei boite, pe un tron cu spata mare,
Odin adâncit în gânduri vede-a luptei lungi grandoare
Și coroana-i de-aur luce pe-a lui frunte arzător.

Pletele-albe cad c-argintul pe-umere-n fir îmbrăcate.
Lin își netezește barba și priviri întunecate
Ochii lui cei mari albaștri spre luptași au îndreptat;
Freea albă ca zăpada, zveltă, în albastră haină,
Capul ei muiat în aurul pletelor, c-o dulce taină,
Razimă de-umerii aspri l-al Valhalei împărat.

Cântăreț e uraganul pentru lupta care arde,
Bolta lirei lui e cerul, stâlpi de nori sunt a lui coarde.
Vânturând stelele roșii prin argintul neguros,
Ele lunecă frumoase prin îmflarea sântă-a strunii,
Gânduri d-aur presărate în cântările furtunii,
Codri-antici de vânt se-ndoaie și răspund întunecos.

Joe vulturilor lasă frânele. Cu-a lor aripe
Lungi și negre ei întunec' soarele. Iară în râpe
Goale și adânci de nouri e Zamolxe-n a lui car
El văzu capul lui Joe, cum l-apus de soare-n vale -
Vezi un vârf de munte negru scris cu raze triumfale, r,
Pe când el cu întuneric peste văi stă temerar.

Ochii-olimpicului negri ațintesc carul. Cu frică,
Spre-a opri acea privire, dacul manta și-o ridică.
Caii speriați nechează, tremurând ei se înalță;
C-o strigare rece Joe fulgerul i-nfige-n coaste
Și a zeilor Daciei cruntă și măreață oaste
Orbită aude glasul părintelui lor rănit

Și-o întorc la fugă; caii, carul rupt în nori răstoarnă,
Din titanicele arcuri ploaie de săgeți se toarnă,
Nimerind în spate goale pe fugarii cei divini;
Și răniți, urlând ei bolta o coboară, ș-o coloră
Cu-a lor sânge care-n râuri ude, roșii, de-auroră,
Împle-a norilor spărture cu mari lacuri de rubin.

Norii fug și se desfășur - bolta limpede se-ndoaie.
În zenit stau zeii Romei în auritele lor straie,
Lăncile și-ncrucișează privind armia din văi;
A lor chipuri luminoase strălucesc frumoase-n soare,
Ei și-ntorc caii cei falnici și-auritele lor care
Spre apus - iar roșul soare îi urmează-ncet pe ei.

Zeii daci ajung la marea, ce deschide-a ei portale,
Se reped pe trepte nalte și cobor în sure hale.
Cu lumina, ei îngroapă a lor trai întunecos;
Dară ea, înfiorată de adânca ei durere,
În imagini de talazuri cânt-a Daciei cădere
Și cu-albastrele ei brațe țărmii-i mângâie duios.

Se constelă sară. Ziua a rugit în lumea mării
Și pe culmile de munte focuri au aprins străjerii;
Ca și pete mari de aur-n-umbra văilor adânci,
Ele par suspinse-n nouri. Lângă foc străjerii-aruncă
Pe pereții suri de piatră umbra lor fantastic-lungă.
Armia doarme pe pajiști ridicate și sub stânci.

Sub o stâncă lângă focul ce pereții îi afumă,
Cezaru-i culcat pe paie, singur, cu-a lui grije numa;
Sub el, văile adânce pline de neguri și somn.
El privea la focuri roșii și la stânci de umbră pline;
Ca un clopot clar albastru și stropit cu mii lumine
Cerul lumea o cuprinde cu sinistru-i mândru domn.

Amorțit el mișcă limba lui de tunet printre nouri,
Trezea, scăpărând printr-însii, ale văilor ecouri,
Iar în cârduri cuvioase stelele se mișcă-ncet,
Intră-n domele de neguri argintii, multicoloane;
De-a lor rugă-i plină noaptea. A lor dulci și moi icoane
Împlu văile de lacrimi, de-un sclipit împrăștiet.

Ale focurilor raze cearcă neguri să străbată
Și de dunge de lumină umbra văii e tăiată,
Cari trec prin întuneric râuri și izvoare-albind;
Luminând în ochi de codri, scăpărând pe repezi unde,
Vântul c-o suflare plânsă codrii negri îi pătrunde
Și vrăjește lin din frunze, și vorbește aiurind.

Pe un vârf de munte negru rari în lună stau stejarii,
Iar Traian pare că vede răsărind prin ei cezarii,
Salutând a Romei semne cu-alor mort, adânc surâs;
Și încet ei trec prin aer, privind lung cetatea dacă,
Binecuvântând oștirea spre apus ei iarăși pleacă,
A lor șiruri luminoase împlu aerul de vis.

Înrădăcinată-n munte cu trunchi lungi de neagră stâncă,
Răpezită nalt în aer din prăpastia adâncă,
Sarmisegetuza-ajunge norii cu-a murilor colți;
Și prin arcurile-nguste, făclii roșii de rășină
Negrul nopții îl pătează cu bolnava lor lumină,
Rănind asprul întuneric din a halelor lungi bolti.

Și prin arcuri îndoite la lumini de roșii torții,
Adunați văzu cezarul la cumplita mas-a morții:
Ducii daci. Făclii de smoală sunt înfipte-n stâlpi și-n muri,
Luminând halele negre, armuri albe și curate,
Atârnate de columne, lănci și arcuri răzimate
De păreți - pavezi albastre strălucind pe stâlpii suri.

Ducii-s nalți ca brazi de munte, tari ca și săpați din stâncă,
Crunt e ochiul lor cel mare, tristă-i raza lor adâncă,
Pe-a lor umeri spânzur roșii piei de tigru și de leu,
Tari la braț și drepți la suflet și pieptoși, cu spete late,
Coifuri ca granit de negre au pe frunte așezate
Și-a lor plete lungi și negre pe-umeri cad de semizeu.

Cupele - țeste de dușman - albe, netede, uscate,
în argint, cu toarte de-aur prea maestru cizelate -
Și cu ele-n mână-nconjur lunga masă de granit;
Vor mai bine-o moarte crudă decât o viață sclavă,
Toarnă-n țestele mărețe vin și peste el otravă,
Și-n tăcerea sânt-a nopții ei ciocnesc, vorbesc și râd.

Râd - și râsul însenină adâncită lor paloare.
Se sting una câte una faclele mirositoare,
Se sting una câte una viețile ducilor daci;
De pe scaune cad pe piatra rece, sură, ce podește
Sala. - Toți, toți pân' la unul. Unul încă tot trăiește,
Arde sânta lui coroană, fulger ochii lui audaci.

Luna-n ocean albastru scaldă corpul ei de aur,
Luminând culmile sure și adâncul colcântaur,
Dintru care-iesit se vâră-n nouri anticul castel;
Decebal (palid ca murul văruit în nopți cu lună)
Se arată în fereastă și-și întinde alba mână
Moartă din flamida neagră ce-l acopere pe el.

El vorbește. Și profetic glasu-i secolii pătrunde:
Sufletu-i naintea morții lumineaz-a vremii unde;
Gândul lui - o prorocie, vorba lui - mărgăritar;
Și l-aude valea-adâncă și l-aud stelele multe
De pe stânca lui cezarul stă-n uimire să-l asculte,
Vorbele-una câte una lunecă-n ureche-i clar:

- Vai vouă, romani puternici! - Umbră, pulbere și spuză
Din mărirea-vă s-alege! Limba va muri pe buză,
Vremi veni-vor când nepoții n-or pricepe pe părinți -
Cât de naltă vi-i mărirea tot așa de-adânc' căderea.
Pic cu pic secând paharul cu a degradărei fiere,
Îmbăta-se-vor nebunii - despera-vor cei cuminți.

Pe-a istoriei mari pânze, umbre-a sclavelor popoare
Prizărite, tremurânde trec - o lungă acuzare -
Târând sufletul lor veșted pe-al corupției noroi.
Voi nu i-ați lăsat în voia sortii lor. Cu putrezirea
Sufletului vostru propriu ați împlut juna lor fire,
Soarta lor vă e pe suflet - ce-ați făcut cu ele? Voi!

Nu vedeți că în furtune vă blăstamă oceane?
Prin a craterelor gure răzbunare cer, vulcane
Lava de evi grămădită o reped adânc în cer,
Prin a evului nori negri - de jeratic cruntă rugă
Către zei - ce neamul vostru cel căzut, ei să-l distrugă
Moartea voastră: firea-ntreagă și popoarele o cer.

Va veni. Stârniți din pace de-a prorocilor cântare,
Din păduri eterne, hale verzi, vor curge mari popoare
Și gândiri de predomnire vor purta pe fruntea lor;
Constelații sângeroase ale boitelor albastre
Zugrăvi-vor a lor cale spre imperiile voastre,
Fluvii cu de pavezi valuri înspre Roma curgători.

De pe Alpi ce stau deasupra norilor cu fruntea ninsă,
De prin bolți de codru verde, de prin stâncile suspinse,
Pe a pavezelor sănii coborî-vor în șivoi;
Cu cenușa pocăinței și-a împlea pământul fruntea,
Cu cenușa Romei voastre - moarte legioane - punte
Peste râuri. Și nimica nu se v-alege din voi.

Veți ajunge ca-n tâmpire, în sclavie, degradare.
Pas cu pas cade-n rușine neamul vostru sânt și mare:
Că-n iloți se va preface gintea de-nțelepți și crai,
Când barbarii vor aduce delta sântelor lor vise,
Îmbrâncind în întuneric toate cele de voi zise.
Vai vouă, romani puternici, vai vouă, de trei ori vai!

Astfel zise. În blăstămu-i mâna-i albă și uscată
El o scoate pe fereastă și coroana-ntunecată
De pe frunte o aruncă în abisul văii-adânci;
Palid, adâncit ca moartea, ca o umbră stă în lună,
Părul lui de vânt se îmflă, iară vorbele-i răsună
Și blestemu-i se repetă repezit din stânci în stânci!

Și uimit stătea cezarul... - Cugeti *tu,* pământ? - el zise
Avem *noi* în mâni a lumei soarte sau cortegi de vise?
Hotărâți de-a ta gândire urmăm azi ziua de ieri?...
Și în ordinele-eterne misc-așupra-i universul
Oceànele-i de stele. Ce ironic li e mersul!
Cezare! cât pai de mare - şi ce mic în adevăr!

Sâmburele crud al morții e-n viață... Și-n mărire
Afli germenii căderei. Astfel toate sunt în fire.
Astfel au căzut romanii, mari în bine, mari în rău.
Da-i cumplit să vezi un popol osândit să fie mare
Chiar în rău, că mereu crește rușinoasa-i degradare
și nici moartea nu-i trimite nenduratul Dumnezeu.

Căci a morții braț puternic, când stă viața s-o despartă,
Nu se-ndură să ridice sângeroasa-i lungă bardă,
Cum călăul greu se-ndeamnă la un cap d-imperator;
Zeii pregetă să-și deie-a lor sentință... Și-n uimire
Cugetă - de au fost popol destinat spre nemurire,
Au fost ei - si dacă mor ei - suntem noi nemuritori?...

Strănepoții?... Rupți din trunchiul ce ni da viață fertilă,
Pe noi singuri ne uitarăm pintre secoli făr' de milă.
Ei purtau coroane de-aur, noi ducem juguri de lemn...
Exilați în- stânci bătrâne au umplut ei cu noi lumea,
Am uitat mărirea veche, cu rușine chiar de nume,
Multe semne de peire și de viață nici un semn.

Au fost vremi când pe pământul lor n-aveau loc să-nmormânte
Morții lor... P-inimi regale și pe membrele lor sfinte
Spânzura zdrențe-umilite de sclavi [și] de cerșitori -
Căci simțiră-n ei scânteia care secolii aprinde.
Întronați au fost în tronuri arse-n foc... Și pe-a lor frunte
Pusu-s-au de fier coroane arse-n foc sfâșiitor.

Și deși-n inima noastră sunt semințe de mărire,
Noi nu vrem a le cunoaște: căci *străina-ne* gândire,
Au zdrobit a vieții veche uriaș, puternic lanț;
Secoli lungi ce-au rămas văduvi de a Romei spirit mare
L-au creat... în noi *el este;* noi îl stingem. Dacă moare,
Noi murim... ramul din urmă din trupina de giganți.

Când îi cugeti, cugetarea sufletu-ți divinizează.
În trecut mergem, cum zeii trec în cer pe căi de raze.
Peste adâncimi de secoli ne ridică curcubei;
Un popor de zei le trecem, căci prin evi de vecinicie
Auzim cetatea sfântă cu-nmiita-i armonie...
Și ne simțim mari, puternici, numai *de-i gândim pe ei...*

Miazănoaptea-n visuri d-iamă își petrece-a ei viață.
Doarme-n valurile-i sfinte și-n ruinele-i de gheață,
Însoțită de-ani o mie cu bătrânul rege Nord,
Ce, superb în haina-i albă, barba-n vânturi, fruntea ninsă,
Rece suflă,-n nori aruncă vocea-i turbure și plânsă,
Îmbătat de mândre stele și cântat de-al mării-acord.

Reci și triști petreceau soții; iarna-n zilele-i eterne
Văl de-argint peste pustiuri ca lințoliu îl așterne.
Vânturi reci îs respirarea undelor ce-au amorțit;
Arfa lui prin nouri strigă - inima-i e ger și gheață -
Marea, ca să delireze, vânturi să mugească-nvață -
Stelele s-oglindă-n neaua pe pustiul nesfârșit.

Dar atuncea când sosește blânda miezenopții oră,
Ceru-albastru ca safirul mândre raze îl coloră
Și din a Nordului frunte plin se nalță-astrul polar -
Atunci marea nu răsare printre stânci de vânt gonită,
Vântul pe-aripi nu mai duce pulberea iernei-aurită,
Toate tac când raza-i albă cade-n marea de amar.

Și când steaua se înalță de pe fruntea lui de rege,
Nordu-atunci cu visuri mândre noaptea lungă și-o petrece.
De pe stânca-n care trona, el picioare de granit
Le întinde-n fundul mării cel amar și fără fine.
Păru-i alb flutură-n vânturi, stuf de raze lungi, senine,
Umerii, dealuri de neaua se înalță-n infinit.

Iară fruntea lui uscată stă prin viscole rebele,
Surpând nourii cei aspri și amestecați cu stele -
Jos e-nmormântat [de mare,] sus e-ncununat de cer;
Atunci luciul mării turburi se aplana, se-nsenină
Și din fundul ei sălbatec auzi cântec, vezi lumină -
Visul unei nopți de vară s-a amestecat în ger.

Și în fundul mării aspre, de safir mândre palate
Ridic bolțile lor splendizi, ș-a lor hale luminate,
Stele de-aur ard în facle, pomi în floare se înșir;
Și prin aerul cel moale, cald și clar, prin dulci lumine
Vezi plutind copile albe ca și florile vergine,
Îmbrăcate-n haine-albastre, blonde ca-auritul fir.

Albe sunt ca neaua noaptea, fața înecată-n raze -
Priiveste însuși cerul dintre nouri să le vază:
Despletit flutură pe-umeri, moale, dulce, părul blond.
Noaptea-n nori visează stele și se uită-n fund de mare,
Luna lin roșește-n față de amor și de mirare,
Se aplana de uimire valu-albastru vagabond.

Dară *una-i* fiica mării ca o lacrimă de aur.
Păru-i curge la călcâie ca un lung și scump tezaur:
E a stelelor regină, e al nopții meteor.
Ades albă dintre valuri de-a înot marea despică
Și albastrul blând al mării albul sânilor ridică,
Valurile-n cânt salută sântul apelor odor.

Acolo în fundul mării, în înalte-albastre hale,
Șed la mese lungi de piatră zeii falnicei Valhale;
Odin stă-n frunte - cu părul de ninsoare încărcat;
Acolo decid ei moartea Romei și o scriu în rune,
Presun de argint și zale pun pe caii ca furtune -
Astfel se gătesc de ducă pentru drumu-ndelungat

Și atunci furtuna mândră dezrădăcinat-a marea.
Ea zvârlea frunți de talazuri către stelele-arzătoare,
Ridica sloiuri de gheață, le-arunca în șanț de nori,
Vrând să spargă cu ei cerul. - într-un colt de cer e vară
Și pe scările de-ivoriu unii dintre zei coboară -
Strălucea-n noaptea bătrână fețele ca palizi sori.

Pin a valurilor vaiet, pin a norilor strigare,
Deschidea portale-albastre mândra și bătrâna mare.
Desfăcu apele-n două dumnezeilor călări
Și la țărm cu stânce rupte de a undelor bătaie
S-adun toți. Aurul din plete lucea-n luna cea bălaie,
Coifuri străluceau albastre ca lumina sfintei mări.

Și pornesc. Odin ș-aruncă sulița prin nori de-aramă,
Care trece - un ac de aur într-a cerului maramă,
Arătând pe neaua drumul I-al Italiei pământ.
Ei se duc, se duc prin câmpii așternuți cu-albă ninsoare,
Strălucea albastru-oțelul de pe membrele barbare,
Pletele le-îmfla furtuna, bărbile sclipeau în vânt.

Ei apar pe-un dâmb al Romei - ea dormea sfântă ș-antică.
Peste lumea-i adormită câte-o stea din ceruri pică,
Secoli grămădiți într-însa dorm ca și când n-ar fi fost.
Cugetat-ati vreodată noaptea ce-i lumea întinsă?
Visurle Omenirei, dorurile ei nenvinse
Dorm... dacă ar dormi vecinie - cine-ar ști că ele-au fost?

Țara pare-a fi a lunei mândră, veselă grădină.
Lumina un gând de aur, sus pin nori, luna cea plină,
Roma-n stele strălucește pe-a ei dâmburi, lângă râu;
Ei privesc urbea eternă, ce pe dealuri lin străluce,
Sulița pe loc s-opreste, se preface-n d-aur cruce.
Odin moare - Tibrul este a Credinței lui sicriu.

Cum sub stânci, în întuneric, măruntăile de-aramă
A pământului, în lanțuri, țin legat și fără teamă
Sufletul muiat în flăcări a vulcanului grozav,
Astfel secoli de-ntuneric țin în lanțuri d-umilire
Spiritul, ce-adânc se zbate într-a populilor fire,
Spiritul, ce-a vremei fapte, de-ar ieși, le-ar face prav.

Dar de secoli fierbe lumea din adâncuri să se scoale.
Cum vulcanul, ce irumpe, printre nori își face cale
Și îngroapă sub cenușă creațiunea unei țări,
Astfel fiii tari și tineri unor secole bătrâne
Lumea din încheieture vor s-o scoată, din tâtâne
Să o smulgă, s-o arunce în zbucnirea nouei eri.

Tricolorul plin de sânge e-mplântat în baricade,
Clopotele url-alarmă pe Bastilia ce cade
Și poporul muge falnic, ca un ocean trezit;
Sfarmă tot, și pe-a lui valuri, ce le urcă cu mândrie,
El înalță firi cumplite, cari-l duc, o vijelie,
Să îngroape sub ruine, ce-n picioare a strivit.

Și prin negrele icoane unor zile fără frâuri,
Unde viața e-o scânteie, unde sânge curge-n râuri,
Palid, adâncit, sinistru, trece tigrul Robespierre;
Și privirea-i sângeroasă s-ațintează ca spre pândă:
Căci ce scrie e-o sentință, ce gândește e-o osândă -
Într-un cran săpat ca-n piatră fierb gândirile-i de fier.

Dar el cade - și s-așază ale mării nalte unde.
A dreptății aspră rază în popor adânc pătrunde,
Zilele de îngrozire s-a contras într-un fantom;
Dar puteri neliniștite, ce trăiesc în adâncime,
Ar vrea țărmul să-l evada, să înece cu mărime
Lumea. Ele se concentra în suflarea unui om,

Mare, că-i purtat pe umeri de adânci și mândre vremuri:
Căci gândiri, cari ieșise dintr-a lumii lung cutremur,
El le poart-unite-n frunte și le scrie pe stindard;
Când în lumea subjugată pentru drepturi ridic-arma,
Arătarea-i salutată de popoare... regi se sfarmă
Și a gloriei mândre stele într-a lumei noapte ard.

Și de-aceea a lui flamuri le-nsoțesc cu-nsufletire.
El îi duce la învingeri, el îi duce la peire.
Cine moare - moare-n cuget c-a rămas trăind în el;
Tot ce-i nobil și puternic în ăst secol de mândrie
Îl urmează... Căci prin noaptea unei lumi în bătălie
Lin lucește-*eterna pace,* luminos și mândru țel.

Cătră țelul care-n noapte le lucește ca un soare
Ei se duc prin zeci de lupte, urmărindu-l cu ardoare,
Zeci de mii cad, pe-a lor urme răsar alte zeci de mii,
Steaua-i duce, ei urmează printre veri și printre ierne,
Până unde-eterna iarnă munți de neauă-n câmpi așterne,
Unde crivățul visează uriașe vijelii.

Ș-atunci Nordul se stârnește din ruinele-i de gheață,
Munții plutitori și-i sfarmă și pe-a câmpurilor față
El ridică visuri nalte... volburi mari de frig se văd
Și trecând peste oștire o îngroapă... Și cu fală
El ridică drept făclie aurora-i boreală
Peste-oștirea-ntroienită în pustiul... de omăt.

Nordul m-a învins - *ideea m-a lăsat.* Și ca un soare
Vezi că-ncepe a apune într-a secolilor mare,
Aruncând ultima-i rază peste Domul d-Invalizi.
La apus privește lumea în duioasa ei uimire.
N-a fost om acel ce cade, ci a veacului gândire
A trăit în el... Cu dânsul cartea lumii iar s-a-nchis.

Exilat în stânce sure și-n titanica-i gândire,
Ca Prometeu ce-a-dus lumei a luminei fericire,
De pe-o piatră el privește lingușirea mării-adânci;
Acolo, gonit de soarte și de gânduri el adoarme,
Cu durere-adâncă marea vrea pământul să-l răstoarne -
Și izbea mugind de doliu în mormântul lui de stânci.

Sori se sting și cad în caos mari sisteme planetare,
Dar a omului gândire să le măsure e-n stare...
Cine-mi măsur-adâncimea - dintr-un om?... nu - dintr-un gând
Neaprofundabil. Vană e-a-nvățaților ghicire.
Cum în fire-s numai margini, e în om nemărginire.
Cât geniu, câtă putrere - într-o mână de pământ.

Într-un cran uscat și palid ce-l acoperi cu o mână,
Evi întregi de cugetare trăiesc pacinic împreună,
Univers, râuri de stele - fluvii cu mase de sori;
Viața turbure și mare a popoarelor trecute,
A veciei văi deschise-s cu-adâncimi necunoscute,
Vezi icoana unui secol lângă chipul unei flori!

Tu, ce în câmpii de caos semeni stele - sfânt și mare,
Prin ruinele gândirii-mi, o, răsări, clar ca un soare,
Rupe vălur'le d-imagini, ce te-așcund ca pe-un fantom;
Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,
Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire,
Cine ești?... Să pot pricepe și icoana ta... pe om.

Fulgeră-n norii de secoli unde-ngropi a ta mărime,
Printre bolțile surpate să mă uit în adâncime:
De-oi vedea a ta comoară, nu regret chiar de-oi muri.
Oare viața omenirei nu te caută pe tine?
Eu *un* om de te-aș cunoaște, chiar să mor mi-ar părea bine.
Dar să știu - semeni furnicei ce cuteaz-a te gândi?

Cine-a pus aste semințe, ce-arunc ramure de raze,
Într-a caosului câmpuri, pintre veacuri numeroase,
Ramuri ce purced cu toate dintr-o inimă de om?
A pus gânduri uriașe într-o țeastă de furnică,
O voință-atât de mare-ntr-o putere-atât de mică,
Grămădind nemărginirea în sclipitu-unui atom.

Vai! în van se luptă firea-mi să-nteleagă a ta fire!
Tu cuprinzi întregul spațiu cu a lui nemărginire
Și icoana-ți n-o inventă omul mic și-n margini strâns.
Jucăria sclipitoare de gândiri și de sentințe,
Încurcatele sofisme nu explic' a ta ființă
Și asupra cugetării-ți pe mulți moartea i-a surprins.

Oamenii au făcut chipuri ce ziceau că-ți seamăn ție,
Te-au săpat în munți de piatră, te-au sculptat într-o cutie,
Ici erai zidit din stânce, colo-n așchii de lemn sfânt;
Ș-apoi vrură ca din chipu-ți să explice toate. Mută
La rugare și la hulă idola de ei făcută
Rămânea!... Un gând puternic, dar nimic - decât un gând.

În zădar trimit prin secoli de-ntrebări o vijelie,
Să te cate-n hieroglife din Arabia pustie,
Unde Samum își zidește vise-n aer, din nisip.
Ele trec pustiul mândru ș-apoi se coboară-n mare,
Unde mitele cu-albastre valuri lungi, strălucitoare,
Înecând a mele gânduri de lungi maluri le risip.

Prefacute-n vulturi ageri cu aripi fulgerătoare,
C-ochi adânci și plini de mite, le-am trimis în cer să zboare,
Dar orbite, cu-aripi arse pe pământ cad îndărăt;
Prefacute-n stele de-aur merg pân' l-a veciei ușă,
Dară arse cad din ceriuri și-mi ning capul cu cenușă
Și când cred s-aflu-adevărul, mă trezesc - c-am fost poet.

Ca s-explic a ta ființă, de gândiri am pus popoare,
Ca idee pe idee să clădească pân-în soare,
Cum popoarele antice în al Asiei pământ
Au suit stâncă pe stâncă, mur pe mur, s-ajungă-n ceruri.
Un grăunte de-ndoială mestecat în adevăruri
Și popoarele-mi de gânduri risipescu-se în vânt.

Cum ești tu nimeni n-o știe. întrebările de tine,
Pe-a istoriei lungi unde, se ridică ca ruine
Și prin valuri de gândire mitici stânce se sulev;
Nici un chip pe care lumea ți-l atribuiește ție
Nu-i etern, ci cu mari [cete] d-îngeri, de ființi o mie,
C-un cer încărcat de mite asfințești din ev în ev.

Timp, căci din izvoru-ți curge a istoriei gândire,
Poți răspunde la-ntrebarea ce pătrunde-a noastră fire,
La enigmele din cari ne simțim a fi compuși?
Nu!... Tu măsuri intervalul de la leagăn pân' la groapă.
în ăst spat' nu-i adevărul. Orologiu ești [ce sapă...]
Tu, nedând vo dezlegare, duci l-a dezlegărei uși.

Ș-aștăzi punctul de solstițiu a sosit în omenire.
Din mărire la cădere, din cădere la mărire,
Astfel vezi roata istoriei întorcând schițele ei;
În zădar palizi, siniștri, o privesc cugetătorii
Și vor cursul să-l abată... Combinații iluzorii -
E apus de Zeitate ș-așfintire de idei.

Nimeni soarele n-oprește să apuie-n murgul serei,
Nimeni Dumnezeu s-apuie de pe cerul cugetării,
Nimeni noaptea să se-ntindă pe-a istoriei mormânt;
Mulți copii bătrâni crezut-au cum că ei guvernă lume,
Nesimțind că-s duși ei singuri de un val fără de nume,
Că planetul ce îi poartă cugetă adânc și sfanț.

Se-nmulțesc semnele vremei, iară cerul de-nserare
Roșu-i de războaie crunte, de-arderi mari, de disperare
și idei a zeci de secoli sunt reduse la nimic;
Soarele divin ce-apune varsă ultimile-i raze
Pe-a istoriei câmpie mult iubită și se lasă
în oceanul de-ntuneric, ce s-arată inamic.

Spune-o veste cum că-n tara unde fug a lumii zile
Să trăiască mai departe, strălucite și copile,
Într-a nopților gradine stele cresc în loc de flori;
Unde-n codrii de aramă cântă-n crengi arfe-atârnate,
Zmeii-și fac din câte-un munte uriașele palate -
E un lac cu *apă vie* într-un șes încântător.

Cine bea din el nu moare... O, aș bea, să văd anume
C-a venit domnia morții, sfărâmând bătrâna lume -
Stele cad și în cădere alte lumi rup cu lovire;
într-a cerurilor domă tunetele să vuiască
Ca mari clopote de jale, fulgere să strălucească
Ca făclii curate, sfinte pe pământu-nmormântat.

Marea valur'le să-și miște și să tremure murindă,
Norii, vulturii mariùmbrii, a lor aripi să-și aprindă,
Fulgeri rătăciți s-alerge spintecând aerul mort;
În catapeteasma lumii soarele să-ngălbenească,
Ai peirii palizi îngeri dintre flacăre să crească
Și să rupă pânz-albastră pe-a cerimei întins cort.

Fulgerele să înghețe sus în nori. Să amorțească
Tunetul și-adânc să tacă. Soarele să pâlpâiască,
Să se stingă... Stele-n ceruri tremurând să cadă jos:
Râur'le să se înfioare și-n pământ să se ascunză
Și să sece-a lumei față, să se facă neagră. Frunze
Galbene, uscate, cerul lumile să-și cearnă jos.

Moartea-ntindă peste lume uriașele-i aripe:
Întunericul e haina îngropatelor risipe.
Câte-o stea întârziată stinge sufletul ei mic.
Timpul mort și-ntinde membrii și devine veșnicie.
Când nimic nu se-ntâmpla-va pe întinderea pustie
Am să-ntreb: Ce-a rămas [oame], din puterea ta? - Nimic!!

Dar la ce să beau din lacul ce dă viată nesfârșită,
Ca să văd istoria lumii dinainte-mi repețită,
Cu aceleași lungi mizerii s-obosesc sufletu-mi mut?
Și să văd cum nasc popoare, cum trăiesc, cum mor. Și toate
Cu virtuți, vicii aceleași, cu mizerii repetate...
Vrei viitorul a-l cunoaște, te întoarce spre trecut.

Din agheazima din lacul, ce te-nchină nemuririi,
E o picătură-n vinul poeziei ș-a gândirei,
Dar o picătură numai. Decât altele, ce mor,
Ele țin mai mult. *Umane,* vor pieri și ele toate. •
În zădar le scrii în piatră și le crezi eternizate,
Căci eternă-i numai moartea, ce-i viață-i trecător.

Și de-aceea beau paharul poeziei înfocate.
Nu-mi mai chinui cugetarea cu-ntrebări nedezlegate
Să citesc din cartea lumii semne, ce mai nu le-am scris.
La nimic reduce moartea cifra vieții cea obscură -
În zădar o măsurăm noi cu-a gândirilor măsură,
Căci gândirile-s fantome, când viața este vis.

[1872]

DOI AȘTRI

Am văzut doi aștri
Strălucind albaștri
Sub o frunte-n vis;
M-a-necat seninul,
Când privii divinul,
Blândul lor surâs.

Și mi-am zis în mine:
„Înger cu lumine
De-un adânc noroc...
Din a vieții tale
Înflorită cale
Cum nu stai în loc?"

[1872]

CUGETĂRILE SĂRMANULUI DIONIS

Ah! garafa pântecoasă doar de sfeșnic mai e bună!
Și mucoasa lumânare sfârâind săul și-l arde.
Și-n asceastă sărăcie, te inspiră, cântă barde -
Bani n-am mai văzut de-un secol, vin n-am mai băut de-o lună.

Un regatpentr-o țigară, s-umplu norii de zăpadă
Cu himere!... Dar de unde? Scârțâie de vânt fereasta,
Înpod miaună motanii - la curcani vânătă-i creasta
Și cu păsuri melancolici meditând umblă-n ogradă.

Uh! cefrig... îmi văd suflarea, - și căciula cea de oaie
Pe urechi am tras-o zdravăn - iar de coate nici că-mi pasă,
Ca țiganul, care bagă degetulprin rara casă
De năvod - cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.

Cum nu sunt un șoarec, Doamne - măcar totuși are blană,
Mi-aș mânca cărțile mele - nici că mi-ar păsa de ger...
Mi-ar părea superbă, dulce o bucată din Homer,
Un palat, borta-n părete, și nevasta - o icoană.

Pe păreți cu colb, pe podul cu lungi pânze de painjen,
Roiesc ploșnițele roșii, de ți-i drag să te-uiți la ele!
Greu li-i de mindir de paie, și apoi din biata-mi piele
Nici că au ce să mai sugă. - într-un roi mai de un stânjen

Au ieșit la promenadă - ce petrecere gentilă!
Ploșnița ceea-i bătrână, cuvios în mers pășește;
Cela-i cavaler... e iute... oare știefranțuzește?
Cea ce-ncunjură mulțimea i-o romantică copilă.

Bruh! mi-i frig. - Iată pe mână cum codeste-un negru purec;
Să-mi moi degetul în gură - am să-l prind - ba las', săracul!
Pripășit la vreo femeie, știu că ar vedea pe dracul,
Dară eu - ce-mi pasă mie — bietul „îns!" la ce să-l purec?

Și motanul toarce-n sobă de blazat ce-i. - Măi motane,
Vino-ncoa să stăm de vorbă, unice amic și ornic.
De-ar fi-n lume-un stat de mâțe, zău! că-n el te-aș pune vornic,
Ca să știi și tu odată boieria ce-i, sărmane!

Oare ce gândește hâtrul de stă ghem și toarce-ntr-una?
Ce idei se-nșiră dulce în mâțeasca-i fantazie?
Vreo cucoană cu-albă blană cu amoru-i îl îmbie,
Rendez-vous i-a dat în șură, ori în pod, în găvăună?

De-ar fi-n lume numai mâțe -tot poet as fi? Totuna;
Mieunând în ode nalte, tragic miorlăind - un Garrick,
Ziua tologit în soare, pândind cozile de șoarec,
Noaptea-n pod, cerdac și streșini heinizând duios la lună.

Filosof de-aș fi - simțirea-mi ar fi vecinie la aman!
În prelegeri populare idealele le apăr
Și junimei generoase, domnișoarelor ce scapăr,
Le arăt că lumea vis e-un vis sarbăd - de motan.

Sau ca popă colo-n templul, închinat ființei, care
După chip ș-asemănare a creat mâțescul neam,
Aș striga: o, motănime! motănime! Vai... Haram
De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.

Ah! Sunt printre voi de-aceia care nu cred tabla legii,
Firea mai presus de fire, mintea mai presus de minte,
Ce destinul motănimei îl desfășură-nainte!
Ah! atei, nu tem ei iadul ș-a lui Duhuri - liliecii?

Anathema sit! — Să-l scuipe oricare motan de treabă,
Nu vedeți ce-nțelepciune e-n făptura voastră chiară?
O, motani fără de suflet! — la zgâriet el v-a dat gheară
și la tors v-a dat mustețe - vreți să-l pipăiți cu laba?

Ii! că în clondir se stinge căpețelul de lumina!
Moșule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat?
Să visăm favori și aur, tu-n cotlon și eu în pat.
De-aș putea să dorm încalea. - Somn, a gândului odină,

O, acopere ființa-mi cu-a ta mută armonie,
Vino somn - ori vino moarte. Pentru mine e totuna:
De-oi petrece-ncă cu mâțe și cu pureci și cu luna,
Or de nu - cui ce-i aduce? - Poezie - sărăcie!

1872

ÎNGER ȘI DEMON

Noaptea-n Doma întristată, prin lumini îngălbenite
A făcliilor de ceară care ard lângă altare. -
Pe când bolta-n fundul Domei stă întunecoasă, mare,
Nepătrunsă de-ochii roșii de pe mucuri ostenite,

În biserica pustie, lângă arcul în părete,
Genuncheată stă pe trepte o copilă ca un înger;
Pe-a altarului icoană în de raze roșiifrângeri,
Palidă si mohorâtă Maica Domnului se vede.

Ofăclie e înfiptă într-un stâlp de piatră sură:
Lucii picături de smoală la pământ cad sfârâind
și cununi de flori uscate fâsâiesc amirosind
Ș-a copilei rugăciune tainic șopotit murmură.

Cufundat în întuneric, lâng-o cruce mărmurită,
Într-o umbră neagră, deasă, ca un demon El *veghează,*
Coatele pe brațul crucii le distinde și le-așază,
Ochii cufundați în capu-i, fruntea tristă și-ncrețită.

Și bărbia lui s-apasă de al pietrei umăr rece,
Părul său negru ca noaptea peste-al marmurei braț alb;
Abia candela cea tristă cu reflectul ei roz-alb
Blând o rază mai aruncă ce peste-a lui față trece.

Ea un înger ce se roagă - El un demon ce visează;
Ea o inimă de aur - El un suflet apostat;
El, în umbra luifatală, stă-ndărătnic răzemat -
La picioarele Madonei, tristă, sfântă, Ea veghează.

Pe un mur înalt și rece de o marmură curată,
Albă ca zăpada iernei, lucie ca apa lină,
Se răsfrânge ca-n oglindă a copilei umbră plină -
Umbra ei, ce ca și dânsa stă în rugă-ngenuncheată.

Ce-ți lipsește oare ție, blond copil cu-a ta mărire,
Cu de marmur-albă fată și cu manile de ceară,
Văl - o negură diafană mestecată-n stele — clară
E privirea-ți inocentă sub a genelor umbrire -

Ce-ți lipsește săfii înger - aripi lungi și constelate.
Dar ce văd: Pe-a umbrei tale umeri vii ce se întinde?
Două umbre de aripe ce se mișcă tremurânde,
Două aripe de umbră cătră ceruri ridicate.

O, nu-i umbra ei aceea - este îngeru-i de pază;
Lângă marmura cea albă văd ființa-i aeriană.
Peste viața-i inocentă, viața lui cea sântă plană,
Lângă dânsa el se roagă, lângă ea îngenunchează.

Dar de-i umbra ei aceea - atunci Ea *un înger este,*
Însă aripile-i albe lumea-a le vede nu poate;
Muri sfințiți de-a omenirii rugăciuni îndelungate
Văd aripele-i diafane și de dânsele dau veste.

Te iubesc! - era să strige demonul în a lui noapte,
Dară umbra-naripată a lui buze le înmoaie;
Nu spre-amor, spre-nchinăciune el genunchii-și încovoaie
și ascultă, dus din lume, a ei dulci și timizi șoapte.

Ea? - *O fiică e de rege, blondă-n diadem de stele,*
Trece-n lumefericită, înger, rege și femeie;
El? - *răscoală în popoare a distrugerii scânteie*
Și în inimi pustiite samănă gândiri rebele.

Despărțiți de-a vieții valuri, între el și între dânsa
Veacuri sunt de cugetare, o istorie,-un popor,
Câteodat' - deși arare — se-ntâlnesc, și ochii lor
Se privesc, par a se soarbe în dorința lor aprinsă.

Ochii ei cei mari, albaștri, de blândețe dulci și moi,
Ce adânc pătrund în ochii lui ce negri furtunoși!
Și pe fața lui cea slabă trece-usor un nour ros -
Se iubesc. - și ce departe sunt deolaltă amândoi!

A venit un rege palid, și coroana sa antică,
Grea de glorii și putere, l-a ei poale-ar fî depus,
Pe-ale tronului covoare ea piciorul de-ar fi pus
Și în mâna-i însceptrată, mâna ei îngustă, mică.

Dară nu - mute rămas-au buzele-i abia deschise,
Mută inima în pieptu-i, mâna ei trasă-ndărăt.
În a sufletului taină, ea iubea. Clar și încet
Se ivea fața de demon fecioreștilor ei vise.

Ea-l vedea mișcând poporul cu idei reci, îndrăznețe;
Ce puternic e - gândi ea, cu-amoroasă dulce spaimă;
El prezentul îl răscoală cu-a gândirilor lui faimă
Contra tot ce grămădiră veacuri lungi și frunți mărețe.

El ades suit pe-o piatră cu turbare se-nfășoară
În stindardul roș și fruntea-i aspră-adâncă, încrețită,
Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită,
Ochii fulgerau și vorba-i trezea furia vulgară.................

Pe un pat sărac asudă într-o lungă agonie
Tânărul. O lampă-ntinde limb-avară și subțire,
Sfârâind în aer bolnav. - Nimeni nu-i știe de știre,
Nimeni soartea-i n-o-mblânzeste, nimeni fruntea nu-i mângâie.

Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumei,
Contra legilor ce-s scrise, contra ordinii-mbrăcate
Cu-a lui Dumnezeu numire - astăzi toate-s îndreptate
Contra inimii murinde, sufletul vor să-i sugrume!

A muri fără speranță! Cine știe-amărăciunea
Ce-i ascunsă-n aste vorbe? - Să te simți neliber, mic,
Să vezi marile-aspirații că-s reduse la nimic,
Că domnesc în lume rele căror nu te poți opune,

C-opunându-te la ele, tu viața-ți risipești —
Ș*i când mori să vezi că-n lume viețuit-ai* în *zadar:*
O astfel de moarte-i iadul. Alte lacrimi, alt amar
Mai crud nici e cu putință. Simți că nimica nu ești.

Și acele gânduri negre mai nici a muri nu-l lasă.
Cum a intrat el în viată! Cât amor de drept și bine,
Câtă sinceră frăție adusese el cu sine!
Și răsplata? - Amărârea, care sufletu-i apasă.

Dar prin negurile negre, care ochii îi acopăr,
Se apropie-argintoasă umbra nalt-a unui înger,
Se așază lin pe patu-i; ochii lui orbiți de plângeri
Ea-i sărută. De pe dânșii negurile se descopăr...

Este Ea. *C-o mulțămire adâncă, nemaisimțită,*
El în ochii ei se uită. - Mândră-i de înduioșere;
Ceasul ultim îi împacă toată viața-i de durere;
Ah! șoptește el pe moarte - cine ești gâcesc, iubită.

Am urmat pământul ista, vremea mea, viata, poporul,
Cu gândirile-mi rebele contra cerului deschis;
El n-a vrut ca să condamne pe demon, ci a trimis
Pre un înger să mă-mpace, și-mpăcarea-i... e amorul.

1873

FLOARE ALBASTRA

„Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalțe,
Sufletul vieței mele.

În zadar râuri în soare
Grămădești-n a ta gândire
Și câmpiile asire
și întunecata mare;

Piramidele-nvechite
Urcă-n cer vârful lor mare
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite!"

Astfel zise mititica,
Dulce netezindu-mi părul.
Ah! ea spuse adevărul;
Eu am râs, n-am zis nimica.

„Hai în codrul cu verdeață,
Und-izvoare plâng în vale.
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.

Acolo-n ochiu de pădure,
Lângă balta cea senină
Și sub trestia cea lină
Vom șede în foi de mure.

Și mi-i spune-atunci povesti
Și minciuni cu-a ta guriță,
Eu pe-un fir de românită
Voi cerca de mă iubești.

Și de-a soarelui căldură
Voi fi roșie ca mărul,
Mi-oi desface de-aur părul,
Șă-ți astup cu dânsul gura.

De mi-i da o sărutare,
Nime-n lume n-a s-o știe,
Căci va fi sub pălărie -
Ș-apoi cine treabă are!

Când prin crengi s-a fi ivit
Luna-n noaptea cea de vară,
Mi-i tine de subsuoară,
Te-oi tine de după gât.

Pe carare-n bolti de frunze,
Apucând spre sat în vale,
Ne-om da sărutări pe cale,
Dulci ca florile ascunse.

Și sosind l-al porții prag,
Vom vorbi-n întunecime:
Grija noastră n-aib-o nime,
Cui ce-i pasă că-mi ești drag?"

Încă-o gură - și dispare...
Ca un stâlp eu stăm în lună!
Ce frumoasă, ce nebună
E albastra-mi,..dulce floare!..

Și te-ai dus, dulce minune,
S-a murit iubirea noastră -
Floare-albastră! floare-albastră!...
Totuși... este trist în lume!

1873

DACA TRECI RÂUL SELENEI...

Dacă treci râul Selenei se face pare că sară
Deși-ntr-a soarelui lume eternă noapte nu ține.
E-o sară frumoasă - adormită deși este ziuă.
Aerul e vioriu, miroasele florilor mândre
Adormitor se ridică din ostile florilor mândre;
Într-un codru măreț, unde arbor legat e de arbor,
De liane ce spânzură-n aer snopii de flori,
Unde prin vechii copaci-și fac albinele stupii sălbateci,
Plini de faguri de miere, ce curge ca auru-n soare,
Cu de ghirlănzi uriașe copaci, din a lor rădăcine
Până la vârfii din nori cu liane încolăciți-s,
Care cu snopi de flori i-nconjoară, mărirea le-ngroapă.
Dacă prin codri pătrunzi dai de-o vale frumoasă și verde
Pe-al căreia deal se întinde o mândră grădină.
Mari cireși cu boabele negre, cu frunza lor verde,
Crengile-ndoaie de greul dulcilor, negrelor boabe,
Meri, cu merele roșii ca fața cea dulce-a Aurorei,
Mișcă în vânt frumoasele, mari, odorantele roade;
Iară pe marginea mândrei grădini înălțată-i în huciuri
Vița de vie cu frunza întoarsă ce umbră dorește
Și cu strugurii vineți și galbeni ce îmflați stau în soare.
Vineți cu brumă sunt unii, iar alții cu boabele galbene c-aurul,
Fluturii le-nconjoară ca dulci corăbioare de colori și lumini,
Iară albine din bobite crăpate sorb lamura mierei;
Iar în mijloc de gradine, într-o luncă de verzi portocale
Nalță-se ca într-un fior învălit palatul Selenei.
Mare-i, cu zece intrări, la care duc scări înălțate
Și cerdacuri în aer - ținut de-argintoase columne
Și în trei caturi se-naltă palatul cu mii de ferestre
Mari și boltite prin care pătrunde-o lumină albastră;
și prin bolți de ferestre se văd argintoase coloane,
Muri cu oglinzi de diamant, ce lucesc mai clare ca ziua,
Mândre icoane cu fete de crai îmbrăcate-n albastru,
Codri de basme cu arbori vrăjiți și cu albe cerboaice,

Iar prin coloane pare că vezi trecând o minune:
Luna cu părul ei blond desfăcut, care curge în valuri
Pe umeri în jos, îmflat cu dulce de miroase și cântec,
Care tremură-n veci în aerul fin al serei.
D-umerii goi abia se ține o mantie albastră,
Manile albe de ceară se joacă cu cozile blonde
Și cu mărgeanul ce cade pe sâni și cu creții de mantă.

[18

ADÂNCA MARE...

Adânca mare sub a lunei faţă;
Înseninată de-a ei blondă rază,
O lume-ntreagă-n fundul ei visează
Şi stele poartă pe oglinda-i creaţă.

Dar mâni - ea falnică, cumplit turbează
Şi mişcă lumea ei negru-măreaţă,
Pe-ale ei mii si mii de nalte braţe
Ducând peire - ţări înmormântează.

Azi un diluviu, mâne-o murmuire,
O armonie, care capăt n-are -
Astfel e-a ei întunecată fire,

Astfel e sufletu-n antica mare.
Ce-i pasă - ce simţiri o să ni-nspire -
Indiferentă, solitară - mare!

[1 8 7 3]

CUM OCEÂNU-NTARÂTAT...

Cum oceânu-ntărâtat turbatu-i!
Răcnind înalță brațele-i spumate,
De nori s-acață,-n bolta lumei bate,
Până furtuna-l reîmpinge-n patu-i.

Sălbatecul! 'Van fulgeri fricoșate
Apără cerul... El încredințatu-i
Că bolta cea albastră e palatu-i;
Cu-asalt s-o ia el vrea - ca pe-o cetate.

Rănit de fulgere, el se înmoaie
Și c-o poveste îl adoarme-o boare
Și-n vis - un cer în fundu-i se îndoaie.

Tot ce-a dorit în visul lui el are:
Tărie, stele, luna cea bălaie...
Dormind murmură - murmurând tresare.

[1873]

AH, MIEREA BUZEI TALE

Ah, mierea buzei tale am gustat-o,
A buzei tale coapte, amorul meu;
Zăpada sânului eu am furat-o,
Pe ea mi-am răcorit suflarea eu;
Ah, unde ești, demonico, curato,
Ah, unde ești să mor la sânul tău!

Ce sunt eu azi? - o frunză, o nimica
Și-mi pare că am fost un împărat;
Simțirea care sufletu-mi despică
E ca și când o lume mi-a furat;
Ah, mierea buzei tale, păsărică,
Am nebunit de când o am gustat!

Ah, cum nu ești, să-ți mistuiesc viata,
Să-ți beau tot sufletul din gura ta,
Să-ți sorb lumina pân' ce-or fi de gheață
Frumoșii-ți ochi - să-ți devastez așa
Tot ce tu ai frumos... o, mă învață
Să te ucid cu respirarea mea!

Să murim amândoi... La ce trăiesc eu,
La ce trăiești tu pe a lumii spume?
Sărmane inimi închegate-n vreme,
Sărmane patimi aruncate-n lume;
Ah, să murim, nu plânge, nu te teme,
Că undeva s-afla al nostru nume!

Încet, încet... să ne culcăm în raclă,
Încet de pe pământ ne-om furișa.
O, stinge a privirei tale faclă,
Închide ochii tăi... așa, așa;
Ce bine e să dormi adânc în raclă,
Să dormi adânc, să nu mai știi ceva.

Iubito, vremea-n loc să steie,
Să stingă universu-ntreg în noi:
O rază încă, încă o scânteie,
Ș-apoi dispare tot... ș-apoi, ș-apoi
Simt încă gândul tău iubit, femeie,
Ș-apoi nu vom mai fi nimic... noi doi.

[1873]

O ARFĂ PE-UN MORMÂNT

Prin gândurile triste si negre treci frumoasă,
Ca marmura de albă, în haine de argint,
Cu ochii mari albaştri în bolţi întunecoase
Şi desfăcut ţi-e părul în valuri de-aur moale...
Deasupra fruntei tale e-un mândru cerc de stele -
Astfel treci tu, copilă, făptura mintii mele,
        Minune-a Creaţiunei, ş-o singură gândire
Te face ca să tremuri: o arfă pe-un mormânt.

Da, da! în viaţa-mi tristă tu treci cu-a tale stele
Albastre şi în zboru-ţi tu murmuri surâzând...
E-amor? copilărie?... Sunt versurile mele
Ce-ocupă a ta minte de murmurezi visând?
Surâzi!... Nu plânge numai la finele poemei
                Ca-o arfă pe-un mormânt.

Ah! de-aş muri... tu, înger, fără să ştii vodată
Că te-a iubit acela, ce zace în pământ,
C-un rai întreg de visuri, cerimea înstelată
De cugetări înalte cu dânsu-i îngropată,
Că acea lume-ntreagă ţie-a fost închinată -
Tu inocentă, albă, ai trece surâzând...
Doar luna-n cer atuncea s-ar îndoi în liră
Ş-ar suspina în noapte: o arfă pe-un mormânt!

[1873]

MITOLOGICALE

Da! din porţile mândre de munte, din stânci arcuite,
Iese-uraganul bătrân, mânând pe lungi umeri de nouri,
Caii fulgerători şi carul ce-n fuga lui tună.
Barba lui flutură-n vânturi ca negura cea argintie,
Părul îmflat e de vânt, şi prin el colţuroasa coroană,
împletită din fulgerul roş şi din vinete stele.
Hohot-adânc bătrânul când vede că munţii îşi clatin
Şi-şi prăvălesc căciule de stânci când vor să-l salute...
Codrii bătrâni râd şi ei din adânc şi vuind îl salută
Paltenii nalţi şi bătrânii stejari şi brazii cei veciniei.
Numai marea-albastră murmură-n contra orgiei,
Care bătrânul rege-o făcea:-n beţia lui oarbă,
El mân-oştiri de nori contra mării... ş-armia-i neagră,
Ruptă pe-ici, pe colea de-a soarelui roşă lumină
Şiruri lungi fug repede grei pe cerul cel verde.
Şi netezindu-şi barba, trece prin ei uraganul
Dus de fulgerătorii cai în bătrâna căruţă,
Care scârţâie hodorogind, de-ai crede că lumea
Stă să-şi iasă din vechile-i vecinice încheieture.
- Groaznic s-a îmbătat bătrânul - soarele zice:
Nu-i minune - a băutjumătate d-Oceanul Pacific.
Rău îi mai îmbla prin pântece-acum băutura amară,
Însă-s eu de vină... c-umplut-am de nouri pahare
Cu apele mării adânci, boite cu roşă lumină -
Cine dracul ştia acum că de cap o să-şi facă!
Ah! moşneagul beţiv e-n stare-ntr-o zi să ruine
Toate societăţile de-aşigurare din tară.
Soarele-şi bagă capul prin nori şi limba şi-o scoate
Şi c-o rază gâdilă barba bătrânului rege.
- Hehe! zice bătrânul, râzând, ce faci tu, Pepeleo?
Tânăr, hai? De mii de ani tot tânăr te văd eu,
Pare-mi că dai pe obraz cu roş după moda de astăzi,
Altfel nu-nteleg cum tânăr de-o mie de evi eşti.

- Taci, moșenege far' de obraz, te du, te trezește...
Vezi în ce stare te afli, coroana îți stă pe-o ureche
Și cu veselia ta proastă lumea ruini tu!
Însă-a popoarelor blonde de stele guverne-îndărătnici,
Vai! nu făcuse șosea cumsecade pe câmpii albaștri
Și se răstoarnă carul și rău se-nglodează bătrânul.
Mai că era să-i rămâie ciubotele-n glodul de nouri.
Hai, ce-i pasă! El norii frământă jucând mocăneasca
Și pe-un vânt l-apucă de cap, făcându-l morișcă.
Se tăvălea peste cap și, pișcat de-un purec de fulger,
Se scărpina de-un șir de păduri ca de-un gard de răchită.
Norii roșesc de rușine și fug iar vântul se culcă
Între codri și munți... Uraganul mahmur poticnește
Spre castelul de stânci, ce-și deschide uriașa lui poartă,
Spre-a-l primi pe bolnavul bătrân în surele hale.
El își ia coroana din cap și în cui o atârnă,
De sclipește-n noapte frumoasă și roșă - un fulger
încremenit în nori. Cojocul l-anină
El de cuptor... ciubote descalță și negrele-obiele
Cât două lanuri arate le-ntinde la focul Gheenei
Să se usuce... Chimirul descinge și varsă dintr-însul
Galbeni aprinși într-un vechi căuș afumat de pe vatră,
Mare cât o pivniță.. .-N patu-i de pâclă-nfoiată
Regele-ntinde bătrânele-i membre și horăiește.
Până-n fundul pământului urlă: peștere negre
Și rădăcinile munților mari se cutremură falnic
De horăitul bătrânului crai. Iară-afară
Vezi un ger bătrân și avar cu fața mâhnită,
Cărăbănind al zorilor aur în saci de-ntuneric
Ca să-l usuce-n rubine. Cu-ncetul, cu-ncetu-nserează...
Soarele, ca să împace marea, la ea se apleacă,
Lin netezeste-a ei fată albastră și-adânc se uită
În luminoasele valuri a ei și sânu-i desmiardă
Cu tot aurul razelor lui. La pământ se mai uită.
Florile toate ridică la el cochetele capuri
Copilăroase și ochii lor plini de zadarnice lacrimi...
Pe grădini se mai uită, pe-alei de vișini în floare
Și de cireși încărcați, de salcâmi cu mirosul dulce.
Pe-acolo se primbla o fată-în albastru-mbrăcată,
Părul cel blond împletit într-o coadă îi cade pe spate...
Ca Margareta din *Faust* ea ia o floare în mână
Și șoptea: mă iubește... nu mă iube... mă iubește!
Ah! boboc... amabilă ești... frumoasă și - proastă,
Când aștepți pe amant, scriitor la subprefectură,
Tânăr plin de speranțe, venind cu luleaua în gură...

Soarele-a apus, iar luna, o cloșcă rotundă și grasă,
Merge pe-a cerului aer moale ș-albastru și lasă
Urmele de-aur a labelor ei strălucinde ca'stele.
Iar de-a doua zi se scoală bătrânul și urcă Rarăul
Numai în cămeșoi, desculț și fără căciulă
Și se scarpină-n cap - somnoros - uitându-se-n soare.

[1873]

DUMNEZEU ȘI OM

Cărți vechi, roase de molii, cu păreții afumați,
I-am deschis unsele pagini, cu-a lor litere bătrâne,
Strâmbe ca gândirea oarbă unor secole străine,
Triste ca aerul bolnav de sub murii afundați.

Dar pe pagina din urmă, în trăsuri greoaie, seci,
Te-am văzut născut în paie, fata mică și urâtă,
Tu, Christoase,-o ieroglifă stai cu fruntea amărâtă,
Tu, Mario, stai tăcută, țeapănă, cu ochii reci!

Era vremi acelea, Doamne, când gravura grosolană
Ajuta numai al minții zbor de foc cutezător...
Pe când mâna-ncă copilă pe-ochiul sânt și arzător
Nu putea să-l înțeleagă, să-l imite în icoană.

Însă sufletul cel vergin te gândea în nopți senine,
Te vedea râzând prin lacrimi, cu zâmbirea ta de înger.
Lângă tine-ngenuncheată, muma ta stetea-n uimire,
Ridicând frumoasă, sântă, cătră cer a sale mâne.

În pădurile antice ale Indiei cea mare,
Printre care, ca oaze, sunt imperii fără fine,
Regii duc în pace-eternă a popoarelor destine,
Închinând înțelepciunei viața lor cea trecătoare.

Dar un mag bătrân ca lumea îi adună și le spune
C-un nou gând se naște-n oameni, mai puternic și mai mare
Decât toate pân-acuma. Și o stea strălucitoare
Arde-n cer arătând calea la a evului minune.

Fi-va oare dezlegarea celora nedezlegate?
Fi-va visul omenirei grămădit într-o ființă?
Fi-va brațul care șterge-a omenimei neputință
Ori izvorul cel de taină a luminii-adevărate?

Va putea să risipească cea neliniște eternă,
Cea durere ce-i născută din puterea mărginită
Și dorința far' de margini?... Lăsați vorba-vă pripită,
Mergeți regi spre închinare la născutul în tavernă.

În tavernă?.. .-n umilință s-a născut dar adevărul?
Și în fase d-înjosire e-nfășat eternul rege?
Din durerea unui secol, din martiriul lumii-ntrege
Răsări o stea de pace, luminând lumea și cerul...

Sarcini de-aur și de smirnă ei încarcă pe cămile
Și pornesc în caravană după steaua plutitoare,
Ce în aerul cel umed pare-o așchie din soare,
Lunecând pe bolta-albastră la culcușu-eternei mile.

Ș-atunci inima creștină ea vedea pustia-ntinsă
Și pin ea plutind ca umbre împărați din răsărit,
Umbre regii și tăcute ce-urmau astrul fericit...
Strălucea pustia albă de a lunei raze ninsă,

Iar pe muntele cu dafini, cu dumbrave de măslin
Povestind povești bătrâne, au văzut păstorii steaua
Cu zâmbirea ei ferice și cu razele de neaua
Ș-au urmat sfințita-i cale către staulul divin.

Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul său,
Dară inima-i deșartă mâna-i fină n-o urmează...
De a veacului suflare a lui inimă e *trează*
*Ș*i în ochiul lui cuminte tu ești om - nu Dumnezeu.

Azi gândirea se aprinde ca și focul cel de paie -
Ieri ai fost credința simplă - însă sinceră, adâncă,
Împărat fuși Omenirei, crezu-n tine era stâncă...
Azi pe pânză te aruncă, ori în marmură te taie.

[1873]

GHAZEL

Tu, cu cruzime m-ai respins, când am voit, copilă,
Să devastez frumseţea ta cea dulce, far' de milă -
Şi totuşi corpul tău e plin de-o coaptă tinereţă,
Tu, al amorului duios demonică prăsilă!
Eu am plecat purtând în piept durerea-mi toată scrisă,
Precum al primăverei vânt duce-n văzduh o filă;
Dar noaptea când am adormit, atunci durerea-mi toată
Se ghemuieşte-n inima-mi, o arde ş-o împila;
Părea din somn că m-am trezit şi te-am văzut pe patu-mi,
Boţind cerşaful meu cel alb cu mâna ta gentilă;
Abia al hainei tale gaz de umăru-ţi se ţine
Şi sânii tăi s-au liberat de-a hainei crudă silă
Şi proaspeţi, albi, rotunzi şi tari ei se ridic, se lasă
Şi ochii tăi în lacrimi ard, în lacrimi dulci de milă.
La răsuflarea cald-a ta se coace-uscata gură,
Se văd frumoşi mărgăritari ce-ntredeschisi defila.
Cu braţul meu eu şelele ti le-ncleştai sălbatec
Şi-am vrut să-ţi muşc guriţa ta de tremurai febrilă
Şi tu te aperi surâzând, c-o mân-acoperi sânii,
Privirea ta înoată ud, când blândă, când ostilă,
De bunăvoie, lângezind, te laşi de sold răpită,
Dar retrezită din amor tu te desfaci cu silă
Şi de turbare s-a-ncleştat, s-a strâns gurita-ţi creată:
Tu de pe frunte păru-ţi dai, plângi tremurând, copilă,
În şolduri boiul ţi-l îndoi ş-ai vrea sa-mi scapi din mână,
Precum se-ndoaie, vrând s-o rupi, în degete-o zambilă.
Dar sângele tău dulce-acum ca mursa cea de struguri
În vine-ţi fierbe nebunit, şi mintea o exila.
Atunci căzuşi pe pieptul meu o sarcină în friguri,
Un fruct răscopt de-amorului căldură fără milă,
Ai mai gemut o dată clar ca omul care moare,
Apoi te lăsaŞi patimei ce te ardea, Sibyllă,
Şi-n lupta noastră te-am adus sub greul vieţii mele,
Pecetea-am rupt, ce pân-acum juneţea ţi-o sigila -

Un corp am fost îngemănat trăind o viaț-obscură,
Demonic-dulce, amoros, spasmotică, febrilă,
Și sufletele noastre-atunci pe buze atârnate
S-au contopit în sărutări, în desmierdări, în milă,
Parc-am trecut noi amândoi în noaptea neființei,
Ne-am zugrumat în sărutări, ne-am omorât, copilă!

187

CARE-I AMORUL MEU ÎN ASTĂ LUME

Care-i amorul meu în astă lume:
Este-al bravurei coiful de aramă,
Sau al mărirei aspru rece nume?

Sau este claustrul cernit, ce cheamă
Cu-a lui icoane sânte-ngălbenite,
Cu clopotu-i vestind a morții dramă?

Sau este chipul blând unei iubite,
Ce, dulce, pură, sântă și frumoasă,
Să-mi facă zile albe, ore-aurite?

O văd adesea steaua radioasă
'N-oglinda sufletului meu - o zeie -
Ș-a ei privire-așupra mea se lasă:

De înger suflet, chipul de femeie;
În visul vieții ei ea sfanț surâde
Și mă-namor de-oricare-a ei idee,

Când lumea-amar de visu-acesta râde:
Nu e femeia ce crezi tu, nebune,
Și chipul care inima-ți l-închide

Nu este-n lume. Cine-atunci mi-a spune
Unde e îngerul cu-aripi senine,
A sufletului meu scumpă minune?

Ea n-a fost niciodată... doar în tine
De-a fost vrodată ea, de mult e moartă,
Astfel, de chip *o dată-n* lume vine.

Dar de nu e, mângâie-ți a ta soartă -
Crede: că ea dodată cu-a ta fire
Trecut-a-n lume-a ceriurilor poartă,

Dar înainte de-a-i-ntâlni privirea,
Ea a murit și-a ei ființă bună
E colo în lume, umbră în gândire!

De-aceea-n înstelate nopți cu lună,
Pasu-ți îndreaptă, cată cimitirul
Și un mormânt ți-alege, ți-ncunună,

Încoardă-ți lira scumpă, iară mirul
Al vorbelor iubirei tu îl varsă
Pe-acel mormânt ce-l înverzește pirul

Și zi: Dormi dusă, inima mea arsă.

[1873]

PRIVESC ORAȘUL FURNICAR

Privesc orașul - furnicar -
Cu oameni mulți și muri bizari,
Pe strade largi cu multe bolți,
Cu câte-un chip l-a stradei colt.
Și trec foind, râzând, vorbind,
Mulțime de-oameni pași grăbind.
Dar numai p-ici și pe colea
Merge-unul de-a-nletelea,
Cu ochii-n cer, pe șuierate,
Țiindu-și manile la spate.
S-aude clopot răsunând,
Cu prapuri, cruci, icoani, viind,
Preoții lin și în veștminte
Cântând a cărților cuvinte.
În urmă vin ca în prohod
Tineri, femei, copii, norod;
Dar nu-i prohod - sfințire de-apă,
Pe uliți lumea să nu-ncapă;
Se scurg încet - tarra bumbum -
Ostașii vin în marș acum
Naintea lor tambur-major,
Voinic el calcă din picior
Și tobe tare-n tact ei bat
Și pașii sună apăsat;
Lucesc și armele în șir,
Frumos stindarde se deșir;
Ei trec mereu - tarra bumbum -
Și dup-un colt dispar acum...
O fată trece c-un profil
Rotund și dulce de copil,
Un câne fuge spăriet,
Șuier-un lotru de băiet,

Într-o răspântie uzată
Și-ntinde-un orb mâna uscată,
Hamalul trece încărcat,
Și orologiile bat -
Dar nimeni mai nu le ascultă
De vorbă multă, lume multă.

[1873]

DIN BERLIN LA POTSDAM

Din Berlin la Potsdam merge
Drum de fier, precum se știe.
Dară nu se știe încă
C-am luat bilet de-a trie,

C-am plecat de dimineață
Cu un taler și doi groși...
Și de gât cu blonda Milly,
C-ochi albaștri, buze roși.

Zice Brahma, tata Brahma,
Cum că lumea asta nu e
Decât arderea-unei jertfe
Într-o vecinică cățuie.

Am aprins și eu luleaua
Și jertfesc lui tata Brahma,
Lângă mine-un șip cu Kummel!
Ș-o bucată de pastrama.

Zice Darwin, tata Darwin,
Cum că omul e-o maimuță
Am urme de maimuțoi,
Milly-nsă de pisicuță.

Și mă urc în tren cu grabă
Cu o foame de balaur,
Între dinți o pipă lungă.
Subsuori pe Schopenhauer.

Ș-acum șuieră mașina.
Fumul pipei lin miroasă,
Sticla Kummel mă invită,
Milly-mi râde. - Ce-mi mai pasă!

[1 8 7 3]

BISMARQUEURI DE FALSĂ MARCĂ

Bismarqueuri de falsă marcă,
Mie-mi pare cumcă, parcă
De iubirea nemțărimei
Nici un rău nu vă înțărca.
În zădar Alsasul, Posen
Cu-a lor stare vă încarcă
Ochii voștri, să pricepeți
Unde duce-a țării barcă
Și ce rău ne prorocește
A cobirii neagră țarcă.
Voi ne duceți spre pieire,
Bismarqueuri de falsă marcă.

[1873]

EXCELENȚA, BEZEDEAUA

Excelența, bezedeaua
Cu mândrie poartă steaua,
Ce cu stimă i-a fost dată
C-a putut a fi licheaua
Ce la rus și-a plecat capul
Și la turc a-aprins luleaua.
Ei, în loc de ștreangul care
Se cădea, i-au dat cordeaua,
Căci nevasta-i pentru-o târlă
De cătane fu cățeaua;
În zadar cu-a ta mândrie
Tu îngreuni canapeaua,
Crezi că lumea te admiră.
Când cutreieri lung șoseaua;
În zadar mai taie mutre
Serioase mascaraua,
Cu blazoane-nchipuite
Și-a împodobit cupeaua.
Știm ce-aramă este-ntr-însul
Și-i cunoaștem noi turaua.
'N-alte țări e-onoare mare
Decorația și steaua,
Dar ce merite-are dânsul
Excelența, bezedeaua?
E o carte măsluită
Toată viața lui - licheaua,
și noi știm ce însemnează
De pe pieptu-i tinicheaua.

[1873]

EŞTI ÎN ŢARA...

Eşti în ţara berei mândre şi-a cârnailor cu piele,
Eşti în sânul măslinoasei şi brigandei d-azi Elade;
La muscal vii şi la turcul ce domneşte multe neamuri,
Eşti în patria musteţii iubitoare de pomade.
Ba, tu eşti în România, căpătâiul de venituri
Unde-a fi calmuc, iubite, e frumos şi ţi se şade.
Unde cel venit scutitu-i de-orice greu şi datorie
S-unde vita cea străveche de român ce-l sudui, bade,
Poartă-n spatele-i nătânge pe-orişicare-i vine-n minte
Să clocească-a lui seminţe pe-ăst popor ce-i duce-n spate.
Unde prazi fără de milă, far' să-ţi pese, spre-a te-ntoarce
Înstărit în a ta ţară, să trăieşti din aste prade.
Unde fiii proprii ţării îi sug măduva din oase
Spre-a o da-n Paris, Viena pe nimicuri şi parade,
Unde-n casă se vorbeşte orice limbă vrei din lume,
Numai limba strămoşească s-o vorbeşti nici nu se cade,
Unde-a oamenilor fală şi mândrie nu consistă
Decât c-au ştiut mai bine s-uite limba tării toate,
Unde chiar numirea ţării este doar o ironie,
Căci român nu e nimica nici în case, nici pe strade.

[1873]

ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR

Pe bănci de lemn, în scunda tavernă mohorâtă,
Unde pătrunde ziua pintre ferești murdare,
Pe lângă mese lunge, stătea posomorâtă,
Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită,
Copii săraci și sceptici ai plebei proletare.

Ah! — zise unul — spuneți că-i omul o lumină
Pe lumea asta plină de-amaruri și de chin?
Nici o scânteie-ntr-însul nu-i candidă și plină,
Murdară este raza-i ca globul cel de tină,
Asupra cărui dânsul domnește pe deplin.

Spuneți-mi ce-i dreptatea?- Ce-i tari se îngrădiră
Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi;
Prin bunuri ce furară, în veci vezi cum conspiră
Contra celor ce dânșii la lucru-i osândiră
Și le subjugă munca vieții lor întregi.

Unii plini de plăcere petrec a lor viată,
Trec zilele voioase și orele surâd,
În cupe vin de ambră - iarna grădini, verdeață,
Vara petreceri, Alpii cu frunțile de gheată -
Ei fac din noapte ziuă și-a zilei ochi închid.

Virtutea pentru dânșii - ea nu există, însă
V-o predică, căci trebui să fie brațe tari;
A statelor greoaie care trebuie-mpinse
Și trebuiesc luptate războaiele aprinse,
Căci voi *murind în sânge,* ei *pot să fie mari.*

Şi flotele puternici ş-armatele făloase,
Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor,
Ş-acele milioane, ce în grămezi luxoase
Sunt strânse la bogatul, pe cel sărac apasă,
Şi-s supte din sudoarea prostitului popor.

Religia - o frază de dânșii inventată
Ca cu a ei putere să vă aplece-njug,
Căci de-ar lipsi din inimi speranța de răsplată,
După ce-amar muncirăți mizeri viata toată,
Ați mai purta osânda ca vita de la plug?

Cu umbre, care nu sunt, v-a-ntunecat vederea
Şi v-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți...
Nu! moartea cu viata a stins toată plăcerea —
Cel ce în astă lume a dus numai durerea
Nimic n-are dincolo, căci morți *sunt cei muriți.*

Minciuni și fraze-i totul ce statele susține,
Nu-i ordinea firească ce ei a fi susțin;
Averea să le aperi, mărirea Ş-a lor bine,
Ei brațul tău înarma ca să lovești în tine.
Şi pe voi contra voastră la luptă ei vă mân.

De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste,
Voi ce din munca voastră abia puteți trăi?
De ce boala și moartea să fie partea voastră,
Când ei în bogăția cea splendidă și vastă
Petrec ca și în ceruri, n-au timp nici de-a muri?

De ce uitați că-n voi e și număr și putere?
Când vreți, puteți prea lesne pământul să-mpărțiți.
Nu le mai faceți ziduri unde să-nchid-avere,
Pe voi unde să-nchidă, când împinși de durere
Veți crede c-aveți dreptul și voi ca să trăiți.

Ei îngrădiți de lege, plăcerilor se lasă,
Şi sucul cel mai dulce pămîntului i-l sug;
Ei cheamă-n voluptatea orgiei zgomotoase
De instrumente oarbe a voastre fiici frumoase:
Frumsețile-ne, tineri, bătrânii lor distrug.

Și de-ntrebați atuncea, vouă ce vă rămâne?
Munca, din care dânșii se-mbată în plăceri,
Robia viata toată, lacrimi pe-o neagră pâne,
Copilelor pătate mizeria-n rușine...
Ei tot și voi nimica... ei cerul, voi dureri!

De lege n-au nevoie: virtutea e ușoară
Când ai ce-ți trebuiește... Iar legi sunt pentru voi,
Vouă vă pune lege, pedepse vă măsoară
Când mâna v-o întindeti la bunuri zâmbitoare,
Căci nu-i iertat nici brațul teribilei nevoi.

Zdrobiți, orânduiala cea crudă și nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!
Atunci când după moarte răsplată nu v-așteaptă,
Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare, și să trăim ca frați!

Sfarmați statuia goală a Venerei antice,
Ardeți acele pânze cu corpuri de ninsori;
Ele stârnesc în suflet ideea neferice
A perfecției umane și ele fac să pice
În ghearele uzurei copile din popor!

Sfarmați tot ce ațâță inima lor bolnavă,
Sfarmați palate, temple, ce crimele ascund,
Zvârliți statui de tirani în foc, să curgă lavă,
Să spele de pe pietre până și urma sclavă
Celor ce le urmează pân' la al lumii fund!

Sfarmați tot ce arată mândrie și avere,
O! dezbrăcați viața de haina-i de granit,
De purpură, de aur, de lacrimi, de urât-
Să fie un vis numai, să fie o părere,
Ce far' de patimi trece în timpul nesfârșit.

Zidiți din dărmăture gigantici piramide
Ca un memento mori pe al istoriei plan;
Aceasta este arta ce sufletu-ți deschide
Naintea veciniciei, nu corpul gol ce râde
Cu mutra de vândută, cu ochi vil și viclean.

O! aduceți potopul, destul voi așteptarăți
Ca să vedeți ce bine prin bine o să ias';
Nimic... Locul hienei îl luă cel vorbăreț,
Locul cruzimii vechie, cel lins și pizmătareț,
Formele se schimbară, dar răul a rămas.

Atunci vă veți întoarce la vremile-aurite,
Ce mitele albastre ni le șoptesc ades,
Plăcerile egale egal vorfi-mpărțite,
Chiar moartea când va stinge lampa vieții finite
Vi s-a părè un înger cu părul blond și des.

Atunci veți muri lesne fără de-amar și grijă,
Feciorii-or trăi-n lume cum voi ați viețuit,
Chiar clopotul n-a plânge cu limba lui de spijă
Pentru acel de care norocul avu grijă;
Nimeni de-a plânge n-are: el traiul și-a trăit.

Și boale ce mizeria ș-averea nefirească
Le nasc în oameni, toate cu-ncetul s-or topi;
Va crește tot ce-n lume este menit să crească,
Va bea pân-în fund cupa, pân' va vrea s-o zdrobească,
Căci va muri când nu va ave la ce trăi.

Pe malurile Seinei, în faeton de gală,
Cezarul trece palid, în gânduri adâncit;
Al undelor greu vuiet, vuirea în granit
A sute d-echipajuri, gândirea-i n-o înșală;
Poporul loc îi face tăcut și umilit.

Zâmbirea lui deșteaptă, adâncă și tăcută,
Privirea-i ce citește în suflete-omenești,
Și mâna-i care poartă destinele lumești,
Cea grupă zdrențuită în cale-i o salută.
Mărirea-i e în taină legată de acești.

Convins ca voi el este-n nălțimea-i solitară
Lipsită de iubire, cum că principiul rău,
Nedreptul și minciuna al lumii duce frâu;
Istoria umană în veci se desfășoară,
Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău.

Și el - el vârful mândru al celor ce apasă -
Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut.
De ați lipsi din lume, voi cauza-ntunecoasă
De răsturnări mărețe - mărirea-i radioasă,
Cezarul, chiar cezarul de mult ar fi căzut.

Cu ale voastre umbre nimica crezătoare,
Cu zâmbetu-vă rece, de milă părăsit,
Cu mintea de dreptate și bine râzătoare,
Cu umbra voastră numai, puteri îngrozitoare,
La jugu-i el silește pe cei ce l-au urât.

Parisul arde-n valuri, furtuna-n el se scaldă,
Turnuri ca facle negre trăsnesc arzând în vânt -
Prin limbile de flăcări, ce-n valuri se frământ;
Răcnete, vuiet de-arme pătrund marea cea caldă,
Evul e un cadavru - Paris al lui mormânt.

Pe stradele-ncrușite de flăcări orbitoare,
Suiți pe baricade de bulgări de granit,
Se mișc' batalioane a plebei proletare,
Cu cușme frigiene și arme lucitoare,
Și clopote de-alarmă răsună răgușit.

Ca marmura de albe, ca ea nepăsătoare,
Prin aerul cel roșu, femei trec cu-arme-n braț,
Cu păr bogat și negru ce pe-umeri se coboară
Și sânii lor acopăr - e ură și turbare
În ochii lor cei negri, adânci și desperați.

O! luptă-te-nvălită în pletele-ți bogate,
Eroic este astăzi copilul cel pierdut!
Căci flamura cea roșă cu umbra-i de dreptate
Sfințește-a ta viață de tină și păcate;
Nu! nu ești tu de vină, ci cei ce te-au vândut!

Scânteie marea lină, și placele ei sure
Se mișc-una pe alta ca pături de cristal
Prin lunce prăvălite; din tainica pădure
Apare luna mare câmpiilor azure,
Umplându-le cu ochiul ei mândru, triumfal.

Pe undele încete își mișcă legănate
Corăbii învechite scheletele de lemn;
Trecând încet ca umbre - țin pânzele umflate
În fața lunei, care prin ele-atunci străbate,
Și-n roată defoc galbăn stăfața-i ca un semn.

Pe maluri zdrumicate de aiurirea mării
Cezaru-ncă veghează la trunchiul cel plecat
Al sălciei pletoase, și-ntinse-a apei arii
În cercuri fulgerânde se pleacă lin suflării
A zefirului nopții și sună cadențat.

Îi pare că prin aer în noaptea înstelată,
Călcândpe vârfde codri, pe-a apelor măriri,
Trecea cu barba albă - pefruntea-ntunecată
Cununa cea depaie îi atârna uscată —
Moșneagul rege Lear.

Uimit privea cezarul la umbra cea din nouri,
Prin creții cărei stele lin tremurând transpar,
I se deschide-n minte tot sensul din tablouri
A vieții sclipitoare... A popoarelor ecouri
Par glasuri ce îmbracă o lume de amar:

„În orice om o lume îșiface încercarea,
Bătrânul Demiurgos se opintește-n van;
în orice minte lumea își pune întrebarea
Din nou: de unde vine și unde merge? - Floare-a
Dorințelor obscure sădite în noian.

Al lumii-ntregul sâmbur, dorința-i și mărirea,
în inima oricărui i-ascuns și trăitor,
Zvârlire hazardată, cum pomu-n înflorire
În orice floare-ncearcă întreagă a safire,
Ci-n calea de-a da roade cele mai multe mor.

Astfel umana roadă în calea ei îngheață,
Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat,
Acoperind cu noime sărmana lui viață
Și arătând la soare-a mizeriei luifață
Fața - căci înțelesul e-același la toți dat.

În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină,
Și-n toată omenirea în veci același om —
În multeforme-apare a vieții crudă taină,
Pe toți ea îi înșală, la nime se distaină,
Dorinți nemărginite plăntând într-un atom.

Când știi că visu-acesta cu moarte se sfârșește,
Că-n urmă-ți rămân toate astfel cum sunt, de dregi
Oricât ai drege-n lume - atunci te obosește
Eterna alergare... ș-un gând te-ademenește:
Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi."

1874

MURMURĂ GLASUL MĂRII

Murmură glasul mării stins și molcom
Înconjurânda Italiei insulă mândră -
O, luminați, a cerului stelele albe,
Câmpilor noștri.

Vă vărsați icoanele voastre în Tibur,
Nori, zugrăviți pe câmpie umbre fuginde,
Tu, măreție a nopții, a mării, a lumei
Împle Italia.

Mare, poartă pe undele tale corăbii,
Unele goale ni-aducă aur din Ofir,
Altele înfoiate de roze d-Egipet,
Vinuri și smirnă.

Ah, trimiteți popoare vulturii voștri
Cei de lemn să zboare pe marea măreață,
Căci a Romei eterne picioare marmorei
Daruri așteaptă.

Numai singur asupra lumei în pace,
Nepăsător tămâii și laudei voastre,
învăluit în maiestatea tăcerii
Stă-mperatorul.

Vezi-l atins de umbra gândirilor regii!
Vorba-i va să fie o rază-n lume;
Orele lui sunt izvoare la anii istoriei,
Salve-imperator!

[1874]

CUM NEGUSTORII DIN CONSTANTINOPOL

Cum negustorii din Constantinopol
Întind în piață diferite mărfuri,
Să ieie ochii la efenzi și popol,

Astfel la clăi de vorbe eu fac vânturi
De rime splendizi, să le dau de trampe,
Sumut o lume s-aștfel ochii lor fur.

Dactilu-i cit, trocheele sunt stambe,
Și-i diamant peonul, îndrăznețul.
Dar astăzi, cititori, eu vă vând iambe.

Și mare n-o să vi se pară prețul:
Nu bani vă cer, ci vremea și auzul.
Aprinde-ți pipa și asază-ți jețul

La gura sobei cum o cere uzul;
Citește cartea ce îți cade-n mână
Și vezi de nu-i mărgăritar hurmuzul

Ce-n mână-l ai de-acum o săptămână.

[1874]

ÎN CĂUTAREA SEHEREZADEI

În mări de nord, în hale lungi și sure
M-am coborât și am ciocnit cu zeii,
Atârnând arfa-n vecinica pădure.

M-am îndulcit cu patima femeii,
În stele i-am topit aurul din plete,
În poale-am scuturat piatra cameii,

Din ochi i-am sărutat priviri șirete,
De-umeri-i rezemat am râs cu dânsa
Și-am potolit din gură-i lunga sete

De-amor. Apoi m-am dus - ea plâns-a.
Mi-a deschis marea porțile-i albastre
Și Nordul frig durereâ-mi caldă stins-a.

M-am dus spre sud - und-insule ca glastre
Gigantici se ridic din sfânta mare,
C-oștiri de flori, semănături de astre.

Și și-a îmflat eterna mea cântare
Aripele de pară-n cer pornite,
Pân-am pierdut pământu-n depărtare,

De unde-albastre scândure-s urnite.
De gânduri negre-i grea antica-mi navă:
Nu știu pe vane căi-s ori menite?

Viata mea-i ca lanul de otavă:
E șeasă făr-adânc și înălțime.
Vulcanul mort și-a stins eterna lavă.

Dar ah, ce văd? E vis? O-ntunecime
Ridică colți înalți din frânta mare.
Cine îmi spune ce minune-i? Nime?

Din ce în ce un rai în depărtare
Se desfășoară dintre stânci trunchiete,
Plesnite lin de undele amare.

Munții înalți la cer străbat, se vede;
Văi cu izvoare s-adâncesc sub soare
Și dealuri mari păduri înalță-n spete:

E Orientul. Codrii cu grandoare,
Cu vârfii nalți vor norii să-i disfețe.
Cetăți prin ei își pierd a lor splendoare.

Prin codrii lui, prin șesurile crețe,
De-a vântului suflare-mbălsămată,
Prin munții-n nori și pin pustii mărețe,

Urbile-antice strălucind s-arată
Și albe par și mitice - cu basme
Urieșești e țara presărată.

Și norii spânzură pe cer, fantasme
De foc și aur ce-n oștiri se-nsiră,
Codrii se plâng și marea doarme-n spasme.

Ajung la țărm - se-ndoaie ca o liră
Cu valuri instruită-n lunge rânduri,
Un mie liman, ce raze blând respiră.

Corăbiei apusene grea de gânduri
Sinistre - eu pe valuri îi dau drumul,
Frântă de stânci se risipește-n scânduri.

Ce întâlnesc întâi pe țărm e-un tumul
Proroc prea sigur al vieței umane,
Tu ești cenușa iară viața-i fumul.

Nu crede însă că în doruri vane
Caut norocul spre-a te-afla pe tine,
Noroc lumesc - zâmbiri aeriane!

Las pe-alții să zidească din ruine
Zidiri de-o zi pe răbdătoarea spată
A vechiului pământ, ce nu-s de mine.

În furnicarii din Apus ei toată
Viața-și fac doruri vane, nebune,
Nu știu că-n lume nu-i ceea ce cată.

Ei caut adevăr - găsesc minciune.
Neam vine și neam trece - toți se-nșală.
Eu adevăr nu cat - ci-nțelepciune.

Căci mintea cea de-nțelepciune goală,
Oricât de multe adevăruri stire-ar,
Izvor de amărâre-i și de boală.

În ladă aur oricât grămădire-ar -
Cu aur nu se stinge-n veci amarul
Și Pace numa-n inimă-i găsire-ar.

Ușor trage prezentul la cântarul
Înțelepciunii... și ea-i fericirea.
Cu-a răsăritului averi samarul

Eu mi-l încarc, cu-a lui gândiri - gândirea.
Eu pasu-ndrept colo înspre căruntii,
Gigantici muri ce-n câmpi îi sădi firea.

Din codri-adânci, ce înmormânta munții,
Ce-abia și-arăt al loc cap în ninsoare,
Urcând în negre stânci diadema frunții,

Pin șir de cedri, palmi nălțați în soare,
Prin lunci de dafin, pe-unde cresc măslinii,
Smochini s-ațin pe verzi cărări în floare.

Din prund înalță trunchii lor arinii
În lunce risipiți, sub stânci ce pică
Izvoare sar prin mușchii rădăcinii.

Prin mândrele grădini în cer ridică
Saraiuri albe cupole de aur.
Cu sori pare plouată urbea-antică

Și risipite prin dumbrăvi de laur
Stau casele-albe, azile liniștite.
Pe porți sunt stihuri scrise-n limbi de maur

Iar căile-s cu marmură podite
Și fără porți sunt sfintele dumbrave.
Pe scări înalte flori de foc sădite.

Pe scări culcate fete albe, suave,
Părul cel negru-l piaptănă în soare,
"Ori visătoare stau de-amor bolnave.

Ah, e cetatea cea strălucitoare
Unde-mpăratul Indiei reșade:
Un soare însuși este el sub soare.

Nevasta lui e-acea Șeherezade,
De-nțelepciune plină și frumsețe:
Ș-a o privi doar soarelui se cade.

Într-un serai cu cupola rotundă,
Pe scări de marmură îmi urc piciorul,
Pe stâlpi înalți las umbra să pătrundă,

Sub bolta porții calc de flori covorul -
Cărare-i el prin de-aur nalte glastre:
În ele crinii mari întrec ivorul.

Pe murii albi marmorei s-urc pilastre,
Ce netezi, roşi, oglinde de purpură,
Reflectă frunze verzi şi flori albastre.

Un miros răcoros simţirea-mi fură.
Deschisă lin e uşa unei sale
Şi noi minuni uimiţii ochi văzură.

Cu umbre moi a gândurilor sale
Un pictor a-nflorit plafondul, murii,
Cu chipuri zvelte, basme-orientale.

Pe perini lungi culcate-s hurii -
Şi din căţui de-argint copăr miroase
Cu fum albastru formele picturii.

De roşă catifea cu fir de aur trase
Se nalţă într-un baldachin perdele,
Umbrind un pat cu perini de mătase

Pe acel pat, un tron cusut cu stele,
Stă înşirând mărgăritare-n poale
Regina cea-nţeleaptă. - Dintre ele

Picioare de zăpadă, mici şi goale,
Ea-ntinde surâzând ca-n vis pe-un scaun
De vişinie catifea şi moale.

Dureri şi ani, şi toate îmi disdâun
Aceste vise-aievea la vedere:
Mă mir cum în Olimp se mir-un faun.

Frumoasă e în visu-i de plăcere,
Cu faţa albă ea lumină sala
Şi ochii ei izvoară de mistere,

Mari şi adânci tăiaţi-s ca migdala
Şi-n păru-i negru corpu-i de zăpadă
E cufundat - o virgină Itală.

Cine-ar vedea făr-în genunchi să cadă?
Am genuncheat. - Eu am ştiut, străine,
Că ai să vii - a dorurilor pradă -

Ca să m-asculţi şi să duci de la mine
A-nţelepciunii ş-a frumuseţii floare,
Să luminezi gândirile din tine.

Eu am ştiut - profetă vrăjitoare -
S-atrag cu-a tainelor şi-a basmei rază
Poeţi cu inimi ceruri-doritoare.

Ridică-te şi vino de te-aşază.
Ici, lângă mine, sui pe perna asta...
Cu braţu-i gol şi alb ea o-nfoiază.

Am ascultat... M-am răzimat cu coasta
De dulci gătite perini - iar genunchiul
Plecat... c-adoratori din vremea foastă.

[1874]

O, ADEVĂR SUBLIME...

O, adevăr sublime - o, tinichea și paie!
O, poezie mândră - o, buiguit nerod!
Istorie spirată - minciună și bătaie,
Amor ceresc și dulce - a mucoșilor plod.

O, om, oglind-a lumei cu capul șui și sec,
Cu creierul ca ceața, cu coaste de berbec,
Stăpân pe-a ta gândire - cum ești p-instinct stăpân
Se vede când femeia golește al ei sân.

Când poala ș-o ardică, de pulpa-i vezi, stăpâne,
Tu nu surâzi cu râsul cel lacom și murdar,
Tu nu ești ca un taur și nu ești ca un câne,
Ce umil dă din coadă cățelei lui cu har.

Nu ești gelos - ferit-a... cucoșii doar și vierii
Au numai obiceiul de-a se lupta-n duel.
Tu nu ai patimi scumpe și lacrima muierii
Nu mișcă al tău suflet, nu-ntunecă de fel.

Ești bun cu ai tăi semeni, nu c-alte animale.
Tu îi iubești atâta încât îi strângi de gât...
Și-i faci s-admire geniul - sunarea unei oale -
Și limba ta de flăcări și plină de urât.

Istoria omenirii cu regi de poezie,
Cu regii de războaie e ca și un poem;
Dar totuși rog divina ca depărcior rămâie
De corpul meu nevrednic - nu-mi vine la cherem.

Cugetători ai lumei! o, împuțiți eterul
Cu sisteme înalte, puneți-le-n saltar.
O ladă este lumea cu vechi buclucuri - ceriul
De stele și comedii vă este un hambar.

Preoți cu crucea-n frunte, visternici de mistere,
Voi sunteți sarea lumei, formați inima ei.
E rău numai că ziua stați pe mâncat și bere
Și sară pe minciune și noaptea pe femei.

O, drăngăniți pe gânduri voi, muzici; voi, sculptor,
Îmi pipăiți cu mâna un corp tremurător;
Și, voi, artiști dramatici, strâmbați-vă la lună,
Pictori, eternitatea v-așteaptă c-o cunună.

Tu, timp, nu poți cununa în degete s-o sfermi
Căci zugrăvir-atâta de bine saci de viermi.
O, regi, ce puși pe tronuri de Dumnezeu sunteți,
Să plătiți balerine și țiitori s-aveți,

O, diplomați cu graiul politicos și sec,
Lumea cea pingelită o duceți de urechi,
îmi place axiomul cel tacit, ființi spurcate:
Popoarele există spre a fi înșelate.

[1874],

NAPOLEON

Cerul bolnav d-aștrele lui rănit fii,
Semne numai mari ale vremei gloriei,
Leagăn tu avut-ai stâncile mării-n
Corsica gravă.

Și în jurul vieții tale-ncepute
Negru-oceanul mișcă lumile de valuri,
Arătând duios puterile, geniul,
Singurătății.

Da! oceanul, ce singur de o mie de evi e,
El a fost proorocul căilor tale,
Numai cu dânsul în viață șaman avut-ai,
O imperator!

Trist, adânc, gânditor, dar trist prin tine,
Fără păsare de a lumii lacrimi ori doruri,
Indiferentă stai, nemișcată și mare,
Frunte de marmor.

N-ai admirat nimica în scurta ta viață,
Nu piramidele vechi în jurul cărora
Te-au văzut renviat din noaptea veciei
Jupiter Ammon.

Nu, de-a Nordului mari pustii de zăpadă,
Unde purtat de vânt prin ruine de gheață
Tu auziși strigarea nebună de secoli
Mândrului Odin!

Peste pământ ai mișcat a popoarelor valuri,
Mândru, bătrânul titan în înconjur de soare
Poartă războaiele tale ca pete pe manta-i
Și-a ta cenușă.

Nu te-a mirat nimica... Doară ca zeii
Singur tu te-ai mirat de tine, o Cezar,
Până când trezit din mirarea adâncă
Te-ai văzut singur.

Și din nou privit-ai atunci în oglinda-ți,
În oceanul bătrân ce își mișcă-a lui apă,
Furia lui îndrăzneață, puternică, mare
Indiferentă.

Ai murit tu? Lumea și astăzi n-o crede -
Înfășurat în mant'-ai coborât piedestalul
Ș-amestecat în popor l-au mișcat cu putere
Ochii-ți imobili.

Apoi sătul de icoana-ți, de tine singur,
Te-ai reurcat pe scări de marmoră albă,
Ai resuit piedestalul și iarăși imobil
Stai printre secoli.

[1874]

Comentarii eminesciene

1866-1874

LA MORMÂNTUL LUI ARON PUMNUL

În *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziaști de-n Cernăuți la mormântul preaiubitului lor profesoriu Arune Pumnul repausat într-a 12/24 ianuariu 1866,* Cernăuți, *1966.* Cu tipariul lui RudolfEckhardt.

Broșura cuprinde cinci poezii în limba română - a lui Eminescu, semnată: M. Eminovici, privatist, este a doua - și două în limba germană.

Eminescu și-a transcris poezia pe curat - ms. *2259,* f. 33v. - dându-i forma definitivă și cuprinzând-o într-o culegere, ca a 27-a la rând, pe care-o orânduia pentru publicare. Textul definitiv, pe care îl urmăm în această ediție, se prezintă față de cel din *Lăcrămioarele învățăceilor* cu câteva modoficări demne de atenție:

v. 3: „Acuma" în loc de „C-acuma"; v. 6: „Metalica vibrândă a clopotelor jale" în loc de:„Metalica, vibrândă a clopotelor jale"; poetul renunță la forme de scoală ale lui Pumnul: de-n > din - v. 3 și 11; voace > voce - v. 16; sâmț - v. 20; pre'n > prin -v. 23.

Cum transcrierea pe curat este de prin 1870, vedem că Eminescu a părăsit repede ortografia dascălului său. Poate că, în poezia așa cum s-a tipărit, ortografia i-a fost impusă de cei care au organizat slăvirea prin scris a lui Pumnul. De remarcat că, spre deosebire de alți colegi ai săi, Eminescu nu folosește o formă compromisă și ridiculizată: *năciune.* în poezia a IV-a de un anonim, o întâlnim o dată: „trista ta năciune", iar în poezia a V-a, a lui I. Ieremievici, de trei ori: „Numirea de năciune la mulți nu mai rămase", „cu blândețe năciunii a suris", „năciunea-ntreagă".

Și lui Eminescu însă i-a scăpat o dată o formă latinizantă de-a lui Pumnul și, atunci, a dat loc la o regretabilă confuzie, în *Literele corespunzătoare firii limbii românești și încă ceva,* din *Foaia pentru minte...,* 1845, nr. 42-48, la p. 6 notă, avem: „acum e tâmpu în care în Europa numai acea năciune trăiește în adevăr a cărei naționalitate îl animează". Trimițând ms. *Sărmanul Dionis* la *Convorbiri literare,* Eminescu va fi scris: „Moartea-i un moment, desperarea e tâmpu o asemenea sâmțire este iadul". Numai așa se explică de ce în *Convorbiri literare,* a apărut: »Moartea-i un moment, desperarea e tâmpă", greșeală care falsifică sensul frazei din scrisoarea lui Dionis către Măria. Greșeala o întâlnim și-n edițiile actuale, deși am atras atenția asupra ei în ed. *Scrieri literare,* Craiova, 1935. Vezi articolul concludent de Aurelia Rusu, *„Timp " în „Scrisoarea lui Dionis ",* în *Luceafarul,* nr. 38 (1012), 19 sept. 1981.

Poeziile germane din *Lăcrămioarele învățăceilor* sunt - una de E. Franzos, ci. a VH-a, și alta de B. Ehrlich, ci. a Vl-a. Poezia lui Franzos are o notă interesantă: „Aron Pumnul war es, der im Iahre 1848, hauptsächlich zur Constituirung der romänischen Nationalversammlung in Siebenbürgen unter personlicher Lebensgefahr - von Seite der Ungarn war ein Preis auf seinen Kopf gesetzt - mitwirkte und zeitlebens die Gesinnungen, die er dort vertrat, bewahrte".

Acest K.E. Franzos a publicat lucrarea *Aus Halb-asien,* cu impresii din Galiția și nordul Moldovei, pe care Eminescu o critică aspru în *Curierul de Iași,* din 7 iunie 1876, socotind-o calomnioasă pentru români (vezi ed. *Scrieri politice și literare* de I. Scutu, p. 120-121).

Ștefan Ștefureac (1845-1893), colaborator eu o poezie în *Lăcrămioarele învățăceilor...,* a fost profesor la Suceava, a publicat manuale și studii lingvistice. A colaborat și la *Convorbiri literare.* Articole politice în *Revista politică* din Suceava și *Gazeta Bucovinei,* din Cernăuți (vezi C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina,* Cernăuți, 1926, p. 185 și urm.).

Notăm această amintire a lui T.V. Stefanelli în legătură cu conceperea poeziei: „Seara m-am dus iarăși la Eminescu și l-am aflat scriind o poezie. El mai schimba, mai adăogea, mai netezea, dar am observat că nu i-a plăcut că l-am surprins. Pe urmă însă îmi arătă poezia și-mi spuse că mai mulți studenți vor scrie poezii la moartea lui Pumnul, care se vor tipări. Mi-a citit apoi întreaga poezie. Este aceeași care, împreună cu alte șase poezii, a fost tipărită cu ocazia morții lui Pumnul sub titlul *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziaști de-n Cernăuți.*

După citire îmi spuse singur că începutul strofei a doua, adică: «Metalica, vibrânda a clopotelor jale» nu-i place, dar nu mai are timp să prefacă poezia, căci trebuie să o predea profesorului Sbiera". (Vezi *Amintiri despre Eminescu, \9\4,* p. 43.)

Aron Pumnul a fost numit mai întâi profesor suplinitor la 22 febr. 1849 și apoi, în urma unui examen din iunie același an, profesor definitiv, la 27 febr. 1850, la catedra de limba și literatura română înființată la Institutul filozofic din Cernăuți, Gimnaziul superior de mai târziu.

Lecțiile lui pline de dragoste pentru limba și neamul românesc făceau impresie covârșitoare asupra tineretului trecut prin experiențele sociale și politice ale anului 1848. Ion al lui G. Sbiera scrie: „Chiar de la prima sa apariţiune pe catedră, Aron Pumnul a fermecat inimile auzitorilor săi și le-a lipit de sine cu legături nedisolubile" *(Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui,* Cernăuți, 1889, p. 61).

Eminescu a fost mult mai apropiat decât alți colegi ai lui de Aron Pumnul. A locuit la acesta, ca și frații lui, de când a venit la Cernăuți, în sept. 1858, și s-a întors la același în 1865, după ce părăsise pentru o vreme studiile, îl aflăm și ca bibliotecar al bibliotecii elevilor, adăpostită în casa profesorului, spre a fi ferită de confiscare. (Pentru date amănunțite și precise, vezi Leca Morariu, *Eminescu - note pentru monografie,* în *Buletinul „Mihai Eminescu",* Cernăuți, 1930 și 1931.)

v. l În *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina,* din febr. 1866, p. 33-35, se anunță moartea lui Aron Pumnul cu cuvintele: „Ne-am îmbrăcat în doliu, căci avem să dăm știre de o cruntă lovitură a soartei! *Pumnul nu mai este între cei vii..."* Cuvintele corespund versului lui Eminescu.

Epitetul „frumoasă" apare și-n *Bucovina* de Alecsandri:

Fii în veci voioasă
Pre cât ești defrumoasă!

poezie din 1865, publicată în *Foaia Societății,* din 1 martie 1865, p. 47.

în ce privește versificația, de observat că strofa, așa cum este constituită, din patru versuri iambice lungi și un al cincilea de sase silabe numai, nu o aflăm în mod obișnuit în poezia epocii. A avut poate ca model pe Sihleanu, care, în *Gelozia,* creează o astfel de strofă, dar numai din patru versuri.

v. *2* Chiparosul (ciprul), închinat zeului infernal Pluton, este arborele doliului, împodobea mormintele funebre, iar ramuri din el se înfigeau în pământ în fața caselor îndoliate, până în ziua înmormântării.

în cartea lui G. Reinbeck, *Mythologie für Nichtstudierende,* Eminescu, la 16 ani, învăța că chiparosul este „der Sinnbild der Trauer" (p. 65).

Este amintit pentru accentuarea ideii de tristețe, și-n poezia antică, de *ex.* în Vergiliu, *Eneida,* III, 62-64, și-n poezia modernă, de *QK.* în Byron, *Cain,* actul al III-lea, se. 1. Și la Bvron: „With cypress crown'd" *(To Romance).* Și la Asachi, îi poezia lui din 1812, când a pornit spre casă, după studiile harnice la Roma:

și în loc defrunza cipresă, să încingețijunafrunte
Cu laurul a nemuririi care crește-n sacrul munte.

v.3 Aron Pumnul fusese bolnav mai mulți ani, dar a luat parte la Adunarea de constituire a *Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina,* ținută la 11/23 ian. 1865, în Cernăuți, spunându-și cuvântul în cursul dezbaterilor. .

George Hurmuzachi a arătat măreția rolului educativ al profesorului de limba și literatura română: „întru adevăr, suferințele cele mai simțitoare nu au putut abate pre mult meritatul bărbat de a-și închina profundul său spirit, întinsele cunoștințe și toată dragostea si' înduioșirea inimii - chemării și studiilor sale. Avântul și înflorirea dulcii noastre limbe, în dreapta armonie cu naționalitatea, este cultul căruia sacrifică cu o sârguință nepilduită, cu o perseverență de fier toate puterile sale; este idealul pe care neobosit îl urmărește cu sufletul său cel plin de un nobil entuziasm" *(Foaia Societății,* 11/23 ian. 1865, p. 18).

George Hurmuzachi a propus adunării să se aleagă membri onorari ai Societății. Se aleg dintre persoanele cu înaltă situație socială: mitropolitii Andrei Șaguna și Alexandru Sterca Suluțiu, L. Vasile Pop, președintele Tribunalului suprem din Transilvania, Andrei Mocioni, episcopul Procopiu Ivacicovici, arhimandritul Popazu, consilierul Vincențiu Babeș.

Dintre fruntașii culturii și literaturii sunt aleși Gh. Bariț, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, A. Treboniu Laurian, Al. Papiu Ilarian, V. Alecsandri și D. Bolintineanu, șapte personalități așadar, ceea ce corespunde termenului de *Pleiada* folosit de Eminescu și pe care acesta l-a reținut din *Lepturariu,* IV, partea I (1864), unde a apărut poezia lui Asachi *Pleiada - Odă către poeții români* (scrisă în 1845). Pentru Alecsandri și Bolintineanu, cu ocazia alegerii, această caracterizare: „poeții iubiți și adorați de toată națiunea, ale căror versuri încântătoare vor pieri numai cu cel din urmă cuvânt român din lume" *(Foaia Societății,* I, 11/23 ian. 1865, p. 19).

„Auros-auroasă" se întâlnesc în poezia epocii. La Bolintineanu, în *Cozia,* la Sihleanu, în *Barcarola.* Expresia „pleiadă auroasă" este creată după model antic, în Vergiliu, *Eneida,* II, 88, XI, 832-833: *aurea sidera.* în Horațiu, *Epoda,* XVII, 41: *sidus aureum.*

v. 5 Comparația *Pumnul — o stea* este repetată în *Lăcrămioarele învățăceilor...* în poezia I:

O stea încântătoare a învierii tale...

în poezia III:

Ți-a răpit, vai! steaua ce cu înfocare...

Comparația trece în articolul din *Familia* în legătură cu moartea lui Pumnul: „Un stâlp al culturii naționale s-a ruinat; o făclie a luminării noastre s-a stins; o stea ivită pe orizontul întunecos al românimii a apus" *(Foaia Societății,* II, 1866, p 64). Comparația este mai veche. La Eliade, în *Moartea lui Cârlova (Curierul românesc,* 11 oct. 1831 și *Culegere din scrierile lui I. Eliade deproză și depoezie,* din Buc., 1836):

O stea care răsare chiar dintr-al său apus. (Vezi și St. Cuciureanu, *Reflexe eliadiste în poezia de început a lui Eminescu,* în *Studii și cercetări științifice,* Acad. R.P.R., filiala Iași, 1956 (VII), p. 50-51.)

v.6 Și de participiu ca adjectiv se face abuz în poezie, mai cu seamă de Eliade: în undele-i muginde; apele lui dorminde *(Singurătate,* în *Meditații poetice dintr-ale lui A. de Lamartine,* București, 1834). Se întâlnește și la Bolintineanu: la candela murindă *(Fecioara);* și stele albinde *(Safira).* Vezi și G. Bogdan-Duică, *Introducere,* la ediția Eminescu, *Poezii,* București, 1924, p. 13.
Exemple din Depărățeanu: spuma fumândă, iarna degerândă *(Haiducul).*

La Eliade se întâlnesc adesea și construcțiile de felul următor: Adesea secretul al umbrei și-al tăcerii *(Poetul murind,* în *Atheneul român,* 1866); Sorbit în armonia cetelor cerești *(Moartea lui Cârlova).* Și apropierea între durerea după cel ce-a murit și sunetul clopotului, tot la Eliade:

Și eu sunt metalul ce plânge după tine
(Moartea lui Cârlova).

v. *12* Expresiile obișnuite sunt: ceată de îngeri, cetele îngerești. La Conachi: toată oarda îngerească *(Cercare de voroavă asupra omului).*

La Alecsandri: Cu sfânta armonie a cetelor de îngeri *(O noapte la țară,* în *Lăcrămioare);* Horul blând de îngeri (în *Glas din stele, Varia,* 1874).

La Bolintineanu: Când ești în locașul cereștilor horuri *(Herol).*

La Crețeanu: Și plin de armonie c-al îngerilor cor *(Suvenire);* în coruri de îngeri ce imnuri dulci cânt' *(Ideea morții).*

„A sferelor cântare" se referă la cântarea îngerilor, conform cu *Liturghia* Sf. Vasile cel Mare: „Cântarea de biruință cântând, strigând, glas înălțând...", dar expresia este clasică, antică. Eminescu n-o va fi cunoscut din *Visul lui Scipio,* fragment din *Republica* lui Cicero, ci din *Lanțul de aur* de Onkel Adam, la a cărei traducere lucra în acea vreme: „Mintea-mi pare tocmai ca un țăran necioplit, care vârându-se într-un salon de bal, stă, mustră înțelepțește totul și care cu toate acestea preferă tonurile scripcarului din sat mai mult decât acoardele pline ale orchestrei. Dacă ar putea să se vâre în ceriu, atuncea ar recenza muzica sferelor și ar rezona că îngerii nu cântă pe arpele lor cu destulă preciziune și viată, sau că corul cetesc e prea slab în bas" (publicată în *Familia,* 16/28 oct. 1866, p. 405).

v. *14 Î*n Câmpiile Elisee, cei care au contribuit pe când erau în viață la înălțarea patriei, științei, artei au fruntea împodobită cu cununi.

v. *17* Aron Pumnul s-a născut la 27 noiembrie 1818 în Cuciulata din ținutul Făgărașului,

v. *25* Eliseu, cu înțelesul de paradis. Cum concepeau anticii paradisul știm din *Eneida,* VI, 638 și urm.:

Pot să ajungă în locuri voioase, în dulcea verdeață
A norocitelor lunci, în lăcașuri adâncfericite.
Aer cu mult mai curat îmbracă tot câmpu-n lumină
Trandafirie, localnicii au al lor soare și stele...

Nu trebuie să ne mirăm că în acesta poezie de tinerețe Em'nescu folosește și expresie antică. Avea cunoștințele elementare de mitologie și cultură clasică, în *Lepturariu,* voi. I, din 1862, putuse să citească paginile de mitologie greco-latină ale lui Damaschin Bojincă. Profesorul Ilie Luția, fost coleg de școală cu Eminescu, și-amintește de lecțiile lui Neubauer în 1862-l863: „Neubauer fiind cam comod și văzând că Eminescu știa așa de bine mitologia grecească, mai ales povești ca expediția argonauților, războiul troianic, Odiseu etc., când avea să deie lecțiuni nouă, nu istorisea singur, ci, anunțându-se de obicei Eminescu, îl punea pre el de povestea lucruri de acestea, ascultându-l ceilalți elevi cu mare atențiune" (vezi Radu Sbiera, *Almanach literarpe anul 1903,* Cernăuți, 1903).

După Stefanelli, Eminescu, școlar, se instruia în mitologie din cartea lui G. Reinbeck, *Mythologie für Nichtstudierende. (Amintiri despre Eminescu,* 1914, p. 38-39. Vezi date și în Leca Morariu, *Eminescu - note pentru o monografie,* în *Buletinul „Mihai Eminescu",* Cernăuți, 1930, p. 37 și urm.)

DE-AȘ AVEA...

*n *Familia,* nr. 6, 25 febr./9 martie 1866, trimisă de M. Eminovici.

Acum Iosif Vulcan românizează numele și introduce în literatura noastră pe *M. Eminescu.* Poezia este însoțită de o notă a redacției: „Cu bucurie deschidem coloanele foii noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a surprins plăcut".

*n ms. 2259, f. 30 se notează că poezia este compusă în 1865. Transcriind-o pe curat, poetul *îi* da forma definitivă. Deosebirile în textul de tranziție din *Familia:* v. 4: dulce; v. 5: cu iarbă *verde;* v. 12: Alb ca neaua sinului; v. 21: Câtu-ți. în refrenul strofelor, Eminescu renunță la forma noapte" din *Familia,* în textul definitiv, strofa a II-a este barată cu creionul în 1881, de aceea o cuprindem între paranteze.

Eminescu a avut ca model *Doina* lui Alecsandri, cum se vede din repetarea cuvintelor: De-as avea..." și mai cu seamă din strofa a III-a, cum au arătat mai demult Anghel Demetriescu (în studiul *M. Eminescu* din *Literatură si artă română, 25* iunie - 23 sept. 1903, p. 359 si urm.) și apoi alți cercetători literari. Este însă greșit ceea ce afirmă Leca Morariu ca fiind părerea lui Anghel Demetriescu: „O searbădă copie după un searbăd model al lui Alecsandri" *(Eminescu - note pentru o monografie,* în *Buletinul „Mihai Eminescu ",* Cernăuți, 1931, p. 58).

Alecsandri alcătuiește din elemente eterogene o compoziție care reușește să nu fie nici doină de dragoste și nici de voinicie. Vocabularul, ca și temele fondului, ne îndreaptă spre cântecele populare. Eminescu a procedat însă cu simț critic, simplificând si aducând unitate în ceea ce i se înfățișa atât de artificial la marele lui înaintaș. Ca poezie de dragoste, deși naivă, nu este o simplă copie. Versficația este cea populară, folosită și de Alecsandri în *Doine.*

Eminescu și-a amintit poate și poezia *Făt-Frumos (Basme,* 1855) de Bolintineanu, unde strofa a II-a începe cu versurile: „De-as avea o fetișoară / Cu cosițe gălbiori".
(Vezi si Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor și procedeelor din poeziile lui Eminescu,* în *Preocupări literare,* nr. 4, 1 aprilie 1936.)

v. *11-12* La Crețeanu, în *Toamna:* Sânu-i e crinul alb, voluptos,
v. 1 7 La Bolintineanu, în *Făt-Frumos:* El zărește-o porumbiță.

O CĂLĂRIRE ÎN ZORI

În Familia, nr. 14, 15/27 mai 1866.

În privința versificației, Anghel Demetriescu *(loc. cit.,* p. 363) a arătat că Eminescu este sub influența lui Bolintineanu din poezii ca *Gulfar* si *Fata din dafin.*

În ceea ce privește fondul, *O călărire în zori* dezvoltă și tema romantică numită de francezi „la chevauchee", pe care-o avem și-n *Visul* (în *Suvenire)* de Alecsandri și *8 mart (Lăcrămioare)* de același poet.

v. *6* Sclipinde, iar mai încolo în v. 22: săltânde, forme de participiu cu rol de adjectiv.
v. 6-8 Rima: sân-rubin, la Bolintineanu, în *Ziua onomastică* (1865, *Diverse).*
v. 7 De lacrimi tezaur. Dizlocarea atributului este frecventă la Bolintineanu. Ex.: de paseri suave cântări *(O fată tânără pe patul morții).* Vezi și G. Bogdan-Duică, Eminescu, *Poezii,* ed. cit., *Introducere.*
v. 11 Chloris este zeița florilor la greci, identică cu Flora de la latini. Eminescu știe ce reprezintă Chloris din G. Reinbeck, *op. cit.,* p. 106. într-un studiu recent, *Rolul primilor ani de scoală în formarea intelectuală și artistică a lui Eminescu* (în *Rev. de pedagogie,* nr. 6, 1964), Iosif Antohi arată ce elemente de mitologie a putut cunoaște Eminescu din cartea lui Reinbeck. Fără îndoială, de aici știe despre Chloris, ca si despre Eco și despre chiparos ca arbore de doliu. Dar Diana, Endymion, Venus Anadyomene, Hyperion și miturile poetice în legătură cu aceste făpturi îi vor fi dat impuls imaginației după lecturi de nivel mult mai ridicat și după cunoștințe de artă din muzee străine.
v. *45* Cântecul are ritmul și versul din *O noapte la Alhambra* de Alecsandri. (Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor...,* din *Preocupări literare,* nr. 4, 1 aprilie 1936.)
v. 55 Foma de optativ cu infinitivul amplu se folosește corect numai când auxiliarul se pune după verb: zburare-aș.

În întreaga poezie sunt multe neologisme: ebenin, gigantic, balsam, divin, roze, bucle, tandru, confie. Eminescu avea în Bolintineanu un exemplu (P. V. Hanes, *Eminescu începător, Buc.,* 1931).

Se poate admite că adolescentul Eminescu urma calea societății vremii, cu pasiune pentru limba și cultura franceză. I.M. Rașcu a scos în evidență mulțimea neologismelor în scrierile de început ale poetului *(Ecouri franceze în opera lui Eminescu,* în *Alte opere din literatura română,* Buc., 1938, p. 176).

I se cere lui Eminescu să urmeze ortografia de la *Familia,* după cum se vede clar din comunicarea la „Poșta redacțiunii": „Cernăuți. M.E. Vom primi toate cu bucurie, numai te rugăm ca, încât se poate, să scrii după ortografia ce o urmăm și noi" (nr. din 15/27 martie 1866).

Poezia se află și-n ms. 2259, f. 35v.-37., datată 1866. Titlul: *O călărire-n zori.* Poetul renunță la forma: *ziori* din *Familia.* Scrisă pe curat prin 1870, a fost supusă ulterior la unele modificări, de ex. strofele 2, 9 și 19 sunt barate cu creionul. Față de textul apărut în *Familia,* această formă de ms. este diferită în numeroase locuri și constituie o variantă pe care-o dăm în întregime:

O CALARIRE-N ZORI

1\. *A nopților rege cu fața de maur*
Ca iadul de hâd
El fuge - când zorile poarta de aur
Râzânde deschid.

2. Și munții ridic-a lor frunte stârpită
În cer răsăriți
O frunte bătrână și seacă - roșită
De zorii veniți.

3\. *Pe umeri ei poartă pădurea cea verde,*
Devale, drept brâu,
Molatec și dulce prin câmpuri se pierde
Poeticul râu.

4\. *Roza alba auroră cu păru-i de aur*
Diadem de rubin
Stropește râzândă de rouă tezaur
Pe-a florilor sân.

5\. *S-amestecă sufletul florilor albe*
Se sorb și se-mbin
Iar Chloris petrece prin buclele-i salbe
Pe fruntea-i de crin.

6\. Ș*i răul suspină de blânda-i durere*
Poetic murmur,
Pe-oglinda-i de unde răsfrânge-n tăcere
Fantastic purpur

7. Iar pasărea cântă suspine-imitândă
Un cântec de-amor,
Ecoul, a muntelui voce vuindă,
Răspunde cu dor.

8. *Ca vântul de iute prin câmpure zboară*
Călare pe cal
Un june. Pe brațe-i o dulce fecioară
Muiată-n voal.

9. *Ca Eol ce zboară prin valuri și țipă*
Fugaru-i ușor
Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă
A negureiflor.

10.I-*ncongiură gâtul, o-atrage la sânu-i*
Amantu-i frumos,
Ea doarme pe brațe cum doarme suspinul
În cântul duios.

11. *Sau dacă nu doarme, ea ochii-și închide*
Prin gene privind,
Ferice ea plânge, prin lacrimi ea râde
La față roșind.

12. *În talia-i dulce, subțire se lasă,*
Se mlădie-ușor,
Molatece bucle de neagră mătasă
Pe umeri cobor.

13. *Ea pare că doarme, coprinsă de brațe*
De blânde visări,
Iar el pe-a ei frunte, pe palida-i față
'I dă sărutări.

14. *Iar aeru-n munte, în vale vibrează*
De cânt și de-amor,
Căci el i se uită în ochii de rază
și-i cântă cu dor:

15. *„Ah! ascult-a mea iubită*
înzeită,
Al meu cântec de amor
Ce-ntr-a nopților lumină
în grădină
Ți-l cântam adeseori.

16. *De-ai fi, dragă, vântul dulce*
Care duce
Pe-a lui aripi foi de flori.
Aș fi foaia de pe-o floare
Și-aș zburare
Dus de tine și-al tău dor.

17. *De-ai fi noapte-aș fi lumină*
Blândă lină,
Te-as cuprinde c-un suspin,

Cu-al tău soare de iubire,
Cu-al tău mire
Ai visa zori de rubin.

18. *De-as fi, mandră, râușorul*
Care dorul
Spune florilor din foi,
Te-as coprinde-n unda-mi caldă
Ca-ntr-o scaldă,
M-aşjuca cu sâni-ți goi. "

19. *Ca Eol ce zboară prin valuri si țipă,*
Fugarul ușor
Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă
A negureiflor.

20. *Copila s-apasă de-amantu-i mai tare,*
Îl strânge la sin
Şifața-şi ascunde l-a lui sărutare
În păr ebenin.

21. *Iar Eco își râde de blândele plângeri*
Dejunii amanți
Si răul repetă ca cântul de îngeri
în repede danț:

22. *„De-as fi, mândră, răușorul*
Care dorul
Spune fiorilor din foi,
Te-as coprinde-n unda-mi caldă
Ca-ntr-o scaldă,
M-aşjuca cu sâni-ti goi. "

(Reprodusă și-n ed. Perpessicius, *Opere,* I, 1939, p. 246 și urm.)

DIN STRĂINĂTATE

În *Familia,* nr. 21, 17/29 iulie 1866.

Pare să fi fost scrisă la Cernăuți (Leca Morariu, *op. cit., Buletinul „Mihai Eminescu",* 1930, p. 39), unde Eminescu se simțea „în străinătate" și-și îndrepta nostalgic gândurile spre locurile copilăriei. După E. Dăianu *(Eminescu în Blaj, Tribuna,* din 5 mai 1902) poezia ar fi fost scrisă la Blaj.

Nostalgia locurilor natale a mai fost cântată înainte de Eminescu: Crețeanu, în *Cântecul străinătății,* Alecsandri, în *Adio Moldovei.*

Versificația este cea din *întoarcere* de Crețeanu, poezie care de asemenea are ca fond dorul de țară:

Destul mugi furtuna pe fruntea-mi încă jună;
Destule ploi de lacrămi, destule am vărsat,
Destule zile negre și nopți fără de lună
În calea-mi amărâtă eu vai! am numărat...

(vezi Radu Paul, *Izvoarele de inspirație a câteva poezii ale lui Eminescu,* Cluj, 1934, p. 7). Avem însă aceeași versificație și-n *Miezul nopții* de Gr. Alexandrescu.

Influenta poeziei lui Crețeanu, Pe albumul doamnei A. F., este problematică. Poezia se află numai în voi. *Patrie și libertate,* din 1879, n-am găsit-o în revistele la care Crețeanu colaborează între 1855 și 1866, așa că nu se poate afirma că Eminescu a cunoscut-o. Radu Paul, *op. cit.,* stabilește însă asemănări de temă și expresie între Eminescu și Crețeanu.

v. *8* „Dor nemărginit", în înțelesul popular pe care îl are expresia. Și la Alecsandri, în *O seară la Lido* (vol. *Lăcrămioare).*

Căci te iubesc, Elenă, c-o tainică uimire,
Cu focul tinereții, cu dor nemărginit.

v. 12 „Din pragul căsuței [lui Eminescu] se desemnează măreț colinele din față acoperite cu păduri bătrâne, care acum cad pradă securei hotărâte și unor negustori fără de inimă" (citat după *Junimea Moldovei de nord* de G. Bogdan-Duică, în *Iubita de la Ipotesti, Buletinul „Mihai Eminescu",* 1930, p. 66).

v. *13* „La poalele colinelor se lămuresc locuințele dese și frumoase ale sătenilor din Ipotesti" *(ibid.).*

v. 14 în *Familia:* domninde; greșeală de tipar, după cum se poate vedea și din ms.

v. *15* Sihleanu, în *Revederea,* se bucură de aceleași bunuri la care Eminescu râvnește: tovarășii de tinerețe (la Eminescu v. 21-22), gârlițe și pârâul (la Eminescu, v. 9-10, 25), pădurea și păsările cântătoare (la Eminescu, v. 12, 26-27), vâlceaua și dealul (la Eminescu, v. 9, 18-19), visurile de viitor (la Eminescu, v. 16, 32). Și tot Sihleanu, după ce enumera aceste bunuri, se simte atât de bine: „într-a naturii simple plăceri", după cum Eminescu și-amintește de „plăceri mai naturale".

v. *16* La Alecsandri, în *Dedicație,* avem: „poetice simțiri".

v. *18* Valea natală din regiunea Ipotesti, la câțiva km de Botoșani.

v. *31* La Bolintineanu, în *Lupta în pădure:* Apoi ce puteți a zice; în *Sorin:* Tu poți a-mi spune, în *Domnul de rouă:* trebuie a mă duce.

v. *32* „Visări de-un ideal" ar exprima prima dragoste din copilărie a lui Emineseu. *Din străinătate* are legătură de fond și de expresie cu versiunea manuscrisă pe care o dăm mai jos (vezi îndeosebi strofa 8), și cu altă încercare poetică din tinerețe *Un roman* (vezi G. Bogdan-Duică, *Iubita de la Ipotesti,* loc. cit., p. 65-66).

În ms. 2259, f. 37-38 se află versiunea poeziei *Din străinătate,* cu unele forme deosebite și cu strofe în plus față de textul publicat în *Familia.* Această variantă, datată 1865 și cu modificări ulterioare, este barată cu creionul. Poartă nr. 33 în volumașul ce-l pregătea Eminescu pentru publicare prin 1870. Faptul că o barează însemnează, poate, că autorul îi prefera forma adusă la cunoștința publicului în *Familia.*

Cum este o versiune deplin închegată, o transcriem aici, pentru interesul ei istorico-literar:

DIN STRĂINĂTATE

1\. *Când lumea-nveselită surâde, bea și cântă,*
Când toți ciocnesc pahare cu ochi strălucitori,
Un suflet plânge-n parte și dorul îl frământă
Căci patria-și dorește și câmpi-i râzători.

2\. *Și inima aceea ce geme de durere*
Și sufletul acela ce cântă amorțit
E inima mea tristă ce n-are mângâiere,
E sufletu-mi ce arde de dor nemărginit.

3\. *Să mai salut o dată colibele de paie,*
Dormind cuiburi de vulturi pe stânci ce se prăval,
Când luna printre nouri, regina cea bălaie,
Se ridica prin codrii din fruntea unui deal.

4\. *As vrea să am colibă de trestii, mitutică -*
În ea un pat de scânduti, pe el un pui de-odor
Să doarmă. Eu la munte să văd cum se ridică
Cu fruntea lui cea stearpă lovindu-se de nori.

5\. *Cu ea de brați să treier câmpia-nfloritoare,*
Unde a mele zile din raze le-am țesut,
Unde-nvățam din râuri murmurul de-ncântare,
Unde-nvățam din codri misterul cel tăcut.

6\. *Melodica șoptire a râului ce geme,*
Concertul ce-l întoarnă al paserilor cor,
Foșnetul trist și timid al frunzei care freme
Ele m-umpleau de cântec, cum mă umpleau de dor.

7\. *Visam... Adesea fruntea-mi de-o stâncă răzămată,*
Priveam uimit în răul ce spumega amar
Și azvârleam vro piatră în apa-nvolburată,
Rîdeam, cântam degeaba-plângeam chiar în zadar.

8\. *Apoi mi-aduc aminte... O zi de primăvară...*
Și m-am trezit în luncă c-un pui cu ochi de foc,
Cu părul negru-n coade, cu fața zâmbitoare,
Ea-și plecă ochii timizi — și eu am stat pe loc.

9\. *Ce s-a-ntâmplat de-atuncea eu nu-mi aduc aminte,*
Adesea însă noaptea când mai nebun veghez
Eu văd ca și aievea: biserică — morminte,
Iar printre ele unul c-o cruce neagră văz.

10. *S-a dus!... De-aceea însă as vrea încă o dată*
Să yăd lunca cea verde, să vad valea de flori,
Unde ales de brațu-i, în noaptea înstelată,
Ședeam pe stânca stearpă spunăndu-i ghicitori.

11. *Azi să ghicesc ce-i moartea?... Iată ce-mi mai rămâne.*
Știu eu de ce-am iubit-o? Știu eu de ce-a murit?
Adesea nu dorm noaptea... Gândesc, răsgândesc bine
Și nu ghicesc nimica cu capu-mi ostenit.

LA BUCOVINA

În *Familia,* nr. 25, din 14/26 august 1866.

v. 1 Alecsandri își începe poezia *Bucovina* din 1865 cu versul: Dulce Bucovină. Sion (în *Suvenire contimporane,* cap. *Din anul 1848)* are și versuri de adio către Bucovina:

O, dulce Bucovină! te las și înc-o dată
Mă-ntorc cu întristare țărâna-ți s-o sărut.

(Revista Carpatilor, 1861, vol. II.)

v. *14* Credință antică (Parcele) pătrunsă și la poporul nostru (Ursitoarele). Clotho ține furca, Lackesis toarce firul, iar Atropos îl taie. în credințele poporului nostru, Ursitoarea toarce firul vieții, Soarta hotărăște peripețiile vieții noului-născut, iar moartea taie firul.

v. *15* Dormita în loc de dormitau. Și alți poeți ai vremii folosesc singularul. La Eliade, în *Visul*:Ochii mi se deschide; la Bolintineanu, în *O fată tânără pe patul morții:* Când florile spune; în *Mircea cel Mare și solii:* Cavalerii trage spadele din teacă; la Sihleanu, în *Te doresc:* râuri ne desparte; la Depărățeanu, în *Hora:* Junii și alții sta deoparte.

v. *18* Credința populară că fiecare se naște sub o stea de care depinde desfășurarea vieții lui. Tema l-a preocupat pe Eminescu, după cum vedem, încă de pe la 16 ani, iar într-un poem de mai târziu, *Feciorul de împărat fără de stea* (1872), și-a propus să ne povestească viața unei ființe care nu-și are steaua ei, reprezentând *geniul,* făptură unică în legătură numai cu divinitatea creatoare.

v. *24* Poetul are și cunoștințe de mitologie nordică scandinavă. Va fi citit, poate, în biblioteca lui Aron Pumnul, și *Istoria poeziei* de Edgar Quinet, tradusă de G. Sion și publicată în *Revista Carpatilor,* voi. I din București, 1860. Cum stăpânea bine limba germană, Eminescu putea merge direct și la scrierea lui Uhland, *Geschichte der Dichtung und Sage,* unde este scrisă Valhala (voi. VII, p. 20): „Valhall, Odins weiter, leuchtender Saal, nimmt Diejenigen auf, die im Steit und auf dem Wahlplatze gefallen sind. Sie heissen dann Einherier. Valhalls Dach ist mit goldenen Schildern belegt. Die Balken blinken von Gold. Auch die Speerschäften getäfelt. Abends erhellen blanke Schwerter den Saal, so dass es keiner andern Erleuchtung bedarf."

Vaierul vântului este comparat de Eminescu cu un cânt din Valhala. Intrarea lui Odin în Valhala este însoțită de cântări armonioase și de freamăt al codrilor și apelor.

SPERANȚA

În Familia, nr. 29, 11/23 sept., 1866, p. întâia revistei.

v. 4 În ed, Ibrăileanu, C. Botez și G. Călinescu: la sânu-i.

v. 7 cei dese - în loc de: celei dese. La Eliade, în *Serafimul și heruvimul:*

Eu văz în tine pe păzitorul
Vechii restriște cei strămoșești.

La Bolintineanu, în *Preda Buzescu:*

Ei se bat la raza stelei cei de foc

și în *Sie însuși:*

Focul stelei cei cerești.

v. *28-29* Expresiile și rimele: sânu-i de crin - păr ebenin, le-a folosit Eminescu și în *O călărire în zori* (v. 74 și 76).
v. *39* La Bogdan-Duică și Perpessicius: Și face de uită.

În 1866 și titlul *Speranța* însemnează mult. în toată poezia lui Alecsandri, Bolintineanu Sihleanu, Depărăteanu nu-l aflăm. Poezia *Speranța,* scrisă de Crețeanu în 1849, a fost publicată numai în vol. *Patrie și libertate,* din 1879. Poezia a fost pusă în raport cu *Hoffnung* de Schiller. (C.C. Giurescu, *Geneza poeziei „Speranța" a lui Eminescu,* în *Revista istorică română* III, 1933, p. 266.) Asemănarea de fond este numai în ideea comună că speranța aduce mângâiere. Schiller scrie despre speranță, ca sentiment al fiecărei vârste, pe când Eminescu are în vedere categorii sociale: închișii care suferă, mamele ce își strâng copiii la sân, marinarii pe marea în furtună, credincioșii într-o viată după moarte. La Schiller, ideea propriu-zisă este dezvoltată rapid într-o strofă care-i încadrată între altele două despre generozitatea speranței.

S-a făcut apropiere și între *Speranța* și *Das Lied der Hoffnung,* o traducere de Herder după o antologie italiană (vezi G. Călinescu, Eminescu, *Poezii,* București, 1938, p. 260). Și aceasta este o poezie de caracter general. Speranța mângâie pe săraci, pe cei părăsiți de prieteni și de bucurie, pe corăbierii în primejdie, pe țăranul care-și cultivă ogorul, ca și pe cel prins în lanțuri, pe bolnav, ca și pe cel în cumpănă ori în înfrângere. Fiecare strofă are un refren care totodată își încadrează poezia:

Hoffnung, Hoffnung, immer grünn!
Wen den Armen allesfehlet,
Alles weicht, ihn alles quălet,
Du, o Hoffung, labest inh!

Radu Manoliu, în *Izvoarele motivelor..., loc. cit.,* scrie, după cum i s-a comunicat de Valentin Bude, că ar fi asemănare de fond și de ritm între poezia lui Eminescu și *Die Hoffung* de Ferdinand Freiligrath. N-am aflat în acest autor o poezie cu titlul menționat.

MISTERELE NOPȚII

În *Familia,* nr. 34, 14/28 oct. 1866.
v. *3-4* Suspinânde, șopotinde: forme obișnuite în poezia de tinerețe a lui Eminescu. Vezi și mai sus.
v. *6* La Alecsandri, în *Visurile (Lăcrămioare):*

Câte inimi înflorite
La lumină vesel zbor

(vezi I.M. Rașcu, *Eminescu și Alecsandri,* p. 44).
v. *12* în ed. Ibrăileanu, Botez și Călinescu: din ninsori,
v. *19-20* și aici, alegoria populară a morții, privită ca o nuntă,
v. *28* A nopții mire = geniul morții.

În *Anuarul III al Soc. pentru cerea unui fond de teatru român, pe anii 1899-1900,* Brașov, 1900, articolul *Din junețea lui Eminescu. Amintiri,* atribuit lui N. Petra Petrescu.

Dedicând aceste versuri prietenului din Blaj, Gr. Dragos, Eminescu le-a scris pe foaia albă dintr-o carte de Friederich Beck, *Lehrbuch der Poetik fur hoher e Unterrichts - Anstalten, wie auch zum Privatgebrauch,* Miinchen, 1862.

Poezia este scrisă în vremea când Eminescu venise la Blaj pentru a-și trece examenele unei clase gimnaziale. Semnând: Eminescu, însemnează că improvizația este de după 25 febr./9 martie 1866 începutul colaborării la *Familia.* Date despre Eminescu din această epocă, în E. Dăianu, *Eminescu în Blaj. Amintiri de ale contimporanilor,* Sibiu, 1914. Deși nu s-a păstrat autograful poeziei, nu este vreun motiv să credem că avem a face cu un apocrif.

v.2 Sentimentul din acest vers, ca și din cele următoare: 6, 7 și 9, nu se poate raporta la fapte precise din viața poetului. Versurile arată o stare generală de dezolare a copilului rătăcitor până pe căile Blajului, în sărăcie, necunoscut de nimeni și fără perspectiva de a reuși la examenele pe care avea să le încerce.

v *11* De reținut prețuirea prieteniei de către Eminescu; va apărea și-n alte producții din tinerețe. Prietenia este cântată și de Gr. Alexandrescu. Cu emoție scrie despre prietenie Young în *Nopțile* sale.

De remarcat cursivitatea versurilor și limba simplă, neinfluențată de Eliade ori de Cipariu și neîmpodobită cu neologisme caracteristice poeziilor apărute în *Familia.* De remarcat și lipsa de clișee mitologice. Simplitate și sinceritate, dar totodată și o formă oarecum banală.

v. *15* La Blaj, prin sept. 1866, ar fi locuit în aceeași odăiță cu Gregoriu Dragos, pusă la dispoziția lor și a altora chiar acolo în școală (Dăianu, *op. cit.).*

HORIA

În ms. *2259,* 34-34v., nedatată.

Prin 1870 a fost transcrisă în caietul orânduit spre publicare ca poezia a douăzeci și noua.

A fost publicată și comentată de Chendi în *Preludii,* 1903, și apoi în *Poezii postume,* 1905, p. 33-34. Toate variantele în ed. Perpessicius, vol. L, p. 491 și 512; vol. IV, p. 7, și vol. V, p. 12 și urm.

Intenția de glorificare a lui Horia apare, prin 1866, într-o încercare poetică â cărei temă nu este suficient de clară, dar Horia reprezintă evident ideea libertății. Desprindem de aici, din ms. *2258.* f. 223-223v., două strofe:

Mormânt era odată și nația română,
Ființa cea nebună fu Horia al meu
Ce arunca în hohot cu fulgerul în mână
Blăstem lui Dumnezeu.

Ținând în brațu-i falnic o cumpăn-a dreptății
De-o parte puse gândul de foc al libertății
în alta spada sa
Și marea sa idee eterică, ușoară
În cranul omorârei o umple d-o măsoară
Cu spada lui cea grea.

Notele care însoțesc o primă încercare a poeziei *Horia* în ms. 2262, f. 4, arată că Eminescu avea în gând un ciclu intitulat *Monadele,* după cum plănuia și un *Răsunet - Iancu.* Din aceasta din urmă se pare că fac parte patru versuri:

Și Carpații mândri înveliți de nor
Își spuneau prin tunet gândurile lor.
Tot atunci la flăcări ce se potoleau,
Inime române falnice fierbeau.

Versurile au intrat apoi în compoziția *Horia,* pe care, transcriind-o în ms. 2259, poetul a organizat-o ținând seama de indicațiile din ms. 2262 în privința ordinii strofelor.

Transcriem din ms. 2262, f. 4 însemnări tot de prin 1866, din care se vede că Eminescu, gândind mitic, proiecta un poem mai vast, în care ar fi intrat desigur și episoadele „Horia" și „lancu": „Italia. Lumea schimbată la față; pământul în delir, soarele beat. Limba ei, muzica celui mai mare maestru a ei, muzica [lui Dumnezeu], nu e decât limba română pusă-n muzică, limba română măsurată pe note, limba română cântată în apoteoza unei feerii. Vulturul Gloriei romane a smuls inima din Roma murindă, spre a o readuce la Dumnezeu de unde venise. Dar setos de victorii, el se repezi asupra unui gigantic Taur, îl rupse în bucăți, îl omorî, dar lăsă că cadă inima Romei în pământul taurului (Bourilui). Acel pământ era Dacia."

Elogiul limbii italiene și sub această formă: „Io amo la lingua italiana parche ella e la musica di piu grande maestro del mondo, la musica di Dio".

FRUMOASĂ-I...

În ms. 225P, f. 34v.-35, datată în 1866. Publicată întâi de Chendi în ed. *Poezii postume,* 1905.

v. 1 Elementele descriptive sunt acumulate, dar tabloul rămâne prea mult general.

v. 2 Stârpit de... Expresia revine sub pana lui Eminescu și în alte încercări poetice.

v. *24* Expresie plină de noutate.

v. 35-36 Floare - crin- sân, și-n *De-aș avea...,* v. 11–12.

v. *37-38* Caracteristică prospețime a sentimentului.

LIDA

În ms. 2259, f. 35-35v., nedatată, dar nu poate fi decât tot de prin 1866.

Câteva ușoare prefaceri sunt de prin 1870, epoca transcrierii. Tipărită întâi de A.C. Cuza m ed. *Opere complete,* Iași, 1914. Stefanelli, în amintirile sale, ne informează că Eminescu sena poezii de prin 1864. Leca Morariu crede că *Uda* ar putea fi dintre acestea *(Buletinul „Mihai Eminescu ",* 1931, p. 60; *Eminescu - note pentru o monografie).* Eminescu, prin 1870, își pregătea un volumaș de poezii, transcrise cu îngrijire (multele modificări sunt ulterioare) și a avut buna idee de-a nota pentru unele și data compoziției; nu avem datarea nici uneia cu anul 1864, însă sunt unele datate 1865: *De-aș avea...* și *Din străinătate.*

v. 15—16 Corectarea făcută de Perpessicius: „Cum pescarul... Cu-al ruinei" nu este necesară.

ONDINA
(Fantezie)

În ms, *2259,* f. 21v. - 25. Pentru această compoziție, poetul a utilizat o alta intitulată *Serata* din același ms., f. 3v.-7v.

Amândouă compozițiile sunt datate: *oct. 1866. Ondina* a suferit prefaceri ulterioare, i s-au adaos exerciții marginale și, în această versiune, a intrat, în parte, într-o compoziție de mai târziu, Ec*o,* din *ms. 2259,* f. 210-215, 207, 216-218 și 82-85. întregul material în ed. Perpessicius, vol. I, p.454 și urm.; p. 471 și urm, și vol. V, p. 26 și urm.

Ondina are și un titlu ulterior: *Ecoul din fereastră.* Reproducem poezia așa cum este la transcrierea primă, căci numai sub această formă își păstrează independenta fată de *Eco.*

Publicând, în *Voința națională,* din 25 dec. 1904, și în *Poezii postume,* 1905, o *Ondină* combinată din diferite variante, Chendi o pune în legătură cu literatura romantică și cu legenda despre zâna *Loreley,* exteriorizată artistic în poezia lui Heine. Motivul este de circulație largă. Ondina este o eroină a mitologiei germane și scandinave și, ca zână a adâncimilor apelor, atrage pe pescari și pe cei care trec pe maluri și-i duce în palatul ei de cristal.

La Motte Fouqué a scris *Ondine* (1811) cu o eroină îndrăgostită de un muritor, pentru care primește să fie, și ea, muritoare. Partea de romantism, gustată mult de epocă, este aceea în care Ondina suferă în dragostea ei și-și găsește liniștea în moarte. După lucrarea lui La Motte Fouque s-au compus opere de Hoffmann (1818) și de Lortzing (1845). Sub aceeași influență este Gautier în *L'Ondine et le Pecheur* (1841) și Jean Giraudoux în *Ondine* (Paris, 1939). Motivul a inspirat pe Pușkin într-un poem, după care A. Dargomyjski a compus *Rusalka* (1856). în literatura română avem un motiv asemănător în *Sirena lacului* de Asachi, sub influența lui Adam Mickiewicz (după D. Caracostea). D. Dăscălescu a publicat în *Zimbrul,* din 6 dec. 1851, o barcarolă, *Ondina.* Numele i-a devenit familiar lui Eminescu și prin nuvela: *Undine* de Fernando Fenneberg, apărută în traducerea Lucreției Silvianu, în *Familia,* din 12/23 sept. 1866 și urm. A putut să-l cunoască și din *La Trilby Zburătorul,* balada lui Hugo, tradusă de C. Negruzzi.

Ondina apare ca personaj în variantele compoziției amintite, dar și-n fragmentul în proză *Umbra mea* (ms. 2255, f. 184-185) sub numele de Onde: „Onde, zisei eu încet netezindu-i părul ei de aur. Onde, știi tu ceva, vino cu mine în lună, vom trăi așa de fericiți acolo, neconturbați de nimeni, tu pentru mine, eu pentru tine, din visurile noastre vom face castele, din cugetările noastre mări cu miliarde de unde, din zilele noastre veacuri de fericire și de amor." (vezi D. Murărașu, studiu introductiv la Eminescu, *Scrieri literare,* Craiova, 1935, p. XXIX). Motivul *Ondinei* străbate și în *Muresanu,* varianta din 1876.

v. *9-48* Versurile, ușor prefăcute, intră în compoziția *Eco.*

v. *64* Într-o notă, Eminescu precizează: „Regele Lynos".

În *Familia,* din 17/29 iulie 1866, V. Ranta Buticescu începe publicarea unui articol mai lung *Datinele poporului român,* în care este vorba și de „Lin Lin marmalin" (vezi ed. Perpessicius, vol. I, p. 250). Este posibil ca Eminescu să fi cunoscut studiul lui Odobescu din *Revista română,* 1861, *Răsunete ale Pindului în Carpați,* în care autorul urmărește tema *Linos* în literatura greacă și latină și o pune în legătură și cu *Miorița.* De aici își ia V. Ranta Buticescu datele pentru articolul din *Familia.*

Și în *Die Gotter Griechenlands* de Schiller: „Linus Spiel tont die gewohnten Lieder..."

v.99 Arpe, cântece, serafi, muzica sferelor: vezi și nota la *La mormântul lui Aron Pumnul,* v. 13. În *Noaptea XXIII,* Young scrie și despre armonia sunetelor care străbat spațiile cerești și

farmecă auzul, în *Faust,* partea a II-a, actul I, Mefistofeles către astrolog: „Du kennst den Takt, in dem die Sterne gehn"...

v. *103* La Perpessicius: Și din colorile.

Pentru cântecul - *v. 139-162* - care poartă titlul *Cântul Casandrei,* avem și o formă independentă, cu titlul *Cântecul lăutarului,* ms. *2259,* f. 39v.-40, de prin 1871:

Ca povestea cea sărmană
Care nimeni n-o-a-nțeles,
Trec prin lumea tristă, vană,
Cum prin secoli un eres.

Sunt ca lira spartă-n stâncă,
Sunt ca glasul din pustii,
Sunt ca marea cea adâncă,
Sunt ca moartea între vii.

Dintre chinuri ce mă-neacă,
Eu sorbeam mirul curat,
Cum o lebădă se pleacă,
Bând din lacul înghețat.

Dar cu moartea cea adâncă
Azi eu schimb al vieți-mi gând,
Am fost vultur pe o stâncă,
Fire-aș cruce pe-un mormânt.

Care-i scopul vieții mele,
De ce gându-mi e proroc,
De ce știu ce-i scris în stele,
Când în van lumea o-nvoc?

Crucea-mi pară gânditoare,
Parca arz-a vieții-mi tort,
Căci prin neguri, mormântare
Voi să-mi văd fața-mi de mort.

Doar atunci când prin lumine
M-oi sui la Dumnezeu,
Veți gândi și voi la mine,
Cum am fost în lume eu.

Publicat în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 72; note în vol. V, pe 59, și-n ed. *Opere alese,* vol. II. p. 77.

În *Familia,* nr. 14, 2/14 aprilie 1867.
2 La Bolintineanu, în *Baia:* Țară de mari fapte, țara mea frumoasă
5 O aluzie, poate, la versurile lui C. Negruzzi, din *Eu sunt român:*

La masă beau adesea vin străin —
Tocai, Bordo, Șampanie iubesc.
Dar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am Cotnar și Odobesc;
Când însă am, desert pahare pline,
Apoi încep să cânt vre o manea,
Și sunt tot beat cât țin zilele-amare!
Eu sunt român, mi-e dragă tara mea!

(Apărută în *România literară* din 16 aprilie 1855).

v. 7 Este parafrazarea zicerii: „Apa trece, pietrele rămân", pusă de Alecsahdri ca moto la cap. II al poemului *Sentinela română* (vezi I.M. Rașcu, *Eminescu și Alecsandri,* p. 44).

v. *10-11* Eminescu și-amintește de Hercule care retează capetele monstrului din Lerna.

v. 17 și urm. Cunoștințele mitologice din această strofă sunt îndoielnice, de aceea versurile par obscure, îngerul de pace și deci al concordiei, al iubirii, nu poate fi decât Atena (Minerva). în mod firesc ea apare ca un sprijin, ca o" prietenă a Vestei, zeița căminului domestic. Despre Vesta, Eminescu putea ști următoarele din cartea lui Reinbeck: „Sie ist das Sihnbild des Feures und soll die Menschen gelehrt haben, sich desselben zu häuslichen Berrichtungen zu bedienen, daher ihr auch der Herd În jedem Hause geheiligt war (p. 87)" și: „Vest wird vorgestellt als eine ehrwürdige Matrone mit verschleiertem Gesichte und ener Fackel in der Hand, oder einer brennenden Lampe" (p 88).

În luptă cu Ares (Marte) nu poate fi decât Atena, dar aceasta nu poartă o lampă, ca Vesta. Putem înțelege numai alegoric că Minerva purtătoare a făcliei inteligenței învinge forța brutală a zeului discordiei și luptelor.

în *Iliada,* Atena este continuu rivala lui Ares, ale cărui planuri le încurcă. De îndată ce divinitățile vin față în față, Atena iese învingătoare - ea răstoarnă pe Ares din teleagă (vezi *Iliada,* c. XXI).

în *Odiseea* (XIX) Atena apare ținând o lampă, pentru a lumina calea lui Ulise și lui Telemac. Pe monedele de la Ilium Novum, Atena figurează ținând în mână o făclie, dar Eminescu nu putea avea în tinerețea lui aceste cunoștințe.

Numai rămânând la o interpretare alegorică, versurile pot avea un înțeles limpede.

LA HELIADE

În *Familia,* nr. 25, 18/30 iunie 1867.

Poezia este scrisă la sfârșitul anului 1866 si-i trimisă la revistă cu prilejul împlinirii de către Eliade a vârstei de 65 de ani (6 ian. 1867), eveniment care scăpase multora dintre cei ce aveau mai multe motive decât Eminescu să-și aducă aminte de bătrânul bard. Nu și-a amintit de el nici *Familia,* căci poezia apare numai la jumătate de an după aniversare.

În ms. 2259, f. 39, Eminescu transcrie poezia sub titlul *Os magna sonaturum* și-i aduce numeroase prefaceri ulterioare, fără să ne dea impresia că ajunsese la ceva definitiv. O nouă

poezie închinată lui Eliade, *Tăceți! cearta amuțească,* din ms. *2286,* f. 31-33, este de după moartea lui Eliade (27 aprilie 1872).

v. *3* Cuvântul „bard", cu înțelesul de poet național, cântăreț al eroilor și faptelor mari, a pătruns la noi înainte de Eminescu. Cunoscându-l din *Nopțile* lui Young ori din poeziile lui Byron Crețeanu l-a folosit în dec. 1847, scriind *Cântarea barzilor la mormântul bătrânului Mircea.* Același poet, în *La V. Alecsandri:* Tu, bard al României (în *Revista Carpaților* din 1861)

Bolintineanu a scris un basm în versuri *Doamna lui Negru și bardul* (1855).

V. 6 Este vorba de focul sacru al altarului zeiței Vesta. Epitetul ornant al Zeiței este cel clasic obișnuit:

Și cu cățui de tămâie și bună făină se-nchină
Zeilor lari din Pergam și altarelor Vestei cei albe.

(Eneida, V, 744-745)

v. *10* Corectarea versului, conformă și cu ms., este adusă de Perpessicius în ediția sa, vol. I, p. 17 spre deosebire de ceilalți editori care dăduseră forma greșită din *Familia:* o ghirlandă. Forma se întâlnește la poeții epocii. La Eliade, în *Poetul murind* (după Lamartine), 1866: Peste curând cu dânșii trăi-voi a viață; la Depărățeanu, în *Haiducul;* a flintă, în *Cancion:* a velă, în *Calul:* a coasă.

v. *20* Aluzie la lamentațiile profetului Ieremia, care prezice ruina Ierusalimului și captivitatea babilonică (vezi cartea *Ieremia* în *Vechiul Testament).*

v. *22* Erato era muza elegiei, dar Eminescu, în v. 24, face aluzie la cea mai violentă satiră a lui Eliade, scrisă împotriva lui Gr. Alexandrescu *(Ingratul).* Aici se află „blăstemul":

Așa să-ți petreci viața într-un dispreț de sine,
Gonit în veci de cuget ce-n veci ai înfruntat,
Ocara arzătoare în buză-ți o vei ține,
Pe fruntea-ți fratricidă s-arăți pe vinovat.

Să urli de turbare când ți-or cădea blesteme
A două inimi calde ce tu le-ai desunit
și-n viața de acuma și-n cea de apoi vreme;
Să tremuri ca un câine în rane schilăvit.

Ca molipsit de crime, veninul s-aibi în tine,
Și-n casele ce intri să vezi a curați
Ca urmele de șarpe și urma după tine,
Cu apa cea sfințită în preajmă a stropi.

Pribeag vei fi în lume, fără lăcaș, culcare
Și cin' te va atinge se va simți turbat;
Nici viermii în mormântu-ți nu vor afla mâncare,
Că vor muri d-otravă a trupu-ți veninat...

(Ingratul a apărut *m Curierul de ambe sexe,* periodul II, 1839, p. 74 și urm.)

NU E STELUȚĂ

În ms *2259,* f. 32, datată: 1867. în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 82.

v. 4 Musset a mers mai departe cu fantezia când a pus iubirea la baza mișcării armonioase a stelelor:

La plus faible de vous, quand Dieu vous a créées,
A voulu traverser les plaines éthérées,
Pour chercher le soleil, son immortel amant.
Elle s 'est élancée au sein des nuits profondes,
Mais une autre l 'aimait elle-même — el les mondes
Se sont mis en voyage autour du firmament.

Iată cum exprimă ideea poetică Young, într-o notă la *Noaptea XXI:* „Les astres, en sortant des mains du créateur, reculèrent de respect à sa vue et s'éloignèrent dans l'espace à des distances immenses. Tandis que le respect les éloigne, une douce et forte attraction les entraîne vers lui. Brillants des rayons qu'ils empruntent de son éclat divin, ils toument autour du Pere éternel du soleil, faisant toujours effort pour s'en approcher..."

Poeții noștri din sec. XIX au cunoscut pe Young după versiunea franceză.

Amintim și versurile lui Schiller în *Fantasie an Laura:*

Sphären in einander lenkt die Liebe,
Weltsysteme dauern nur durch sie.

v. 7 Edițiile transcriu greșit: atom.
v. *10* Să reținem acest accent de pustiire sufletească, exprimat încă din adolescență.

DIN LIRA SPARTA...

În ms. *2259,* f. 32-32v., datată 1867. în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 82.
v. 7 Nunta ca alegorie a morții și-n *Speranța,* v: 20.
v. *12* Aceeași pustiire sufletească și în *Nu e steluță.*

Și *Din lira spartă* face parte din caietul transcris prin 1870, ca poezia a XXV-a.

În ms. *2254,* f. 18v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 12; note în vol V, p. 16.

„Filosofia" este în fond expresia dorințelor unei tinere fete. Se simte cuprinsă de sensibilitate mistică în fața divinității stelelor, admiră puterea creatoare de lumi, acestea apărând ca niște candele aprinse pentru slăvirea Creatorului, dar ceea ce-o stăpânește mai presus de orice este legea iubirii, și ei înțelege să i se supună, pentru a fi o făptură fericită, cu rost m natură, capabilă să mângâie fruntea și să înfrumusețeze viața unui iubit. De la această copilă până la aceea care va face poetului un blând reproș: „Iar te-ai cufundat în stele..." distanța nu e prea mare.

LA O ARTISTĂ

În *Familia,* nr. 29, 18/30 august 1868.

Concepută prin 1866 și transcrisă prin 1867 în ms. 2259, f. 3-3v. prezintă puține deosebiri față de textul apărut în *Familia:*

v. 23: O furtună...; v. 28: Angelii... Deosebiri multe sunt de ortografie.

Nu se poate ști precis de care artistă este vorba în versurile lui Eminescu. G. Bogdan-Duică a identificat-o întâi ipotetic cu Măria Vasilescu *(Viața românească,* nr. 12, din 1924, p. 383-393 *Multe și mărunte despre Eminescu),* iar mai pe urmă cu Eufrosina Popescu *(Buletinul „Mihai Eminescu",* 1932, p. 109 și urm.). Perpessicius, în ediția sa, voi. I, p. 265 și urm., pune la îndoială cele două ipoteze și stabilește definitiv că o a doua poezie, *La o artistă(ms. 2259,f.* 26), este scrisă pentru artista Carlotta Patti.

Poezia este puțin originală ca expresie și dacă Vulcan ar fi cunoscut mai de-aproape *La mormântul lui Aron Pumnul,* unde Eminescu folosește același lexic, poate că n-ar mai fi publicat-o în *Familia.*

v. *23-24* La Sihleanu, în *Strofe:*

Ce muge ca furtuna, când biciuie trufia.

v. *26* Despre „cântarea sferelor" vezi *La mormântul lui Aron Pumnul,* v. 13.1.M. Rașcu găsește în această expresie un ecou lamartinian *(Convingeri literare,* p. 145).

VIAȚA MEA FU ZIUĂ

În ms. *2259,* f. 25v.-26. în ed. lui Chendi *Poezii postume,* Buc., 1905. Eminescu ortografiază în ms.: vieța.

v. *14* Versul indică dragostea pentru o artistă. Poezia este transcrisă prin 1869-l870, dar poate fi concepută cu luni înainte, în epoca poeziei celeilalte, apărută în *Familia* din 18/30 august 1868, *La o artistă* (vezi notele la această poezie).

NUMAI POETUL...

În ms. *2262,* f. 8. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 459; note în vol V, p. 566. Titlul dat de Perpessicius.

Strofa a II-a nu este dusă la desăvârșire, dar își capătă întreaga semnificație dacă-i pusă în raport cu poezia *De câte ori, iubito...* Acum, în 1868, poetul se compară cu o pasăre biruitoare peste nemărginire, și-și răspândește cântecul, în 1879, imaginea caracteristică este:

O pasăre plutește cu aripi ostenite...

AMORUL UNEI MARMURE

În *Familia,* nr. 33, 19 sept./1 oct. 1868, p. 383.

Bogat în date interesante este studiul lui G. Bogdan-Duică, *Amorul unei marmure,* m *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1931, p. 65 și urm. Titlul este sugerat de o piesă franceză care s-a jucat la noi, la București, și la Iași, între anii 1862 și 1868: *Les filles de marbre* de Theodore Barrière şi Lambert Thiboust. Autorii au pornit de la o fabulă antică al cărei erou principal este Phidias, dar i-au dat coloratură modernă și modificări adecvate. Iată după Bogdan-Duică, subiectul general al piesei și interpretarea acesteia: -„Acum la Paris. Aici Aspasia revine ca Marco, Diogene ca Desgenais, Phidias ca Raphael, tot sculptor; iar Gorgias este un conte bogat. O fostă Thea, acum Maria,, reprezintă amorul ideal. Raphael se amorezează de-o Marco, femeie ce-aleargă numai după aur. Marco prăpădește și talentul și aurul lui Raphael, și torturează apoi pe

amicul său. Rănit mortal, Raphael se retrage. Marco jubilează că el pleacă; însă, auzind că el a plecat spre Maria cea pură, hotărăște să se răzbune. Bietul artist ajunge acasă, ia dalta și încearcă a lucra iarăși, a-și reînvia talentul; în zădar, în inima sa acum e *gol,* în mintea sa e neant: El moare în brațele lui Desgenais.

Cuprinsul piesei lui Barriere limpezește pe deplin si reflexul din poezia *Amorul unei marmure:* Poetul de talent fusese disprețuit; pentru ca ea să fie a lui, el ar fi trebuit să fie un rege (asirian!) bogat putred de aurii avuții, ca Gorgias, ca contele francez; desprețuitul își răzbună durerile găsindu-i și artistei *române prototipul:* Marco - Aspasia, Phrine, Lais. Titlul *Amorul unei marmure* ne apare astfel ca o ironie, ca o critică a săgetatului Eminescu."

Poezia a fost cunoscută, înainte de-a apărea în *Familia,* de I.L. Caragiale, care știa că era destinată unei actrițe. Se crede că aceasta ar fi Eufrosina Popescu. Să notăm însă că, deși a apărut "n 1868, poezia este, în primele ei forme, de prin 1866 și cu modificări din 1867. (Materialul documentar este publicat de Perpessicius în ediția sa, voi. I, p. 268 si urm.) Să mai notăm că, după povestirea lui Caragiale, poezia n-ar fi impresionat nicidecum pe artistă, ceea ce n-a rămas indiferent pentru Eminescu. Sfârșitul poeziei exprimă o stare sufletească posterioară atitudinii reci a artistei. Si aceasta nu mai este în acord cu relatarea lui Caragiale: „îi trecuse ciuda regelui asirian si acum se bucura în liniște de avuțiile și strălucirea lui" *(în Nirvana).*

G. Bogdan-Duică, în articolul *Multe si mărunte despre Eminescu,* din *Viata românească,* 1924, p. 383 si urm., dă o lămurire temeinică: „Trupa părăsise Banatul, când *Familia* din 19 sept./1 oct. publică încă o poezie, *Amorul unei marmure,* al cărei cuprins trebuie pus în legătură cu al poeziei *La o artistă.* Aceasta este o realitate cântată cu deplină transparenţă; acea învăluire a sentimentului în fantasticul atât de caracteristic pentru Eminescu cel tânăr. Poeziile, chiar de-ar fi de inspirație mai veche - în prelucrarea lor din 1868, adică în forma lor din *Familia,* sunt mici hârburi din oglinda sufletului său în timpul migrației artistice prin Ardeal și Banat."

Titlul *Amorul unei marmure* a fost apropiat de acela al unei poezii de Depărățeanu, *A une fille de marbre,* o satiră vehementă și vulgară scrisă la Paris în 1857 (vezi Al. Ciorănescu, *Alexandru Depărățeanu,* Buc., 1936). Probabil că Depărățeanu a cunoscut la Paris piesa lui Barriere si Thiboust, jucată începând din 1853.

Numai pentru lămurirea stării psihologice din poezie, și nu pentru a stabili un izvor al acesteia, amintim că-n romanul lui Balzac, *La peau de chagrin,* Raphael simte chinurile sărăciei care-l împiedică să se apropie de bogata și recea Fédora. Și aceasta pare „o statuie de marmoră", este „la femme sans coeur" care surâde doar în fața efuziunilor sentimentale ale adoratorului ei: „Je le regardai pendant un moment en lui dardant tout l'amour auquel je renonçais. Elle était debout, et me jetait son sourire banal, le détestable sourire d'une statue de marbre, paraissant exprimer l'amour, mais froid."

De o „inimă de marmoră" Eminescu și-amintește și după 1875, în *Visul unei nopți de iarnă,* în care intră și date biografice: „Degeaba se închina la luceafărul dimineții sale, degeaba la luceafărul serilor... Luceafărul era o păpușă... *coeur de marbre ".*

v. *32* Anghel Demetriescu *(ari. cit.)* a observat asemănarea de expresie între v. *29-40* din această poezie și *O seară la Lido* de Alecsandri:

Și tu, o, visferice a tinereții mele!
De-ar fi-n a mea putință săfac precum doresc,
As pune pe-a tafrune un diadem de stele;
As pune sub picioare-ți un tron dumnezeesc.

Căci te iubesc, Elenă, cu-o tainică uimire;
Cufocul tinereții, cu dor nemărginit,
Cu lacrimi și credință, cu dulcefericire,
Cu tot ce este-n mine putere de iubit!

În tine cred, Elenă, precum credeam odată
În glasul maicii mele, în sfântul ei amor;
Precum în soare crede natura-ntunecată,
Precum un geniufalnic înfalnic viitor.

Îndreptățită este și critica lui Anghel Demetriescu: „De vom compara prototipul cu imitația vom vedea că acolo unde Alecsandri este limpede și senin, unde el face să se oglindească cerul într-o lacrimă, Eminescu se zbate în imagini exagerate și în expresii violente. Pe când Alecsandri pune pe fruntea iubitei sale «un diadem de stele», Eminescu ar pune «un diadem de foc», fără să cugete la efectele teribile ale acestei podoabe" *(ibid.).* Ar fi fost totuși cazul ca severul critic să arate și că *Amorul unei marmure* este dintre primele încercări ale unui adolescent,
v. *35* Și-n versiunea ms. *2262,* f. 1, avem: orgie, în unele ediții a apărut greșit: urgie,
v. *4l-44* Depărățeanu își termină poezia *A une fille de marbre* cu ură și dispreț:

Tu marmur-însă nu ești, o! nici granitul tare,
Ceva să poatăface din tine-artistul care
Te-aboră, piatră vilă, scuipată când de nori,
Vai! când de trecători.

În contrast cu Depărățeanu este Crețeanu în *La ofrunză uscată:*

Iubesc din suflet o altăfată
Dar ea nu știe sau n-o arată:
A iubi astfel, e vai! un chin!

Alerg în urma-i, sărmanăfoaie,
Precum mergi însăți pe vânt și ploaie:
Astfel durerea mi-o mai alin!

JUNII CORUPȚI

În *Familia,* nr. 4, 31 ian./12 febr. 1869.

Este concepută mai demult, din 1866-l867, după cum se poate deduce din ms. 2259, f. 9v-11v. Poezia este în primul rând glorificarea luptei pentru libertate și independență a Italiei, care, prin politica lui Victor Emanuel II și a lui Cavour, ajunsese la unitate. Dar poezia se referă și la fapte precise din istoria Italiei a acelei epoce.

Comandând un corp de voluntari, Giuseppe Garibaldi operează, în 1866, în Tirol și suține lupta cu austriecii. Plănuia să debarce pe celălalt mal al Adriaticii și să răscoale pe unguri. Era în apropiere de Trento când s-a semnat armistițiul între Italia și Austria, așa că a trebuit să se retragă și să se exileze. Chestiunea romană l-a preocupat statornic pe Garibaldi; spre Roma mergea gândul lui, ca și al tovarășului de luptă revoluționară Mazzini, socotind cetatea eternă ca adevărata capitală a unei Italii unite și independente. La congresul internațional al păcii, în sept. 1867, la Geneva, Garibaldi declarase decăzut dreptul pontificalilor asupra Romei, în aceeași lună ajunse în fortăreața de le Alessandria, de unde scapă, se refugiază la Caprera, dar, cu toată paza din jurul lui, se pune în legătură cu prietenii din Roma.

Fuge din Caprera și, la 19 oct., debarcă lângă Livomo, luând apoi drumul spre Florența. Peste câteva zile este la Terni (22 oct.), unde află că izbucnise mișcarea revoluționară în Roma. În adevăr, entuziasmul și devotamentul patriotic aprind sufletul unor tineri capabili de eroism și sacrificiu, dar suferă represiunea sângeroasă din partea autorităților, și cad, fără să fi primit nici un

sprijin din provincie, aşa cum speraseră. La aceste evenimente face aluzie Eminescu în versurile sale. El însă s-a oprit numai la momentele de entuziasm, şi când toţi credeau că era de partea lor si victoria. Aceasta avea să se lase aşteptată până în 20 sept, 1870, când armatele italiene au intrat în Roma prin Poarta Pia, iar Victor Emanuel a putut să se proclame rege al întregii Italii.

În oct. 1867, Garibaldi a aflat de sacrificiile prietenilor lui, fără să le poată da vreun ajutor. Fără sătină seama de Italia oficială, care îi era împotrivă si îl socotea rebel, Garibaldi continuă lupta cucereşte cetatea Monterotondo, ajunge până la porţile Romei, ia poziţie la Casino dei Pazzi, speră în răscoala prietenilor lui din Roma, dat totul rămâne zadarnic, căci armata franceză este la Civita-Vecchia, iar Napoleon III ajută statul papal şi-i recunoaşte independenţa.

La 3 noiembrie Garibaldi cu legionarii lui, mai puţini la număr, căci mulţi îl părăsiseră, se-ndreaptă spre Tivoli. Franco-pontificalii ies din Roma prin Poarta Pia şi pornesc în marş spre colinele dintre Monterotondo si Mentana. Avangarda lui Garibaldi este luată prin surprindere la Mentana, lupta este îndărătnică, dar intervenţia armatei franceze hotărăşte soarta. Garibaldi, înfrânt, se retrage, pleacă în grabă la Florenţa, de unde izbuteşte să ajungă la el acasă, la Caprera.

Ziarele din Transilvania, pe atunci la îndemâna lui Eminescu, dădeau ştiri numeroase despre toate aceste evenimente. *Gazeta Transilvaniei* din 1866 are rubrica ştirilor externe, din care fiecare putea afla evoluţia situaţiei politice: Italia cocheta cu Prusia de mai demult şi-şi pregătea febril armata în vederea unui război, a cărui dezlănţuire era aşteptată în cursul anului 1866 (vezi nr. din 9/21 martie). Voluntari italieni se organizează şi se adună, încercând ici şi colo să treacă peste graniţa provinciilor anexate la Austria. Garibaldi se declară gata să ia parte la luptă, iar autorităţile austriece stabilesc cordoane de pază în lungul Padului (vezi nr. din 23 aprilie/5 mai). La 12 mai se semnează tratatul ofensiv şi defensiv între Italia şi Prusia. Generali, care serviseră în armata regulată, trec de partea lui Garibaldi şi iau comanda diviziilor de voluntari (nr. din 8/20 iunie). Ungurii vor să profite de situaţie şi să obţină independenţa: Kossuth şi Klapka aveau promisiuni de ajutor de la Garibaldi, care era gata să treacă pe celălalt litoral al Adriaticii si, să sprijine revoluţia ungară, în acelaşi timp se lansau zvonuri de invazie a armatei din România, generalul Türr ducând la Bucureşti tratative cu românii pentru sprijinirea revoluţiei în Transilvania împotriva Austriei, în adevăr, Tiirr se străduise cu aceleaşi planuri şi în 1863, când într-un apel apărut şi-n *Românul,* cerea românilor să ia parte la luptă şi să obţină autonomia Transilvaniei. Ungaria, Transilvania şi Croaţia urmau să-şi respecte reciproc independenţa si să admită egalitatea deplină între naţionalităţi (vezi nr. din 27 iulie/8 august 1866, *Fiasco al revoluţiei ungureşti* şi nr. din 13/25 noiembrie 1868, *Scrisoare* a lui Al. Papiu Ilarian către generalul Türr).

Care era situaţia politică a Transilvaniei epocii? în 1863 Dieta transilvană acordase populaţiei româneşti depline libertăţi politice, dar o nouă dietă, în 1865, anulase totul şi, împotriva voinţei românilor, hotărâse unirea Transilvaniei cu Ungaria, în loc să urmeze din partea românilor luptă hotărâtă, ca-n 1848-1849, spre deprimarea tuturor, s-a auzit declaraţia mitropolitului Şaguna: „Fiere possim, sed juvare non". Ungurii devin tot mai încrezători în politica lor si vor obţine în 1867 dualismul, fără să-şi ia nici o obligaţie de respectare a dreptului naţionalităţilor.

Frământarea spiritelor apare în presa din Transilvania. Este criticată pe faţă „clătinătoarea Purtare" a mitropolitului Şaguna (vezi *Gazeta Transilvaniei* din 8/20 ian. 1866). în *Gazeta Transilvaniei* apar articole ca: *Motivele pentru activitate si în contra pasivităţii* (5/17 febr. 1866) şi *Activitate ori pasivitate? ori ambele?* (23 febr./7 martie 1866). Frământarea de spirit are si alt aspect. Unii voiau ca pasivitatea să se manifeste nu numai faţă de dietă, ci si faţă de războiul pe care îl purta Austria. Aceştia erau împotriva înrolării de osteni ori de voluntari, împotriva oricărei participări pe câmpul de luptă. Alţii cereau ca românii să dea dovadă de curaj, să se arate credinciosi Austriei şi, dacă nu pentru altăceva, dar măcar pentru apărarea liniştii în Transilvania, să se organizeze şi înroleze în batalioane. Interesante sunt articolele lui G. Barit, din care vom spicui: "Dacă alţii, adică compatrioţii noştri, se înarma întru adevăr şi dacă ei se deprind bărbăteşte în arme, ar fi o lenevire criminală ca noi să ne uităm la ei cu mâinile încrucişate ca şi nişte negri din Africa... Dacă cumva ardelenilor li se va da voie de a înfiinţa câteva batalioane de

voluntari, destinate numai pentru susținerea liniștei publice înlăuntrul Transilvaniei pre cât va ținea războiul, românii să concurgă cu tot dinadinsul la complectarea acelor batalioane și să nu lase onoarea purtării de arme numai altora, nici să le dea ocaziunea de a ne numi fricoși, ticăloși; preste aceasta, teamă îmi este că nu va fi numai punctul de onoare, ci va fi totodată și suprema necesitate de a ne apăra casa și familia, viața și averea, care ne va sili să prindem armele sub o bună disciplină" (nr. din 13/25 iulie, *Păreri individuale).* Bariț este pentru deplină încredere față de casa de Austria și deci contra oricărei înțelegeri cu ungurii pentru vreo mișcare revoluționară (vezi nr. din 20 iulie/1 august 1866, *Faimele de invaziune în Transilvania).*

La 23 august 1866 s-a încheiat tratatul de pace între Prusia și Austria. Românii au rămas credincioși Austriei, dar aceasta s-a înțeles cu Ungaria și s-a ajuns la un dualism, în detrimentul națiunii române, înșelată și de astă dată. în vreme ce italienii se arătaseră atât de activi în *Giovine Italia* și ajunseseră, în 1857, să întemeieze *Societă Nazionale Italiana,* românii se arătaseră incapabili să lupte pentru independentă în 1866, incapabili să se opună, așa ca cehii, dualismului în 1867. Cu gândul la ce însemnau junii italieni din *Giovine Italia* a scris Eminescu *Junii corupți,* cuprinzând sub acest epitet de defăimare pe tinerii din Transilvania anilor 1866 și 1867.

S-ar putea stabili comparație, din punct de vedere ideologic, între *Junii corupți* și unele pasaje din *Geniu pustiu,* însă încercarea de roman este din 1868, și critica se referă la stări de lucruri din România care puteau să inspire altfel de poezie decât *Junii corupți.*

Putem întrevedea de ce o poezie gata încă din 1867 este trimisă de Eminescu la *Familia* numai la sfârșitul anului 1868, ca s-o vadă apărută în ianuarie 1869.

Unul din marii luptători pentru libertate și unitate a fost Mazzini, cunoscut bine nu numai în Occident, dar și în țările noastre, în 1868, Mazzini fusese grav bolnav și se zvonise că a murit. *Familia,* din 8/20 dec. 1868, publică un articol despre luptătorul italian, amintește de exilul lui îndelungat, de reîntoarcerea victorioasă și de declarația lui când regele Carol Albert a fost nevoit să părăsească Milanul: „Lupta regelui e finită, acuma începe lupta poporului". *Familia* arată că și de pe patul de moarte, la Lugano, Mazzini îndeamnă pe prietenii lui la lupta pentru unitatea Italiei. (Mazzini a murit în martie 1872, nu în 1868, cum ajunsese zvonul în Transilvania.) Zvonurile în legătură cu Mazzini și articolul din *Familia* i-au sugerat lui Eminescu gândul să-și reactualizeze o poezie mai veche.

Poezia *Junii corupți* poate fi pusă în legătură cu unele producții poetice ale epocii. Revolta împotriva prezentului în decădere o avem și-n *La Patrie* de Grandea, apărută în *Revista Carpaților,* din 1861.

Eminescu a cunoscut însă de-aproape, după cum a arătat Radu Paul *(op. cit.,* p. 4-5). poezia lui Crețeanu *La junimea română,* cu aceasta asemănându-se în felul de tratare a temei, în unele cuvinte și chiar în unele rime. Și poezia lui Crețeanu își are istoria ei. A putut să apară în *România literară,* la Iași, în 1855, dar nu și în volumul *Melodii intime* din același an. în vremea luptelor pentru unire, Crețeanu a trimis-o *Concordiei* din București unde a și apărut în 19 iulie 1857, însă cenzurată, cu versuri suprimate de autorități. Numai în 1879, în *Patrie și libertate,* Crețeanu a putut să-și facă poezia cunoscută unui public mai larg.

v. 3 Eminescu are în amintire blestemul lui Eliade. în această vreme el apreciază un anumit fel de poezie, așa cum se vede și din versurile *La Heliade.*

v. 16 Profetul este pentru Eminescu poetul îndrumător al poporului spre misiunea lui. Este și înțelesul, la latini, al lui *vates.*

v. 20 Singur G. Bogdan-Duică dă corect acest vers, ceilalți editori dau: fără să-mi mintă.

v. 23 Huriile ar fi aici femeile desfrânate. De hurii, femei frumoase promise de Mahomed musulmanilor ajunși în paradis, amintește Byron în *To Eliza* și-n alte poeme. A pătruns cuvântul în poezia romantică franceză și apoi la scriitorii noștri. La Bolintineanu, de ex. în *Florile Bosforului* (Rabie).

v. *36* „Poporul împărat" ar corespunde expresiei „le peuple souverain" a lui Hugo (I.M. Rașcu, *Ecouri franceze în opera lui Eminescu, loc. cit.).* Dar termenul acesta este de uz general. M.J. Chenier, într-o poezie: „Le peuple souverain s'avance". La Paris, în 1848, a apărut ziarul *Le peuple souverain* și am avut și noi la București, în 1848, *Popolul suveran,* sub conducerea lui Bolintineanu.

Poporul împărat" este cel roman, aici însă epitetul dă strălucire poporului italian, ca moștenitor de sânge și de glorie al celui dintâi. Expresia urmează de aproape pe aceea clasică. Pentru Virgiliu, romanii sunt „populus rex", iar pentru Tit Liviu „populus princeps terrarum".

v.40 și urm. Aluzia este clară la entuziasmul deșteptat de începutul de mișcare revoluționară în Roma, în 1867.

v.42 La Perpessicius: s-a serbat. Acordul este făcut de Eminescu cu dreptatea și libertatea.

v *47* La Perpessicius: mânat în uragane.

49 Și-n ms. *2259* și-n *Familia* avem forma: creapă. Aceeași idee și în primul vers al celebrului I*nno di Garibaldi* de Luigi Mercantini:

Si scopron le tombe, si levano i morti.

v. 50-54 Reminiscențe din *Răsunetul* lui Mureșanu.

V. 60 Eminescu e cuprins, în 1867, de aceeași exaltare ca și Alecsandri la 1848:

Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!

v. 61 în ms. *2259* și-n *Familia:* voacea-mi.

LA O ARTISTĂ

Ciornele poeziei sunt în ms. 2262 f. 52-52v., de unde se poate afla că versurile erau adresate artistei italiene Carlotta Patti, venită în turneu și-n România, în drumul ei spre Constantinopol, în 1869.

În formă definitivă, în ms. 22*59,* f. 26-26v. Partea I publicată de Chendi în *Poezii postume,* 1905. Partea a II-a n-o publică, socotind-o „poezie confuză". Amândouă părțile în ed. Perpessicius, vol. I, p. 480; IV, p. 35 și note în vol. V, p. 45 și urm.

După cum se vede din ms. 2262, Eminescu avea intenția să scrie un *Sonet la Carlotta Patti,* dar în loc de acesta a compus două poezii de omagiere a artistei. A încercat și un alt ritm, pentru care avem exercițiile în ms. 2262 pe aceeași pagină:

Dar te-aud tu ce prin lume
Treci ca gândul cel de aur,
Ce-un poet cu fruntea-n laur
O visează.
Nu-i artista o scânteie
Pe un val amar,
Nu-i reflectul unei zee,
Ci e zeea chiar.

Te-am văzut, o, stea iubită
Ce ca lebăda cernită
Cânți pe-a vieții mal de flori...

Carlotta Patti, sora mai mare a Adelinei, după turneuri strălucite în Statele Unite, Anglia, Belgia și un succes imens la Paris, în 1867, în *Carnaval de Venise,* a dat concerte în Austria și apoi, în drumul spre Costantinopol, s-a făcut cunoscută și publicului din București (19 martie 1869 și în zilele următoare), în *Românul* din 12 martie 1869, sub titlul *Carlotta Patti,* se scrie: "Bucureștiul, această capitală orientală, care din zi în zi cu o repeziciune necrezută își întinde renumele în lumea întreagă, a fost pe rând vizitată de toate celebritățile artistice contemporane, Aceea care o va vizita acum este din acele care au avut întotdeauna cel mai strălucit succes. Nu

este un instrument pe care excela, fie chiar până la perfecţiune, domnişoara *Carlotta Patti;* darul divin al unei voci adorabile şi al măiestriei celei mai rare a cântării este partea ce a făcut darnica natură acestei cantatrice celebre.

D-ra Patti va fi însoţită în călătoria sa de d. *Teodor Ritter,* pianist compozitor, de d. *Sarasate,* prim violin de la Conservatorul din Paris, de *d. Marochetti,* bariton, şi de *Gallois,* organist acompaniator, toţi artişti foarte recunoscuţi şi distinşi. Vom avea dar rara ocaziune de-a auzi nu numai o celebritate ca d-ra *Patti,* dar încă o societate întreagă de artişti aleşi..."

Articolul se repetă în nr. din 14 martie, în nr. din 18 martie se anunţă că concertul va avea loc în ziua de miercuri, 19 martie la Teatrul Naţional, în nr. din 22 martie, la *Foiţa Românului,* apare un articol nesemnat, *Domnişoara Carlotta Patti,* din care aflăm că o mulţime imensă a venit să cunoască pe marea artistă. Ritter şi Sarasate cântă cu succes în duetul din *Wilhelm Tell.* La pian este Gallois, care acompaniază pe Patti în Cavatina din *Linda.* Se execută la pian *Gavotte et musette* de Bach şi *Le Tourbillard* de Ritter. Urmează o arie din *Lucrezia Borgia,* cântată de Proni, şi *Reminiscenţele din Marta,* la vioară, executate strălucit de Sarasate. După pauză, Carlotta Patti uimeşte publicul cu *Ave Măria:* „Apoi perdeaua se ridică din nou pentru a ne face s-auzim *Ave Măria,* executată cu adevărată simplitate a rugăciunii de diva, de d-nii Sarasate şi Ritter". Se execută după aceea romanţa din *Ballo În Maschera* şi *Quatuorul* din Rigoletto, urmate de *Cântul braconierului* de Ritter, Carlotta Patti face publicul să vibreze până la entuziasm cu *La festa* şi *Un éclat de rire.*

„Emoţiunea era auzibilă pe cât şi vizibilă. Ochii luceau, inimile băteau... şi o dulce şoptire trecea prin toată sala până la căderea cortinei, care anunţa sfârşitul concertului." în nr. din 22 martie se anunţă că va avea loc şi un al treilea concert duminecă, 23 martie, şi că d-ra Carlotta Patti îşi exprimă gratitudinea pentru publicul bucurestean.

În nr. din 24 martie se anunţă că ultimul concert Carlotta Patti va fi marţi, 25 martie.

Date despre concertul Carlottei Patti şi relatările presei vezi şi în ed. Perpessicius, voi. I, p. 507; vol V, p. 45 şi urm., şi de asemenea în *Jurnal de lector, completat cu „Eminesciana",* Buc., 1944, p. 213 şi urm.

v. *3 În Visul uneiflori,* v. 7: luncile de laur.
v. *13* şi *18* Şi de „arpă" abuz. în *La Bucovina:* Eol pe-a sa arpă..., Harpele lui Eol, în *Faust,* partea a II-a, act. I: *Cântecul lui Ariel,*
v. 20 În Poveste, v. 157:

Trăiam în doina trist-a voinicului de munte.

AMICULUI F.I.

În Familia, nr. 13, 30 martie/11 aprilie 1869, p. 147.

În ms. *2259,* f. 7v-9v., versiunea cuprinde câteva strofe importante pentru cunoaşterea psihologiei poetului şi pentru precizarea trecerii prin Blaj în 1866, dar pe care poetul le-a suprimat în textul trimis *Familiei.* Locul lor este înainte de strofa penultimă:

Târnava prinsă-n galbine maluri
Murmura-n aburi gândirea sa,
Pe când primblarea ne rătăcea
Visări, speranţe pe frunţi de valuri.

Ţii minte oare când te-ntrebai
Ce este omul? ce-i omenirea,
Ce-i adevărul? Dumnezeirea?
Şi tu la nouri îmi arătai.

Dar credeam ambii în adevăr,
Sorbeam din cer ca din Dreptate,
Priveam în soare ca-n libertate,
A fi *credeam că-i un drept de fier.*

Un an de lacrimi... și tot s-a stins.
Nu trec la oameni astfel de glume,
Visuri sunt visuri, lumea e lume
și cu ea cată să te deprinzi.

Dar tot, amice, nu voi uita
Acele doruri tainice, sfinte...
Farmecul vieții, îl ții tu minte?
Cum șoptea dulce, deși mințea.

Întreaga versiune, datată: *noiembrie 1866,* cu formele intermediare în ed. Perpessîcius, vol. I p. 279 și urm. Datarea copiei ms. de către Perpessicius: cea 1867, trebuie schimbată cu: dec. 1868-ian.1869.

Prietenul de care este vorba aici, Filimon Ilia, ni-i cunoscut din datele adunate de G. Bogdan-Duică. Se poate ști că Filimon Ilia a fost un foarte bun student la Blaj, între 1860 și 1867, și că a obținut chiar și un premiu din partea „Astrei" pentru a se perfecționa în stenografie. Eminescu l-a cunoscut în 1866, la Blaj (vezi *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1933, p. 30 și 1935, p. 48). în Biblioteca Academiei se află trei lucrări de Filimon Ilia, în materie de drept.

Ritmul poeziei este cel din *Moldova în 1857,* de Alecsandri (I. M. Rașcu, *Eminescu și Alecsandri,* p. 41).

v. 5 Singură ediția Bogdan-Duică dă forma corectă: cu anii-mi, în celelalte ediții greșit: cu anii. Și-n ms. 2259: cu ani-mi.

v. 9 În *Familia* se află: Candela ștersei...; în ms. 2259: Candelă ștersei..., evident, o greșeală de tipar în revistă ori de ortografie, pentru: Candel-a ștersei d-argint icoane, după cum, în *Scrisoarea I,* avem: „stăpân-a mării",

v. *46* Expresia „albul munte" a fost izvor de comentarii necesare. Am scris pe larg despre aceasta în *Comentarii eminesciene* din volumul colectiv *Studii eminesciene,* editat de Editura pentru literatură în 1965. Aici vom da numai un rezumat al cercetărilor.

„Albul munte" ar fi Kailasa, munte indic care strălucește ca o oglindă și oferă o priveliște divină (G. Bogdan-Duică, în *Buletinul „Mihai Eminescu"* 1932, p. 58 și urm.). Ar putea fi Fuji-yama, sălaș al divinităților budiste, ori Olimpul mai degrabă, în care trona Zeus și-și avea altarul Apolon musagetul (Augustin Z.N. Pop, *Despre „albul munte",* în *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1941, p. 10 și urm.). Olimpul, dacă luăm în seamă epitetele ce i le dau Hesiod și Vergiliu, ar putea fi socotit ca un munte alb.

Este nevoie să rămânem la aria cunoștințelor pe care Eminescu le putea avea la 18 ani. în acea vreme Hasdeu era preocupat de problema dacică. Publicase în 1860 studiul *Pierit-au dacii?,* în *Foița de istorie și literatură,* iar în 1868 ținuse la Ateneul Român din București o conferință, *Cine au fost dacii?,* stabilind pe bază de limbă, tradiții și poezie populară identitatea între daci și lituanieni. Eminescu ar fi putut asculta această conferință, dar mai sigur este că a cunoscut-o din *Familia,* nr. din noiembrie și decembrie 1868.

În susținerea ideilor lui, Hasdeu a adus ca dovadă și o doină lutuaniană, pe care-a tradus-o în versuri:

Pe-al mării mal un munte alb se vede,
Pe albul munte stă stejarul verde;
M-am dus la el, de jalea mea cuprins,

La pieptul meu cu mare dor l-am strâns;
și i-am șoptit: „Stejare, fii-mi părinte,
Al frunzei freamăt tu-l prefă-n cuvinte,
Iar creanga-ți s-o prefaci în braț duios -
De dezmierdări orfanul e setos!"
Dar vai, tu nu te-nduri a-mi fi un tată
Și trist mă depărtez, amar plângând:
Nici creanga verde nu e brațul blând,.
Nici frunza nu e vorba alintată.

Eminescu a interpretat poezia, socotind muntele alb și stejarul ca o alegorie a morții: orfanul își dorește moartea, contopindu-se cu muntele alb și cu stejarul care își întinde ramurile ca niște brațe și șoptește duios din frunze, tot așa cum păstorul din *Miorița* înțelege moartea ca o contopire a ființei lui în natură. Convins, ca și Hasdeu, de identitatea dintre daci și lituanieni, Eminescu a primit alegoria ca o creație dacă.

De remarcat libertatea cu care a procedat traducătorul Hasdeu, căci în doina lituaniană, în traducerea germană cunoscută de Hasdeu, nu avem „albul munte", ci „înaltul munte", ori mai exact, „înalta colină":

Zwischen Haffs — und Meereswogen
Steht ein hocher Hügel...

Rămâne însă să stabilim la ce „munte alb" se putea gândi Eminescu.

Strabon, în *Geografia* sa, scrie despre Cogaionon, muntele sfânt, lăcaș al lui Zamolxis, și despre apa cu același nume, care curge pe la poalele muntelui. Un geograf francez, J.B. Bourguignon d'Anville (1697-1782), preocupat de chestiuni în legătură cu vechea Dacie, a identificat Cogaionon cu Kaszon, care corespunde cu Măgura Cașinului și cu râul Cașin de la frontiera Moldovei cu Transilvania. Eminescu însă nu se putea informa pe atunci din Strabon ori din Bourguignon d'Anville, ci s-a mulțumit cu legendele răspândite la noi prin diferite scrieri.

Asachi a publicat la Iași, în 1840, în românește și franțuzește balada *Dochia și Traian,* însoțită și de *Itinerariul sau călăuzul la Pion.* Ceahlăul - Pionul ar fi lăcașul zeului Zamolxis și paradisul dacic. Din Ceahlău izvorăște Pârâul Alb, care se mai numește și Pârâul Izvorul Alb, iar Asachi, dacă ar fi avut mai multă fantezie poetică, ar fi numit Ceahlăul - Muntele Alb, nu Pionul.

Cantemir, în *Descrierea Moldovei,* cap. *Despre munții și mineralele Moldovei,* amintește și Ceahlăul, despre care circulau, și-n vremea aceea, multe legende. Povestea Dochiei îndrăgostită de Traian este versificată de Pelimon în epopeea lui naivă, *Traian în Dacia* (București, 1860), unde descrie și Ceahlăul, în cântul XII. Tema l-a ispitit și pe Bolintineanu. în 1865 a scris legenda *Dochia,* iar *în Albina Pindului* din 1868 a publicat epopeea *Traianida,* împărțită în 12 doine. În doina I avem descrierea muntelui Cogaionon:

Muntele zeilor 'nalță în aburii
D-aur și purpură, fruntea sa verde;
Cură la poalele-i undă spumată,
Geme și-n văile late se pierde...

Dochia, Zamolxix, Ceahlăul stăruiesc în mintea lui Eminescu și apar sub diferite aspecte în planul poemului *Decebal,* în *Memento mori (Panorama deșertăciunilor), Strigoii, Feciorul de împărat fără de stea, Povestea Dochiei și ursitorile, Ursitoarele* și *Mușatin și codrul* (vezi și D. Murărașu, *Eminescu, Literatura populară, studiul introductiv,* p. 90 și urm. De asemenea, *Comentarii eminesciene,* București, 1967, cap. I).

LA MOARTEA PRINCIPELUI ȘTIRBEY

În foaia volantă din aprilie 1869, împreună cu o poezie de Baziliu Demetrescu și una de TIoniță Bădeseu, în ms. *2259,* f. 247 și urm., se păstrează poeziile tipărite și ciorna poeziei lui Eminescu. Eminescu notează numele autorilor celorlalte două poezii.

Barbu Dimitrie Știrbey, fost domnitor în Muntenia (1849-l856), a murit la Nissa, la 1/13 aprilie 1869. Eminescu cunoștea desigur abnegația domnitorului în timpul evenimentelor care au dus la unirea principatelor și simpatia lui pentru noul regim, întronat în 1866. într-unul din articolele ciclului *Icoane vechi și icoane nouă (Timpul,* 1877), Eminescu are cuvinte de laudă despre Știrbey, ca domn priceput în gospodărirea principatului.

Foaia volantă tipărită are ortografieri care sunt desigur ale tipografiei, căci nu apar și-n ms.-ul lui Eminescu: înimi, stânge, preste, Demitre.

v. *4* La Ibrăileanu și Călinescu: din senin,
v. *9* La Bolintineanu, în *O noapte la morminte:*

Și negrele-i aripi pe capu-mi se-nclină.

v. 11 La Ibrăileanu și Călinescu: ochiul.

Baziliu Demetrescu (Vasile Dimitrescu, V.D. Păun) este prieten de tinerețe al lui Eminescu. Despre relațiile acestora vezi G. Bogdan-Duică, *Multe și mărunte despre M. Eminescu — Un amic al poetului,* în *Omagiu lui, I. Bianu,* Buc., 1927, p. 45 și urm. Poate că tot V.D. Păun este și D. Păun care-a publicat, în *Viitorul* din 25 noiembrie 1873, poezia *La O****** criticată cu asprime în foaia lui Macedonski, *Oltul,* de N.P.

Ioniță Bădeseu (I. Scipione Bădeseu) este poetul și ziaristul în îndelungă prietenie cu Eminescu și cu I.L. Caragiale. Pentru aceste trei poezii este dat ca titlu general cel al poeziei lui Eminescu: *La moartea principelui Știrbey.*

Poezia lui Baziliu Demetrescu

P-a gemetelor surde aripefioroase
Din tuci se-nalță, zboară prin aerul cernit,
C-o stea ilustră cade în văile noptoase
A sânul veciei... Știrbey ne-a părăsit!

Bătrână Românie, coroana frunții tale
Azi pierde cel maifalnic și cel mai scump rubin
Unfiu ce sejurase pe prețul vieții sale
Să-ți apere onoarea de barbar, de păgân.

Bătrâni, femei, junime, a țării avenire,
Scăldați cu lacrimi caste rămasu-i pe pământ,
Purtați pe-al vostru suflet — în scumpa-i suvenire
Un sânt respect, și ruge-nalțați p-al lui mormânt.

O, tu, ce cu mândrie, noblețe și onoare
Pe tronul României lumină revărsași,
Asupra sorții noastre aruncă o călare
Din câmpiifericirii în carii te-nălțași.

În secoli fară moarte a noastră istorie,
Cu litere de aur va scri numele tău,
Vei fi pe calea noastră - o magicăfăclie,
O steafără apusuri, luceafăr, soare, zeu...

Tu pleci, dar lași scânteia p-a tale sacre urme:
Sunt fiii-ți demni de tine și demni de teara lor..
Onoare l-a lor mamă... onoare l-al lor nume!
Primiți în lumea păcii un tron nemuritor.

Poezia lui Ioniță Bădescu

O lacrimă să verse azi toată, toată geana
Ce-acopere în vălu-i un ochi viu de român,
Căci cruntă e povara... adâncă este rana
Ce-o poartă România pe nobilul său sân...

...O, crudă, crudă moarte, de ce rumpi fară veste
Stejarii și paltinii în orbu-ți seceriș?...
De ce amesteci pinii cu firele modeste
Cari cad sub mâna-ți neagră ce taie crud, orbiș?

Ori nu știai tu poate c-această nouă pradă
Ce zace azi întinsă pe recele-ți covor
A fost stejar defală, stejar cu umbră lată,
Sub care-odinioară lucra, un brav popor?

Deșeartă întrebare... tu taci urmându-ți calea,
Urmându-țijefuirea, urmându-ți legea ta,
și nici măcar o clipă nu stai să câți la jalea
Ce-o poartă azi românul în scumpă teara sa.

Tu treci - vârtind în mâna-ți săgeata tiraniei
Ce-și ține vânătoarea asupra lumii-ntregi...
Deodată ca s-o plante în pieptul mizeriei
Și-n șanuri de amante și-n naltefrunți de regi.

...Români din toată lumea, veniți dar mic și mare
Să-ncungiurăm cadavrul acelui cejelim...
Memorie eternă și-o tristă lăcrămare,
Acestea sunt tributul ce lui-i datorim.

Sau nu merită doară o lăcrămioară dulce
Acel ce de pefața națiunii - blând, mereu -
Torinți întregi de lacrimi stiut-a să usuce,
Prin flacăra regală a sufletului său?...

Sau nu ejust, nu trebui ca teara ast-amată
Să-nfigă-n al său suflet — și-n istoria sa
Să-nsemne suvenirea aceluia ce-odată
Al țării dulce nume în inimă-l purta?

...O, umbră glorioasă ce-n trista depanare
Ai zis adio vieții ce-amar ți-o jelim:
Primește, ah, suspinul de binecuvântare
Ce-așupra frunții tale doios îl repețim...

și dacă-n istorie e drept că nu se-nseamnă
Nimic ce nu e faptă, ce nu s-a întâmplat,
Pe justele ei pagini atunci și p-a ta seamă
Onoare pură-alta nu poate fi-nsemnat!

Amândouă versificările pot fi un bun document, din care, prin comparație cu *La moartea principelui Stirbey,* iese bine în relief superioritatea lui Eminescu - și-ntr-o poezie ocazională, retorică - asupra contimporanilor lui tineri.

DE-AȘ MURI ORI DE-AI MURI

Aceasta este forma la care, după unele prefaceri, poetul ajunge în aprilie 1869, ms. 2259, f. 16v.–17.

Mai târziu introduce alte prefaceri și suprimă cu creionul cele patru strofe din urmă.

în parte, a apărut în *Sămănătorul* din 13 aprilie 1903 și-n ediția lui Chendi, *Poezii postume,* 1905. în întregime, în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 84.

UNDA SPUMA

Poezia, datată în ms. 2259, f. 17v,: iulie 1869, ajunge la această formă după mici prefaceri, În *Sămănătorul* din 13 aprilie 1903 și-n ed. Chendi, *Poezii postume,* 1905, p. 18.

v. 1 Spumă, în loc de spumegă, așa cum se întâlnesc în poeziile de tinerețe ale lui Eminescu și alte cuvinte prescurtate.

PRIN NOPȚI TĂCUTE

Aceasta este forma la care ajunge poetul în ms. 2259, f. 17v.–18 în iulie 1869.

Mai târziu suprimă strofa I. în *Revista idealistă,* 10 oct. 1906, este publicată întâia dată.

v. *8* Altă formă de mai târziu: Mă scutur treaz.
v. *15* întâia formă: bată.
v. *16* Este în unele poezii de tinerețe un accent dureros, care merită să fie subliniat: Și eu sunt frate, nenorocit *(Spre suvenire -fratelui Gregoriu Dragoș),* Altar să n-aibă un Dumnezeu / Este-al meu suflet care declină *(Nu e steluță)),* Suflet mort, zâmbiri senine / Iată eu *(Când privești oglinda mărei).*

CÂND PRIVEȘTI OGLINDA MĂREI

Aceasta este forma la care ajunge poetul în ms. 2259, f. 18–18v, în iulie 1869, după mărunte prefaceri.

În prima ei versiune din ms. 2252, f. 6, titlul: *Din: „Stele și flori",* în ed. *Opere complete, I*ași, 1914,p. 82.

v. *8* Barcarol: la Eminescu, cuvântul e masculin, spre deosebire de Alecsandri: *Barcarolă venețiană* (în culegerea *Lăcrămioare).*

CÂND...

Poezie din ms. *2259,* f. 20v.-21, datată: iulie 1869.

Publicând poezia în *Postume,* 1905, Chendi suprimă strofa I.

Judecând numai din punct de vedere estetic, Chendi are dreptate; strofa este inutilă și discordantă,

v. *3* în *Filozofia copilei, v. 27* cuvântul „ginii" este feminin.

REPLICI

Poezie din ms. *2259,* f. 25-25v, datată: iulie 1869, dar cu prefaceri ulterioare. Publicată în *Sămănătorul* din *9* martie 1903 și-n ed. Chendi, *Poezii postume,* p. 26. Completă în ed. Perpessicius, vol. I, p. 479; vol. IV, p. 49 și note în vol. V, p. 53.

v. 18 Eminescu obișnuiește astfel de inversări.

De. *Replici* trebuie să apropiem *Catrene,* pe care le dăm mai jos, în notă. Publicate în revista *Sânziana,* Iași, dec. 1912 și apoi în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 81. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 514; note în vol. V, p. 597, însoțite de observația: „Manuscrisele nu atestă existența acestor stihuri, ce par mai curând din epoca previeneză, cea 1869, a Replicilor de pildă. Sursa lor rămâne, oricum, de identificat. Și în același timp și rectificarea datării."

CATRENE

Când te pierzi în valul vieții,
Trist la țărm doar eu rămân;
Brațe fără de nădejde -
Navă fără de stăpân

Cum se turbură izvorul
Când din el drumețul bea,
Astfel mă-nfioară dorul,
Când răsări în calea mea.

Tu ești aerul, eu harpa
Care tremură în vânt,
Tu te miști, eu mă cutremur
Cu tot sufletul în cânt.

Eu sunt trubadurul, lira
Este sufletul din tine,
Am să cânt din al tău suflet,
Să fac lumea să suspine.

CÂND MAREA...

Din ms. 2259, f. 21, nedatată, însă din aceeași vreme ca și *Când...* în ed. lui Chendi *Poezii postume,* 1905.

în *Nu e steluță,* versificație de prin 1867, Eminescu a amintit numai tema dragostei care leagă între ele corpurile cerești. Aici reia tema completând-o: după moartea unei stele, care cade în mare prefăcându-se în mărgăritar, steaua rămasă pe cer stingheră își aruncă raza, adică dorul, către cea dispărută.

CINE-I?
(din drama: *Steaua mărei)*

Versuri din ms. 2259, f. 30v.-31, nedatată, *în Revista idealistă,* IV, 10 oct. 1906, și apoi în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 72.

Stefanelli s-amintește că Eminescu începuse încă de prin 1864 o piesă de teatru. Leca Morariu se întreabă dacă nu este vorba de drama *Steaua mărei,* de care nu avem nici o cunoștință. *(Buletinul „Mihai Eminescu",* 1931, p. 60. *Eminescu - note pentru o monografie.)*

Versurile din *Cine-i?* se află, cu ușoare deosebiri, într-o încercare dramatică *Mira* (ms. 2254, f. 62 și urm.), dar care nu poate fi mai veche de anul 1868. Să fi fost intenția lui Eminescu de-a da acestei încercări dramatice titlul *Steaua mărei?* Versurile de care ne preocupăm alcătuiesc cântecul poetului Maio, la petrecerea dată de Ștefăniță-vodă. Maio este îndrăgostit de Mira, dar asupra ei ș-a aruncat dorințele și domnitorul țării. Mira este „Steaua mărei", după cum pare din cuvintele lui Maio, în se. a V-a: „O, Mira, albă stea a Miazănopții, de ce-ai venit să-ntuneci viața mea?" Eminescu arată trăsăturile caracteristice ale acestei ființe reci și enigmatice: *„Mira,* fața palidă și lunatică - cu inima la început rece ca a unei regine ce-a visat cerul. E personificarea unei rugăciuni melancolice, care nu se știe cum de rătăcește pe pământ când nimica din ea nu se pare a fi a pământului. Nu are nici o durere, nici o bucurie, învălită în mister, în nourul ei de malancolie și cu inima redeșteptată; deși e să se cunune cu Maio, ea-i spune că nu-l iubește (Blondă)." Fragmentele *din Mira,* reproduse în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 303 și urm.

v. *12* De pe acum Eminescu are predilecție pentru unele rime. Arc-monarc, și în altă încercare din tinerețe, *Fragment* din ms. 2259, f. 42. Rima își găsește valorificarea estetică în versurile din *Melancolie.*

v. 17-18 Versurile au o formă mai potrivită în *Mira:*

Și c-un păr de aur blond,
Iar în ochiu-i vagabond...

Poetul a fost însă nevoit să le modifice, deoarece a mai folosit rimele în *Lida,* v. 14-16.

v. *28* Se mai află acest vers, sub o formă apropiată, în *Printre stânci de piatră seacă,* V. 1.

ÎNTUNERICUL ȘI POETUL

În ms. 2254, f. 85-85v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 462 și note în vol. V, p. 569.

Este ușor de observat că aici întunericul este pus în contrast cu Poetul, după cum, în *Mureșanu,* Lumina este în contrast cu Anul 1848. Dealtfel, versuri din această compoziție se află și în *Muresanu,* 1869, și în *Poveste.*

v. *4* La Perpessicius: căiții din mormânt.

v. *13 De* reținut conștiința pe care-o are poetul că s-a născut din sânul națiunii noastre spre a îndeplini o misiune al cărei obiect încă nu-i este clar. Eminescu nu avea să înnoiască nici muzica, nici drama. La 18 ani încă dibuia printre proiecte mari și de natură diferită. Avea să înnoiască lirica noastră, deși ar fi vrut să fie pentru cultura română ceea ce Wagner a fost pentru cultura germană.

PRINTRE STÂNCI DE PIATRĂ SEACĂ

În ms. *2254,* f. 85v. Chendi publică o parte în *Sămănătorul* din 22 iunie 1903 și apoi în întregime în ed. sa, *Poezii postume,* 1905. Reorganizată, în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 458; note în vol. V, p. 564 și urm. Titlul dat de Chendi.

O notă a lui Eminescu: „Lunatecii fac luna o zână,„dându-i un imperiu de voință si capricii".

Poezie interesantă, dacă o privim în ansamblul operei lui Eminescu, deoarece dă pe față încă de pe acum înclinarea poetului de-a transpune în versuri teme din popor. Este o producție cu nimic inferioară celor similare, ca inspirație, din *Doinele* lui Alecsandri.

În v. 16 avem „Daina" pe care trebuie să-l luăm ca nume propriu. Nu este vorba de „daina" lituană, deși, la sfârșitul anului 1868, Eminescu putea avea cunoștință și despre aceasta din conferința lui Hasdeu cu subiectul: identitatea de origine a dacilor și lituanienilor.

Eminescu se arată aici cunoscător al credințelor și superstițiilor populare. Mintea lui se va fi îmbogățit și cu ceea ce putuse citi în culegerea de povești populare românești publicată în 1845, la Stuttgart și Tiibingen, de frații Schott, *Walachische, Märchen.* în una din povesti, luna *(Die sina, d.i. Diana)* apare zburând si vânând prin nori, însoțită de un alai de vrăjitoare (p. 296).

Daina este prefacerea populară a numelui Diana.

în schița unui poem *Genaia,* de prin 1868-1869, reapare numele Dainei, alături de alte numiri, care ne fac să credem că Eminescu organizase cu fantazia lui o mitologie și o cosmogonie cu aparență populară. Și o doină a Dainei avea să fie scrisă după modelul poeziei lui Schiller, *Klage der Ceres.* (Vezi și *Comentarii eminesciene,* București, 1967, p. 82 și urm.)

LEBĂDA

în ms. *2254,* f. 86v. în ed. Chendi, *Poezii postume,* 1905, p. 52.

v. *12* Imaginea reluată din *Frumoasă-i,* v. 27.

O STEA PIN CERURI

În ms. 2262, f. 3. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 463; note în vol. V, p. 570, cu acest titlu.

v. 1 Și-n titlu și-n v. 1 avem: „pin", nu „prin". Și comparația stea-iubită este frecventă în poezia lui Eminescu. De la Steluța lui Alecsandri (în Lăcrămioare) comparația aceasta a devenit ceva curent.

COPILĂ ÎNGER

În ms. 2262, f. 6v. Titlul dat de Perpessicius.

Este reluarea unei poezii de prin 1866, *Copilă angel de înălțare,* din ms. 2259, f. 219. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 464; note în vol. V, p. 570.

v *12* în ms. din greșeală: al tău suspin.

VISUL UNEI FLORI

În ms. *2262,* f. 6v. în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 74.

v 7 În *La o artistă, v.* 3: o luncă de laur.

MUREȘANU
(Tablou dramatic)

În ms. *2259,* f. 28-28v. (versurile 1-40) și ms. 2254, f. 77-80v. (versurile 41-223).

Pe prima pagină, această însemnare din momentele transcrierii (prin 1870): „Am scris-o într-un timp când sufletul meu era pătruns de curățenia idealelor, când nu eram rănit de îndoială. Lumea mi se prezintă armonioasă, cum i se prezintă oricărui ochi vizionar, netrezit încă, oricărei subiectivități fericite în grădina înflorită a închipuirilor sale."

Textul din 1869 a suferit prefaceri ulterioare, fiind folosit pentru o nouă redacție de prin 1871-1872, în ms. 2254, f. 74-76, 81. Publicat întâi de Al. T. Dumitrescu în *Rev, asoc. gen. a studenților univ. români,* I, 1,15 febr. 1903, și apoi apărut în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 311-312. După confruntarea cu ms., poemul dramatic completat și corectându-se greșelile din edițiile anterioare, a apărut în ed. Perpessicius, vol. I, p. 482 și urm. (primele 40 versuri), vol. IV, p. 470 și urm. (tabloul dramatic în întregime) și vol. V, p. 251 note și variante.

Eminescu a păstrat timp de doi ani ca o taină compunerea unui tablou dramatic - în 1869 - având ca personaj principal pe poetul revoluției de la 1848, Andrei Muresanu. Numai într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, din 16 mai 1871, își mărturisește „crima" pe care-a săvârșit-o și, știind atitudinea celor de la „Junimea" în privința scrierilor patriotice, stă la îndoială dacă să trimită ori nu revistei *Convorbiri literare* tabloul său dramatic. Poetul este numai de 21 de ani, dar nu are încrederea prezumțioasă obișnuită la cei tineri. Timiditate și resemnare se străvăd din cuvintele lui: „Dacă n-ar fi să fie, atunci va sta unde-a mai stat și pân-acuma - în fundul lăzii mele". (Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. V.)

Amestec de vis și realitate, apariția de figuri fantomatice prezicătoare de viitor - procedee literare pe care le aflăm și-n *Mărirea și uciderea lui Mihai Viteazul* de Bolintineanu. în *Regenerarea României (Flori de Moldo-România,* 1864) de Al. Pelimon apare și un personaj simbolic: Lumina.

v. 3 Forma „neci" este folosită de poet și mai târziu, în *Timpul.*
v. 11-12 La Perpessicius primele forme: Și cu acea aiasmă a lumei frunte-atinge/Și-n creieri fantezie și-n suflet vis încinge,
v. *38* La Perpessicius: viața națiunei mele.
v. *40* La Perpessicius: cu vântul mărei moarte.
v. *45* Nordul personificat, în *Fingal* de Ossian.
v. 83 La Perpessicius: s-au pus.
v. *130* La Perpessicius: Să pustiască totul în lat, în larg, în lung?
v. *154 și urm.* Vezi *întunericul și Poetul,* v. 1-4.
v. *164* La Perpessicius: în cerul lui...
v. *165* La Perpessicius: Nici ochiul unui înger.

v. *170 și urm.* Se pot apropia de aceste versuri rândurile din Geniu pustiu: „Când vântul cu aripi tulburi și noaptea cu aeru-i brun și cu nourii suri domnește asupra mării și a valurilor ei - ea doarme monotonă și întunecată în fundul ei, care murmură fără înțeles; pe când dacă în senina și albastra împărăție a cerului înflorește Lumina ca o floare de foc - fiecare val reflectă în fruntea sa un soare, iar marea împrumută de la cer culoarea sa, seninul geniului său - și le reflectă în visul său cel adânc și, luciu. Când națiunea e în întuneric, ea doarme în adâncimile geniului și a puterilor sale neștiute și tace - iar când Libertatea, civilizatiunea plutesc asupră-i - oamenii superiori se ridică spre a le reflecta în frunțile lor și a le arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului - astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, ce răsfrânge în adâncul ei cerul."

v. 202 La Perpessicius: trece dulce..

(Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. V.)

POVESTEA

În ms. *2262,* f. 53-57.

Lucrare nedusă la desăvârșire, cu părți barate cu creionul și cu multe versuri marginale. Materialul întreg este organizat de Perpessicius în ediția sa, vol. IV, p. 464 și urm. și vol. V, p. 571 și urm.

Evident, o compoziție în legătură cu logodna Elisabetei de Wied cu domnitorul Carol (5/17 oct. 1869).

Sub titlul *Eminescu si Ossian, G.* Bogdan-Duică a publicat în *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1930, p. 49 și urm., comentarii în legătură cu note manuscrise ale poetului: *„Cercetările despre Ossian sunt astăzi la modă. La noi l-au cunoscut Asachi, Alecsandri. Ce efect a produs Ossian în Eminescu se poate simți din fila 22 v. a manuscriptului academic 2254:*

Este neagra miazănoapte,
Ce-n ruinele de gheată,
Doarme recea ei viată
în lungi urlete de vânt.

Versurile acestea sunt tăiate cu două linii. Supt ele: Când miazănoapte își deschide fermecele - și arată în fundul mării ei o lume senină și fericită.

Paralel cu cele două citate anterioare:

Rege Nord } soți
Regina Miazănoapte }

Săraci, căci palatele lor sunt ruine. Dar în nopțile *[sic]* au visuri superbe, căci li se deschide ceriul și-și rumpe negurile, iară atunci stelele polare privesc pân-în fundul mărei înghețate, dar senine ginii de aur, ce joacă în palate de zafir înecați de cântec și lumină.

Ossian a visat-o!
Marea a rămas mai tristă, Nordul a rămas pustiu.
Și Marea ce cântă pe stânca zdrobită
Și vântul ce geme prin iarna cernită.

Cu creion:

Argintul soare-al nopții, vergin, blând ca o nălucă."
Notă a lui Bogdan-Duică.

„Pagina *cântă se va fi născut așa: O citire în Ossian; dezvoltări de fantazii proprii, notate-n proză; lin proza se prefăcu în vers. Eminescu mai reveni o dată si creiona pe: Argintul soare etc..."*

G. Bogdan-Duică intuiește că la baza fantaziei lui Eminescu este o lectură din Ossian, în ce privește însă sensul paginii manuscrise citate, nu ne dă nici o lămurire. Cine cunoaște *Povestea* îl are limpede.

însemnarea lui Eminescu este ciorna rezumativă pentru *Poveste,* versurile 1-78, iar „Argintul soare-al nopții..." revine în v. 192 din aceeași lucrare. Este firesc să ne întrebăm ce se află *ossianic* în *Povestea.* Neîndoielnic că în versurile descriptive avem peisaj sugerat de poemul *Pingal,* atât de carecteristic: uraganul Nordului, vânturile înghețate, întunecimile pline de răceală, murmurile vânturilor, claritatea tremurătoare a astrelor,iarna cu fiorul zăpezilor nesfârșite, urletele valurilor pe care Nordul le izbește în maluri, meteori anunțători de tristețe și de moarte și mai ales fantomele, spiritele ieșind din sânul nopții ori plutind pe nori și pe vânturi. Atenția spre *Fingal* îi putea fi îndreptată și prin traducerea lui C. Negruzzi a baladei *La Trilby zburătorul* de Victor Hugo: Unde se primbla falnicul/Fantom al lui Fingal.

v. *67* în *Convorbiri literare,* 15 iunie 1871, a publicat Eminescu poezia Î*nger de pază,* dar compoziția ei este mai veche.

v. 70 La Bolintineanu, în *Sorin sau tăierea boierilor la Tărgoviște:* A stelelor regină se-nalță cu mândrețe.

v. *125-126* Vezi *Întunericul și Poetul,* v. 19-20.

v. *155* în ms. versul este numai schițat, inform. Ajustat de Perpessicius.

v. *175* în ms. este în adevăr forma „puternic". Eminescu folosește și „basmu" (v. 136), la care adaugă „puteric", poate cu scopul de a da o patină arhaică vorbirii lui Ștefan cel Mare. Notăm că și „popolul" din v. 175 este caracteristic scrisului de la *Românul* lui C. A. Rosetti. Ar fi în aceasta o dovadă că versurile sunt însăilate de Eminescu la București, unde poetul avea mai mult ca-n altă parte prilejul de a citi ziarul lui C. A. Rosetti.

v. *178* Aluzie la Alecsandri.

v. *182* Aluzie la Unirea Principatelor,

v. *194-195* La Perpessicius: cu capul pe pământ... că stema cea de falâ.

DE CE SĂ MORI TU?

În ms. 2259, f. 16-16 v.

Primul titlu: *Marta.* Alt titlu: *Blonda.*

Datată: *dec. 1869,* dar cu modificări ulterioare, care îi dau forma definitivă. Publicată de Chendi în *Sămănătorul,* din 9 martie 1963, și-n ediția Chendi, *Poezii postume.p.* 14-15. în ed. Perpessicius, voi. I, p. 464, vol. IV, p. 37 si note în vol. V, p. 48, cu îndreptări și completări. Numele „Marta" apare, ca și cum l-ar fi obsedat pe Eminescu și-n scrisul traducerii *Arta reprezentării dramatice* de Theodor Rotscher (vezi Perpessicius, vol. V, p. 48).

v. 1 Rima blond-vagabond si în *Lida,* v. 14-16, în *Poveste,* v. 33-34.

v. *14* Experiență proprie, după cum se vede, din *Amorul unei marmure.*

v. 17 si urm. Expresia naturală a unei afectivități calde și sincere. De aceea trece aproape neobservată rima nepotrivită din v. 24.

LOCUL ARIPELOR

În ms. 2259, f. 31 v.-32, datată 1869. Publicată în *Revista idealistă,* IV, 10 oct. 1906 și în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p.73.

Ca și *De ce să mori tu?* dar mai puțin pură ca afectivitate, *Locul aripelor* își poate lua cu cinste locul printre poeziile reușite ale lui Eminescu.

v. *25* Braț molatec: cuvinte pe care poetul le-a reținut și le-a întrebuințat în v. 6 din *Venere și Modonă.* în ms. 2259, poezia are și o a opta strofa, pe care, mai pe urmă, poetul a suprimat-o cu creionul. O dăm aici, fiindcă arată frecvența la Eminescu a ideii femeie-înger-cerurile de origine:

Locul ciunt unde aripa se-nalța albă c-argintul
Când tu înger încă-n ceruri pluteai dulce fericit,
Locul de-unde-apoi căzură, când tu vizitând pământul
Te-ai uitat... și-n lumea asta ca copilă te-ai trezit.

Și-n *Venere și Madonă,* v. 16:

Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin.

VENERE ȘI MADONA

A apărut în *Convorbiri literare,* IV, 15 aprilie 1870 și apoi în ed. I - Maiorescu, p. 47.

Transcrisă pe curat, în 1869, în ms. 2259, f. 38 r. și v. a fost barată de poet, desigur după ce o copie de pe ea a fost trimisă la redacția revistei menționate.

Deosebirile în textul apărut sunt foarte mărunte față de ms., unde avem de ex.: v. 25: I-am dat pallidele raze; v. 31: Priivesc la tine demon; v. 34: De pe frunte de fecioară. La *Convorbiri literare* au fost înlăturate și unele forme provinciale moldovenești: ceriu, de a buzei tale-nghet, a cărei suflet, care se aflâ în ms. barat.

în ed. I, II - Maiorescu: v. 11: îmbălsămate; v. 12: printre; v. 17: Astfel; v. 24; palorei: v. 27: sfânta, chiot; v. 29: dezmețit; v. 35: sfânt; v. 36: spasmodic (ed. II): v. 44: și te-ntreb; v. 47: sfântă.

Strofa a X-a a poeziei o aflăm intercalată în textul ms. al încercării de roman *Geniu pustiu* și ar putea fi pusă în raport cu starea afectivă a lui Toma Nour față de Poesis. Este totuși posibil și ceea ce susține Perpessicius (ed. sa, vol. I, p. 287), că avem a face numai cu o simplă coincidentă și că Eminescu, barând versurile din *Venere și Madonă,* a utilizat foaia pentru transcrierea romanului.

Venere și Madonă, trimisă lui Iacob Negruzzi pentru *Convorbiri literare* a făcut deosebită impresie asupra membrilor „Junimii": „Deprins cu pacheturi întregi de versuri și proză ce-mi veneau zilnic, mă pusei să citesc cu indiferență poezia *Venere și Madonă,* dar de la a treia strofă, care începea cu versurile:

Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,
Sufletu-mbătat de raze și d-eterne primăveri...

interesul mi se deșteptă și merse crescând până la sfârșit. Foarte impresionat, am citit poezia de mai multe ori în șir, iar a doua zi dis-de-dimineață m-am dus la Maiorescu cu manuscriptul în mână. «în sfârșit am dat de un poet», i-am strigat intrând în odaie și arătându-i hârtia. «Ai primit ceva bun, răspunse Maiorescu, să vedem.» El luă poezia și o ceti, apoi o ceti și a doua oară și zise: «Ai dreptate, aici pare a fi un talent adevărat. Cine este acest Eminescu?» «Nu știu, poezia e trimisă din Viena.» «Foarte interesant, zise, încă o dată Maiorescu, lasă manuscriptul la mine.» Peste câteva zile, fiind adunarea «Junimei», și Maiorescu citindu-ne *Venere și Madonă,* toți și mai ales Pogor au fost încântați de acest poet necunoscut.

în urma acestor impresii, Iacob Negruzzi îi răspunde lui Eminescu în nr. de 1 aprilie 1870: „D-lui Y. *Z. Pre bine. Se va publica cât mai curând. "* Poezia a și apărut în numărul următor.

în *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), Maiorescu notează farmecul limbajului, o concepție înaltă și înțelegerea artei antice în „strania" *Venere și Madonă.* Criticul observă însă că poezia cuprinde o comparație confuză, că strofa a III-a este de prisos și slăbește poezia și că tranziția „Plângi, copilă..." este calculată (recherchée).

D. Caracostea, în *Arta cuvântului La Eminescu* (19838), combate părerile lui Maiorescu și ajunge la concluzia că poezia are o valoare excepțională pentru înțelegerea avântului și măiestriei artei lui Eminescu (p. 127 și urm.). Totuși, observația lui Maiorescu în ce privește confuzia comparației Venere-Madonă este întemeiată. Pentru cuprinderea în întregime a fondului, titlul este necomplet, căci femeia pe care o adoră întâi, o disprețuiește pe urmă și o privește cu înduioșare și căldură la sfârșit, este o a treia categorie de femeie, deosebită de celelalte.

Venus „marmura caldă"reprezintă spiritul antichității cu întregul ei cult pentru frumusețea fizică. Este semnificativă legenda curtezanei Phryne, care, acuzată de impietate, a fost achitată de judecătorii uluiți de frumusețea ei și în teamă religioasă de-a lovi în aceea care servise ca model lui Praxiteles și lui Apelles. Văzând-o ieșind din apa mării și storcându-și pletele, Apelles a schițat pe a sa Venus Anadiomene. Eminescu a putut cunoaște și reproduceri după statuia lui Prad'ier și tabloul lui Gerome.

Raphael, care a văzut femeia „plutind regină printre îngerii din cer"și a creat din ea Madona, reprezintă spiritul Renașterii, care formei frumoase îi dă și un conținut moral și ajunge la un ideal de frumusețe fizică și de puritate.

Pentru poetul nostru, adică pentru epoca noastră modernă, femeia este și demon și înger, și perversitate și remușcare, și ochiri murdare și lacrimi purificatoare. Femeia nu mai este obiect al cultului pentru frumusețea fizică ori morală, ci numai obiectul pasiunii și, sub forma ei poetică, această pasiune este la Eminescu excesivă în indignare și dispreț, excesivă în îngăduință umilită, în excesul pasiunii, poetul a aruncat asupra femeii „vălul alb de poezie", după cum tot în excesul pasiunii, îi vorbește de „ochirile murdare" și de „inima stearpă, rece".

v. 1 *și urm.* Cezar Papacostea remarcă, în *Filosofici antică în opera lui Eminescu* (p. 38) că Schiller a avut la fel pasiune pentru lumea antică în frumusețea ei și a exprimat-o în *Die Götter griechenlands.*

v. 3 „Dulce veste" este expresie calchiată după „bună veste" - evanghelie. Și aceasta nuanțează cultul poetului pentru idealul antic.

Ca expresie a dragostei, versul are ceva din turnura declarației de dragoste a lui Lăpușneanu către Roxandra, în drama lui Bolintineanu *Alexandru Lăpușneanu,* I, sc. 4: „Da, da, te-am văzut într-un vis curat ca cerul, căzând rumenă în brațele mele, am auzit o tânără și dulce șoaptă trecând pe buzele tale..."

v. 5 Expresia „marmură caldă" este plină de originalitate, iar ideea este în contrast cu aceea din *Amorul unei marmure,* în povestirea *Visul unei nopți de iarnă,* Eminescu caracterizează ca „un coeur de marbre" pe femeia automat, de care se îndrăgostește tânărul student din povestirea lui Hoffmann (vezi ms. 2255, f. 266).

v. *6* Se poate stabili cu probabilitate la ce împărat-poet se gândește Eminescu în acest vers pe cât de frumos, pe atât de original. Literatura ne oferă un astfel de împărat. Viața lui Sardanapal, privit, în general, ca suveranul desfrânat tipic, a servit ca subiect tragediei lui Byron *Sardanapalus,* dedicată lui Goethe și admirată de acesta pentru noutatea tratării.

Eminescu a cunoscut lucrarea, după cum se vede din felul evocării Babilonului în *Memento mori,* unde atenția lui a rămas fixată numai asupra vieții de plăceri și desfrânări de la curtea lui Sardanapal. în versul din *Venere și Madonă,* însă, se arată mai adânc înțelegător al tipului uman pe care îl creează Byron.

în adevăr, chiar din actul I, sc. 1 aflăm de imputările aduse lui Sardanapal de către cumnatul său Salemenes: că e efeminat, că poate duce la distrugere un imperiu în înflorire de treisprezece secole, dar că se speră încă la o smulgere a lui din moliciune și rușine (sloth and shame). Sardanapal, așa cum apare din tragedie, urăște războiul, nu vrea ca popoarele lui să-nălbească cu oase malurile Gangelui, nu vrea ca sclavii să se istovească ridicând piramide: idealul urmărit este ca supușii de sub sceptrul lui să trăiască în liniște, în bucuriile vieții, să nu știe ce-i mizeria omenească, să coboare în moarte fără să se audă de la el vreun geamăt (act. I, sc. 2) Visurilor de împărat-poet li s-a răspuns cu imputări de lene și desfrâu și cu o revoltă, în actul IV, sc. 1, Sardanapal arată la ce stare de fericire voia să aducă

împărăția: „Credeam că am făcut din domnia mea neofensivă o eră de dulce pace în mijlocul analelor noastre însângerate, o oază verde în mijlocul unor secole de deșert, o oază spre care viitorul să-și întoarcă privirea, să surâdă și s-o cultive, să supine că nu se poate rechema domnia de aur a lui Sardanapal. Credeam că am făcut din regatul meu un paradis și din fiecare lună o epocă de noi plăceri." împăratul-poet al lui Eminescu este un monarh care concepe poetic viața și pentru sine, și pentru supușii săi.

Pentru versul lui Eminescu ar putea fi și o altă explicație, pe care-o socotim mai puțin plauzibilă: ar fi vorba de Solomon, despre care poetul scrie în *Memento mori, v.* 181–183:

Solomon, poetul-rege, tocmind glasul unei lire
Șifacând-o să răsune o psalmodică gândire,
Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet.

„Braț molatec" și în *Locul aripelor,* v. 25.

v. *12* în idealizarea femeii iubite intră și un element mistic. „Plutind regină printre îngerii din cer" ne duce gândul la Regina angelorum din litaniile Sfintei Fecioare ale bisericii catolice, după cum arată I. M. Rascu în *Eminescu, Poezii de iubire* (în *Alte opere din literatura română,* București, 1938, p. 148, nota 2).

v. *19* La Depărățeanu, în poezia *în fine:*

Atât; restul... legende, mit, basme —Poezia
Din demoniface îngeri, precum mitologia
Din oameni făcea zei.

v. 21 și urm. între versurile de revoltă de aici și unele versuri dintr-o elegie de Propertius *(Elegia de despărțire,* III, 24) face apropiere C. Balmuș, *Câteva note despre Propertius și Eminescu,* în *Viața românească,* Iași, 1928, vol. LXXIV, p. 217 și urm.: „Falsă ți-e încrederea în frumusețea ta, femeie, pe care numai marea-mi admirație te-a făcut mândră. Iubirea mea te-a încărcat, o! Cynthia, cu-așa laude, și mi-i rușine acum că te-am făcut celebră prin versurile mele. Te-am lăudat de-atâtea ori fără să meriți, încât iubirea m-a făcut' să cred ceea ce nu ești; și ți-am asemuit de-atâtea ori culoarea feții cu rozul aurorii, în timp ce fața-ți era sulemenită."

Și acel „crudo" din v. 23 și 29 își are corespondentul la Propertius: crudelis.

v. *28* D. Caracostea face apropiere între partea de invectivă din poezia lui Eminescu și *O iluziune pierdută* de N. Nicoleanu *(Arta cuvântului la Eminescu,* p. 135).

v. *31* Shakespeare, în Sonet XXIX: „îngerul meu bun a devenit demon..."

v. *32* Originalitatea lui Eminescu, în ce privește intensitatea sentimentului și expresia literară, iese și mai mult în relief dacă în discuția despre *Venere și Madonă* aducem poezii cu tema înrudită. Astfel la Crețeanu, în *Sonet XII:*

Curgeți, o, lacrămi! lacrămi amare!
Căci al meu suflet azi s-a zdrobit,
Văzândfemeie ce am iubit
Trădând amoru-mi curat și mare.

Oh! ofemeie ce suflet n-are
Este un vierme bun de strivit!
Orice iluzii, orice-ncântare
Din al meu suflet azi au pierit!

Apropiere între Eminescu și Depărățeanu la Al. Ciorănescu, ***op.*** *cit.,* p. 95; vezi și comentariile de la *Amorul unei marmure,* v. 41-44.

37 Radu Paul *(op. cit.,* p. 10) pune versurile lui Eminescu în raport cu *Adorare* de Crețeanu:

Precum vedea-nainte-i o misticăfemeie
Când zugrăvea Madona divinul Rafael.

Poezia lui Crețeanu nu e cuprinsă în vol. *Melodii intime* din 1855, dar poate că a apărut în vreo revistă din anii următori. Acest misticism în dragoste este oricum de natură romantică și putea ajunge la Eminescu pe calea literaturii germane ori franceze, în *La peau de chagrin,* Balzac a creat tipul de pasionat, Raphael, care, în dragostea lui pentru Fedora, spune că numai de Madona lui Murillo a putut fi înălțat în regiunile cele mai pure ale iubirii. Tot în Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes,* vol. I, baronul Nucingen se îndrăgostește de curtezana Esther și-i gata să-i cadă în genunchi ca-n fața unei *Madone* de Raphael.

Opoziția curtezană-madonă, și-n *Ursule Mirouet* de Balzac: „și vous jouez avec elle la charade du premier amour, elle se posera en Madone de Raphael".

Bogdan-Duică dă un citat din *Vorschule der Aesthetik,* vol. I, de Jean Paul, un scriitor cunoscut de Eminescu: „Dar nu în pădurile vechi germanice, ci în templele creștinești locuia iubirea romantică; și un Petrarca, care n-ar fi creștin, ar fi cu neputință. Singură Măria nobilitează romantic toate femeile; de aceea o *Venere* poate fi numai frumoasă, dar o *Madonă,* romantică. Această iubire superioară a fost sau este floare din creștinismul care, cu zelul său contrar lucrurilor pământești, topește corpul frumos, într-un suflet frumos, pentru ca apoi să iubească corpul în acel suflet, adică să iubească frumusețea în infinit" *(Buletinul „Mlihai Eminescu",* 1932, p. 200).

39 La Crețeanu, în *Confesiune (Melodii Intime):*

Și iar simț cu-nfocare că inima mea bate,
Și iar dintr-o copilă făcui o zeitate...
Căci dat este din ceruri poetuluiferice
Să-nvăluie în raze pe-aceea ce iubește,
În armonii să schimbe aceea ce-i șoptește,
Săfacă obiect sacru din ceea ce el cântă...

De comparat ultimele versuri din *Venere și Madonă* cu *Sonetul XXXIV* de Shakespeare, partea finală:

Rușine ți-i - durerea nu-mi reduce,
Tepoți căi — șipierderea mă-nclină,
Ai remușcări - port a insultei cruce
Cu mine — și-alinare cum să-mi vină?

Ah! lacrimi verși, dragi perle din iubire?
Răscumperi păsuri căte-au să se-nșire!...

Bogdan-Duică, în legătură cu procesul psihologic din *Venere și Madonă,* trimite la o notă ms. a lui Eminescu de pe vremea *Glossei* (ms. *2258,* f. 72 v.): „Când vedeam în *Somnambula* pe amarit (aruncând) pe amanta sa în genunchi, departe de el, deși se ruga cu lacrimi, mă *miram* cum un om poate să refuze rugăciunile sau e-n stare să nu creadă asigurărilor unei femei atât de frumoase. Eu în locu-i aș fi căzut în brațe-i și aș fi uitat tot. - Atunci. Azi nu mă mai mir." *(Buletinul „Mihai Eminescu",* 1930, p. 67.) în *Somnambula* lui Bellini, Elvino aruncă Amine' grele vorbe de imputare:

Traditrice!
Il tuo cor e ingannator...
Va, spergiura...
La tua voce orror mifa...
Sprezzo, infamia a lei conviene...
(Act. *l,* sc. 11)

Ah! perchè non posso odiarti,
Infedel, com' io vorrei!
Ah! del tutto ancor non sei
Concellata dal mio cor.

Possa un altro, oh! possa amarti
Qual t 'amò quest' infelice!
Altro voto, o traditrice,
Non temer dal mio dolor!

(Act. II, sc.4)

Libretul operei este de Felice Romani. Opera *Somnambula* (1831) a fost mult gustată la noi în epoca tinereții lui Eminescu.

Dăm exemple din care se poate vedea că procesul psihologic poate lua și alt curs decât cel din poezia lui Eminescu. La Byron, în *Către Carolina:* „Sceptic blând, nu te înșela în ce privește cauza emoției mele. îndoiala nu poate pune stăpânire pe inima îndrăgostitului de tine; el venerează fiecare privire a ta cu devoțiune și un surâs poate să-l vrăjească, iar o lacrimă să-i schimbe convingerile."

în *La peau de chagrin,* Raphael în discuție cu Fedora: „Ma passion deborda par des mots flamboyants, par des traits de sentiment oubliés depuis, et que ni l'art, ni le souvenir ne sauraient reproduire. Ce ne fut pas la narration sans chaleur d'un amour détesté: mon amour, dans sa force et dans la beauté de son esperance, m'inspira ces paroles qui projettent toute une vie en répétant les cris d'une âme déchirée. Mon accent fut celui des dernières priéres faites par un mourant sur le champ de bataille. Elle pleurs. Je m'arrêtai. Grand Dieu! ses larmeétaient le fruit de cette émotion factice achetée cent sous à la porte d'un théâtre, j'avais eu le succès d'un bon acteur.

- Si j'avais su... dit-elle.

-N'achevez pas, m'écriai-je. Je vous aime encore assez en ce moment pour vous tuer."

Literatura romantică poate oferi exemple de pasiune excesivă, în care îndrăgostitul trece de la insultă la adorarea femii idolatrizate. Tudor Vianu dă un exemplu din Musset, *Confession d'un enfant du siècle* (vezi *Poezia lui Eminescu,* Bucureşti, 1930 p. 23).

LA MOARTEA LUI NEAMȚU

În ms. 2259, f. 42v. nedatată, în Chendi, *Poezii postume,* p. 43-44.

I. Neamțu, fost student și prieten al lui Eminescu, a murit la Viena, la 12/24 aprilie 1870 (vezi Perpessicius, note în vol. I, p: 514 și vol. V, p. 51).

v. 1 Eminescu nu se poate sustrage reminiscențelor puternice. *Muresanu* - 1869, începe astfel:

Se zbate miazănoaptea în inima de-aramă.

În *La moartea principelui Știrbey:* Turnurile mișcă-n doliu a lor inimi de aramă.

v. 2 Rima „fier-cer" o avem și-n *Povestea,* v. 165-166.

v. *6* Concepția mistică swedenborgiană: cerurile se suprapun, iar sufletul, devenit din ce în ce mai purificat de tot ce poate fi lumesc, se înalță dintr-un cer în altul, tinzând spre divinitate.

v. 27-25 „Mașina lumei", expresie care revine în *Epigonii.* Sistemul „oarecare" la care se gândește Eminescu este cel al lui Schopenhauer, de care se apropiase ca student în filozofie la Viena. O dovadă este și versul 29, plin de cunoștințe din Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare,* c. I, § 5: *Vedele și Purana* - compară lumea reală cu un vis; Platon repetă

adesea că oamenii trăiesc un vis; idee asemănătoare la Pindar și Sofocle; Shakespeare: ,,Suntem făcuți din stofa din care sunt țesute visurile, iar scurta noastră viață este hotărnicită de un somn"; Calderon: „Viața este un vis". Tema își găsește cea mai înaltă expresie la Eminescu în *Împărat și proletar.*

La moartea lui Neamțu este ultima poezie din caietul orânduit de Eminescu spre publicare prin 1870 (ms. *2259,* f. 15-51). Cuprinsul caietului: 1. *De ce să mori tu?* 2. *De-aș muri ori de-ai muri* 3. *Doi aștri.* 4. *Unda spumă.* 5. *Prin nopți tăcute.* 6. *Când privești oglinda mărei? 7. Mortua est!* 8 *Când...* 9. *Când marea...* 10. *Ondina 11. Replici* 12. *Viața mea fu ziuă* 13. *La o artistă* 14 *Steaua vieții* 15. *Când sufletu-mi noaptea* 16. *E îngerul tău ori umbra ta?* 17. *Mureșanu* 18 *Christ* 19. *De-aș avea* 20. *Îngere palid 2l.Cine-i?* (din drama *Steaua mărei)* 22. *Ector și Andromache* 23. *Locul aripelor* 24. *Nu e steluță* 25. *Din lira spartă* 26. *Care-o fi în lume* 27. *La mormântul lui Pumnul 28. Noaptea potolit și vânăt 29.Horia* 30. *Frumoasă-i 3\.Lida* 32. *O călărire-n zori* 33. *Din străinătate* 34. *Venere și Madonă* 35. *Os magna sonaturum* 36. *Cântecul lăutarului* 37. *Când crivățul* 38. *Fragment* 39. *La moartea lui Neamtu.*

EPIGONII

A apărut în *Convorbiri literare,* IV, 15 august 1870. Ciorna poeziei se află în ms. 2. 71-73 sub titlul *Skepsis!*

Eminescu a cunoscut încă din cartea citită cu plăcere în copilărie *Mythologie fur Nichstudierende* de G. Reinbeck termenul de „epigonii" dat fiilor celor șapte șefi morți în fața Tebei. înțelesul cuvântului, în această poezie, vine din cunoașterea limbii germane, după cum remarcă Angliei Demetriescu *(op. cit.,* p. 366).

Cu același înțeles l-a folosit Karl Immermann în romanul *Die Epigonen,* unde pune față în față cu trecutul epoca de după războiul de eliberare: „Es ist die Zeit der hohlen Meinungen und der leeren Herzen, die Zeit des Scheins und der Heuchelei, der Phantasterei und des Muckertums. Das Gefuhl fur Grosse ist den șaten, oberflächlichen Menschen der Reaktion abhanden gekommen, Kein grosser Hauch durchbebt diese Zeit, die Kleine Uberzeugengen, sondern nur noch Ansichten und erborgte Ideen hat... Zeit der Kleinen.. Sie kennen kein Vaterland, sondern nur ein kleinliches Gemeinwesen, das sie erdriickt. Sie sind problematische Naturen, die ungliicklichen Sohne einer Ubergangs periode"... (Vezi *Introducere* de Harry Mayne, editorul operei complete a lui Immermann).

În legătură cu tema acestei poezii, au fost amintite, ca termeni de comparare, *Barzii Angliei și criticii Scoției* de Byron și *Dies irae* de Leconte de Lisle (Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu,* p. 72). Cea dintâi este însă o satiră care nu cruță nici pe un scriitor celebru ca Walter Scott, iar a doua scoate în evidență dezolarea sufletului omenesc la aspectul caracteristic trecător al credințelor în decursul vremii. Caracter satiric are și partea despre scriitori din *Strămoșii* (c. IIi) de Adam Mickiewicz.

Tema se află și-n două poezii de Leopardi: *Sopra il monumento di Dante* (1818) și, mai accentuată, *Ad Angelo Mai* (1820). Antiteza între trecut și prezent, așa cum își găsește expresia în *Epigonii,* credem că i-a fost sugerată lui Eminescu de drama lui Bolintineanu, *Alexandru Lăpușneanu,* act. III, sc. 7, din care dăm o parte:

LAPUȘNEANU

Știți voi, copii ai viselor, că dreptul începe când începe tăria! Viețuitoarea mănâncă pe viețuitoare. Natura se hrănește prin mâncarea ființelor de către ființe. și omul, slabă jucărie a firii sale, se mângâie cu vise de copii! adevăr, dreptate, nu sunt legi nestrămutate; sunt după cum le înțelege fiecare. Menirea noastră aici nu este cunoscută, deci nu este menire, întâmplarea a putut

face totul. Omul nu are un viitor mai înalt decât al furnicii. Dar slăbiciunea lui l-a făcut să creadă că are. După moarte, nimeni nu mai este nimic. Şi toţi sunt deopotrivă înaintea ursitei de a se schimba în nimic. Aici cel asuprit este răzbunat, cel trufaş este umilit. Căci nu mai este nimic. Ca fumul ce se ridică dintr-un arbore aprins, ca norii ce se înalţă şi se risipă la suflarea vântului furios, astfel se topeşte sufletul nostru, nu este nimic după moarte decât răzbunarea lui Dumnezeu, care te schimbă în nimic. Tu te vei pierde, femeie, în noaptea timpului, în smârcurile haosului, fără simţire, fără cugetare. Nu aştepta nimic de la altă viaţă. Vei fi ceea ce ai fost înainte de a te naşte: nimic.

ROXANDRA

Doamne! patima turbură sufletul tău de câtva timp, încât soarele adevărului nu-l mai poate pătrunde. Pentru ce această turburare? rătăcire? pierdere de credinţă în Dumnezeu, în menirea omului? Nu ştii tu, o, Lăpuşnene, că cel care încetează de a crede în Dumnezeu nu mai poate crede în nimic? Că cel ce nu mai crede în nimic nu merită a mai fi crezut? Ce fel? A vestejit şi a pierit tot ce era viaţă, putere, mărire, energie în acest suflet altădată atât de mărinimos? Ce? Lăpuşneanu nu mai crede decât în moarte, în rătăcire; în nefiinţă, şi Lăpuşneanu nu mai duce poporul la viaţă, la calea bună, la fiinţă? Cei care gândesc astfel nu mai au loc decât în mormânt.

Nu gândeau astfel străbunii noştri, atunci când şi acest neam moldovenesc era mare şi fericit în lume. Atunci Dumnezeu era cu dânsul, căci el era cu Dumnezeu. Domnii lui erau mari, erau puternici, mureau cu armele în mână pentru lege şi pentru neatârnarea pământului lor. Sabia străinului nu a plecat capete de robi în aceasta ţară. Şi ştii pentru ce? Pentru că domnii bătrâni credeau în adevăr, în dreptate, în Dumnezeu; pentru că omul era pentru dânşii o unealtă de bine a lui Dumnezeu, pentru că lumea avea menire sântă. Când însă această credinţă lipsi de la domni, lipsi de la popor; sabia străinului se întinse peste o ţeară unde neamul nu mai avea altă menire decât a mânca şi a fi mâncat. Fiecine, lacom de putere, de aur şi nemairoşind de fapta cea rea şi de umilinţă, alerga la străin să ceară tronul şi să dea în schimb jertfă mărirea şi fericirea ţării. Căci moldovenii nu mai erau cu Dumnezeu şi Dumnezeu îi părăsise." (Vezi D. Murăraşu, *Din izvoarele poeziei „Epigonii",* Buc., 1936.)

Trimiţând poezia la *Convorbiri literare,* Eminescu o însoţeşte cu o scrisoare către Iacob Negruzzi (Viena, 5/17 iunie 1870), din care reproducem fragmente:

„Alles in Deutschland hat sich În Prosa und Versen verschlimmert,
Ach, und hinter uns liegt weit schon die goldene Zeit.

Într-adevăr, aşa-şi începe Schiller *Jeremiada,* numai că el făcea un compliment trecutului, pe când aplicat la noi românii, mi se pare un adevăr..."

Cuvintelor „die goldene Zeit - trecutul de aur" le corespunde expresia lui Eminescu „zilele de-aur a scripturelor române"; fără să reprezinte exact gândirea lui Schiller. După I. E. Torouţiu trebuie să vedem în *Ieremiada* lui Schiller punctul de plecare al lui Eminescu atunci când în Epigonii înfăţişează antitetic trecutul şi prezentul *(Studii şi documente literare,* vol. I, Buc., 1931, p. 324-325). Se poate admite că şi *Ieremiada* ar fi unul din punctele de plecare.

Mai departe, Eminescu ne dă alte lămuriri în legătură cu poezia trimisă: „Dacă în *Epigonii* veţi vedea laude pentru poeţi ca Bolliac, Mureşanu şi Eliade, acelea nu sunt pentru meritul intern al lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mişcă acea naivitate sinceră, neconştiută cu care lucrau ei. Noi ceşti mai noi cunoaştem starea noastră, suntem treji de suflarea secolului şi de aceea avem atâta cauza de a ne descuraja. Nimic - decât culmile strălucite, nimic - decât conştiinţa sigură că nu le vom ajunge niciodată. Şi să nu fim sceptici? Atâta lucru, cele mai multe puteri sfărmându-se în van în lupte sterile, cele puţine descurajate, ameţite de strigătul gunoiului, ce înoată asupra apei... Poate că *Epigonii* să fie rău scrisă. Ideea fundamentală e comparaţiunea dintre lucrarea încrezută şi naivă a predecesorilor noştri şi lucrarea noastră trezită, rece. Prin operele liricilor români tineri se manifestă acel aer bolnav, deşi dulce, pe care germanii îl numesc *Weltschmerz.* Aşa Nicoleanu, Skeletti, aşa Matilda Cugler - e oarecum conştiinţa adevărului trist

și sceptic învins de către colorile și formele frumoase, e ruptura între lumea bulgărului și lumea ideii. Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantasmele sale, îndată însă ce conștiința vede că imaginile nu sunt decât un joc, atunci, după părerea mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni.

Comparațiunea din poezia mea cade în defavorul generațiunii noi, și cred cu drept.

încă una. Mi se pare că strofa III nu se prea potrivește cu întregul. Se poate cum că numai mi se pare, se poate cum că și multe altele mi s-ar fi părând bune și or fi rele; în fine, ceea ce nu se va potrivi puteți șterge în bunăvoie, în caz de a șterge strofa III, apoi veți fi bun de a corege într-a patra vorba *zidea* în *zidind:* «Eliad zidind...» Omițând strofa III, ar suna mai bine astfel...

N. B. în caz de a-mi răspunde în corespondența «redacțiunii», veți binevoi a o face fără loc și nume sub cifra Y. Z."

La „Corespondență", în nr. din 15 iunie 1870, se dă răspunsul: „Y. Z. *Meritul poetic e incontestabil, chiar când nu ne-am uni cu totul în idei. Mulțămiri sincere. "*

în legătură cu ideile din scrisoarea de mai sus, reproducem câteva rânduri și din articolul lui Eminescu *O scriere critică,* în care apără pe Aron Pumnul de imputările ce i le făcuse D. Petrino în *Puține cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina:* „Nu râdeti, domnilor, de *Lepturariu;* pentru că secațiunea sa de pe alocurea e oglinda domnielor-voastre proprie; nu râdeti de nihilismul său, pentru că e al d-voastră. - Și dacă e vorba pe masca jos l apoi masca jos de la toți și de la toate, astfel încât fiecare să-și vadă în fundul puținității sale. - Dacă apoi *Lepturariul* a exagerat în lauda unor oameni ce nu mai sunt, cel puțin aceia, mulți din ei, au fost pionieri perseverând ai naționalității și ai românismului; pionieri, soldați gregari, a căror inimă mare plătea poate mai mult decât mintea lor, e adevărat! - care însă, de nu erau genii, erau cel puțin oameni de o eruditiune vastă, așa precum nu există în capetele junilor noștri dandy" *(Albina* din Pesta, 7/19 și 9/21 ian. 1870). Ceea ce scrie Eminescu aici merită atenție, fiindcă este tocmai din vremea elaborării *Epigonilor.*

Iacob Negruzzi, după ce scrie despre impresia simțită la citirea poeziei *Venere și Madonă* și scrisorile trimise lui Eminescu, la care n-a primit răspuns, ne dă informații despre *Epigonii:* „La toate aceste, Eminescu nici mi-a răspuns, dar peste câtva timp îmi trimise o a doua poezie, intitulată *Epigonii,* care iarăși a făcut mare efect în societatea noastră din cauza frumuseții versurilor și originalității cugetării. Negreșit că în fond nu era cu putință să ne unim cu părerile lui Eminescu. O societate în care critica juca un rol așa de însemnat nu putea considera ca autori de valoare pe Cichindeal, Mumuleanu, Prale, Bolliac etc. din care unii sunt mult mai pe jos chiar de cea mai simplă mediocritate, dar ținând seamă de talentul poetului, i-am publicat poezia chiar în fruntea *Convorbirilor,* unde tipăream versuri foarte rareori, numai în cazul când credeam că ele au o valoare deosebită, în scrisoarea ce i-am adresat atunci, deși i-am lăudat poezia, i-am arătat îndoiala ce aveam despre meritul mai multora din autorii cântați de dânsul și eram curios să aflu ce efect i-a făcut critica «Junimei»."

v. *1:* scripturelor *(Conv. Ut.,* ed. I, II Maiorescu); 8: de durere (ed. II M.); 11: pahare *(Conv. Ut.);* 15: pre *(Conv. Ut.);* 16: cu minte *(Conv. Ut.,* ed. M. în ms. cuminte); 20: sfinte (ed. I, II M.); 21: pătruns de (Ibrăileanu); 25: cântă (ed. I, II M.): 26-27: oștirea cheamă, în prezent... *(Conv. Ut.,* ed. I, II M.); 28: sălbatic *(Conv. Ut.,* ed. I, II M.); 29: sfântă (ed. I, II M.); 36: Astfeliu (Conv. lit.); 52: blândă (ed. I, II M.); 54: pintre *(Conv. Ut.,* ed. I M.); 66. zimbrul *(Conv. Ut.,* ed. I M.); zimbru (ed. II M.); 68: inime (ed.' I, II M.); 71: tot e (ed. I, II M.); 73: sfântă (ed. I, II M.); 79: sfinte (ed. I, II M.); 83: sfinte (ed. I,.II M); 89: cânturi (ed. II M.); 94: ce e azi, mâne-i minciună (ed. I, II M.); 100: sfânt (ed. I, II M.); 105: vra *(Conv. Ut.);* 108: țarina (ed. I, II M.); 100: sfânt ed. I, II M.); 105; vra *(Conv. Ut.);* 108: țarina (ed. I, II M.); 109 sfinte (ed. I, II M.); 112: mâne-n (ed. I, II M). Ediția Botez pleacă de la *Convorbiri literare,* păstrând particularitățile regionale, dar introduce ciudățenii grafice: în v. 110 scrie: steua, deși în *Convorbiri literare* avem: steaoa.

Ovid Densusianu a întrevăzut că Eminescu și-a căpătat, în parte desigur, cunoștințele literare din *Lepturariul* lui Aron Pumnul; transpunând în versuri impresiile avute la citirea acestei antologii (vezi *Vieața nouă,* I, 1 august 1905, p. 309, nota). Despre această chestiune, vezi și lucrarea noastră *Din izvoarele poeziei „Epigonii",* București, 1936.

v. 1 Expresia „scripturele române" arată emoția religioasă a autorului, când i se perindă prin minte numele și scrierile celor din generația trecută. Versul 1, din acest punct de vedere, se poate compara cu începutul c. I, *Libertatea națională,* a lucrării lui Bălcescu *Românii supt Mihai vodă-Viteazul:* „Deschid sfânta carte..." Forma „scriptura" trebuie pusă în relație și cu „scriptori", așa cum obișnuiește Pumnul să ortografieze în *Lepturariu* (vezi D. Furtună, *Expresii din „Epigonii",* în *Cuget clar, 4* noiembrie 1937, p. 265).

Sentimentul de exaltare de aici corespunde mărturiei dintr-o notă ms. (ms. 2257, f. 9): „Când mă aflu față cu cei bătrâni, cu literatura din deceniile trecute, parcă sunt într-o cameră încălzită... simți că acești oameni erau într-un contact nemijlocit cu un public oarecare, mic ori mare, dar în sfârșit era un public" (vezi M. Eminescu, *Scrieri politice și literare,* ed. Scurtu, Buc., 1906, p. 13 - și nota 2).

Fragmentul *Umbra mea* din ms. 2255, 184–185 cuprinde elemente de basm, care au intrat și-n strofa I a poeziei: „Această viață era un basm strălucit și înstelat. Acolo era între dumbrăvi verzi și între stânci cenușii și un lac cu apă de aur... Deși o strigam, ea nu răspundea până ce nu-mi prefăceam vocea în privighetoare... Acolo fiecare frunte de val reflecta o stea... Ne visam în ceruri cu oglinzi de argint... Portale cu stâlpi nalți de aur, galerii de marmură albă, stele albastre pe plafondele de aur a șalelor mari, toate pline de un aer răcoare și mirositor... Când ne deșteptam din somn, aurora celor doi sori, în haine roze, culegea mărgăritarele de argint de prin grădinile noastre..."

în legătură cu v. 5, se poate dovedi că uneori realitatea depășește fantazia poetică. Iată un fragment din lucrarea *Spre polul sud* a savantului Emil Racoviță: „în aer fluturau mii și mii de cristale sclipitoare și în loc de un soare aveam trei, căci frumoase parhelii se refractau prin praful de gheață. Pe un curcubeu de vii culori, cu cruce de aur în mijloc, stăteau atârnate trei globuri aurite într-o boare de aur. Nesățioși priveam acest măreț spectacol, ce însă nu dura mult, căci praful argintiu se depunea în aerul liniștit, și încet, încet curcubeul se ștergea, luând cu el crucea de aur. Singur rămânea acum soarele, și în limpezimea văzduhului aprindea mii de licăriri pe vasta câmpie a banchizei."

v. 7 „Ca un fagure de miere"; sugestia ar veni de la Burnouf *Introduction ă l'histoire du boudhisme indien:* „douce comme le miel de l'abeille", după G. Bogdan-Duică *(Despre „Luceafărul" lui Eminescu,* Brașov, 1925, p. 17). Mai sigur însă este că expresia e sugerată de un text religios cunoscut de Eminescu: „Precum matca din multe flori în vreme de vară tocmeaște și găteaște ceea ce ar fi de trebuință albinelor în vreme de iarnă, și, de o păzesc aceaea cu bună păstrare, le scoate pre dânsele și la alt timp cu viață, așa și noi acum din multe scripturi, am tocmit și am gătit această (mai dulce decât fagurul) sufletească hrană..." *(Sinopsis adecă Adunare de multe învățături,* Iași, 1757. Vezi. D. Furtună, art. menționat mai sus.)

Să se observe că și-n acest text se folosește termenul „scripturi" pentru scrierile vechi. Dragostea lui Eminescu pentru literatura veche a fost statornică și avem o mărturie a ei și-n raportul pe care l-a înaintat Min. Instrucțiunii publice la 16 martie 1876, în privința îmbogățirii bibliotecii Universității din Iași cu cărți și manuscrise.

Bogate în date despre manuscrisele din biblioteca lui Eminescu este studiul lui Al. Elian, *Eminescu și vechiul scris românesc,* în *Studii și cercetări de bibliologie* (I), București, 1955.

v. *8* Comentatorii poeziei, începând cu Iacob Negruzzi și continuând până la cei din vremea noastră, au schițat un gest de nedumerire când, între alții, l-au aflat menționat și pe Cichindeal, bănățeanul traducător după Dositei Obradovici, căruia ei nu-i recunosc nici o valoare literară. Nu au plecat de la înțelesul versului lui Eminescu. „Gură de aur"este epitetul Sf. loan, marele orator bisericesc: Hrisostomul, iar Eminescu s-a gândit tocmai la activitatea lui Cichindeal ca predicator și păstor sufletesc al poporului român din Banat. Chiar și-n cursul lucrării *Filozofești și politicești prin fabule moralnice învățături* (Pesta, 1814), sunt accente retorice demne de atenție: „Mintea! Mărită nație daco-românească în Banat, în Țeara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țeara Ungurească, mintea! când te

vei lumina cu învîțătura, cu luminatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta..." (Vezi Iosif Vulcan, D. *Cichindeal,* Buc., 1892.)

Din *Lepturariu,* partea I, vol. IV (1864-l865), Eminescu a putut cunoaște paginile entuziaste ale lui Eliade și ale lui V. Alexandrescu Urechia despre Cichindeal. Aceștia insistă mai ales asupra pasiunii cu care preotul bănățean a luptat pentru înțelegerea între români. De aici se vede că luptând contra neștiinței, superstiției, bigotismului, Cichindeal aprecia fondul, nu forma lucrurilor: „sânțeania preoției nu stă în haine lungi, nici în barbe lungii

în *Familia* din 5/17 ian. 1866, despre *Dimitrie Cichindeal,* se publică o parte din articolul lui Eliade. Se putea citi aici: „Fabulele lui Cichindeal... cuprind o limbă cât se poate pe acele timpuri mai corectă și mai românească generală". În *Lepturariu,* vol. III (1862), se reproduce din Barbu Paris Mumuleanu, *Plângerea și tânguirea patriei, Blesteme pentru nelegiuirea lor, Rugăciune pentru a sa scăpare,* în vol. IV, partea a II-a (1864-1865) se publică biografia lui Mumuleanu, scrisă de Eliade, de unde aflăm că, după arestarea lui Const. Filipescu, de a cărui casă ținea, Mumuleanu a devenit trist și și-a dat seama de intrigile, necazurile și deșertăciunile de care e plină viața socială. Tot aici aflăm și ceva din viața intimă a lui Mumuleanu: „Amorul dete loc durerii și melancoliei și zborul poetului fu în oarecare chip mai înalt și mai filozofic".

v. *9* În *Lepturariu* se cuprind psalmi în traducerea lui Prale, despre care se spune că este „un bărbat genial și ciudat în felul său" (vol. IV, partea I, p. 104 și urm.).

Psaltirea în versuri a apărut la Brașov, în 1827. Lucrarea este însoțită de o scrisoare de mare interes istorico-literar a hai V. Pop către traducător. Laudă mare i se aduce traducătorului pentru îmbogățirea limbii cu adevărate cuvinte românești, folosindu-se și formele dialectale.. Despre ciudățenia firii lui Prale Eminescu a putut afla din articolul lui Maiorescu, *Observări polemice,* din 1869, cu informații căpătate de la V. Alecsandri. Plecând de la ceea ce citise aici, Eminescu a scris în ciorna din ms. 2257, f. 71: „Prale-tontul fire-ntoarsă", dar a renunțat la epitetul injurios, care nu se potrivea cu atmosfera de celebrare din *Epigonii.*

Lepturariu, vol. III (1862), cuprinde și scrierile lui Daniil Scavinschi: *Călătorie la Borsec,* și traducerea piesei lui Regnard, *Democrit.* în aceasta din urmă sunt și versurile prin care însuși Scavinschi se caracterizează:

A lui Democrit cel vesel întâmplare comicească
De Regnard alcătuită în limba cea gălicească,
Iar astăzi este tradusă întru această rumână,
Pentru obșteasca plăcere de a unui tânăr mână,
De un Daniil Scavinschi cel mititel la statură,
Pe care plăcu naturei a-l lucra-n miniatură.

Eminescu putea avea informații despre Scavinschi din *Scrisoarea IV: Un poet necunoscut,* din *Negru pe Alb* de C. Negruzzi, ed. 1857, Iași, sau din *Democrit,* ed. 1840, Iași, având ca prefață scrisoarea lui Negruzzi.

v. *10* Versul face aluzie la *Primăvara amorului. Lepturariu,* vol. III, dă alte poezii ale lui la cu Văcărescu, așa că Eminescu trebuie să se fi informat din *Colecție de poezii,* ed. 1848, cu prefața lui I. Voinescu II.

v. 11 Acest vers a dat naștere la multe comentarii, unele defavorabile lui Eminescu. Anghel Demetriescu, de ex. *(studiul citat,* p. 369), crede că din lipsă de cunoștințe istorice Eminescu a confundat pe Dimitrie Cantemir cu Const. Cantemir, cel care a dat ordinul de executare a fraților Miron și Velicico Costin. „Cuțitele" s-ar referi la această faptă sângeroasă, „planurile" însă l-ar privi pe Dimitrie Cantemir.

Victor Morariu (în *Buletinul „Mihai Eminescu",* Cernăuți, 1930, p 3) rămâne la explicația lui Anghel Demetriescu, dar crede că este puțin verosimil ca Eminescu să fi putut face asemenea confuzii.

Nu se poate primi părerea Zoei Dumitrescu-Bușulenga *(în Analele Universității din București,* Secția Științe sociale-Filologie, vol. 25, XI [1962], p. 559-561) că Dimitrie Cantemir nu a fost poet, și deci nu avea loc în *Epigonii,* și că Eminescu s-ar fi gândit la Antioh Cantemir, autorul *Satirelor.* Eminescu are în vedere pe scriitorii care au scris o limbă „ca un fagure de miere" și care reprezintă „zilele de-aur a scripturelor române". Antioh Cantemir nici nu ne cunoștea limba și și-a scris opera în rusește. Chestiunea se lămurește prin *Lepturariu,* vol. III, p. 149 și urm., unde se reproduce *Domnia lui Dimitrie Cantemir,* fragment din *Cronica* lui Nicolae Costin. Dăm pasajul care ne interesează din povestirea vizitei lui Petru cel Mare la Iași, în 1711, și mesei oferite de împărătescul oaspe: „Iară iunie în 28 de zile, miercuri, au făcut masă mare și Petru împăratul de au cinstit pe Dumitrașcul-vodă și pre toți boierii țării. Și acolo s-au iscălit boierii de au primit domn vecinie pe Dumitrașcul-vodă și pe seminția lui. Iară măcar că au fost postul Sf. Apostol Petru, cu toții'au mâncat came, și mare banchet au fost toată ziua aceea, și acolo au mas..." Cuvintele lui Eminescu „cuțite și pahară" exprimă banchetul diplomatic la care s-au dat pe față „planurile" lui Cantemir de-a întemeia pentru familia lui o dinastie ereditară. Că acestea erau planurile la care face aluzie versul lui Eminescu se vede din textele cronicii reproduse de *Lepturariu:* D. Cantemir înainte de-a pleca la oștirea lui, neavând încredere în cuscrul său, lordachi Ruset vornicul, îl clevetește la împărat și face ca acest dușman personal să fie trimis la Soroca și închis în cetate. Cuvintele cronicarului sunt clare: „Ce unii zic, că mai nainte, până a nu-l ridica moscalii, s-au fost puind împotriva lui Dumitrașcu-vodă vornicul lordachi, de n-au fost primind ca să fie și feciorii lui Dumitrașco-vodă la domnia vecinică pe urma lui" (vezi *Din izvoarele poeziei „Epigonii",* București, 1936). Iordache Ruset a fost eliberat la Kiev, când caimacanii Moldovei au scris generalului rus Rönne că boierul dus în prinsoare „cu nemic nu iaste vinovat și făr' cale l-au închis acel făr' de frica lui Dumnezeu, Dumitrașco-vodă". Dar acestea se petreceau după căderea lui Cantemir. (Vezi P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir,* București, 1958, p. 100-101).

v. *12* Din *Jalnica tragedie* de Al. Beldiman se reproduce în *Lepturariu,* IV, p. I, fragmentul *Lupta de la mănăstirea Slatina la anul 1821.*

v. 13 În ciorna din ms. 2257, f. 71-73, Eminescu a scris întâi: „Liră de argint, Crețeanu..." Din acest poet se reproduc poezii în *Lepturariu,* IV, partea a II-a, dar Eminescu l-a înlocuit nu fiindcă ar fi mai puțin meritos decât Sihleanu, ci deoarece era încă în viață, jucase rol politic, fusese și ministru și, prin 1870, avea încă veleități politice. ,Eminescu a știut să evite bănuiala că ar vrea să-și atragă simpatia vreunui om mare al epocii.

Eminescu a cunoscut *Armonii intime* (ed. I din 1857) de Al. Sihleanu, poet mort la vârsta de 23 de ani. O strofă din *Veghiarea* justifică epitetul „liră de argint", deși la început acesta se referea la Crețeanu:

Atunci și-a lirei mele dulci coarde de zefire,
De imnuri mai plăcute, mai mândre răsunau
și toată-a mea cântare, și toată-a mea simțire
Ca o tămâie sântă spre tine se-nălțau.

Pentru Al. Donici, *Lepturariul* are o preferință deosebită, căci dă fabule în vol. I, partea I; vol. II, partea I; vol. IV, partea I, preferință care e și a lui Eminescu, după cum se vede din cele patru versuri ce i le consacră, tot atâtea cât îi fuseseră suficient ca să caracterizeze pe Prale, Daniil Scavinschi, Iancu Văcărescu, D. Cantemir și Al. Beldiman. Fabulele la care se referă Eminescu sunt: *Măgariul și privighetoarea, Cămila și vulpea, Carele cu oale, Vulpea și măgariul, Vulpea și bursucul.*

În *Carele cu oale,* spre deosebire de „boul cu minte", care merge domol la vale, avem juncanii, care o iau repede, dar răstoarnă carul într-o râpă.

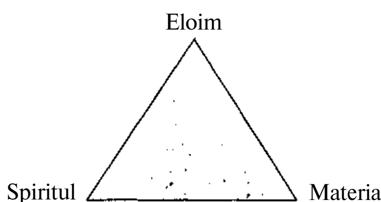
v. *18* Anton Pann, cunoscut mai ales prin lucrările *Povestea vorbei, O șezătoare la țară sau povestea lui Moș Albu, Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea,* în această din urmă lucrare Pann are izvoare orientale. Hogea nu este decât Goha, un bărbat spiritual și glumeț, deși după înfățișare părea un netot, personaj ale cărui năzdrăvănii se povestesc și-n *O mie și una de nopți (Nopțile 922-926,* din ed. Mardrus).

Cap. *Din tocmală neînțeleasă, bani dând, rămâi fără casă* din *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea* i-a furnizat lui Alecsandri subiectul pentru vodevilul *Arvinte și Pepelea* (1869). în urma citirii acestei lucrări numai, a putut Eminescu ajunge la gândul identificării lui Nastratin Hogea cu Pepelea, amândoi poznași populari, la a căror sfătoșenie și vioiciune Pann a fost un adevărat învățăcel („finul").

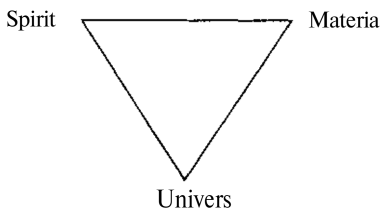
Manuscrisele lui Eminescu și articolele publicate de acesta sunt mărturie a cunoașterii adânci și a prețuirii lui Anton Pann. Vezi și *Eminescu și literatura populară,* studiul introductiv la ed. noastră apărută la Craiova, 1936. într-un articol din *Timpul,* 19 iunie 1879: „Adevărata cultură națională merge ș-așa alături cu cultura generală, și ea își va găsi temeliile atunci când fiecare țăran va ști a citi și a scrie. Orașele care în locul sănătosului Anton Pann citesc dramele nesănătoase ale Parisului ș-așa și-au pierdut tot rostul unei culturi adevărate și vor redeveni într-adevăr românești când vor începe a-și reînvăța limba și obiceiurile de la badea Toader."

v. *19 și urm.* Strofa aceasta a dat mult de lucru comentatorilor. Anghel Demetriescu *(op. cit.,* p. 369) socoate caracterizarea lui Eliade un „galimatias" și adaugă: „cititorul se întreabă dacă nu cumva poetul vrea să-l mistifice sau să-și bată joc de inteligența lui". După D. Caracostea, „delta" ar fi triunghiul de deasupra intrării în biserică. Victor Morariu *(Buletinul „Mihai Eminescu",* 1930, p. 5-6) crede că „delta" se referă la *Biblicele sau notițe istorice...,* carte în care se amestecă tot felul de cunoștințe. Epitetele „sfinx pătrunsă de-nțeles", „munte cu capul de piatră", „stânca arsă" s-ar referi la personalitatea complexă a lui Eliade.

Este necesar să privim strofa în cele două părți ale ei: versurile 1-2 se referă la lucrarea lui Eliade, *Biblicele sau notițe istorice, filozofice, religioase și politice asupra Bibliei* (Paris, 1858). în cursul cap. III, *Genese,* în explicarea doctrinei lui Moisi, Eliade scrie că acesta adoptă *Autoritatea divină* ca punct de plecare, apoi *Spiritul universal și Materia universală* ca singurele principii din care se crea lumea prin autoritatea divină. Eliade exprimă prin formule procesul dialectic al triadelor, reprezentând teoria grafic sub formă de delta (litera greacă d):

Eloim este „autoritatea", spiritul este „activul", materia este „pasivul". Din cele două principii din urmă se formează o nouă triadă:

Acestea sunt două mari trinități universale, și din ele urmează altele parțiale care compun universul în infinit și pe care Eliade le înșiruie schematic: Activ - Pasiv - Efect; Suflet - Corp - Om; Mire - Mireasă - Familie; Lucrători - Materiale - Edificiu etc. Aceste grafice au atras atenția lui Eminescu, și astfel „delta biblicelor" devine o expresie cât se poate de clară.

Și partea a doua a versului, anume „profețiilor amare", își găsește explicația tot în *Biblicele.* Comentariile lui Eliade în legătură cu versetele *Bibliei* sunt adesea întrerupte de expuneri violente, în care autorul se apără ori își acuză adversarii politici. Nu o dată vorbește Eliade de soarta Principatelor Române (vezi și *Din izvoarele poeziei „Epigonii",* Buc., 1936).

în versurile 3-6, Eminescu caracterizează *Biblia,* (în 1858 apăruse la Paris *Biblia sacră,* traducere din grecește, până la cap. II, din *Cartea regilor).*

„Sfinx" este de genul feminin după Eminescu, așa cum el știa din limba germană. și în *Geniu pustiu:* „O sfinx ce plânge, când te trăda" (vezi ed. *Scrieri literare,* Craiova, 1935, p. 173). Și din cartea lui Reinbeck (p. 152) putea cunoaște cuvântul: *Die Sphinx.*

v. 24 Trebuie ortografiat ca-n ms. 2257, f. 71–73, căci numai așa avea un înțeles: dintre nouri de eres *(Biblia),* „veghează - o stâncă arsă" adică: veghează (ca) o stâncă arsă. „Stânca arsă" este o metaforă, pentru *Biblie.* Toate imaginile, folosite de Eminescu pentru a arăta cât de mult adevărul din *Biblie* este copleșit de elemente fabuloase, cât înțeles adânc poate să aibă o operă plină de enigme, cât de furioase lupte s-au dat împotriva credinței cuprinse în *Biblie,* cât de nelămurite sunt încă părți din ea și cât de triumfătoare rezistă în mijlocul ereziilor noian - își găsesc o explicare, luând lucrurile în general bineînțeles, în amestecul bizar de interpretări serioase, de informații pseudoștiințifice, de aluzii politice ori de efuziuni sentimentale care constituie lucrarea *Biblicele.*

v. 25 În *Lepturariu,* vol. I, se reproduce din Bolliac *îndreptăciunea copilului leneș, Floarea și moartea,* iar în vol. IV, partea I, *O dimineață pe Craraiman, Pruncul, Sila,* care în strofa a VIII-a cuprinde cuvintele: „că-i rău în iobăgie", iar la sfârșit ia accent de implorare: „O, Doamne, fie-ți milă/De rob și de clăcaș". în ed. *Poezii,* 1847, este și *Muncitorul.* Menționăm că Bolliac este caracterizat după *Sila* și *Muncitorul,* care sunt prelucrări după Lamennais, *Paroles d'un croyant,* XXV, și *Une voix de prison,* III. Nici Eminescu și nici contemporanii lui nu știu că Bolliac a folosit, ca izvor, pe acest scriitor francez (vezi și I. Suchianu, introducere la C. Bălăcescu, *Poezii,* ed. București, 1898).

v. *26* Este vorba de *Marșul oștirii* române de V. Cârlova.

v. 27 În *Convorbiri literare* și-n toate edițiile poeziilor lui Eminescu, v. 27 este atribuit caracterizării lui Cârlova, iar caracterizarea lui Gr. Alexandrescu începe cu v. 28.

Și ed. Perpessicius urmează edițiile mai vechi.

Se poate ușor constata că v. 27 nu se referă la nici una din poeziile lui Cârlova, nici chiar la *Ruinurile Târgoviștei.* Aron Pumnul, în urma unei confuzii, a publicat în *Lepturariu,* III, p. 521 poezia lui Eliade *O noapte pe ruinele Târgoviștei,* dând-o drept a lui Cârlova. Eminescu ar fi putut deci să caracterizeze pe un poet cu ceea ce-i sugerase versurile celuilalt:

Eu n-am venit, o, umbre! să tulbur pacea voastră...
Ființa-mi rătăcită aleargă între voi;
Este și-a mea odihnă sălășluirea voastră:
Eu sunt însumi o umbră împinsă de nevoi.

Am fi rămas la această constatare (vezi *Din izvoarele poeziei „Epigonii"),* dacă Eminescu s-ar fi informat despre Cârlova numai din *Lepturariu.* Realitatea însă este alta: *Marșul oștirii române* nu se află în *Lepturariu* și a putut fi cunoscut de Eminescu din *Curierul românesc,* 1831, sau din *Revista română,* 1861, în aceasta din urmă publicându-se totodată și *Ruinurile Târgoviștei* și *Marșul oștirii române.* Mai adăugăm că *Lepturariu,* IV,

partea I (1864), cuprinde şi *Umbra lui Mircea la Cozia,* la care de fapt se referă v. 27. Datele istoriei literare şi înţelesul textului admit numai forma strofei aşa cum o dăm.

v. *28* Caracterizarea lui Gr. Alexandrescu este, totodată, aceea a lui Byron. De remarcat că Emineseu rămâne credincios spiritului şi expresiei din poezii ale înaintaşilor. La G. Creţeanu, *în La lord Byron (România literară,* 1855) următoarele versuri:

O, bard al desperării! în inima-mi, ca tine,
Eu port o rană-adâncă, de-aceea te admir...

Iar lumea te acuză, căci cânturile tale
Răsuflă desperarea şi patimile vii...

La Sihleanu, în *Strofe, IV:*

Cetesc cu desfătare pamfletul, poezia
Ce muge ca furtuna când biciuie trufia,
Când blestemă tiranii pre falnicul lor tron.
Îmi palce când dezgustul şi ura mă frământă
S-ating coarda de-aramă a harpei care cântă
Sălbateca durere a tristului Byron.

v. 29-30 Versurile se referă la *Anul 1840.* Anghel Demetriescu *(loc. cit.,* p. 368) face observaţia: „Anul 1840 nu «stinge sânta candel-a sperării», ci dimpotrivă, aprinde facla speranţei într-un viitor mai bun".

v. *31şi urm.* întreaga strofă se referă la *O fată tânără pe patul morţii.* Poetul avea 24 de ani când i-a apărut poezia în *Curierul de ambe sexe,* periodul IV, din 1843, cu următoarea notă a lui Eliade: „Câţi cunosc frumuseţile poeziei, acea legănată şi lină cadenţare, acel repaos regulat al semistihului, acele espresii şi asemănări răpitoare ce întineresc inima, câţi, pe lângă acestea, după dreptate, mai cer şi o limbă, de la poet, pot judica versurile d-lui Bolintineanul, acestui june necunoscut încă, ca floricela împresurată în mijlocul unei lese, îi salută talentul şi a aştepta de la dânsul opere vrednice de un veac mai ferice". Eminescu a cunoscut mica povestire mitologică greacă, tradusă de Herder sub titlul *Der sterbende Schwam.* Grandea a tradus povestirea, publicând-o în *Albina Pindului,* din 1870: *Lebăda murindă.*

v. 39 Vezi *Glasul unui român,* din 1845.

După Victor Morariu (loc. cit., p. 69, „miticul poet" ar fi Orfeu, la al cărui cântec se mişcau pietrele, îşi opreau cursul fluviile, îşi frământau copacii ramurile. Dar atribuţii asemănătoare are şi Amphion, despre care Eminescu avea cunoştiinţă chiar şi din cartea lui Reinbeck: „Apollon schenkte ihn die Leyer, durch deren Tone die Steine sich selbst zur Mauer um Theben fiigten" (p. 66).

Mai târziu, prin 1880, Eminescu a tradus oda lui Horaţiu *Către Mercur,* a cărei primă strofă aminteşte pe acelaşi cântăreţ mitic (vezi D. Murărasu, *Eminescu şi clasicismul greco-latin,* 1932).

v. *40* Vezi *Glasul unui român,* din 1848 şi *O privire de pe Carpaţi,* din 1844.

v. 42 Aluzie la imnul revoluţionar *Un răsunet,* din 1848 şi la *Un devotamentfamiliei Hurmuzachi,* din 1850.

v. *43-48* în *Lepturariu,* IV, partea I (1864), s-a reprodus *Aprodul Purice,* în *Aprodul Purice* (Iaşi, 1837) şi în nuvela *Alexandru Lăpuşneanul (Dacia literară,* Iaşi, 1840) Negruzzi are ca izvor *Cronica* lui Gr. Ureche, în *Sobieschi şi românii (Calendar pentru poporul român,* Iaşi, 1845) are ca izvor *Istoria Imperiului otoman* de D. Cantemir (vezi Costache Negruzzi: *Păcatele tinerelelor,* Craiova, 1936, ediţie comentată de V. Ghiacioi, p. 329 şi urm. şi 349 şi urm.).

v. *49* D. Petrino, în *Puţine, cuvinte despre coruperea limbii româneşti în Bucovina,* Cernăuţi, 1869, dă pentru întâia oară lui Alecsandri titlul de „rege al poeziei". Eminescu, combătând în *O scriere critică (Albina,* 1870, nr. 3—4) broşura lui Petrino, persiflează expresia, dar recunoaşte valoarea deosebită a lui Alecsandri: „în cap. IV criticul îl laudă pe d-l Alecsandri şi-l face regele poeţilor, lucru la care aplaudăm şi noi, până ce vom avea şi un împărat al poeţilor, care adică să-l întreacă pe dumnealui, ceea ce, spus fără compliment, va fi cam greu, deşi suntem de o natură care nu disperă niciodată".

v. 50 Aluzie la poeziile populare „întocmite" de Alecsandri. Eminescu a putut cunoaşte şi ediţia 1852-l853, şi ediţia completată, din Bucureşti, 1866.

v. *51-52* Aluzie la *însiră-te, mărgărite* - legendă dedicată D-nei Zoe Cantacuzin (vol. *Mărgăritarele,* 1852-l862). *însiră-te, mărgărite,* a apărut în *Revista română,* 1862. Poezia *Dridri* (vol. *Suvenire)* este scrisă în 1851 şi a apărut mai întâi în ediţia de poezii din Paris, 1853. După evocarea veselei actriţe, avem amintirea sfârşitului în plină tinereţe a acestei frumuseţi.

în 1869, în *Convorbiri literare,* Alecsandri a publicat schiţa *Dridri,* care cuprinde şi amintiri tinereşti din viaţa trăită la Paris, dar şi informaţii despre activitatea revoluţionară a poetului în Moldova anului 1848.

v, *55-60* Versurile sunt un comentar al poeziei *Vis de poet* (publicată în *România literară,* 1855, sub titlul *Mărgărita* şi apoi în *Mărgăritarele).* După cum arată I. M. Raşcu, Eminescu acordă deosebită atenţie acestei poezii *(Eminescu şi Alecsandri,* p. 7-8).

v. *6l-66* Versurile sunt o mărturie a cultului lui Eminescu pentru figura măreaţă a lui Ştefan cel Mare, evocată de Alecsandri în *Poezii populare (Movila lui Burcel, Stefan-vodă şi şoimul, Cântecele lui Stefan-vodă)* şi în *Doine (Altarul Mănăstirii Putna).* Poemul istoric *Dumbrava Roşie, Imn lui Ştefan cel Mare* şi *Odă la statuia lui Ştefan* sunt de după apariţia poeziei lui Eminescu.

v. 66 Până să ajungă la carcterizarea definitivă, atât de impresionantă estetic „zimbrul sombru şi regal", Eminescu a mai încercat, în ms. 2257, alte forme: domnitorul triumfal, leul sombru şi regal.

v. *67 şi urm.* Toată această parte de antiteză are frumuseţi poetice, pe care le recunoaşte şi Anghel Demetriescu, deşi socoate ideea poeziei fundamental greşită: „Sub o mână mai puţin dibace, acest contrast meşteşugit şi intenţionat prelungit în aproape cincizeci de versuri ar face pe cititor să arunce cartea din mână. La Eminescu, el interesează prin îndrăzneala expresiei, prin vigoarea loviturilor, prin neaşteptatul invenţiei, printr-o vervă impetuoasă, care aruncă un decor splendid peste o idee fundamental greşită" *(op. cit.,* p. 370).

v. *76* Emistihul. „S-a întors maşina lumii" este dintr-un prozaic vers al lui Vasile Fabian Bob în *Moldova la anul 1821:*

S-a întors maşina lumii, s-a întors cu capu-njos...

Scrierea lui Fabian Bob, în *Lepturariu,* III (1862), p. 512 şi urm. (Apropierea între Fabian Bob şi Eminescu, şi în I. M. Raşcu, *Îndreptar,* I, nr. 11, 1939, p. 14) „Maşina lumii" şi în *La moartea lui Neamţu,* v. 27-28.

v. *87* La Young în *Noaptea IV,* versiunea franceză: „Pour en jouir ii ne lui fallait que des jours. Hélas! tant d'eclat n'a servi qu'a la faire remarquer plus tot de la mort." Eminescu a cunoscut însă lucrarea lui Simion Marcovici, în care avem amplificarea textului: „Numai zile îi trebuia ea să fie fericită. Dar a ei strălucire, în loc să-i împodobească viaţa şi să-i semene drumul cu flori, a făcut-o să o însemneze moartea mai cu osebire."

v. *88* La Alecsandri, în *Vis de poet:*

Ca o liră dulce inima-mi trezită
Cântă şi serbează bunurile vieţii.

Izvorul lamartinian al comparaţiei, vezi I. M. Raşcu, Eminescu şi Lamartkie, în *Convingeri literare,* p. 146.

97 Versul," după cum arată însuși Eminescu, este un citat. G. Bogdan-Duică, în lucrarea sa despre izvoarele *Luceafarului,* arată și textul pe care l-a cunoscut Eminescu din *Introduction a l'histoire du boudhisme indien* de Eugene Burnouf, Paris, 1844, p. 152-153, pasaj despre doctrina lui Budha: „Sa doctrine, qui selon les Sutras était plus morale que metaphysique, au moins dans son principe, reposait sur une opinion admise comme un fait, et sur une esperance presentee comme une certitude. Cette opinion, c'est que le monde visible est dans un perpetuei changement; *que la mort succede à la, vie, et la vie à la mort..." (Vezi Despre „Luceafărul" lui Eminescu,* 1925, p. 17).

Nu trebuie să înțelegem că versul exprimă numai gândirea unei alternante a vieții și morții. Eminescu va fi cunoscut și altă lucrare a lui Burnouf, traducerea din sanscrită *Bhâgavata Purâna.* lată o gândire semnificativă: „Les êtres qui n'ont pas de mains servent à la nourriture de ceux qui en ont; ceux qui n'ont pas de pieds, â celle des quadrupèdes; les petits, a celle des grands; la vie, en un mot, est le soutien de la vie" (ed. Paris, 1840, p. 127). Moartea şi viaţa sunt o necesitate a uneia pentru cealaltă, și din una se naşte a doua, gândire care a pătruns și-n filozofia greacă, și de aici în cea romană, găsindu-și expresia poetică în *Poemul naturii* al lui Lucrețiu:

Când ici triumfă, când colo, puterile-a tot ce e viată,
însă înfrânte-s la rând; și-n bocetul înmormântării,
Strigăte-naltă născuții ajunși pe-nsoritele țărmuri.
Nici n-a urmat unei zile o noapte ori nopții aurora,
Fără să fie-auzite alături dejalnicul scâncet,
Gemete — tristul alai al cernitelor duceri spre groapă.

(C. II, v. 574 și urm.)

Tema a fost exprimată poetic și de Young, în *Noaptea VI.*

v. 99 și urm. După Bogdan-Duică *(loc. cit.* mai sus, p. 17), și aici avem gândire budhistă, al cărei izvor este tot *Introduction â l'histoire du boudhisme indien,* p. 459-460 a lui Burnouf.

v. 707 În scrisoarea către Iacob Negruzzi, din Viena, 5/17 iunie 1870, Eminescu, o dată cu diferite lămuriri în legătură cu *Epigonii,* stabilește și importanța fantaziei în lucrarea poetică: „Numai drept vorbind, mama imaginilor, fantazia, mie-mi pare a fi o condițiune esențială a poeziei, pe când reflecțiunea nu e decât scheletul, care-n opere de artă nici nu se vede; deși palidele figuri ale unor tragedieni își arată mult oasele și dinții decât formele frumoase. La unii predomină una, la alții alta; unirea amândurora e perfecțiunea, purtătorul lor, geniul."

Ceea ce expune teoretic în scrisoare este în acord cu această condamnare a artei - simplu joc al imaginației și-i în acord cu gândirea de mai târziu a lui Eminescu, în *Criticilor mei:*

E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Înșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.

Gândirea este în acord și cu versurile din *Christ,* o poezie din dec. 1869 (ms. 2259, f. 29-29v.), în care, la fel ca în *Epigonii,* poetul constată lipsa de credință, de afectivitate sinceră și adâncă la oamenii vremii lui, chiar dacă au dibăcia de-a exprima ceva în mod artistic. Între „inimă" și „mână" nu există armonie,

v. *109* Vers înrudit cu cel din *La moartea lui Neamțu:*

În zadar ne batem capul, triste firi vizionare...

v. *114* „Noi reducem" „azi la noi", „și ca dânsa suntem noi". Acest „noi" trebuie să-l luăm numai ca un mod de expresie reverențioasă. în realitate, poetul, prin însăși lauda trecutului și prin atitudinea critică față de prezent, se exclude dintre acești „noi".„Lumea cum este" se descoperă simțurilor, lipsită de poezie și pieritoare: praf. Eminescu însă, ca poet, are o

arzătoare viață interioară, și realitatea, pentru el, nu e cea dinafară, ci aceea din intimitatea lui, realitate cu totul subiectivă. Poetul trăiește realitatea cu sensibilitatea lui vibrantă și cu imaginația lui avântată, și reprezintă ceea ce vede *în el,* firește, învăluit în iluzionare, fantazie, vis - o viziune. De aceea și laudă modul vizionarilor de-a vedea și exprima realitatea.

înscriem aici caracterizarea făcută de D. Caracostea: „Și imagini ca acestea: «S-a întors mașina lumii, cu voi *viitorul trece./Noi* suntem iarăși *trecutul,* fără inimi, trist și rece», răsturnând ordinea firească a timpului, echivalează cu o stranie întoarcere pe dos, o dezaxare a lucrurilor, în care totuși rămâne o afirmare de valori. Când deci în strofa finală, acest rămas bun de la o întreagă formă a culturii noastre, apare apostrofa:

......................sânte firi vizionare...
Ce creați o altă lume pe-astă lume de noroi...

în opoziție cu *Epigonii,* pentru care: «sunet, sufletul, lumină/Toate-s praf...» este evident că tot sufletul poetului neagă noroiul, deci sensul imaginilor țintește tot în sus" *(Arta cuvântului la Eminescu,* p. 143).

în *Conv. literare,* avem în v. 112: „pravul", iar în v. 114: „praf. „Toate-s praf..." expresia este folosită cu tot conținutul ei poetic de la *Pulvis et umbra sumus* (Horațiu, *Oda 7,* c. IV) până la poezia modernă. Luăm exemple din poeți familiari lui Eminescu încă din adolescență.

La Shakespeare, în *Hamlet:* „Ei bine, în ochii mei, ce-i această cvintesență de praf?" (act. II, sc. 2). „Alexandru a murit, a fost îngropat și s-a făcut praf (act. V, sc. 1). La Young, în *Noaptea V,* după versiunea franceză Letourneur: „Avânt que la cloche funebre m'envoie enrichir la terre de mă poussière... la poussière que je foule... cette poussière que je traîne..."

La Byron, în *Cain:*

Cain: *O, unde e pământul meu? Să-l văd,*
Căci eu din el am fost făcut.

Lucifer. *Departe,*

De nu-l mai poți vedea și e mai mic
În univers decât ești tu într-însul;
Dar să nu crezi că poți scăpa de el;
Te vei întoarce-ndată la pământ,
La pulberea lui iarăși; este-o parte
Din veșnicia ta și dintr-a mea.

(Act. II, sc. l, Trad. P. Grimm)

Cain: Și *recunoscător*

De ce as fi? Fiindcă sunt țărână
Și prin țărână mă târăsc pân' ce
Mă voi întoarce iarăși în țărână?

(Act. III, sc. 1)

P. Grimm traduce „țărână", dar în original este: „The dust", adică pulbere, praf.

Și-n epoca maturității, în *în van căta-veți,* Eminescu subliniază zădărnicia a tot din lume:

Chiar papii mândri, cu trei coroane-n cap,
Păstori de nații cu strâmbă cârjă-n mâni,
Pulbere-s astăzi,
Pulbere sunt chiar viifiind.

SUS ÎN CURTEA CEA DOMNEASCĂ

În ms. 2257, f. 58.

La fila 56 un alt exercițiu, *Sala-i mare, strălucită,* cu versificație asemănătoare și cu un cuprins asemănător. Amândouă exercițiile au o strofa comună și, poate, în intenția lui Eminescu va fi fost să le contopească o dată cu definitivarea lor.

SALA-I MARE, STRĂLUCITĂ

Sala-i mare, strălucită,
Masa-i albă, oaspeți mulți
Vorbe dulci să tot asculți —
Și lumina-i îndrăgită
De ochi lucii, de ochi mulți.

Icea unii stau alene
Și visează și gândesc,
Colo alții chiulesc
Iar femei cu lunge gene
Râd în taină și privesc.

Una face că nu vede
Și cu capul stă plecat,
Pe când ochii,-namorat,
A lor raze își repede
La streinul întristat.

La strein cu fruntea pală
Și cu părul ca de corb —
Buzele ei roșii sorb,
Când în brațe și pe poală
Doarme dus amorul orb.

Sus în curtea cea domnească s-a publicat mai întâi în Eminescu, *Poezii postume,* ed. Al. Colorian și Al. Iacobescu, cu titlul după primul vers.

v. *4* La Perpessicius: țărănească. Și în Alecsandri, *Codreanul (Cântice bătrânești,* XXVI):

Cu sarică bocsănească
Și căciulă țurcănească...

Și în Creangă, *Amintiri:* Cu căciula țurcănească.

Versul 2 din *Sus în curtea cea domnească:*

La domnia din Bârlad

și un vers din drama *Bogdan Dragoș* (act. I, sc. 3):

Bârladul stăpânește olate și pășuni

lasă să se înțeleagă că Eminescu a cunoscut asa-numita „diplomă bârlădeană" pe care B. P. Hașdeu o publică în *Instrucțiunea publică* și o studiază în revista *Traian* (I), 1869, p. 199 și urm. B. P. Hasdeu n-a avut la îndemână documentul original, ci numai o copie făcută de tatăl său, Alexandru. Istoricii ruși au folosit documentul, trăgând concluzia că principatul Galiției se întindea în sec. XII asupra șesului Moldovei până la Mare și la gurile Dunării. Hasdeu și alții după dânsul au crezut în autenticitatea diplomei. Ion Bogdan, în *Diploma bârlădeană din 1134 și Principatul Bârladului* (București, Acad. Rom., 1889), pe baza unor cercetări istorice și filologice, arată că este un fals în întregime acest document, în care Ivanko Rostislavici din scaunul galițian se intitulează „principe de Bârlad".

Istoricul, specialist în slavistică, dovedește că n-a existat un principat al Bârladului în sec. XII, dar că-n acea epocă au putut să existe orașe, între care și Bârladul, și că locuitorii regiunii au putut să se numească berladnici. Acești locuitori - amestec de elemente de origine română, cumană și slovenă - au fost lipsiți de o precisă organizare politică, fapt datorită căruia nici înainte de descălecare, nici în timpul acesteia nu se amintește de un principat al lor. De la *1174* încoace nici nu se menționează în vechile cronici de Bârlad ori de berladnici. Coborârea descălecătorilor poate să dateze încă din sec. XII, iar berladnicii care, la 1160, iau parte la o expediție la gurile Niprului, ar putea fi români coborâți din munți.

P.P. Panaitescu, în *Diploma bârlădeană din 1134 și Hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374 (Rev. Istorică română,* 1932), supune unei noi cercetări actul și ajunge la concluzia lipsei lui de autenticitate, având în vedere greșelile de transcriere, falsa genealogie a familiei Cantemir și anacronismele de limbă ori de terminologie diplomatică.

ÎNGERE PALID...

În ms. 2259, f. 30v., nedatată. Publicată de Perpessicius în ediția sa, vol. I, p. 485:; vol. IV, p. 47; note în vol. V, p. 51.

LA QUADRAT

În ms. 2259, f. 139. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 478; note în vol. V, p. 574.

Desigur o aluzie glumeață la un tovarăș de petrecere la Viena. După v. 3 ar fi vorba de un autor sau, poate, artist dramatic, cu capul pătrat, cu trupul la fel, ceea ce justifică epitetul din titlu.

DIN OCEAN DE VISE

În ms. 2259, f. 252.

Cuprins de același sentiment, Eminescu a folosit imagini de aici și în altă compoziție de prin aceeași epocă:

Iubito, dulce înger, cu blonde și lungi plete,
O, lasă ca privirea-mi în ochi-ți să mă-mbete,
O, mândră și frumoasă mi-ai apărut în viață
C-aurora cea măreață.

Dar vai, tu pleci nainte! Și nu te uiți la mine,
Iar inima-mi se frânge de crudele suspine,
Dispari rum luna plină apune și dispare
În înstelată mare!

Această compoziție se află în ms. 2254, f. 61v., și a fost publicată de I. A. Rădulescu-Pogoneanu în *Din poeziile inedite ale lui M. Eminescu,* în *Convorbiri literare,* 1 aprilie 1902.

În ed. Perpessicius, vol. IV, p. 480; notele în vol. V, p. 575, cu titlul după primul vers.

STEAUA VIEȚEI

În ms. 2259, f. 26v., nedatată. Publicată în ediția *Opere complete,* Iași, 1914, p. 73.

Versificație de prin 1869, cu prefaceri ulterioare de prin 1870. Folosită și într-o nouă compoziție, *fragment,* din același ms. 2259, f. 42. în ediția Perpessicius, vol. I, p. 481; vol. IV, p. 48 și note în vol. V, p. 52.

FRAGMENT

Pe fruntea fugoasă a undelor mării
Resplendă o stea,
Prin aerul luciu de vraja visării
O rază de nea.

În țărmul cel negru muiat în lumina
A lunei dormind
Auzi prin urlarea a mării senină
O buhă țipând.

Un cântec fantastic pământul răzbate,
Un cântec de dor,
Se pare că vântul în aer se zbate,
Se frânge de-amor.

Dar cerul o sală de safir boltită,
Perdele de nori,
A tras peste fața-i- și-acuma cernită,
Ea plânge fiori.

Pin poalele rupte a norilor negri
Zbor fulgere-n arc,
Și tunetul zboară prin vânturi alegri,
Un falnic monarc,

Și aerul luciu al lumei se stinge
Ș-un aer de fier
S-așează pe câmpuri, pe marea ce plânge,
Pe munții ce gem.

Se continuă cu o strofa neterminată:

Dar nourii sarbezi o rază pătrunde,
Pe-ofrunte de val

BASMUL CE I L-AŞ SPUNE EI

În ms. *2262,* f. 7-7v. în *Revista Fundaţiilor regale, 7* iulie 1939, şi în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 51; note în vol. V, p. 53-54.

v. *36* La Perpessicius: cântul de izvoare; s-ar putea citi şi: cuibul de izvoare.
v, *70* Evident, în sufletul lui Eminescu stăruie amintirea concertului Carlottei Patti, de care a fost atât de impresionat în 1869. ŞI visul său mistic este un efect al aceleiaşi amintiri,
v. *80* Ideea presimţirii dragostei ce va veni. Iubită-înger sau înger-iubită sunt teme obişnuite în poezia de tinereţe a lui Eminescu.
v. *81* Ideea părăsirii cerului de un înger care se întrupează pe pământ capătă dezvoltare în *Feciorul de împăratfără de stea,* v. 193 şi urm.

MORTUA EST!

A apărut în *Convorbiri literare,* 1 martie 1871, p. 15.

Trimiţând-o revistei, Eminescu o însoţea cu o scrisoare către Iacob Negruzzi, din 11 febr. 1871, Viena. O mărturie aici, pe care o reţinem: „Apoi vă mai trimit nişte versuri de-ale mele. Bune simt că nu sunt; poate însă să nu fie cu desăvârşire rele. Ştergeţi ce vi se va părea bun de şters."

în ms. *2259,* f. 18v.- 20v., s-a păstrat versiunea după care Eminescu a făcut copia trimisă revistei. Deosebirile sunt mărunte, dovedind, şi ele, spiritul autocritic obişnuit la poet, şi putem crede că redacţia *Convorbirilor literare* n-a uzat de libertatea ce i se da.

Poezia a fost obiectul de cercetare a numeroşi critici şi istorici literari, stabilindu-i-se fie valoarea artistică, fie izvoarele şi asemănările de temă cu poezii înrudite din literatura universală, în apropierea făcută de *O fată tânără pe patul morţii* se poate spune că i s-a atribuit lui Bolintineanu o influenţă mai mare decât este întemeiat. Fondul afectiv şi intelectual ca şi vestmântul de imagini arată la Eminescu superioritate faţă de Bolintineanu şi originalitate. A reţinut însă ritmul din *Ofată tânără pe patul morţii* (D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu,* p. 147) şi a folosit aceeaşi stanţă ca şi Bolintineanu (Anghel Demetriescu, *Mihail Eminescu,* în *Literatură şi artă română,* 25 iulie - 23 sept. 1903, p. 359 şi urm.), în ce priveşte izvoarele, apropierile făcute de Radu Paul (în *Izvoarele de inspiraţie a câtorva poezii ale lui Eminescu,* Cluj, 1934) de două poezii ale lui Creţeanu: *Ideea morţii* şi *îndoiala,* sunt numai de ordin general. Eminescu n-a luat de la Creţeanu nimic ce este specific ca fond şi imagini *în Mortua est!* D. Caracostea *(op. cit.,* p. 166 şi urm.) compară *Mortua est!* cu *A Silvia* de Leopardi, ajungând la concluzia că prin dinamismul ideii şi sentimentului, ca şi prin structura întregii poezii, Eminescu se afirmă ca unul din „clasicii formei stăpânite".

Forme în diferitele editări:

v. *4:* Astfeli; otar *(Conv. Ut.);* astfel; hotar (ed. I, II Maiorescu şi Ibrăileanu); otar (Botez); 7: sumbre (ed. I şi II M.); 12: ploaie (ed. I şi II M.); 15: tocsul *(Conv. Ut.);* 32: mândră (ed., I şi II M.); v. 28 este urmat de virgulă în *Conv. Ut.;* tot aici, după v.32 avem punct; 45: Astfel (ed. I şi II M. şi Ibrăileanu); 58: te-nşală (ed. I şi II M. şi *Conv. Ut.);* te-nşeală (Ibrăileanu); 68; Astfel (ed. I şi II M. şi Ibrăileanu). Ediţia C. Botez urmează *Convorbirilor literare,* dar nu preia forma: astfeli în v. 4, 45 şi 68.

v. 1 Acest vers a suferit modificări în diferitele versiuni ale poeziei. Toate versiunile sunt datate: oct. 1866, Eminescu accentuând asupra momentului primei elaborări; între 1866 și febr. 1871 a frământat textul spre a ajunge la o formă definitivă și la exprimarea strofei I în așa fel încât să fie o sinteză a vieții copilei a cărei moarte îl inspiră.

v. 3-4 În *Eminescu și Alecsandri,* ed. cit., p. 46 și urm. I. M. Rașcu arată că titlul primei versiuni, *Elena,* poate să fi fost sugerat de Alecsandri, după cum în *Pe albumul doamnei Z,* de același avem rima: hotar-amar. Amintim aici că această poezie a lui Alecsandri, apărută întâi cu titlul *La o mamă* în *Foaia societății pentru literatură și cultură în Bucovina,* nr. 6 din 1865, a fost atribuită de N. lorga lui Eminescu, tocmai pe baza unor asemănări de expresie literară cu *Mortua est!* (vezi *Revista Fundațiilor regale* din 1 aprilie 1934.) Anghel Demetriescu a fost mult depreciat de critica noastră literară, deoarece i se atribuise articolul plin de răutate și lipsit de inteligență din *Revista contimporană,* 1875, p. 268 și urm. semnat Gr. Gellianu. Tocmai fiindcă identificarea a fost greșită, insistăm aici asupra caracterizărilor interesante în legătură cu *Mortua est!*

Citind versurile din prima strofa, Anghel Demetriescu relevă bogăția și originalitatea imaginilor: „De la început până la sfârșit ies din adâncurile imaginației sale comparații, care prin vagul și noutatea lor ne transportă în alte lumi" *(op. cit.,* p. 370). „Poezia lui e o muzică bizară, scrisă cu o octavă mai sus și cu alte intervale decât cele obișnuite, adaptată pe o sensibilitate particulară, bogată în efecte puternice și acute, deșteptând viziuni extraordinare, provocând tensiuni extreme și prelungite ale sufletului, inteligenței și nervilor" *(ibid.,* p. 373).

v. *7-8* Imaginea lunii capătă o formă nouă și mai artistică în *Melancolie.*

v. 9 și urm. Tema ascensiunii sufletului - înger, o mai aflăm și în *Despre moartea unei tinere* de Byron (în *Hours of Idleness).* Versurile 9-36 nu au corespondent în versiunea *Elena,* sunt numai indicate unele imagini în versiunea II, și au forma apropiată de cea definitivă numai în versiunea III din epoca studiilor la Viena. O dată cu începerea studiilor de filozofie, spiritul poetului se îmbogățește, iar poezia lui se resimte de noul strat de cultură. Acum Eminescu a studiat și tratatul din 1766 al lui Kant, *Traume eines Geisterschers,* unde se combat halucinațiile lui Swedenborg. Dar viziunile și descrierile swedenborgiene, din care Kant dă exemple, au multă poezie, care nu putea să scape lui Eminescu.

în afară de aceasta, pe baza cunoașterii scrierilor lui Swedenborg, Balzac a scris romanul *Seraphita.* în această lucrare avem ascensiunea sufletului Seraphitei spre regiuni superioare, înconjurat de miriade de îngeri. Pe măsură ce se înalță străbătând infinitul, sufletul-serafim devine tot mai pur, tot mai înzestrat cu frumusețe, tot mai mult pare încoronat cu diademă ca o regină și este primit, în cele din urmă, în cântări de slavă de îngerii care îngenunchează împrejurul lui.

v. 10 În De caelo et inferno de Swedenborg: „Omul este în sență un înger și devine efectiv înger după moarte".

v. *11* Viziuni de acest fel și în Ossian, *Fingal.* în legătură cu acest vers este justă observația lui Anghel Demetriescu: „Eminescu a debutat cu o limbă nouă, care era rezultatul unor intuiții personale, și a izbutit să-și formeze o idiomă care, cu toate singularitățile ei, se poate numi poetică *(op. cit.,* p. 383). '

v. *12* În ms. 2255, f. 178, se află un fragment în proză destinat să facă parte din *Geniu pustiu.* Cuprinde detalii pe care le folosește poetul în v. 12 și în alte versuri din *Mortua est!* (Vezi M. Eminescu, *Scrieri literare,* ed. Craiova, 1932, p. 166, nota 148.) „Ploaia de raze" și „ninsoarea de stele" apar numai în versiunea a III-a, deci prin 1870. Vezi și D. Bolintineanu, *Sorin,* unde avem „pulbere de stele".

v. *13 și urm.* După D. Caracostea *(op. cit.,* p. 159) strofa de încheiere a ascensiunii este cea mai măiestrită din poezie.

v. 15 Vers nu numai de-o armonie și sugestie auditivă cu totul originale, dar și plin de ceva tainic de mare impresie artistică.

v. 25 *și urm.* Aceste versuri bogate în imagini plastice apar numai o dată cu versiunea a III-a a poeziei, deci după ce Eminescu aflase despre viziunile swedenborgiene din *Träume eines Geistersehers.* Balzac în *Seraphita,* roman cunoscut lui Eminescu, are descrieri care

pornesc direct din *De caelo et inferno* a lui Swedenborg. într-una din viziunile Séraphitei avem și „la fleur qui chante", care corespunde finalului versului 28 din *Mortua est!* Se mai pot aminti și alte imagini rare ca: flori de lumină, al vrăjilor caier, păr de raze, care arată pătrunderea de „corespondențe" în poezia eminesciană, tot așa cum acestea au pătruns în poezia lui Baudelaire, primind prin acesta cea mai înaltă expresie artistică.

v. *31* Viziune serafică, fără îndoială, inspirată și de inconografia religioasă. Dar, cum Eminescu era cunoscător desăvârșit al poeților care l-au precedat, amintim aici și *Era-n albastru,* cea mai bună poezie a lui Depărăteanu - deși pătată de unele licențe ale epocii lui - poezie modernă, presimbolistă am putea spune:

Era-n albastru. - Pare c-a cerului vergină
Atuncea se scăldase în undele cerești;
Era transfigurată. - Pe fata ei lumină
Vedeai precum resplendă pe fețele-ngerești!

Era-n albastru, însumi văzând-o rămăsesem
Estatic..., al meu suflet zburase către ea;
De trei ori eu felice poetă ajunsesem,
Privind-o, unde numai profeții ajungea!

Era-n albastru, blonda vergină; mi se pare
C-o văz. - Eternitatea în giuru-i se-ntindea.
Frumoasă, radiantă și făr-asemănare,
În gloria sa, blonda vergină strălucea!

Era-n albastru. - Cerul d-atâta frumusețe,
Gelos, parcă voise în manta-i de azur,
Copilu-i să ne-ascunză, sau poate să ne-nvețe,
Mortali, c-albastru singur e vălul cel mai pur!

v. 33 și urm. Este credința că, scăpând de lăcașul vremelnic, care ar fi trupul, sufletele se ridică în regiunile astrelor. Versurile lui Eminescu au un sens numai dacă ne închipuim o lume de astre și de sori locuită de spiritele foștilor oameni, care duc acolo o viață deosebită de bălăcirea în balta viselor contradictorii, de iluzionarea cu basme deșerte și urâte, cum se înfățișează viața de pe pământ.

v. *39* Ideea căderii stelelor și stingerii sorilor ca un preludiu la reîntoarcerea în haos o avem artistic exprimată în *Scrisoarea I.*

v. 41 Valoarea artistică a acestui vers a fost scoasă în relief de D. Caracostea *(op. cit.,* p. 161-162).

v. *46* Folosirea subiectului îndoit, cum arată G. Bogdan-Duică (în *Introducere* la ediția poeziilor lui Eminescu, în 1924) este după exemplul lui Bolintineanu în *Sorin:*

Lipsirea mea va șterge genele tale udate
și pe frumoasă-ți fată va semăna ea flori.

v. 50 în *Oscar de Alva* de Byron, cunoscută la noi prin traducerile lui Eliade și Const. Negruzzi, avem: Rămâie harfa destinsă și neatinsă,

v. 57 ci mai fericesc - ci aproape o fericesc,

v. *51-56* Se pot urmări în aceste versuri ecouri din Young, *Nopțile I, V, XIII. Noaptea XIII* este tradusă de Simion Marcovici și publicată ca a *VI-a.*

v. 57 și urm. Problema deșertăciunii de „a fi"ori „a nu fi" este pusă încă din 1866 în versiunea *Elena,* dar numai în versiunea a III-a avem accentul pesimist, pe plan spiritual, din

versurile 59-60, așa că se poate susține o influență schopenhaueriană, cum a făcut Anghel Demetriescu. Versul 58 arată foarte concis incapacitatea minții noastre de a cunoaște lucrul în sine. Putem deci crede că-n 1870 Eminescu îl cunoștea, în parte cel puțin, și pe Kant și că-și ridica valoarea intelectuală a poeziei lui și prin ceea ce, de curând, asimilase din domeniul filozofiei.

Transpunerea filozofiei kantiene pe plan literar era ceva firesc la Eminescu, obișnuit să trăiască paginile citite și cu afectivitatea, și cu fantazia. Exemplu este și literarizarea ideii de timp și spațiu în *Sărmanul Dionis.* înțelegerea filozofiei kantiene ca generatoare de emoție artistică este mărturisită și-n nota din ms. *2287,* f. 11 (vezi Eminescu, *Scrieri politice și literare,* ed. Scurtu, p. 24).

În legăturîă cu versul 58, se poate aminti și Young, *Noaptea I:* „Ce slabă și mărginită este vederea noastră!"

v. 6l-62 Anghel Demetriescu *(op. cit.,* p. 387) găsește în acestea o „imagine superbă"și le apropie de un pasaj din Young, *Noaptea XV.*

v. 67 și urm. Și Bolintineanu se întreabă în *Scopul omului:*

Acest argil molatec ce vântu-o să răpească,
Ori merita onoarea săpoarte-n al său sân
Oflacără de spirit, răsfrângere cerească,
Ce ca un rob ascultă de lut, ăst crud stăpân?

v. 70 Conștiința lipsei de sens în toate cele ale lumii și ideea fatalității morții duc, la Eminescu, la negarea divinității, pe când la Byron, în *Cain,* duc la revoltă și blestem: „Blestem asupra celui ce-a născocit o viață care duce la moarte!" Pentru întreagă *Mortua est!* vezi și lucrarea *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. III.

ÎNGER DE PAZĂ

S-a publicat în *Convorbiri literare,* 15 iunie 1871, p. 136.

A fost trimisă la revistă împreună cu *Noaptea* și cu o scrisoare către Iacob Negruzzi, datată 16 mai 1871. Viena: „Eu nu vă trimet acuma decât niște nimicuri neînsemnate, căci pentru de-a corige și a da o formă mai omenească unor opere mai întinse îmi trebuie și timp, și dispozițiune. Dacă cele ce vă alătur de la mine or fi rele, nu vă jenați de fel și aruncați-le-n foc... Cât despre versurile ce vi le trimit, de se vor primi spre publicare, mi-ar plăcea dacă ar ieși câteșitrele piesele într-un singur număr" (I. E. Toroutiu, *Studii și documente literare,* I, 1931, p. 322). Mai târziu Iacob Negruzzi a dat lămurirea că, deși Eminescu amintește de trei poezii, în realitate a trimis numai două (Scrisori de la *M. Eminescu,* în *Conv. literare,* ian. 1899, și la I. E. Toroutiu, op. cit., p. 328, nota 51).

Se cunoaște poezia în prima ei formă, din 1868, așa cum este în manuscrisul romanului *Geniu pustiu (ms. 2255,* f. 21-84).

Când sufletu-mi noaptea veghea în extaze,
Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,
încins într-o haină de nori și de raze,
Mișcând a lui aripi pe capu-mi aprins,
Dar când ie văzu într-o palidă haină,
Copilă coprinsă de dor și de taină,
Fugi acel înger de ochi-ți învins.

Cum marea ce doarme profundă și lină
Refelectă în sânu-i de-amar și lunmină,
Pe soare ce trece în calea-i divină,
Vărsând ziuă de-aur în umedu-i sân:
Astfel tu, copilo, tu vis de iubire,
Din negrele-ți stele o dulce zămbire,
Din sufletu-mi noaptea schimbă în senin.

Despre izvorul de inspirație și împrejurările în care a scris poezia, ne dă însuși Eminescu informații în *Geniu pustiu.* Este vorba de Poesis, actrița care își joacă rolul ei în feerie: „Ea juca pe-un înger, într-o feerie fără de înțeles cu *dei ex machina,* care plăcea și era frumoasă numai pentru că persoanele ce jucau în ea plăceau și erau frumoase.

Își puse aripile albe; își gătise complet toaleta și pe când orchestra începu uvertura cu rugăciunea din *Norma,* Poesis căzu pe un scaun într-o atitudine visătoare, cu capul lăsat peste umere și cu mâinile unite, astfel încât nu te-ar fi prins mirarea dacă, răpită de acel cântec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat... încet, nemișcată și tristă, ca sufletul unui înger murind, la ceruri, purtată ca pe nesimțite de aripile ei albe-argintii. Eu stăm și-o contemplam. Voluptatea acelui sân de marmură, visătoria acelei fețe palide îndreptate spre cer, acele mâni mici și albe unite ca pentru rugăciune, acele brațe rotunde, goale, fragede, lăsate în jos ca și când ar fi denunțat desperanța, acel corp ce sta să-ngenunche, acele aripi ce stau să se miște și s-o ducă - toate astea făceau un singur chip, un singur corp frumos, dulce, ideal - Poesis!" (M. Eminescu, *Scrieri literare,* Craiova, 1935, p. 175-176 și 181.)

v *1* extaze *(Conv. Ut.)* extază (ed. I, II Maiorescu); estaze (ms. 2259, f. 27).

v. 2 Ideea unui „înger de pază" nu vine din vreun text apocrif popular, ori din viziuni mistice mai mult sau mai puțin eretice, ci chiar din textul evanghelic. La *Matei, XVIII,* 10: „Căutați să nu defăimați pre vreunul dintr-acești mai mici; că zic vouă; că îngerii lor în ceruri pururea văd fața Tatălui meu, care este în ceruri". De asemenea, în *Luca, XV,* 10: „Așa zic vouă, bucurie se face înaintea îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos ce se pocăiește".

v. *4* Lamartine, în *Souvenir:*

Quand je dors, tu veilles dans l-ombre
Tes ailes reposent sur moi...

(I. M. Rașcu, *Eminescu și Lamartine,* în *Convingeri literare,* Buc., 1937, p. 147)
Și la Crețeanu, în *La sexul frumos:*

Subt ale voastre scump protectoare
Aripi de îngeri să o luați...

Nu numai poezia romantică a dezvoltat tema îngerului de pază. și la Baudelaire, în *XLIII (Spleen et Ideal),* avem:

Je suis l'Ange gardien, La Muse et la Madone.

v. 5 Transcriind versiunea din *Geniu pustiu,* în ms. 2259, 27, Eminescu dă versului 5 forma: Dar cum te văzui într-o palidă haină. Edițiile Maiorescu au păstrat pe „văzu" și-n forma definitivă a poeziei, deși în *Conv. Ut.,* este „văzui".

v. *8* înger-femeie-demon, la Conachi în *Slănicul:*

Gândeam c-am iubit un înger din cer sub chip femeiesc,
Dar n-au fost decât fimeie din iad sub chip îngeresc.

Amintim și ce scrie Swedenborg în *De caelo et inferno:* „Fiecare om are în adevăr lângă sine un spirit bun și unul rău; prin cel bun este în raport cu cerul, iar prin cel rău cu iadul. Aceste spirite aparțin unei lumi a spiritelor situată între Cer și Abis.

v. *9 și 12* La Bolintineanu, în *Sorin:*

Din geana unui înger înarmat de-un crin.

NOAPTEA...

În *Convorbiri literare,* 15 iunie 1871, p. 136

Vezi și notele la *înger de pază.*

v 9 Frumusețile feminine ossianice au brațele albe. în *Fingal,* c. I: brațe de zăpadă, în c. IV: brațele sale erau albe ca zăpada din Morven.

v. *15* Fruntea-mi (ed. I, II Maiorescu).

v. *17-l8* Versurile au fost puse în legătură cu refrenul din *O lieb'so lang du lieben kannst* de Ferd. Freiligrath:

O lieb', so lang du lieben kannst!
O lieb', so lang du lieben magst!
Die Stunde kommt, die Stunde kommt,
Wo du an Gräben stehst und klagst!

(Vezi Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor și procedeelor din poeziile lui Eminescu,* în *Preocupări literare,* București, nr. 4, 1 aprilie 1936. Radu Manoliu a primit informația de la Valentin Bude.)

v. *18* Pân'ce, Pân-e... forme obișnuite la Bolintineanu și la Alecsandri (vezi Bogdan-Duică, *Introducere* la ed. *Poezii,* p. 15).

v. *19* În *Conv. Ut.* greșit: clară ca o roză.

IUBITEI

În ms. *2290,* f. 3-5. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 69; note în vol. V, p. 58.
Întâiul titlu: *Amor.* Din aceeași inspirație, ca și *Iubită dulce, o, mă lasă* și *Frumoasă și jună,* care urmează.

v. *20* Stări sufletești complexe, care nu-și află încă expresia, încolțesc din vremea tinereții. Va mai fi nevoie de maturizare a vârstei și suferinței și de cultură artistică până ce poetul va ajunge la versurile din *Odă - în metru antic:*

Ca să pot muri liniștit, pe mine
Mie redă-mă!

v. 43 Repetare a expresiei din v. 13.

v. *49* Reluarea ideii din v. 17. în povestirea *Faraonul Tlă,* următoarele cuvinte ale lui Tlà la sarcofagul iubitei sale Rodope: „O, Rodope, zise el îngenunchind la sicriu şi plecându-şi fața plină de lacrimi la pieptul... Cum te iubesc!... De ce ai murit?...
Nu ți-am spus să nu mori... nu te-am rugat... copilă...
Și eu mor... mor, căci ai murit tu, palidul meu copil...
copilul meu"(ms. *2255,* f. 100).

v.50 Aluzie la Marta din *De ce să mori tu?* sau, mai sigur, la Elena din *Mortua est!*

v. *57-59* Rime neduse la desăvârșire.
v. *60* Repetare a ideii din v. 20. Linia de desfășurare a sentimentului în v. 49-64 este sinuoasă și, cu obscurități. Poezie pe care Eminescu n-a socotit-o demnă de reluare și definitivare.

IUBITA DULCE, O MĂ LASĂ...

*n ms. 2290, f. 10-12v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 67; note în vol. V, p. 58, cu titlul după primul vers.
v. *24* în mod deosebit de artistic expresia revine în *Floare albastră:*

Și te-ai dus, dulce minune...

FRUMOASĂ ȘI JUNĂ

în ms. 2290, f. 17-17v. în ed. *Poezii postume* de Nerva Hodoș din 1902.
v. 1 Începutul poeziei e sugerat de un vers din Bolintineanu *Robie:*

Dar ea era frumoasă și jună și plăcută.

v. 13-14 De remarcat naturalețea acestor versuri. Copila cântată de Erninescu este soața demnă a Galateei lui Vergiliu:

Fată șăgalnică, zvârle în mine c-un măr Galatea,
Fuge-ntre sălcii, dar ține să fie zărită-nainte.

DEMONISM

În ms. 2290, f. 19-27. Poemul a fost publicat de Chendi în *Sămănătorul,* 2 martie 1903, și apoi în ediția *Poezii postume.*

în nota la *Demonism,* din *Sămănătorul,* Chendi presupune proiectul poemului *Demon și înger,* din care ar fi făcut parte *Demonism* și *Miradoniz.* în ms. 2290, f. 50. Erninescu notează numai atât: *„Demon și înger* (o tragedie)". Apare clar că *Demonism* este numai o parte dintr-o lucrare concepută amplu, parte închegată în elementele ei, dar nu și dusă la desăvârșire artistică.

Credem că Erninescu a cunoscut poemul lui Herder *Die Erde,* în care avem accente de dragoste pentru pământ, ca și-n versurile poetului nostru. Poate că Eminescu ar fi rămas la versuri albe, cum a făcut și Herder:

Ich grüsse dich, o Mutter Erde, dich,
Du Vielgebärenin, in deren Schoss
Der Vater aller Welt welch Samenheer
Lebendiger verbarg, die alle du
Zum Leben ausgebierst, sie mutterlich
Ernährst und trägest und dann friedlich sie
In deinem Schoss begräbst...

În cele 159 versuri ale poemului, Eminescu a contaminat mitologii de origini deosebite, mituri, legende, dându-le o culoare proprie prin fantazia lui. Totodată a pus și problema revoltei Răului împotriva Binelui, fără să rămână strict la concepția mazdeistă.

v. 1 Poemul are în întregime ceva straniu ca gândire. Versurile de început, cu conceperea lumii ca o raclă în care este întemnițată viața viermilor pământului, adică a oamenilor, reflectă un pesimism amar, pe care îl face acceptabil artistic imaginația bogată a poetului.

v. 1*0-34* Principiul răului, Ahriman, nu devine Satan din monoteism, îngerul prăbușit din cer din cauza orgoliului, așa cum îl avem la *Cain* al lui Byron, ci rămâne Ahriman ca-n credințele parse. Opus lui este Ormuzd biruitorul, care ne este înfățișat în existența lui fericită, grandiosul și idilicul mergând poetic împreună. Dumnezeu este figurat aici în chip bogomilic.

v. *35 și urm.* Poetul expune concepția despre *Pământul-Mamă.*

v. 56 De la Pământ ne vine tot ce este în noi tendință spre întoarcerea la natură și spre dreptate.

v. *76* De la el avem tendința spre bunătate.

v. *81* De la el, și dorința spre pace. Pământul este un nobil titan înfrânt, dar el a sădit în noi tot ce este avânt spre bine. Dimpotrivă, tot ce este orgoliu, dorință de mărire și de putere, voință de-a stăpâni asupra altora și dezlănțuire a instinctului răului vine de la Ormuzd (v. 64-73).

v. 99 Ormuzd înfrângând Binele, reprezentat de Pământ, a făcut să ne naștem ca viermi din țărână, dar ne-a dăruit cu înfățișarea lui, a stăpânitorului din cer.

Ideea nașterii omului din pământ se află în multe credințe religioase, și ale neamurilor culte, ca și ale celor primitive. Pământul-Mamă, Terra-Mater, fi a MfJTTjp

-iată un motiv poetic pe care îl aflăm la Homer și Hesiod, ca și la Lucrețiu și Vergiliu. Citām câteva versuri din *Poemul naturii* al lui Lucrețiu:

Iarăși o spun, de aceea pe drept căpătat-a pământul
Nume de mamă, căci el, numai singur creat-a pe oameni,
Singur născu, ca la timp potrivit, felurite-animale,
Care în munții înalți zburdând ici și colo-s hoinare

(Cartea a V-a, y, 821-824)

Informații ample despre această problemă se pot găsi într-o documentată lucrare a lui Albrecht Dietrich. *Mutter Erde* (Leipzig, 1913).

v. *113-124* Ca și în Avesta, stau față-n față cele două principii: al binelui, dătător de viață - Ahura Mazda (Ormuzd), și al răului, cauză a distrugerii - Anro Mainins (Ahriman), dar rolurile sunt inversate de poet. Ahriman are dreptatea de partea lui, a purtat lupta contra lui Ormuzd, adevăratul tiran, și a căzut, înfrângerea aducându-i situația de reprezentant al răului și nredreptății, pe când învingătorul și-a însușit atributul dreptății, justificat numai prin victorie.

v. *125-130* în lupta purtată contra lui Ormuzd, Ahriman a avut ajutorul Pământului și titanilor. Eminescu se arată cunoscător al *Teogoniei* lui Hesiod și al altor legende, nesimțindu-se obligat să se țină strict de texte documentare.

În *Teogonia* lui Hesiod, Pământul este aliat al lui Zeus, dar Eminescu a cunoscut alte legende, după care Pământul, din dușmănie față de Zeus, a dat naștere giganților Tifeu, Otus, Efialt, care au pornit asaltul contra Cerului. Lupta victorioasă a lui Zeus a fost exprimată în versuri de Vergiliu în *Georgice,* c. I, v. 278 și urm.

v. 131–159 Ormuzd este conceput ca divinitate geloasă de puterea ei, cinică și sadică. Pământul a fost pedepsit - ca titan - fiindcă a fost aliat cu Ahriman. Trăsnit de Ormuzd, s-a prăbușit în Haos și a luat înfățișarea pământului așa cum îl cunoaștem, cu munți și codri, stânci și pietre prețioase, metale și ape. Din carnea putrezită a titanului s-au născut viermii care se numesc oameni, făpturi slabe și deșarte, la chip și asemănare cu Ormuzd, dar legate de pământ, ca o batjocură pentru titanul înfrânt.

Ideea om-vierme o avem și în *Faust,* partea I:

Dem Wurme gleich 'ich, der tfen Staub durchwiihlt

și, în sensul chiar din *Demonism,* în Byron, *Don Juan,* c. X, strofa XXXIX:

Men are but maggots ofsome huge
Earth 's burial.

(Oamenii sunt numai viermii din mormântul
vreunei lumi uriașe.)

Pentru înțelegerea poemului *Demonism,* cu punerea problemei luptei între bine și rău, este necesară cunoașterea piesei lui Byron Cain. Să se compare următoarele pasaje:

Demonism, v. 78 și urm. - Cain, actul II, sc. 2, p. 85
v. 94 și urm. - Cain, actul II, sc. 1, p. 59
v 94 - Cain, actul II, sc. 2, p. 80, 99
v. 97 și urm. - Cain, actul II, sc. 2, p. 96
v. 113 și urm. - Cain, actul I, sc. 1, p. 27
v. 116 șu urm. - *Cain,* actul II, final, p. 100
v. 120 și urm. - *Cain,* actul I, sc. 1, p. 50.

Trimiterile sunt la traducerea P. Grimm.

Eminescu a cunoscut și oda *Prometheu* a lui Byron, mai întâi în traducerea lui Eliade, din 1839.

Byron a fost cunoscut de Eminescu, cum se vede dintr-o ciornă de scrisoare (ms. 2255, f. 304) și din caietul de cursuri la Berlin, de unde reiese că a audiat cursurile lui Dühring despre Bruno, Machiavelli, Schopenhauer, Byron (ms. 2255, f. 281-290). Despre spiritul de revoltă din *Demonism* și despre factura byroniană a romantismului lui Eminescu, vezi și *Poezia lui Eminescu - note după cursul universitar al lui D. Popovici,* Cluj, 1947-1948, fasc. I. Vezi și lucrarea noastră *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. V.

AVEAM O MUZA

în ms. 225P, f. 142-143. în *Poezii postume,* ed. Al Colorian și Al. Iacobescu, Buc., 1940; în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 77; note în vol. V, p. 60. Titlul dat de Colorian după primul vers.

Inspirație înrudită cu poeziile din ms. 2290: *Iubitei, Iubită dulce, o, mă lasă..., Frumoasă și jună.*

v. 23 „Ochi mari", ca atribut al frumuseții feminine, și în poeziile de mai târziu ale lui Eminescu.

v. 27 Jupiter, prefăcut în lebădă, a fost iubitul Ledei. Tablou celebru de Correggio.

v. *29* Versul este neterminat în ms. Completare de Perpessicius.

v. *42* Rima: „înțeles-eres" și expresia poetică a sentimentului își află locul artistic în *Călin - File dinpoveste:*

O, șoptește-mi - zice dânsul - tu cu ochii plini d-eres
Dulci cuvinte nențelese, însă pline de-nțeles.

v. 59 În *Mortua est!:*

De racla ta razim eu harfa mea spartă (v. 50).

În *Aveam o muză* este obsesia aceleiași copile moarte,

v. *63* La Young, *în Noaptea I* (versiunea Letoumeur):
„Divin Homère, sublime Milton, prives tous deux de la lumière, vous chantiez dans des tenebres involontaires: moi je m'y enfonce par choix, et je Ies préfère â la clarte du jour".

v. *69* Poate de pe acum se înfiripau în fantazia lui Eminescu episoade care aveau să intre În compoziția poemului *Memento mori:* Dochia, pădurile Daciei, bourii, luptele între zeu Daciei și cei ai Romei.

v. *71* „Praful" ca semnul cel mai vil al deșertăciunii și piericiunii, vezi *Epigonii,* notele la v. 114.

CÂND CRIVĂȚUL CU IARNA...

În ms. *2259,* f. 235 și 236 și 166-177. Publicată în *Poezii postume,* ed. Al. Colorian și Al. Iacobescu, ca *Fragmente.* Textul restabilit în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 81; note în vol. V, p. 63-63.

v. *4* Reminiscență din pastelul *Iarna* de Alecsandri:

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.

v. 12 La Perpessicius: Cu mintea s-umblu drumul...
v. *37-38* În *Când...,* v. 19-20, poetul scrisese:

și fruntea mea pală pe pieptu-ți așezi
Surâzi și veghiezi.

v. 46 Vers neterminat. Perpessicius îl completează,
v. *49* Vers neterminat. Perpessicius îl completează,
v. *52* La Perpessicius: Ea ochii-ușor și-nchide.
v. 61 La Perpessicius: cea dulce,
v. 68 Versul este: Pe merii-ncărcați cu floare...
Perpessicius corectează: Pe merii plini cu floare - pentru ca versul să aibă măsura necesară. Dar nu este acesta singurul vers nedus la desăvârșire.

MIRADONIZ

În ms. *2291,* f. 49 v. -52. în ed. Ilarie Chendi, *Postume,* p. 234 și urm.

Manuscrisul lui Eminescu ne dă unele lămuriri importante. La f. 49v. titlul: „Din *Demonul,* Miradoniz, metresa lui Dumnezeu (Lucifer)". Dovadă că Eminescu era preocupat de gândul unei lucrări, *Demonul,* în care ar fi intrat și *Miradoniz,* este desigur *Demonism,* lucrare de prin 1871-1872.

La f. 52 următoarea însemnare:

„Plan

Miradoniz întrețesută cu ideea Demonului (Weltgeist, Geist) și cu Povestea ce i-am povestit-o ei" (vezi nota de G. Bogdan-Duică în *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1931, p. 94).

în ms. numele apare întâi sub forma Miradonis și numai pe urmă este prefăcut în Miradoniz. Povestea la care face aluzie Eminescu trebuie să fie *Basmul ce i l-aș spune ei,* cum crede și Perpessicius *(Opere,* vol. V, p. 67).

Într-o povestire de mai târziu, *Visul unei nopți de iarnă,* Eminescu introduce pasaje descriptive asemănătoare cu cele din *Miradoniz:* „Deodată văz că din vârful unui copac din pădure până la luntrea mea se țese o pânză subțire și diamantină și că pe această punte minunată cobora îmbrăcată în alb o fată tânără, foarte frumoasă și foarte blondă... Cum pășea încet, își netezea părul despletit cu mâna dreaptă și venea încet parcă ar fi dormind... Veni lângă mine și îmi zise: «Să vii mâine la noi și să-ntrebi de mine... și să știi că mă cheamă Măria...»" (ms. 2255, f-242).

v. *24* în *Sărmanul Dionis:* Aerul era blând și văratic.
v. *60 și urm.* Elemente descriptive de aici sunt reluate și amplificate în *Memento mori,* episodul Dochiei.

Tot ce este esențial, ca descriere, în *Miradoniz* își găsește o formă literară într-un pasaj din *Sărmanul Dionis:* „Și ce frumos făcuse el în lună. înzestrat de o închipuire urieșească, el a pus doi sori și trei luni în albastra adâncime a cerului"... etc. (Vezi M. Eminescu, *Scrieri literare,* ed. Craiova, p. 65-66.)

ANDREI MURESANU
(Tablou dramatic într-un act)

În ms. *2254,* f. 74-76 v.-81. În ed. *Opere complete,* Iași, 1914.

Personaje sunt Mureșanu, Mors (Anul 1848 în versiunea 1869) și Geniul Luminei (ca și în versiunea 1869). Ulterior, în loc de „Mors" scrie „Indiferențialul (Nirvana)", iar în loc de „Geniul Luminei" scrie „Isis". Aceste prefaceri ne fac să întrevedem frământarea spirituală care va duce la a treia variantă *Muresanu* din 1876, unde poetul revoluției de la 1848 nu mai este decât un personaj mitic.

v. *19* De remarcat seriozitatea gândirii poetului, deși era încă atât de tânăr. Cunoștințele istorice și mai ales adâncirea filosofiei lui Schopenhauer și a lui Kant îl fac să-și pună problema dezvoltării unui neam în ansamblul desfășurării istorice a umanității sub semnul triumfului numai al instinctelor rele.

v. *42 și urm.* Poetul nu rămâne la o problemă de ordin general, ci trece la soarta însăși a neamului românesc, osândit de o fatalitate istorică să sufere-numai restriști.

v 54 Exact, în ms., ca și v. 57: „Atâta neferice în viața ginții mele". Corectat de Perpessicius conform cu ms. 2257, f. 101v.-104v.

v. 55 *și urm.* Filozofie pesimistă cu izvor direct în *Lumea ca voință și reprezentare* a lui Schopenhauer. Adesea Eminescu a exprimat ideea că egoismul mână ființele și popoarele la tot ce înfăptuiesc. Un exemplu din nuvela *Cezara:* „Viața internă a istoriei e instinctivă; viața exterioară, regii, popii, învățații, sunt lustru și frază". „Sâmburele vieței este egoismul, și haina lui, minciuna". Aceeași gândire sumbră o exprimă și Bolintineanu în încercarea dramatică *Ștefan-vodă cel Berbant,* în actul al IV-lea, sc. 7:

N-asculta ce cântă falșii fanatici,
Nici judecătorii care dau dreptate,
Nici turburătorii ce strig' libertate,
Dreptul celui tare este legea lor,
Dreptatea, morala, vorbe care zbor.
Vezi societatea cum e așezată?
Toți de drept vorbește și cel care cată
A lovi pe alții, și chiar cel lovit!
Care drept? acela care e primit
între oameni? Vise și șarlatanie,
Ceea ce zic dreptul, este tiranie,
Legea pedepsește pe un biet tâlhar,
însă care lege pune un hotar
Limbilor ce calcă p-alte limbe? care?
Cel slab este încă prada celui tare.

Nu se poate preciza dacă Bolintineanu va fi avut cunoștințe, fie și indirect, despre filozofia lui Schopenhauer. Este însă clar că Eminescu, pe lângă opera filozofului german, a cunoscut și această dramă despre care scrie că e de o „imoralitate crasă și grețoasă" (vezi *Teatrul românesc și repertoriul lui,* în *Familia* din 18/30 ian. 1870. în ed. Scurtu, p. 55 și urm).

v. *177 și urm.* Satanismul, pe care îl aflăm exprimat și-n *Demonism,* este de natură byroniană. Vezi îndeosebi *Cain.* D. Caracostea, în cursul universitar din 1931 -1932 *Opera lui Eminescu,* a putut spune că Muresanu al lui Eminescu apare ca „un Manfred și un Cain al simțirilor naționale". (Citat de Emil Turdeanu în *„Oscar of Alva"* de Byron, în *Studii literare* III, Sibiu, 1944, p.64.)

v. *187-198* Priveliștea prăbușirii lumilor se poate compara, în ce privește unele versuri, cu *Darkness* de Byron (vezi Emil Turdeanu, ibid.).

Se poate face apropierea și de un pasaj din Young, *Noaptea VI: Uitarea morții.*

Pentru înțelegerea acestei variante din 1872, vezi și notele la *Demonism* și la *Mureșanu 1876.*

În ms. 2291, f. 53v.-54 v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 85; note în V, p. 64-65, cu titlul după primul vers.

Revelă munca de atelier a poetului. Pentru mai multe din poeziile duse la desăvârşire, avem ciorne care reprezintă însăilarea în versuri albe a concepţiei care urmează să fie realizată pe-ndelete. Se observă şi în *O, te-nsenină, întuneric rece,* că pentru unele versuri rima vine firesc, spontan.

Versificarea este interesantă şi merită să fie cuprinsă într-o ediţie, fiindcă dă pe faţă apropierea lui Eminescu de poezia de gândire, înclinarea spre lumea cugetării plutitoare pe deasupra a tot ce poate fi strălucitor, dar vremelnic,

v. *3* în ms. versul este necomplet. Completarea de Perpessicius.

v. *31-32* Imagine măreaţă, ca şi aceea din *Aveam o muză,* v. 65-66:

Eu nu văd munţii înecaţi de nouri
De care gându-mi vultur s-acăta...

ECO
(SARA PE DEAL)

În ms. 225P, f. 82-85.

Eco utilizează o parte din strofele compoziţiei anterioare *Ondina* (v. 17-57, strofele 3-7). Mici prefaceri ulterioare.

Forme primitive: v. 9: Diamant în...; v. 31: cea mare.

în această versiune de prin 1872, *Eco* cuprinde şi fragmentul, apărut în *Convorbiri literare,* din 1 iulie 1885, sub titlul *Sara pe deal.* în revistă, poezia este numai de 6 strofe, iar în ms. de opt. Strofa a VI-a din ms. reia imagini din strofa anterioară, iar strofa a Vll-a din ms. a fost barată de însuşi Eminescu. Le reproducem după ms.:

Te-i rezima, dulce copil, de-al meu umăr -
Şi fir cu fir păru-ţi aurit am să-l număr,
Ap-am să beau din a ta gură -frumseţe, .
Dulci săruturi din ai tăi ochi de blândeţe.

Îmbrăţişaţi noi vom şedea la tulpină,
Fruntea-mi de foc pe-ai tăi sâni se înclină,
Ce-alături cresc dulci şi rotunzi ca şi rodii —
Stelele-n cer mişcă-auritele zodii.

Faţă de ms., textul *Convorbirilor literare* şi ediţia Maiorescu prezintă mărunte deosebiri, pe care le înscriem aici:

În *Conv. Ut.* şi ed. Maiorescu	În ms. *Eco:*
v. 152 Stelele scapără-n cale	Stele le scapără
v. 757 Stele nasc umezi pe...	Umezi se nasc stele pe...
v. *166* arde-n iubire	arde de-iubire
v. *167* satul în vale-amuţeste	valea şi satu-amuţeşte
v. 70 cât îmi eşti de dragă	cum îmi eşti dragă.

În legătură cu impresia pe care o lasă *Sara pe deal,* înscriem aici cuvintele lui Ibrăileanu: ,,Tonul de deprimare al acestei poezii de fericire, langoarea, *dezarmarea* din aceste versuri te pot race să crezi să poezia e scrisă acum" *(Ediţiile poeziilor lui Eminescu,* în *Viaţa românească* din martie 1928).

O versificație apropiată de cea din *Sara pe deal* a fost încercată pe vremuri, cu mai puțin succes, de Asachi în *Dorul:*

Oare-i veni, idolul vieții mele,
în acest rediu eu te aștept de mult:
Mută-i de-atunci duioasa Philomele,
Și-al meu suspin eu singur mi-l ascult...

Încercarea de roman *Geniu pustiu* cuprinde elementele descriptive care au intrat în *Sara pe deal:* „ Soarele era la apus, aerul începea a se răcori, holdele păreau că adorm din freamătul lor lung - de-a lungul drumului de țară oamenii se-ntorceau de la lucrul câmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale și donițe în amândouă mâinile, boii trăgeau încet în jug și carul scârțâia...

Una câte una s-aprindeau stelele tremurând în nemărginirea albastră a cerului când mai sus, când mai jos - și luna, bălana regină, palidă ca o mireasă, trecea ca o secure de argint prin norii albicioși și subțiri. Mai greoaie scârțâiau carele cu lemne ce veneau din munte; românii ședeau culcați pe foaie în vârful carălor, sau mergând alături șuierau doine bătrâne și triste ca suvenirile trecutului. Toate farmecele unei nopți de vară - luna albă și stele aurii, fluierul melancolic și câmpii ce par a adormi, iar drept în față, bătrânii urieși de piatră, munții, ce acum păreau încununați de stele ce tremurau asupra frunților lor...

îmi întorceam ochii peste cap... era Finita, ce-și așezase capul meu pe poalele ei - și-ncepea a-mi povesti ba cimilituri, ba basme, ba-mi cânta cu vocea jumătate câte o horă ori câte o chiuitură cu vorbe cu tot. Astfel ședeam lungit seri întregi cu capu-n poalele ei - pe când vitele se-ntorceau mugind greu de prin munți, iar talancele de la gâturile vacilor cu ugerul greu de lapte sunau alene și melancolic prin atmosfera cea dulce a serii... " (Vezi Eminescu, *Scrieri literare,* ed. Craiova, 1935, p. 194-198.)

ODIN ȘI POETUL

În ms. 2290, f. 31-36, 38—45. Mai întâi în *Adevărul literar și artistic,* din 13 ian. 1935, cu destule erori, în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 103 și urm.; note în voi V, p. 68. Titlul dat de Perpessicius.

v. 5 *și urm.* Satira literară își află mai târziu expresia ei artistică, o dată cu *Scrisoarea II.*

v. 36-40 O gândire de ordin general că suferința și cântarea în versuri merg împreună.

v. *41 și urm.* Valhala i-a încântat gândurile încă din adolescență, când celebra frumusețile nordului Moldovei în *La Bucovina.* La Valahala se gândește acum ca la un loc de refugiu înflorit, unde să fie alături cu eroii și cântăreții eroismului, sub privirea lui Odin, a zeilor și a valkiriilor.

v. *62* Aceeași expresie de nemulțumire, în *Demonism,* v. 37.

v. 50 Satira socială este mai dezvoltată în *Memento mori,* v. 991 și urm.

v. *99 și urm.* Blestemul lui Decebal, în *Memento mori,* v. 919 și urm. Se poate astfel aprecia că *Odin și Poetul* este o piesă compusă după ce autorul redactase episodul luptelor romanilor cu dacii, din *Memento mori.*

v. *140 și urm.* Remarcabilă dovadă a prețuirii ce-o avea Eminescu pentru arta senină, clasică.

v. *166 și urm.* într-o Valhala de fantezie proprie, situată în adâncul mării, Eminescu imaginează nu un Odin autoritar și neînduplecat în felul lui Wotan, ci unul - bătrânel tandru, și nu o Valkirie războinică și zburând călare în felul Brunhildei, ci una care ascultă șoapte de dragoste. Simbolism: Valkiria de aici este întruparea frumuseții ideale, singura consolare.

În Valhala, după cum vedem, se află și Decebal. Aceasta însemnează că Eminescu a cunoscut scrierea lui Jornandes, istoricul got din sec. al Vl-lea, care socotea că goții și geții au fost același popor. Zeul Vamalei este Odin, aici identificat cu Zamolxe. Identificarea Odin-Zamolxe o face Eminescu și în *Strigoii.*

După Jornandes, țara de origine a goților-geților este Scandinavia, de unde s-au revărsat spre centrul Europei, Dacia și Dunăre *(De origine actuque Getarum).* Identitatea goților cu geții și-cu cimbrii au susținut-o Grotius, Sheringham, Cluvier, du Buat. Desigur că Eminescu a cunoscut și lucrarea *Deutsche Mythologie* de lakob Grimm (1835).

PUSTNICUL

În ms. *2286,* f. 28-30. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 202; note în vol. V, p. 173.

Pustnicul este anterioară versificării *La moartea lui Eliade* care se află în același manuscris, f. 31-33. „Pustnicul" este autorul însuși, care, retras într-un colț al salonului, observă și descrie ‚sur le vit" o scenă de viată socială ieșeană, în ciorna din același ms., f. 26, avem primul vers:

Era în Iași. În șalelefrumoase...

Se vede bine că poetul, la studii în străinătate, retrăiește în amintire fapte cunoscute la Iași și le exprimă în versuri. Ironia, mânuită cu dibăcie și exteriorizată în vers sprinten și-n octave, este în felul lui Byron din *Don Juan.* Pornind tot de la Byron, ne-a dat admirabile pagini de critică socială ironică Macedonski în *Italo.* într-o notiță în legătură cu pesimismul, Eminescu amintește și pe *Don Juan* de Byron (ms. *2276* II, f. 26, caiet din epoca studiilor la Berlin); tot aici amintește *Königin Mabb* de Shelley.

v. *28* Marion Delorme, una din frumusețile galante ale primei jumătăți a sec. al XVII-lea. îi prinde viața de decădere, purificată oarecum prin pasiunea sinceră, Victor Hugo, într-o dramă, cu numele ei, *Marion Delorme* (1831).

v. 29 Avulsul: Eminescu a mai întrebuințat cuvântul acesta în *Geniu pustiu:* „Într-adevăr că muntele pe care dormeam mi se păru una din acele grădini pandante ale Semiramidei, grădină a cărei treaptă de sus, unită cu cerul, răsfăța în lumina cea etern neturburată a soarelui un eden frumos cu largi alee de palmieri (în ms.: palmiferi), cu cărări acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi și diamantice..." *(Scrieri literare,* ed. Craiova, 1935, p. 212.) „Avulsuri", cuvânt format sub influenta lui Eliade, după Bogdan-Duică, *Eminescu, Eliade, Gutzkow,* în *Convorbiri literare,* 1 febr. 1904.

La Eliade se găsește forma: se avultă - se smulge, se azvârle.

La G. Călinescu, *Opera lui Eminescu,* III, p. 70: „însă pentru ca să merite titlul *Pustnicul* înseamnă că poetul avea să ne aducă un ascet, sau avea să convertească la ascetism pe unul din eroi, spre a răspunde ușurătății vieții și femeiilor".

Comentariu în afară de text.

LA MOARTEA LUI ELIADE

În ms. *2286,* f. 31–33. în ed. Perpessicius, vol. I, p. 261 și urm. - text și note. Titlul dat de Perpessicius.

v. 1 Eliade a murit la 27 aprilie 1872.

v. *8 Gotterdămmerung - Amurgul zeiilor* de Wagner a ajuns la cunoștința publicului, ca poem, prin ediția din 1863. Opera muzicală este terminată în noiembrie 1874.

v. *13 și urm.* Este o amintire intenționată. Eliade, în comentariile din *Biblice,* arată adesea misiunea provinâențială de conducător a lui Moisi.

v. *31* Tit Liviu își împarte *Istoria romană* în decade, grupe de câte zece cărți. La Eminescu cuvântul are sensul general de: epoci din istoria umanității. Același sens și în versurile din ms. 2297, f. 30:

Gerul din rădăcine nălțându-se decade
Târând cu sine timpul cu miile-i decade.

v. 39 *Horațiu, în* Satira IV, *c. I, v. 43-44:*

Ingeniu cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huyus honorem.
(Cel care are-n vers har și o minte divină și gură
Care să sune sublim, tu cinstește-l pe el cu-acest nume.)

(Trad. C.I. Niculescu, Buc., 1959)

v. *43* La Perpessicius: „Dacă în..." Manuscrisul cuprinde și o primă formă: Astfel în..." care-i mult mai potrivită și mai clară.

FECIORUL DE ÎMPĂRAT FĂRĂ DE STEA

În ms. *2259,* f. 52-81. Foile ms. sunt legate greșit, în ed. Perpessicius (vol. IV, p. 152 și urm.) cu titlul *Povestea magului călător în stele* (după G. Călinescu). Dăm alt titlu potrivit cu tema poemului.

Publicăm poemul în următoarea ordine a foilor:

partea I: f. 52-55v:; 58-63 (v. 1-312);
partea a II-a: f. 56-57; 64-70 (v. 313-547);
partea a II-a: f. 71-81. (v. 548-844).

Și-n acest ms. la f. 78, și-n ms. 2257, f. 59-61, după același vers, 766, sunt puncte de suspensie. Credem că aici se întrerupe lucrarea și că Eminescu a continuat-o pe foi care nu ni s-au păstrat. Acest fragment, pe care îl presupunem, ar fi arătat că feciorul de împărat, condus de Geniul-somn, a văzut diferite existențe umane și a putut să se instruiască potrivit cu dorința exprimată de împăratul, tatăl său. Una din aceste existente ni-i povestită în v. 767 și urm.

Un tânăr pornit de jos, din sărăcie, este stăpânit de înalte gânduri de mărire. Vrea să ajungă să conducă lumea ca un împărat, să distribuie coroane unora care i-ar recunoaște puterea și să se bucure de tot ce-i poate aduce, ca plăceri, o atât de grandioasă situație. Dar, într-o zi, i se pare searbădă această existentă și se retrage din lume, spre a citi cărți sfinte și a medita. Viața de ascet este numai exterioară, căci în adâncul ființei lui a rămas prins de gânduri deșarte și de plăceri lumești. Visurile lui de dragoste sunt mai puternice decât sentimentul religios, și el aspiră să se unească prin moarte cu aceea care îi stăpânește inima (v. 788-828).

Va fi încercat poetul să dezvolte în versuri sfârșitul acestui episod? Magul știe de nefericirea sihastrului și-și propune să-i aducă mângâiere (v. 584-587). La sfârșitul părții a III-a îi promite o nouă viață, în altă lume, unde își va putea împlini aspirațiile spre ființa ideală care îl obseda (v. 837 și urm.).

Înainte de acest episod, închinat existentei sihastrului, avem ceea ce se poate numi o introducere la o lucrare amplu proiectată. Un bătrân împărat vrea ca fiul, care avea să-i fie moștenitor la tron, să învețe mai întâi ce este deșertăciune și măreție în viață. Feciorul se hotărăște să urmeze îndrumările magului la care îl trimite tatăl și să satisfacă astfel dorințele acestuia. Magul, deși se află în fața unui caz excepțional - feciorul de împărat nu are o stea a lui - și-arată bunăvoința și caută să-l abată de la tot ce poate fi primejdie (v. 1-422). Deocamdată, sub puterea somnului, prințul este transpus în altă existență și cunoaște viata sihastrului, al cărei sens i-i explicat de mag. Alte episoade ne-ar fi arătat cum prințul își capătă educația necesară unui conducător de împărăție.

Pentru înțelegerea sensului pe care îl are poemul, trebuie să cunoaștem și fragmentul dramatic din ms. 2255, f. 114-122. (în ediția Perpessicius, vol. V, p. 151 și urm.) Aici aflăm că feciorul de împărat, sub conducerea magului, ajunge la locul unde sihastrul își duce existența, și are astfel în fata ochilor o lecție din care se putea instrui (v. 63-71):

MAGUL
(de după scenă)

Îndată... omul cu gânduri înțelepte
Nainte el de toate învață să aștepte.
Tu n-ai deprins-o încă. - Dar iată-mă-n sfârșit...

PRINȚUL

Eu văd cifrele toate din lecția-mi de azi
Deși a le pricepe nu pot. Te rog dă-mi cheia
La cele ce privesc eu, ca să străvăd ideea.

MAGUL

Știu! vrei să afli cine-i acel sărman călugăr,
Ce scări acum clădește din pietre și din bulgări,
Din stânce năruite la acel templu?

PRINȚUL

Da!

Dintre poeziile de tinerețe ale lui Eminescu, *Mortua est!* și *Feciorul de împărat fără stea,* îndeosebi, nu pot fi înțelese în toată semnificația lor, dacă nu avem în vedere și aplecarea spirituală a poetului spre o lume de mister, și un strat de cultură literară și filozofică, pe care-l căpătă odată cu începerea studiilor lui în străinătate.

Amintim că traducerea *Lanțul de aur,* după Onkel Adam, publicată în *Familia* din octombrie-noiembrie 1866, cuprinde întâmplări și personaje bizare. Contele Lejonswârd are preocupări de științe oculte, iar instruirea în acestea i-o face un spaniol, Don Caldero. Contele cunoaște și operele lui Jung-Stilling, un precursor al spiritiștilor moderni.

Predilecția pentru o lume de tăinicie o avem în *Misterele nopții.* Genii, silfi, zâne, fantome sunt în memoria poetului când scrie *La Bucovina* și *La Heliade.* îngeri apar în poezii ca *Ondina, Copilă înger, Locul aripelor,* iar „misterul" îl obsedează pe poet în *Din străinătate, Când..., Unda spumă, La o artistă, Printre stânci de piatră seacă.*

în afară de credințele și superstițiile din popor, a cunoscut de copil povesti, aflate de la mama sa, după cum ne spune în *Codru și salon* și interpretări populare în legătură cu astrele, de care ar depinde soarta oamenilor pe pământ. La acestea s-a adăogat lumea de mister din unele lecturi pe care a putut să le facă în casa lui Aron Pumnul: *Zburătorul* lui Eliade, *Baladele* lui Hugo traduse de C. Negruzzi, *Mihnea și baba* de Bolintineanu, *Strigoiul* de Sihleanu.

Ca toți scriitorii epocii, a avut și el pasiune pentru *Nopțile* lui Young - în traducerea lui Simion Marcovici, ori în fragmentele publicate de Andrei Mureșanu - și pentru Ossian, a cărui operă *Fingal* este mai cu seamă bogată în fantasme, care puteau impresiona un suflet curios de lucruri tainice cum a fost acela al lui Eminescu. Conoscând limba germană, a citit și povestirile lui Hoffrnann. Fantasticele întâmplări cu Spalanzani, Coppelius și studentul Nathanael, îndrăgostit de o păpușă fără de viață, sunt amintite într-o încercare de tinerețe, *Visul unei nopți de iarnă* (Vezi *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. al III-lea.)

Ca student în filozofie, trăind câțiva ani în cercurile intelectuale din Viena și Berlin, Eminescu și-a îmbogățit și mintea, și fantazia. Preocuparea de un poem dramatic *Mureșanu,* la Viena, i-a venit și din cunoașterea operei *Faust,* cum știm din corespondența poetului cu Iacob Negruzzi. Și marea creație a lui Goethe putea să accentueze la Eminescu vraja misterului, întreaga lucrare este străbătută de invocații și de apariții de duhuri aeriene. Putea să ia ca Șoapte venite din adâncul propriului suflet cele simțite de Faust în fața lumii de taine trezită sub razele lunii:

O, lună plină, cum as vrea
Să nu-mi mai vezi tu truda mea
Din nopțile târzii când stăm
La masă-aci și privegheam,
Când, tristă, te simțeam cum vii
Să-mi luminezi cărți și hârtii!
Ah!peste culmi să mă avânt,
De raza ta să mă încânt,
Sus, peste-adânc, să zbor cu duhuri
Pe-ntinsuri tainici de văzduhuri;
Scăpat de a științei grea robie,
Să sorb cu sete roua-ți vie!

(Faust, partea I, *Noapte.* Trad. Laura Dragomirescu, București, 1940, p. 24.)

Tot fantasticul atât de variat, și adesea cu adânc sens alegoric, trebuie să fi urmărit stăruitor pe tânărul poet, care-și căuta un drum propriu spre creația literară, dar voia să fie sub călăuzirea unui poet pe care îl admira.

În epoca Vienei a cunoscut și *Traüme eines Geistersehers* de Kant, a simțit atracție pentru halucinațiile și fantazia delirantă a lui Swedenborg - ecouri de-ale acestora apar și în *Mortua est!,* în *Feciorul de împăratfără de stea* și, de asemenea, în nuvela dusă la desăvârșire în acea epocă, *Sărmanul Dionis.*

în romanul swedenborgian *Seraphita,* Balzac citează *De praestegii daemonum et incantationibus ac veneficiis* de Jean Wier (1564), iar aceasta analizează și lucrarea dascălului său H. Cornelius Agrippa, *De philosophia occulta.* Practicile magice din cartea lui Agrippa le aflăm și în *Sărmanul Dionis.* Prin Ruben știe Dionis cum să întoarcă- foile cărții astrologice spre a se transpune în alte spații, în aceeași carte a aflat Eminescu și o idee poetică, anume că un suflet străbate lumea întreagă, făcând din aceasta o unitate.

Scrierile lui H. Cornelius Agrippa de Nettesheim au apărut la Stuttgart în cinci volume, în 1855-1856, sub titlul *Magische Werke,* și dezvoltă chestiuni de acestea: Despre puterile ascunse ale lucrurilor; despre spiritul lumii și legătura lui cu puterile misterioase; despre mijloacele magice și puterea lor; despre prezicerile prin visuri; despre masele planetelor, formele și puterile lor; dovadă că spiritul lumiii și sufletele corpurilor cerești sunt cu judecată și împărtășesc rațiunea divină; introducere în cunoașterea demonilor sublunari; versurile cântărețului Linus despre puterile magice ale numărului șapte.

Tot în Stuttgart au apărut pe la jumătatea secolului scrierile doctorului Faust și ale unor preocupați scriitori de cele oculte ca: Nostradamus, J. Kernning, I.S. Halle. Acum sunt în favoare și scrierile despre spiritism ale lui Jean H. Jung-Stilling, acesta, cunoscător al lui Paracelsus și Bohme. încă înainte de 1850, pătrunseseră în Occident și scrierile lui Swedenborg, pe care le-au cunoscut Hoffmann, Balzac, Gerard de Nerval, Baudelaire. *Seraphita* lui Balzac este din 1835.

Desigur că nu va afirma nimeni că Eminescu a cunoscut toată această literartură mistică, dar spre o parte din ea se va fi îndreptat autorul nuvelei *Sărmanul Dionis.* Lume de mister și de practici magice este și-n povestirea al cărei erou, faraonul Tlà, se închide în mormântul din adâncul piramidei, acolo unde este îngropată și frumoasa lui iubită, Rodope.

La Berlin, Eminescu a putut să urmeze cursuri sistematice de mitologie comparată, de istoria religiilor și de istoria Egiptului, în legătură cu monumentele din valea Nilului, piramidele, cultul zeiței Isis a căpătat cunoștințe care vor străbate și-n activitatea literară a poetului.

Lectură fundamentală în epoca stundenției i-a fost *Lumea ca voință și reprezentare* a lui Schopenhauer, acest filozof, mare literat, îmbogățindu-i mintea cu date despre Antichitate și Renaștere, despre Shakespeare și Byron, în general despre poezie, sculptură, ahitectură și muzică. La Viena începuse să-l adâncească și pe Platon și pe Kant. Cunoașterea dialogului platonic *Timaios* este vădită în *Feciorul de împărat fără de stea* și, de asemenea, teoria iubirii din

Banchetul și spiritualismul din *Phaidros* și *Phaidon.* La Viena a cunoscut și cartea lui Apuleius *De deo Socratis,* iar legătura dintre feciorul de împărat și seraiul mare ori magul, ni-i lămurită, când știm din Apuleius ce rol deosebit are pentru un om demonul-geniu care-l însoțește în toate actele lui: „Acest geniu este o santinelă, o călăuză personală, un cenzor intim, un curator particular, un observator asiduu, un martor inseparabil, un judecător familiar care dezaprobă răul și laudă binele. [...] Căci în nesiguranța evenimentelor, el prevede pentru noi, în îndoială ne sfătuiește, în preimejdie ne protejează, în mizerie ne vine în ajutor: poate, uneori prin vise, alteori prin semne, câteodată prin prezența lui vizibilă, când este necesar, să îndepărteze nenorocirea, să aducă reușita, să ne ridice și întărească în soarta noastră, să limpezească norii existenței, să ne călăuzească în fericire și să corecteze adversitatea."

Cultura literară și filozofică asimilată de Eminescu ne lămurește fondul poemului *Feciorul de împărat fără de stea.* Lucrarea a fost cercetată, în privința ideilor poetice, de Roșa del Conte în *Mihai Eminescu o dell Assoluto,* dar se dă atenție prea mare scrierilor medievale ale Sfinților Părinți, Origen, Sf. Augustin și alții, din care nu credem că Eminescu va fi cunoscut multe ca student în filozofie la 22 de ani. (Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. al IV-lea.)

v. 1 *și urm.* După un artistic început de basm, poetul, potrivit cu tema dezvoltată în poem, își exprimă sentimentul naturii, adâncindu-se în contemplarea boltii cerești, sugerându-ne ideea îndepărtării în timp, căci evenimentele se petrec pe când stelele erau „copile", și pregătindu-ne pentru înțelegerea unui erou - fecior de împărat și geniu - a cărui soartă nu atârnă de vreo stea, prin aceasta deosebindu-se de ceilalți muritori.

Sentimentul misterului și ideea dependenței soartei omului de steaua sub care se naște sunt frumos exprimate și de Byron în *Pelerinagiul lui Ghilde Harold,* c. III, strofa LXXXVIII.

v. 5 în *Venere și Madonă:* Lume ce gândea în basme...

v. *22* „Umbre cu miros" aici; „flori cari cânt" în *Mortua est!;* „aur mirositor" în *Demonism;* „lumină aromată" în *Miradoniz* - dovezi că în poezia lui Eminescu au pătruns „corespondente" de origine swedenborgiană, așa cum acestea au pătruns și-n poezia lui Baudelaire. Acesta, în afară de faimoasa poezie *Correspondances,* exprimă tema corespondenței senzațiilor în *L'art romantique - Richard Wagner et Tannhäuser* și în *Curiosités esthétiques — Salon de 1846 (De la coleuer),* referinduse și la *Kreisleriana* lui Hoffmann.

Credem că poetul dintâi care-a cunoscut poeziile lui Baudelaire a fost Depărățeanu, care se afla la Paris pe vremea răsunătorului rechizitoriu din 20 august 1857. Traduceri încă din Baudelaire apar întâia dată în *Convorbiri literare,* 1870, datorate lui V. Pogor.

v. *48* Nu este vorba numai de înșirarea cuvintelor ca niște mărgăritare. Avem în poem un împărat bătrân și înțelept (vezi v. 16), mărgăritarele au aici și un conținut moral, așa ca în traducerea fraților Șerban și Radu Greceanu *Mărgăritare* de Sf. Ioan Gură de Aur (1691).

v. 55 Cuvântul „agheazmă" din lexicul mistic și faptul sfințirii frunții bătrâne, care trece în moarte, dau vorbirii împăratului un aer solemn și sacru.

v. 57 Și „aripile sufletului" este din repertoriul swedenborgian. Sufletul se înaltă pe aripi spre astrele în care va locui.

v. 74 În *Harap Alb,* împăratul pune la încercare pe feciorii lui, spre a le cunoaște vrednicia.

v. *81* În ms. „sântă oră", însă rima cere aici forma: oară.

v. *93* întocmai ca magii asirieni și egipteni, și magul din poem este cititor în stele.

v. *96* Vers deosebit de important, căci ne arată cum avea să se dezvolte acest poem rămas neterminat. Feciorul de împărat urma să cunoască mai întâi ce este deșertăciune a vieții și apoi ce este măreție în viață.

v. 97 Muntele în care trăiește magul este Ceahlăul - Pionul, la care se referă Eminescu și-n alte lucrări, în *Strigoii* de exemplu.

v. *105 și urm.* Poetul se descrie pe sine idealizat. Narcisism ca și în *Sărmanul Dionis.*

v. 109 Vers neterminat în ms. Completare de Perpessicius.

v. *120* În *Faust,* partea I, *La poarta orașului:*

Avântului trupesc nu-i este dat
Cu-aripa gândului să se măsoare.

Eminescu abuzezaă de această imagine, în v. 57: aripele sufletului (la fel în v. 159) În v. 350: aripa vântului (la fel în v. 372). în v. 391: aripa de lumină. Vezi, de asemenea v 405,409,469,502,558.687.

v. *128* în ms. versul nu este definitivat. Completare de Perpessicius.

v. 130 Eminescu folosește cuvântul: talar și-n *La o artistă, Speranța* și povestirea *Faraonul Tlă.*

v. 145 și urm. Credințe populare se amestecă aici cu cele citite de Eminescu în cărți religioase ori filosofice.

În *Evanghelia lui Matei,* II, 1 și urm. apariția unei stele corespunde nașterii Mântuitorului, în partea cosmogonică a dialogului *Timaios* se arată și originea astrală a omului. Sub influența lui Platon, Cicero, în *Visul lui Scipio,* scrie că sufletul omenesc este o emanație din stele, corpuri sferice însuflețite de spirite divine,

v. *153 și urm.* Young, în *Noaptea V,* exprimă ideea originii astrale a omului, contaminată cu credința mistică om-înger.

v. *158* În aceeași *Noapte,* despre grija îngerului de soarta omului de care este fatal legat. Și în mistica lui Böhme îngerii apar ca protectori ai oamenilor. Eminescu a ajuns prin Schopenhauer la cartea lui Iacob Bohme *De signatura rerum* și s-a inspirat din ea în *Tat twam asi.*

v. 160 Credință populară că o dată cu moartea unui om cade o stea.

v. *164* Obișnuit se spune: simun. în *Familia,* 4/16 septembrie 1866, articolul *Samumul,* de Emil Marcu.

v. 191–192 Sugestie venită de la pitagoricieni, că sufletul este ceva divin, dar în stare de decădere, și că se introduce într-un corp spre a-și ispăși vina. Expierea poate veiii și prin treceri succesive în trupul mai multor vietăți,

v. *193 și urm.* Rezultat al vreunei lecturi, această notă a lui Eminescu, în ms. *2262,* f. 1 v.: „Ursirea unui suflet este corpul. Datoria lui e de-al conduce pe acesta în virtute. Sufletele sunt ființe de înger înamorate în corpuri de oameni; cu cât își iubește sufletul pe corpul său, cu atâta omul e mai virtuos.
Sufletu-i înger.
Corpu-i om."

Aceeași idee în nota manuscrisă *Casiodor* (ms. *2255,* f. 204).

v. *206* Și Swedenborg prevede cazul pedepsirii unei stele de către un înger care execută voința divină. Și la Balzac, în *Seraphita,* p. -l 19.

v. *225—226* Concepția lui Eminescu despre geniu dă o semnificație înaltă poemului întreg. Feciorul de împărat este o ființă genială, menită să cunoască binele și răul și să ajungă apt de-a conduce lumea. Feciorul de împărat nu s-a născut sub o stea, este o excepție în creația de pe lume și totodată, spiritual, un izolat de restul omenirii. Soarta geniului este hotărâtă numai de divinitate, magul, deși intermediar între om și Creator, nu poate face nimic determinat pentru viața hărăzită a geniului.

Ideea singurătății geniului revine în poem ca un leitmotiv. Minte de titan, geniul nu este înțeles de oameni, și orice încercare a lui de a se face înțeles rămâne zadarnică. Dacă de la *Traume eines Geistersehers* a trecut la *De occulta philosophia,* Eminescu aici a aflat ideea că Dumnezeu, spre a proteja pe un om, trimite spiritul direct de la sine, nu din

astre, și acest spirit are atât de mare putere, că poate deturna și hotărârile rele ale destinului, dacă omul tinde să se ridice prin fapte și cugetări bune.

245 În ms. versul nu este deplin închegat. Completarea făcută de Perpessicius aduce o contrazicere cu v. 243. Propunem altă formă, păstrând cuvintele principale din ms.

v *261* și expresia „seraf mare" își are explicația în cărțile mistice, în *De caelo et inferno,* Swedenborg împarte îngerii pe categorii: cu cât sunt mai mari, cu atât locuiesc în sfere mai Înalte și mai apropiate de divinitate. Gândurile despre geniu din acest poem trebuie puse în legătură și cu ce se scrie despre geniu și menirea lui în *Geniu pustiu,*

v 300 și urm. Teorie mistică spiritualistă: spiritul, o dată descătușat de trup, devine spirit al lumii, atoatecuprinzător și atoateștiutor.

v. *335 și urm.* Artistică sugerare a misterului. Rimele „zodii-rodii" și în versiunea *Sara pe deal,* cuprinsă în *Ecoul,*

v. 343 Magul, ca și Sărmanul Dionis, are predilecție pentru cărțile magice. Un mag cu aceleași preocupări, în *Egipetul.*

v. 362 *La* Perpessicius; țelul cel mic și senin,

v. *374* Versul are în adevăr silabe în plus, dar lăsând la o parte, ca Perpessicius, cuvântul: norii, se deformează înțelesul.

v. *391* În *Mortua est!* avem: flori de lumină, ochi de lumină,

v. *393 și urm.* întregul pasaj al potolirii furtunii este de prisos în economia poemului așa cum îl avem. Poemul n-a făcut din năvălirea vijelioasă a elementelor un miloc conștient al vreunui spirit demonic de-a opri înaintarea feciorului de împărat. La o retușare, desigur că pasajul ar fi căpătat un înțeles alegoric,

v. *425* Din nou ideea singularității geniului,

v. *428* La Perpessicius: De-aceea eu nu pot nimic pentru tine. în ms. De aceea eu nu pot face nimic pentru tine.

v. *433* Calea pierzărilor, arătată în poem, ar fi aceea a visurilor de mărire, și, apoi, a ascetismului fără adevăratul lui înțeles,

v. *437* Această amenințare a morții, amintită și de seraf (v. 257 și urm.), avea să fie exteriorizată în vreo parte a poemului.

v. *462* Aici poetul strecoară și o senzație nemijlocit trăită de el.

v. 466-467 Balzac, în *Seraphita,* amintește cartea lui Jean Wier *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis.* în această lucrare se scrie despre oglindă ca obiect magic, așa cum este folosită în *Steganografia* lui Jean Trithème.

În *Faust,* partea I, Hexenküche, imaginea Margaretei apare într-o oglindă magică,

v. *472* Macul este folosit în vrăji și descântece. Aici este simbol al somnului,

v. *497* Feciorul de împărat ajunge, prin mijloace magice, pe tărâmul somnului și visului. Procedeul literar de a ți se dezvălui în vis întâmplări din care să scoți o învățătură pentru viața reală este folosit cu mare iscusință de Dickens în *Poveste de Crăciun.*

Despre smulgerea cuiva de pe pământ și purtarea lui pe alte tărâmuri scrie și Jean Wier în cartea menționată. Vezi, de asemenea, *Cain* de Byron și *Faust de* Goethe.

v. 518 și urm. La fel, Cain este purtat de Satan prin lumea astrelor și vede în depărtare pământul (vezi Byron, *Cain, act II).* Și în *Sărmanul Dionis,* ceva asemănător.

v. 527 Eminescu putea ști despre pluralitatea lumilor locuite din Lucrețiu, Fontenelle și din cărți magice și mistice. Swedenborg privește universul ca format din ceruri suprapuse cu tinderea spre Ființa supremă. Cu cât te afli într-un cer mai apropiat de divinitate, cu atât simți mai multă fericire, îngerii, cu figură omenească, își ocupă un loc mai apropiat ori mai depărtat de divinitate după gradul lor de puritate și elevație.

v. 537 Nu este vorba de antichitatea greco-latină, amintită și în *Faust,* partea a II-a, ci de lumea cu aspectele ei primordiale. Gândirea lui Eminescu ni se poate lămuri recurgând la *Cain,* actul II:

CAIN

Dar unde mă duci tu?

LUCIFER

La ce afost
Naintea ta. Fantasma unei lumi,
Din care-a ta e doar o rămășiță.

v. 538-542 Text greu de descifrat.

La Perpessicius:

Vezi steaua că munții și-ntoarse și marea
Îmblând neclintită în vecinicu-i mers.
A anilor spaț' le destină un soare:
La una-i mai mic și la alta mai mare,
Căci sorii scriu timpu-n acest univers.

La Al. Colorian:

Vezi steaua că munții și-ntoarse, și mare,
Umblând neclintită în vecinicu-i mers,
A anilor spice le clatină-un soare;
La una-i mai mic și la alta mai mare,
Căci sorii scriu timpu-n acest univers.

Propunem altă lectură, interpretând că steaua, în mișcarea ei de rotație, arată pe rând munți și mare și-și continuă mersul etern. Dacă admitem că sorii hotărăsc pentru stele o durată de existență mai îndelungă ori mai scurtă, suntem în contrazicere cu v. 539. Credem că înțelesul este că stelele-sori hotărăsc destinul omenesc și că în v. 541 este vorba de viața mai întinsă ori mai trecătoare a oamenilor.

După Platon, în *Timaios,* timpul a început să fie măsurat, deci să existe ca ceva conceptibil, numai după ce creatorul a făcut planetele. Acestea sunt „instrumente ale timpului".

v. *543* Este steaua somnului, deci senină, în v. 581 aflăm că sunt și stele tulburate de ură și război, după cum, în v. 206, s-a amintit pedepsirea unor stele rele.

v. *564-565* O primă formă pentru versurile din *Luceafărul:*

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele —
Părea un fulger nentrerupt
Rătăcitorprin ele.

v. 573 Nu este luna văzută de pe pământ, ci o lună din alt sistem astral,

v. *580* Este chiar steaua în care s-a născut magul.

v. 555 Fericirea și nefericirea nu depind de cauze extrinseci, ci de ce este în ea însăși ființa noastră.

v. *586* Magul are puterea de-a schimba soarta celor care-și au o stea a lor. (Vezi și v. 423 și urm.)

v. 601 Reminiscență din *Lohengrin.*

v. *604 și urm.* Elemente descriptive de aici apar și în *Mureșeanu - 1876* (v. 403 și urm.).

v. *631* Vers neidentificat. Completarea de Perpessicius.

v. *686* în text este: diafană.

v. *688* Și Luceafărul coboară pe o rază. La fel și fantomele lui *Fingal* (c. II.)

v. 707 Suntem în plină doctrină platoniciană asupra iubirii, în *Banchetul:* „Dar susțin deopotrivă că toți bărbații, că toate femeile, că întregul neam omenesc ar fi la fel de fericit, dacă fiecare și-ar desăvârși dragostea și și-ar regăsi iubitul ori iubita care să-l readucă la starea cea dintâi".

v. *714* Completare de Perpessicius.

v. *734* în contrast cu magul stăpânit de rațiune, călugărul fantast este îndrăgostit de plăsmuirile mintii sale.

v. *743 și urm.* Eminescu a spus, în altă formă, în *Epigonii:*

Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri...

Noi? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează...

v. 748 Mărturie autobiografică, În *Sărmanul Dionis:* „pentru el visul era o viată și viața un vis", în *Geniu pustiu:* „visul își deschise auritele lui gratii și mă lăsă să intru în poeticele și etern junele lui grădini".

v. 757 Și-i iert... conform cu ms. *2285,* f. 114-l22, v. 224.

v. *777-778 î*n *Înțelepciunea lui Solomon,* cap. 9:

„că trupul cel putrezilor îngreuiază sufletul".

v. *789* Eminescu ne-a înfățișat și în alte lucrări tipuri umane cu planuri de răsturnare socială ori cu aspirații spre mărire: *înger și demon, Poveste indică, împărat și proletar.* și în *Seraphita* lui Balzac este un personaj, Wilford, cu proiecte fantastice de a cuceri imperii. Literatura apuseană este bogată în personaje a căror fantazie și dorință de parvenire au fost puse în mișcare de tot ce cunoscuseră despre epoca revoluției din 1789 și a campaniilor lui Napoleon I. (Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. al IV-lea.)

MEMENTO MORI

(Panorama deșertăciunilor)
(EGIPETUL)

Lucrarea, cu multiplele ei variante și fragmente episodice, a fost publicată mai întâi de Perpessicius în ediția sa, vol. IV, p. 110 și urm. și vol. V, p. 69 și urm. folosind manuscrisele din Biblioteca Academiei și un manuscris dintr-o colecție particulară (pentru episodul Greciei).

În afară de *Memento mori* și *Panorama deșertăciunilor,* după cum se vede din ms. *2259, f.* 86, poetul s-a gândit și la alte titluri: *Tempora mutantur, Vanitas vanitatum omnia vanitas, Skepsis, Cugetări.* La „Junimea" poemul a fost cunoscut sub titlul *Diorama,* când Eminescu a citit într-o ședință fragmentele *Egipetul.și* începutul Evului de mijloc (vezi I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. IV, p. 457).

Părțile principale ale poemului:

Introducerea, v. 1^2: ms. *2259,* f. 86-87
Babilonul, v. 43-72: ms. *2259, f.* 87-88
Egipetul, v. 73-162: ms. *2259,* f. 87v.-89 v. și *Convorbiri literare, 1* octombrie 1872
Iudeea, v. 163-204: ms. *2259,* f. 89-90
Grecia, v. 205-348: ediția Perpessicius, vol. IV, p. 116 și urm.
Roma, v. 349-390: ms. *2259,* f. 90-92
Dochia și raiul zeilor Daciei, v. 391-708: ms. *2259,* f. 122, 109-120
Roma-Dacia, v. 709-918: ms. *2259,* f. 123-131
Blestemul lui Decebal, v. 1919-978: ms. *2259,* f. **131-134**
Împlinirea blestemului, v. 979-1014: ms. *2259,* f. 95-96
Miazănoaptea și prăbușirea Imperului roman, v. 1015-1098: ms. *2259,* f. 95v.-98v.
Bastilia și Napoleon, v. 1099-1164: ms. *2259,* f. 96-98
Încheiere, v. 1165-1302: ms. *2259,* f. 99-104.

Episodul *Roma-Dacia,* într-o formă de tranziție din ms. *2259,* f. 93-94, cuprinde și următoarele strofe al căror fond a fost ulterior prefăcut și amplificat:

Colo unde stau Carpații cu de stânci înalte coaste,
Unde paltinii pe dealuri se înșir' ca mândră oaste,
Munții țeapănă lor frunte o îngroap-adânc în nori,
Ca moșnegi ei stau de vorbă și tunând a lor gândire
Ș-o împart - și se întreabă în adânca lor uimire:
Judecata cea din urmă-i - vun potop îngrozitor?

— Mii de ani, mi-i fruntea albă și de vânturi pleșuvită,
Zise unul, dar oștire ca aceasta de mărită
N-am văzut. - Glasu-și ridică un bătrân și sterp Carpat,
De durere fierbe-ntr-însul măruntaiele de-aramă,
Fruntea lui e ca cenușa și-o ridică fără teamă.
Mult mai sus de cumu-s norii — el părea că-i împărat.

- Vai ș-amar - zise -poporul care azi ne locuiește
Piere de pe fața lumii, veneticu-l nimicește.
Anii mei îmi fierb în mine și îmi pare c-am murit.
Când stejarul care-n fruntea-mi ca un fir de păr mai creste
Veți vedea căfrânt de-un trăsnet către vale se pornește,
Să știți de poporul nostru că a fost — și s-a sfârșit.

Și-n cetatea cea zidită din a stâncii coaste sure
Ce se vede - un vis de piatră ridicat dintr-o pădure -
Decebal și-adună capii în castelul lui domnesc
Și se pun pe masa morții... Cu-o privire cruntă, bravă,
Toarnă-n țestele de dușman vin și peste el otravă,
Au dat foc cetății mândre și din cranii ei ciocnesc.

Arderea în stâlpi de flăcări mai cu cerul se unește,
Grinzi se sparg, murii se clatin ', fumu-n muri negru izbește,
Focul prin ferești pătrunde... Ochii lor vorbesc, ei tac,
Vor mai bine-o moarte cruntă decât o viață sclavă.
Muntele și-aruncă-n nouri sângele de foc și lavă —
Frânt stejarul cade-n vale după cel din urmă dac.

Și-n pădurile umbroase unde stânca stă să cadă,
Unde râul se aruncă în spumoasa lui cascadă,
În verdeața-ntunecoasă a copacilor de fag,
Unde podul cel de lemne pietrele stă să răstoarne,
Fuge Dacia cu turme, cu berbeci cu-aurite coarne,
Păru-i blond, ochi mari albaștri, chipu-i gingaș, blând și drag.

Iar Troian o urmărește prin potice năruite,
Arbori rupți îi ațin calea, stânci și pietre prăvălite,
El aleargă-atras de clopot și de-a buciumului zvon...
O ajunge... Ea îl vede... L-arzătoarea lui privire
Împietrește... O vezi și-aștăzi într-a codrilor umbrire,
A-mpăratului mari umbre le vezi și-aștăzi pe Pion.

Episodul *Egipetul,* apărut în *Convorbiri literare,* îl încadrăm, așa cum este în forma publicată, în poemul din care face parte în chip firesc. Arătăm aici deosebirile așa cum apar în ms. *2259,* f. 87-89v.: v.74: disfacut; 75: gălbui; 82: în veciniei visuri; 84; a lui dor; 90: în *Conv. Ut.:* I-a-mbrăcat... raportat la munți - în ms. *2259,* f. 87v.: Le-a-mbrăcat... raportat la gândiri arhitectonice - în v. 91 însă, răsărită... se raportă la „cetatea de giganți" din versul 87; 96: fantazia unui scald; 99: înăuntru; 102: a lui suflet; 195: mari văluri; 106: lung întins se desfășoară; 107: lucii valuri; 115: râul sânt ni povestește; 131: și c-un ac el zugrăvește cărărușile; 132: a aflat; 135: gard al răzbunării; 137: cu dânsu-orașe; 140; numai pustiul; 141: peste câmpii înfloriți; 143: prin pustiu; 151: se ridică; 154: mestecate numa-n stele; 155: Despre-orașul.

Diferite forme în *Conv. Lit.* și ediția Maiorescu: v. 75: gălbii *(Conv. Ut.),* galbini (ed. I și II M.); v. 86: depărtare *(Conv. Ut.),* depărtare (ed. I și II M.); v. 91; răsărită *(Conv. lit.),* răsărite (ed. I și II M.).

Diferite forme în edițiile I și H.Maiorescu: v. 94: depărtare; 106: lung întins; 120: cerurile; 136: nisipul; 140: nisipușul; 144: Cu viata lor.., risipiți; 149: glasul; 150: svadă; 155: iese; 159: nisipul; 162: zor.

Fragmente din *Memento mori* s-au citit la „Junimea" la 1 septembrie 1872, dar desigur că erau cunoscute de Maiorescu mai dinainte cu câteva luni și, poate, chiar înainte ca el să publice în *Convorbiri literare* articolul *Direcția nouă* cu bine știutele aprecieri ale poeziei lui Eminescu. Slavici, încă din vremea studiilor la Viena, era în curent cu munca literară a prietenului său și ar fi de mirare că, în admirația și afecțiunea pe care o avea pentru acesta, să nu-i fi informat și pe cei de la „Junimea" de ceea ce aflase despre proiectele lui Eminescu. O spunem aceasta și fiindcă o scrisoare a lui Slavici către Iacob Negruzzi, din Viena, 16 septembrie 1874, este revelatoare a faptului că Eminescu îi apăruse ca om cu impresionantă creație literară, apreciere pe care astăzi o putem socoti pe deplin îndreptățită. Dăm un pasaj din această scrisoare:

„Dar să cunoști pre Eminescu, și vei afla un om de felul în care natura nu produce decât în momentele sale de preocupatiune. Parcă n-a știut ce face, când a făcut, și părându-i rău mai apoi,

începe a strica fapta sa. Eminescu este dintre acei puțini oameni care nu sunt meniți a viețui în societate, pentru că nu-și află semeni, îndeobște el este nesuferit, pentru că știe cine este el, știe cine sunt alții, nu-i pasă de o lume pe care trebuie s-o disprețuiască și stă ca și o carte deschisă înaintea tuturora. Toate sufletele alese sunt nerezervate, și tocmai pentru oamenii comuni lipsa de rezerve a unui suflet ales este nesuferită. Nu ne place să vedem că suntem mai proști decât alții, pentru aceea nu ne întovărășim bucuros cu cei mai cuminți ca noi. - Cu atât mai prețioasă arătare este Eminescu pentru noi, care nu suntem dintre oamenii cu desăvârșire comuni, îl cercăm tocmai pentru comorile ce ni se desfășură în sufletul său. El este o literatură vie, galerii în care tot momentul se produc nouă întrupări a gândirii frumoase."

Hugo, prin *La legende des siecles,* îi va fi sugerat lui Eminescu ideea unui poem epic, dar nu l-a făcut să-și subordoneze episoadele unei gândiri ample, cum este aceea a progresului omenirii. Poemul, și așa, este cuprinzător, dar nu complet, iar ideea deșertăciunii a tot ce este omenesc, care apare și-n varietatea titlurilor încercate, nu este ceva propriu lucrării *Memento mori,* ci o află și-n alte poezii ale lui Eminescu, chiar din cele duse la desăvârșire.

Ideea sub care Eminescu privește lucrurile omenești era cunoscută de la noi încă de pe când Volney se bucura de favoarea publicului, iar cunoscătorii vechii literaturi, între care este și poetul nostru, puteau avea proaspete în minte și *Viața lumii* de Miron Costin și *Roma cum este - Roma cum era* de Iancu Văcărescu. Recent era pentru Eminescu și contimporani *Conrad* de Bolintineanu, de care, cu drept cuvânt, D. Popovici scrie că este „una dintre lucrările cele mai caracteristice ale literaturii române de după 1848".

v. 1 *și urm.* Este mai puțin potrivită în *Epigonii,* dar în *Feciorul de împărat fără de stea* și în *Memento mori* ni se pare foarte artistică încercarea de-a ne transpune într-o atmosferă de basm.

v. 2 „Înstelatul rege maur" este cerul. De comparat cu expresiile poetice din *O călărire-n zori* și din încercarea dramatică *Mira,* scena care-i izvor pentru *Melancolie* (actul I, scena 3).

v. 4 Vraja lumii, exprimată deosebit de artistic în *Melancolie* și *Scrisoarea I.*

v. 6 Um mod original de-a ne sugera ideea depărtării în timp.

v. 7 *și 15* Pune în contrast lumea de vrajă a închipuirii și lumea prozaică din partea a II-a din *Epigonii.*

v. 16-18 Amintim versurile din *Scrisoarea II:*

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă
Și din contra cea aievea ne părea cu neputință.

v. 27 Este ideea dezvoltată și în *Mureșanu -1872.*

v. 31 Aici „basmu", iar în *Scrisoarea III* „cinismu". Eminescu tine la unele forme care au mireasmă arhaică.

v. 33 „Secolii se torc" aici, iar în *Mortua est!:* „Când-torsul s-aude l-al vrăjilor caier". în ce privește frumusețea, imaginația lui Eminescu se poate compara cu a lui Baudelaire. Acesta, în *De profundis clamavi:*

Tant l'écheveau du temps lentement se dévide.

v. 36 La Miron Costin, în *Viața lumii:* „trec anii cu roata" (vezi L. Gâldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu,* București, 1964, p. 114, nota 17).

v. 43 și urm. Poetul trece mult prea ușor peste viața înapoiată a omului primitiv. Atenția lui este numai pentru lucrurile care dau impuls imaginației: idolatria și magia.

v. *49* Salt uriaş de la primitivitatea epocii de piatră la depravarea Babilonului.

Semiramidei i se atribuie tot ce s-a clădit mai măreț în cetate, în ce priveşte grădinile suspendate, la care face aluzie şi Eminescu, iată ce scrie Diodor din Sicilia, sec. I, î.e.n., despre fantazia iubitei unui urmaş al faimoasei regine: „Se povestea că această femeie, originară din Persia, simțind nostalgie după verdeața munților ei, şi-a rugat iubitul să-i reamintească priveliştea munților natali prin plantații artificiale. Această grădină, de formă pătrată, avea patru plethere pe de laturi şi te urcai sus pe trepte până la terase suprapuse al căror ansamblu îți oferea înfățişarea unui amfiteatru. Ele erau susținute de coloane care, ridicându-se treptat, suportau baza plantațiilor: coloana cea mai înaltă avea cincizeci de picioare, suporta vârful grădinii şi era la nivelul balustradelor incintei. Pământ, suficient pentru a primi rădăcinile celor mai înalți arbori, acoperea terasele: se aflau plante de toate soiurile, în, stare să farmece vederea prin dimensiunile şi frumusețea lor. O singură coloană era goală înăuntru de la vârf până la bază: aceasta cuprindea maşinile hidraulice care aduceau din fluviu apa necesară, dar nu se putea vedea nimic dinafară." (Vezi G. Maspero, *Histoire ancienne despeuples d'Orient,* Paris, Hachette, p. 771.)

v. *52* Aluzia este la un fapt istoric. Sub Semiramida a izbucnit o revoltă care a fost reprimată sângeros. Numai după aceasta, regina, în călătoriile prin țară, şi-a dat seama de mizeria poporului şi a adus unele îmbunătățiri vieții sociale.

v. 61 şi urm. Sardanapal, ca tip de despot oriental. Istoria înregistrează multe legende în legătură cu acest monarh. Cea mai frumoasă creație inspirată de el este tragedia lui Byron *Sardanapalus.* Vezi şi comentariul nostru la v. 6 din *Venere şi Madonă.*

v. *64* Şi aici şi în v. 259 avem cuvântul; mite. Poet în adevăratul înțeles, Eminescu a dat atenție mai multă miturilor decât istoriei, ba chiar şi personajelor istorice le-a dat aureolă mitică.

v. *71* în 608 î.e.n. Ninive, cu tot ce avea mai însemnat ca sanctuare şi monumente ale civilizației, a fost distrusă de mezi.

v. *73 şi urm.* Când a trecut la Universitatea din Berlin, în toamna anului 1872, Eminescu a putut studia istoria Egiptului. Din această epocă sunt şi notele lui din ms. *2286,* f. 49 şi urm. şi 2257, f. 221 şi urm., referitoare la istoria, religia şi monumentele țării. Credem că *Egipetul* câştigă ca semnificație şi valoare poetică dacă îl încadrăm la locul lui în *Memento mori.*

Poezie de tinerețe, în ce priveşte limba cu unele licențe - Maiorescu a publicat-o totuşi în *Convorbiri literare,* în *Direcția nouă în poezia şi proza română* n-o aminteşte, dar şi ea se caracterizează prin acea „concepție înaltă" pe care criticul o recunoaşte poeziilor *Venere şi Madonă, Epigonii* şi *Mortua est!* înainte de Eminescu, numai la Bolintineanu avem o poetică evocare a Egiptului, în *La piramide,* din culegerea *Reverii* (1865), şi într-o nouă formă în *Conrad,* cartea a III-a. Descrierea unui Egipt de imaginație se află şi-ntr-o povestire a lui Eminescu în legătură cu reîncarnările "faraonului Tlà (ms. 2255, f. 92).

v. 82 Egiptenii n-au cunoscut izvoarele fluviului considerat ca sfânt. Preoții răspândeau credința că fluviul şi-avea izvoarele în cer.

v. 97 Descrierea regiunii sub lumina lunii, şi în povestirea despre faraonul Tlâ (ms. 2255, f. 92).

v. *99* După aceeaşi povestire, dăm aici evocarea intrării faraonului în piramidă: „în singurătatea pustiilor se-nălța piramida sură cu fruntea ajungând nourii... Luna o ningea încât părțile lovite de ea păreau de zăpadă, părțile umbrite păreau de cărbune, şi lungă, țuguiată, gigantică se-ntindea pe nisip umbra piramidei. Regele îşi făcu drumul pe dunga umbrei, un punct negru mişcător, până ce veni în apropierea ei. Deschise o uşă cu-o cheie de aur, o închise iar după sine... şi cu asta închisese porțile lumii după el... era singur, singur într-un mare mormânt" (ms. 2255, f. 98).

v. *115* Pentru egipteni, Nilul era o divinitate - Hapi - demnă să fie celebrată în imnuri, în unul dintre acestea se spune: „Salut à toi, ô Nil, qui sort en cette terre et qui viens pour donner la vie à l'Egypte, - toi dont les lois sont cachées, ténèbres en plein jour, mais dont pourtat on célèbre les lois - toi, qui détrempes les champs que Ra crée - pour donner la vie à tout le bétail - toi qui arroses la montagne de l'eau - car ce n'est que ta rosée la pluie qui tombe." (Vezi G. Maspero. *Histoire ancienne des peuples de l'Orient,* Paris, Hachette, p 14.)

v. *128* Şi-n povestirea despre faraonul Tlà, printre obiectele magice este amintită aglinda de aur, de care se servește faraonul pentru evocarea zeiței Isis.

v. *131* Poetul scrisese întâi: „Și c-un ac el zugrăvește..." Folosind cuvântul „varga", urmează exact expresia latină din *Eneida,* c. VI, y. 849-850. Dealtfel, întregul vers pare o traducere după Vergiliu:

Orabunt causas melius, caelique meatus
Describent radio *et surgentia sidera dicent.*
(Mai pricepuți apara-vor pricini, zugrăvi-vor cu varga
Drumuri pe boltă, vestind când aștri vor sta să răsară.)

v. 135 Interpretarea semnelor era totodată îndeplinirea unor anumite practici magice. Că „a citit semnul întors" însemenază că magul n-a spus formulele magice și n-a recurs la gesturile magice pentru a-și subordona voința unei divinități. Astfel, în loc să ajungă la provocarea unor anumite acțiuni favorabile, a determinat dezlănțuirea evenimentelor nefaste pentru istoria Egiptului, în legătură cu aceasta citám dintr-o lucrare de specialitate: „pour l'Egyptien, ce que nous appelons aujourd'hui superstitipn n'est pas, comme c'est encore le cas chez nous, un interessant accessoire de sa culture, elle est une de șes puissances Ies plus formidables, à peu près comme elle l'était en Babylonie. La croyance que certaines paroles et certaines actions permettent d'exercer une influence sur toutes Ies forces de la nature et sur tout être vivant, depuis les animaux jusqu'aux deiux, cette croyance est indisolublement liée à tout ce que Ies Egyptiens font ou omettent de faire." (Vezi A. Erman et H. Ranke, *La civilisation égyptienne,* Paris, 1952, p. 454.)

v. *156 şi urm.* Poetul arată mult talent în sugerarea misterului și imaginarea unei vieți fantomatice.

v. *163 și urm.* Descriere din fantazie, dar și cu punct de atingere cu *Cântarea cântărilor:* „Smochinul a scos mugurii săi, viile înfloresc și dau miros".

v. *165* În v. 153, aceeași construcție: „o minune îl privim".

v. *175* Templul ridicat de Solomon, distrus de Nabucodonosor, refăcut în epoca lui Cirus și distrus din nou în 70 e.n. de armata romană.

v. *180* Faptele condamnabile săvârşite de David sunt povestite în *Biblie, Cartea a II-a a împăraților,* cap. XII. Și tot ce scrie poetul despre Solomon se referă la fapte înregistrate de *Biblie, Cartea a III-a a împăraților.*

v. 193 și urm. și aici poetul se referă la cărțile sfinte, în *Pasalmul 136:* „La râul Vavilonului, acolo am şezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion.
în sălcii în mijlocul lor am spânzurat oarganele noastre. Că acolo ne-au întrebat pre noi, cei ce ne-au robit pre noi, cuvinte de cântări..."

v. 205 Cu acest vers începe episodul Greciei, cel mai frumos din poemul lui Eminescu. Cezar Papacostea, în legătură cu cultul lui Eminescu pentru antichitate, amintește și versurile lui

Schiller în *Die Gotter Griechenlands.* (Vezi *Filozofia antică în opera lui Eminescu,* Buc., p. 37-38.)

v. *211 și urm.* Despre văi, dumbrăvi, izvoare, temple, Eminescu știa din marii autori clasici, în special din opera lui Vergiliu.

v. *222.* Cuvântul: zdrumicate, folosit și-n *Călin - File din poveste,* se află în scrierile religioase: în *Palsamul 28,* traducerea Dosoftei, traducerea Samuil Micu, *Biblia* publicată de Șaguna și *Biblia,* din București, 1914.

v. *232 și urm.* Descrieri poetice de mult farmec. Fără să aibă pitorescul naiv de aici, Macedonski este la fel de mare artist în evocarea lumii antice în *Noaptea de mai.* Citām o strofa, pentru comparație cu Eminescu:

Vestalelor, numai o noapte defericire vă mai cer.
Pejgheabul verde al cișmelei unfaun rustic c-o naiadă
S-auprins de vorbe și de glume sub licăririle din cer;
Columbe albe bat din aripi și visurile vin grămadă,
Iar picăturile urmează pe peatra lucie să cadă...
Băsmesc de vremile bătrâne, când zânele se coborau
Din limpezimile albastre, și-n unda clară se spălau...
Reînviază ca prin farmec idilele patriarcale
Cufeți-frumoși culcați pe iarbă izbindu-se cu portocale;
Pe dealuri clasice s-arată fecioare în cămăși de În,
Ce-n mâini cu amforele goale își umplu ochii cu senin,
Și printre-a serei lăcrimare de ametiste și opale,
Anacreon renalță vocea, dialoghează Theocrit...
Veniți: privighetoarea cântă în aerul îmbălsămit!

(Excelsior, 1895)

v. 255 *și urm.* Versuri sugerate desigur de Vergiliu, egloga *Silenus.*

v. 260-261 în *Scrisoarea III:*

Cu un nimb de biruință: fulger lung încremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit.

v. 264 Sentiment al naturii asemănător în versurile finale din poezia *Nox* de Leconte de Lisle.

v. *307-312* Strofă plină de obscuritate. Nu se poate ști la ce filozof se face aluzie. Tudor Vianu crede că poetul se referă la vreun filozof pesimist, presocratic, din secolele VI sau V. (Vezi *Imaginea Greciei antice în „Memento mori",* în *Studiile de literatură universală și comparată,* București, 1963, p. 581.)

v. *313-318* Și această strofă este obscură, înțelesul cuvintelor „orbul sculptor" ni l-ar putea sugera *Lesfilles de marbre,* piesa lui Theodore Barriere și Lambert Thiboust, ori drama de idei *Phidias* (1863) de E. Beule. Eminescu ar face aluzie la un sculptor care, adâncit în creațiile sale, rămâne orb la tot ce este în afară de arta lui. Dar poate să fie și altceva, în *Geniu pustiu,* descriind pe Poesis, Eminescu are și o observație ciudată: „Sânul ei era acoperit numai c-o ușure cămașă de gaz, care trăda mai mult decât acoperea piepții cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce păreau sculptați într-o marmură de argint de mâna unui sculptor orb, căci, văzând, n-ar fi putut decât să sfarme de gelozie opera sa". Amintim explicația lui Tudor Vianu că sculptorul orb este dirijat numai de gândirea lui, le o viziune a fantaziei, pe care n-o poate afla aievea. (Vezi *Imaginea Greciei în „Memento mori",* loc. cit., p. 582.)

v. 319 și urm. Originală și poetică este această stabilire de raporturi între decăderea Greciei antice și mitul Orfeu. Și totodată exprimarea concepției pesimiste a poetului. Așa cum au

exprimat-o și alți lirici ai secolului, și Eminescu exprimă acel *Weltschmerz* caracteristică epocii moderne. De comparat și cu versuri din *Bhagavat* de Leconte de Lisle:

Une plainte est au fond de la rumeur des nuits,
Lamentation large et souffrance inconnue,
Qui monte de la terre et roule dans la nue;
Soupir du globe errant dans l'éternel chemin,
Mais effacé toujours par le soupir humain.

v. 332 Versul își găsește forma definitivă și locul în *Scrisoarea I.*

v. 349 și urm. Sunt o evocare a Romei în plină glorie, dar reprezintă de fapt numai introducerea pentru episodul luptei între romani și daci, care este și partea principală din poem (v. 709-1014).

v. *360* „Popor de regi", expresie sugerată de Vergiliu: „Populus late rex" *(Eneida,* c. I, v. 21).

v. *366* Eminescu se gândește, desigur, în primul rând, la dreptul roman, care este la baza justiției în lumea civilizată.

v. 372 De la „popor de regi" în v. 360 se trece în chip firesc la „senatul cel de regi".

v. 397 *și urm.* Episodul Dochiei și al luptei între romani și daci cuprinde un loc central, dar mult prea întins în raport cu ceea ce s-a rezervat celorlalte episoade. Mai mult decât în restul poemului, Eminescu se lasă aici în voia fantaziei, din aceasta izvorând și peripețiile și descriptivul pitoresc.

v. *395-396* Pădurile de argint și de aramă sunt ceva obișnuit în basm. Vezi și *Călin Nebunul.*

v. 406 și urm. Ca și în *Miradoniz,* Eminescu se lasă în voia fantaziei. Pentru viața vegetală variată și luxuriantă, de comparat și cu pasaje din *Visul unei nopți de iarnă.*

v. *407* Completare de Perpessicius.

v. *444* Eminescu n-a mai revizuit acest pasaj, ceea ce explică greșeala din vers: „unu-ntr-altul" și „dintre ei" se referă la „columne" din versul precedent.

v. *463* Completare de Perpessicius.

v. *481 și urm.* Descrierea Dochiei o urmează pe aceea a zânei *Miradoniz.*

v. 499 și urm. Zâna Dochia călătorește pe un fluviu care iese din grădinile ei și curge de-acum înainte printre păduri și maluri reale. După cum se poate vedea din *Mușatin și codrul,* Eminescu descrie Bistrița în cursul ei prin pădurile de la poalele Ceahlăului.

v. 523 *și urm.* Pădurea fermecată și în *Mușatin și codrul.*

v. 541 Călătoria aceasta pe Bistrița este, poate, sugerată lui Eminescu de călătoria lui Enea și a tovarășilor lui pe Tibru *(Eneida,* c. VII și VIII).

v. 577 Muntele care se ridică este Ceahlăul - Pionul, presupusul lăcaș al lui Zamolxe și al zeilor Daciei. (Vezi și comentariile la *Amicului F.I.)*

v. 583 și urm. Desfășurare de pură fantazie: raiul Daciei, palatele soarelui și lunii, presupuse toate înlăuntrul Ceahlăului, o dată ce treci de poarta solară (v. 595).

v. *624* Aluzie discretă la legenda dragostei dintre soare și lună, așa cum o avem în balada din culegerea lui Alecsandri. Vezi și Marcel Olinescu, *Mitologie românească,* cap. *Soarele și luna.*

v. *632* Completare de Perpessicius.

v. 637 Perpessicius completează: mari laturi. Eminescu folosește cele mai adesea cuvântul: „arcuri" în legătură cu ferestrele.

v. *645* „Idei", cuvânt potrivit dacă admitem că și aici Eminescu se arată cunoscător bun al lui Platon.

v. *652* Cuvântul „scosuri" îl întâlnim în scrierile de la începutul secolului al XIX-lea. Cu înțelesul de „lucruri scoase în stradă" este folosit într-o hotărâre a lui Ion-vodă Caragea, ca negustorii să ridice în fața prăvăliilor tarabele și alte „asemenea scosuri". Dacă negustorii nu se supun hotărârii, aga are dreptul să dispună ridicarea. (Vezi V.A. Urechia, *Edilitatea sub Caragea.)* Cu înțelesul de ișitură în afară a unei comise ori a unei părți de zidărie, cuvântul se află în Dinicu Golescu, *însemnarea a călătoriei mele...,* la descrierea palatului dogelui din Veneția? „A acestei zidiri meșteșugul, frumusețea și neobișnuită podoabă pe vremea de acuma, sunt vrednice de vedere, mai vârtos o scară boltită, a căruia boltă este de lespezi de marmură cu mulțime mici statuie și feliurimi de flori, și stocaturi arhitectonicesti, toate de marmură, și așa atârnate, încât socotește omul că o să cază. Și toate acelea scosuri lucrate în aur."

v. *652, 654, 665* Completări de Perpessicius.

v. *691 și urm.* în felul cum împodobește palatul lunii, Eminescu are ca modele pe antici, îndeosebi pe Homer și Vergiliu.

v. 702 Pădurea fermecată din v. 523 și urm.

v. 707 Completare de Perpessicius.

v *717* Multă noutate și putere de imaginație conține acest vers care scoate în relief geniul lui Apolodor din Damasc.

v. 733 *și urm.* Pe poet nu-l interesează veridicul istoric. Lupta între romani și daci, în același timp luptă între zeii unora și ai celorlalți, este motiv poetic pe care-l tratează cu toată libertatea fantaziei. .

v. 739 *și urm.* Se cunoaște că poemul nu a avut retușarea din urmă. Aici raiul zeilor Daciei este imaginat sub apa Mării Negre, pe când în v. 595 și urm. era localizat în adâncurile Ceahlăului.

v. 777 Van - în loc de: în van.

v. 773 Încercări ale lui Eminescu inspirate de luptele între romani și daci se află și-n alte manuscrise, de exemplu în ms. 2257, f. 78 și în ms. *2286,* f. 38. Din epoca studiilor la Berlin este planul poemului *Decebal* în ms. *2286,* f. 72. Din acest plan se vede că zeii nordici deplâng căderea Daciei și moartea lui Decebal și că năvălirile barbare nordice au ca scop răzbunarea Daciei.

v. 776 „De nori adunătorul" traducerea exactă a epitetului homeric: Ne(peXt|"yEpeTi<;.

v. 777 Marte, tatăl lui Romulus, este protectorul poporului roman.

v. 753 Reminiscență din mitologia clasică, în lupta cu giganții, Jupiter a fost ajutat de titani.

v. 793 Și aici o reminiscență clasică. La încruntarea lui Zeus, se cutremură pământul.

v. *812* Reminiscență din *Eneida,* c. IX, v. 228:

Stant longis annixi hastis...

v. 20 În mitologia nordică, scandinavă, Freea este zeița iubirii.

v. *821* În ms. versul nu este definitivat: și dulce ca o taină.

v. *835-836* Versuri de mare valoare artistică. Impresionantă este imaginea zeului dac, care se simte inferior celui roman.

v. *852* Și în *Scrisoarea III* sfârșitul luptei coincide cu apusul soarelui.

v. *870* Cuvântul „sinistru" este folosit aici cu înțelesul lui latin: vestitor de nenorociri, de soartă rea.

v. *931 și urm.* Ideea blestemului lui Decebal asupra Romei i-a fost sugerată lui Eminescu de o scenă din *Norma:*

Io nei volumi arcani
Leggo del cielo; in pagine di morte
Della superba Roma è scritto il nome...
Elle un giorno morrà; ma non per voi,
Morrà pei vizi suoi:
Qual consunta morrà. L 'ora aspettate,
L 'ora fatal che compia il gran decreto...

v. 1015 şi urm. Asemănare de idei și expresie cu *Poveste,*

v. 1041 Completare de Perpessicius.

v. *1081 și urm.* încep episoade tratate sumar: Căderea Romei și triumful creștinismului, Revoluția franceză, evul nou început cu Napoleon I.

v. *1112* Căderea Bastiliei la 14 iulie 1789.

v. *1119* Robespierre a putut fi răsturnat la 27 iulie 1794 și trimis la eșafod.

v. *1153* Impregnat de filozofie hegeliană, Eminescu vede încarnat în Napoleon I spiritul universal. Versurile sunt impresionante și capabile să exprime personalitatea excepțională a celui mort la Sf. Elena, la 5 mai 1821.

v. 7229 Completare de Perpessicius.

v. 7235 Completare de Perpessicius.

v. 7260 Poemul începe cu sugerarea unei atmosfere de basm, iar acum, la sfârșit, Eminescu se folosește de elemente fantastice din basme, spre a celebra poezia și încântările ei veșnice.

v. 7270 Tema stingerii soarelui, în *Scrisoarea I.*

v. 1282 În *Scrisoarea I:* Timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie.

v. *1283* În ms. 2259, f. 251: și nimica nu se-ntâmplă.

v. *1284* Completare conformă cu ms. 2259, f. 251. La Miron Costin, în epilogul la *Vieața lumii:*

În lut și-n cenușă te prefaci, o, oame!

v. 1291 Izvorul cu apă vie amintit în v. 1260.

v. 7299 Semne despre care „era cât pe ce să nu scriu".

v. 7302 în *împărat și proletar:*

Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi.

(Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., cap. al VI-lea.)

În ed. Perpessicius, vol. IV, p. 80; note în vol. V, p. 61

Este forma ultimă, transcrisă pe o scrisoare primită de poet de la fratele său Șerban. (Datată: *30 XI 1872, Botoșani.)*

În ms. 2255, f. 302.

CUGETĂRILE SĂRMANULUI DIONIS

În *Convorbiri literare,* 1 dec. 1872, apare ca parte integrantă din nuvela *Sărmanul Dionis.*

Evocarea sărăciei - poetică totuși - cu umor nu s-ar înțelege suficient, dacă n-am reproduce din nuvelă partea care îi servește de introducere și lămurire: „Să privim acum și la sărăcia iluminată de razele unei lumânări de său, băgată în gâtul unui clondir ce ținea loc de sfeșnic. Ce vizuină - și aici, aici petrecea el vara și iarna! - Iarna, de gerul cel amarnic, trosnea grinda în odaie, crâșcau lemnele și pietrele, vântul lătra prin gardurile și ramurile ninse; ar fi vroit să doarmă, să viseze, dar gerul îi îngheța pleoapele și-i păinjinea ochii. Surtucul lui, pe lângă acestea, era mai mult urzeală decât bătătură, ros pe margini, fudul la coate, de râdea pare că și vântul în urma lui. Oamenii căscau ironic gura când îl vedeau... Și-n asemenea momente, în lungile și friguroasele nopți de iarnă, crede cineva cum că el, redus până la culmea mizeriei, devenea trist? Așa era elementul său.

O lume întreagă de închipuiri umoristice îi umpleau creierii, care mai de care mai bizară și mai cu neputință. El băga de seamă că gândirile lui adesea se transformau în șiruri ritmice, în vorbe rimate, și atunci nu mai rezista de-a le scrie pe hârtie... mai ales garafa goală era în stare de a-l împlea de cugetări melancolice..."

v. 5 Parodierea cuvintelor lui Richard al III-lea în tragedia lui Shakespeare (act. V, sc. IV): „A horse! a horse! my kingdom for a horse!"

v. *38* David Garrick (1717-1779) este un celebru interpret de roluri în teatrul lui Shakespeare. îl amintește și Byron într-o poezie din 1806, *On a distant view of the village and school of Harrow,* în legătură cu rolul regelui Lear. în *Arta reprezentării dramatice* de Enric Theodor Rotscher, tradusă de Eminescu în ms. 2254, f. 310 și urm., aflăm în legătură cu calitățile pe care trebuie să le aibă un mare actor:

„Dacă el în momentele cele mai zguduitoare, în punctele cardinale a destinului omenesc, în care sufletul amenință de-a izbucni din toate încheieturile sale, dacă ne facem să privim încă într-o adâncime plină de mister, din care se pot însă dezlănțui grozăvii nouă - atuncea reprezintatorul însuși e poet și ni semnalează un echilibru a tuturor puterilor omenești, care ne arată cucerite într-adevăr antitezele cele mai aspre din natura noastră umană. După toate descrierile lui Garrick, ale acestei inteligențe înrudite cu Shakespeare și acele ale marelui Schroder vor fi reprezentat mai deplin această adecvare absolută" (f. 363).

v. *31* C. Botez, în ediția din 1933, corectează „sat de mâțe", cum se află și-n ciorna poeziei din ms. *2284,* f. 17v.-19v. Ediția Perpessicius primește corectarea lui C. Botez. Și totuși, Eminescu putea foarte bine să scrie „sat de mâțe" în ultima redacție, făcându-se astfel mai naturală trecerea de la versul 37: „De-ar fi-n lume numai mâțe..." Vornic nu este numai primarul vreunui sat, am avut doar în trecutul nostru vornic de Țara-de-Sus și vornic de Țara-de Jos.

v.40 În Convorbiri literare a apărut greșit „hemizând", și greșeala s-a perpetuat până la ediția C. Botez, Buc., 1933, care are meritul de-a fi dat forma corectă: „heinizând".

v. *44* Vers în acord cu conținutul nuvelei și cu ideea irealității lumii cunoscute prin simțuri.

v. *47 și urm.* Parodiere a unei predici (cazanii) la postul mare.

v. 55 Ironizare a teoriei finalității membrelor și organelor cu care sunt înzestrate ființele.

ÎNGER ȘI DEMON

În *Convorbiri literare* din 1 aprilie 1873.

S-a citit în ședința „Junimii", din sept. 1872, fiind primită să se tipărească (vezi I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* IV, p. 457).

În ms. 2259, f. 27-28 se află poezia *E îngerul tău ori umbra ta?,* care cuprinde și elemente înrudite cu caracterizarea eroinei Poesis din *Geniu pustiu.* Din această poezie, datată: 1869 dec., au trecut unele amănunte în *Sărmanul Dionis:* „Era un contrast plăcut; fața lui trasă și fină, din care nu se putuse încă șterge amărăciunea unei tinereți apăsate, ci rămăsese încă într-o trăsătură de nespusă naivitate în jurul gurii, lângă fizionomia ovală, rătunjită și albă a ei... chipul unui tânăr demon lângă chipul unui înger ce n-a cunoscut niciodată îndoiala" (vezi ed. Perpessicius, I, 334). în forma aceasta, poezia rămâne, ca temă, apropiată de *înger de pază.*

Evenimentele politico-sociale, îndeosebi Comuna din Paris, au atras atenția lui Eminescu spre figuri revoluționare. Din *Seraphita* lui Balzac cunoscuse un tip de revoluționar fantast, care voise să ducă revoluția până în Indii, în *Feciorul de împărat fără de stea* a arătat soarta ascetului care, pe vremuri, visase și el să domineze lumea, în mintea lui Eminescu se lămurea o concepție socială care avea să-și găsească expresia în *Împărat și proletar,* forma din *Convorbiri literare* fiind precedată de încecări anterioare ce ni s-au păstrat în caietele poetului. A cunoscut și acea măruntă *Poveste indică,* înscrisă în ms. 225P, f. 272-272 (vezi Eminescu, *Scrieri literare,* Craiova, 1939, p. 261) și pe care o transpune în versuri (ms. *2284,* f. 66). Tema din *E îngerul tău ori umbra ta?* capătă dezvoltare prin accentul pus asupra revoluționarului care, dezamăgit în lupta socială, simte înainte de moartea în mizerie și singurătate bucuria de a fi iubit. Astfel s-a ajuns la *Înger și demon.*

în ce privește tema, se face o apropiere de *Eloa* de Vigny și de *Demonul* lui Lermontov (D. Caracostea *Curs universitar).* Să nu uităm însă că demonul lui Eminescu este un revoltat social și că, după poet, dragostea poate aduce armonie între clasa stăpânitoare și cea ridicată împotriva nedreptății. Demonul lui Vigny este însuși Satan, care rămâne spirit al răului, rămâne seducătorul pentru care Eloa este doar o victimă, și o victimă inutilă, căci sacrificiul îi aduce damnațiunea, fără ca prin aceasta Satan să se poată simți mai împăcat și mai mulțumit:

„- Seras-tu plus heureux? du moins, es-tu content? - 'Plus triste que jamais. - Qui donc es-tu? - Satan!" Apropierea Tamara-Demonul (Lermontov) o face și Ibrăileanu în *Demonul, Viata românească,* 1907, vol. V, p. 330.

N. Iorga ne îndreaptă atenția spre un alt presupus izvor de inspirație, pe care îl înregistrăm: „Icoana lui Lasalle în iubirea cu Elena von Donningen, impusă atenției și prin căsătoria cu Iancu de Racoviță, se pare a fi provocat această opoziție de situații și de suflet" *(Eminescu în și din cea mai nouă ediție,* București, 1940, p. 15).

Forme în ed. I și II Maiorescu: v. 12: un șoptit; 18: pe al (ed. II); 31: stele, clară; 39: sfântă; 65: uneori - deși arare; 58: cu adânc; 105: Am voit viața-ntreagă să pot răscula poporul; 108: Pe un... și-mpăcarea e amorul.

v. 1 „Contactul cu Viena catolică, în cei trei ani ai unei calde și iscoditoare tinereți (1869-l872) i-a conturat și mai viu impresii înmugurinde și i-a fixat în atenție înfățișări ce găseau, în

sufletul setos de senzații nouă, ecouri prelungi. «Doma» Sfanțului Ștefan, ca și alte sanctuare catolice din capitala Austriei, vor fi adăpostit nu o dată meditația singuratică a poetului" (I.M. Rașcu, *Eminescu și catolicismul* p. 6).

v. 34-40 Procedeu literar asemănător în *înger de pază,* v. 49-56. Observația lui Tudor Vianu în legătură cu *Înger și demon, Strigoii* și alte poezii ale lui Eminescu: „Două puteri morale contradictorii se înfruntă acum: visul îndrăzneț și utopic cu reculegerea în rugăciune, apostazia cu candoarea, îndărătnicia cu sfințenia. Această contradicție este și aceea a două lumi: a trecutului nobil cu prezentul revoluționar... Să spunem că o astfel de atracție peste clase sociale și civilizații îl va preocupa pe Eminescu nu numai pentru că imaginația romantică se complace în prezentarea unor opoziții violente, dar și pentru că, arătând cum limitele și obstacolele unor lumi deosebite sunt înfrânte, poetul poate să înfățișeze mai bine intensitatea romantică a pasiunii" *(Poezia lui Eminescu,* p. 25).

v *52* Spiritul de răzvrătire este *demonic,* el face din acest tânăr un *demon.* Cuvintele lui își au înțelesul din *Demonism,* concepută în aceeași epocă.

v. *56* În *Convorbiri literare:* păr' a se soarbe. Cum Eminescu nu ne oferă nici un exemplu de rotacism, ar trebui să credem că este o greșeală de tipar, în loc de: pân' a se soarbe, în ms. *2259,* f. 280 avem însă: par a se soarbe. Această formă este primită și de alți editori, inclusiv Perpessicius. Are dreptate însă și I. Crețu când susține că apostroful din *Convorbiri literare* pledează pentru forma: păr' a se soarbe. (Vezi *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu,* III, în *Limba română,* IX, nr. 1, 1960.)

v. *69* Ceea ce-l interesează pe revoluționarul secolului al XVIII-lea: raționalismul gata să încerce aplicarea formulelor de răsturnare și prefacere socială. Spre deosebire de acest tânăr, copila este numai sentiment.

v. *74* în poezia așa cum era concepută prin 1869, *E îngerul tău ori umbra ta?,* demonul nu apare cu asemenea trăsături. „Stindardul roș" este al comunei din Paris, partea aceasta din *înger și demon* putea fi scrisă numai după 1871.

v. *90* Dintr-o atitudine asemănătoare, dezolată în fond, au reieșit versurile din *Memento mori:*

Las' să dorm ... să nu știu lumea ce dureri îmi mai păstrează,
îmbătat de-un cântec vecinie, îndrăgit de-o sfântă rază,
Eu să văd numai dulceață unde alții văd necaz,
Căci ș-așa ar fi degeaba ca să văd cu ochiul bine;
De văd răul sau de nu-l văd, el pe lume tot rămâne,
Și nimic nu-mi folosește de-oi cerca să rămân treaz.

v. 103 Este ceea ce Tudor Vianu numește „quietudinea prin iubire" ca motiv romantic al liricei lui Eminescu *(op. cit.,* p. 29).

c. 108 „În cadrul acesta, al poeziei sociale, *înger și demon* anihilează ura de clasă prin puterea unificatoare a iubirii. Cum împăratului detronat i se dezvăluie la malul mării identitatea de esență a tuturor, tot astfel demonului revoluționar i se dezvăluie pe patul morții nu puterea urii, ci puterea sepremă a iubirii.

Astfel fiind, toate argumentele care, de la Gherea până la d-l Vianu, văd în această concepție «o acceptare filosofică a scepticismului», se lovesc de datele realității artistice a expresiei, una și aceeași cu concepția" (D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu,* p. 75).

În *Convorbiri literare* din 1 aprilie 1873, împreună cu *înger și demon.*

Citită o dată cu *înger și demon* în ședința „Junimii" din 7 sept. 1872 (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. IV, p. 457).

În *Epoca,* din 19 oct. 1897, a apărut articolul lui Anghel Demetriescu *Comentariul uneia din poeziile lui Eminescu,* Autorul caută să ajute la lămurirea poeziei *Floare albastră,* punând acest titlu în legătură cu *Heinrich von Ofterdingen,* în care Novalis scrie și de „floare albastră", și cu *Problematische Naturen* de Spielhagen. *Floare albastră* este simbolul idealismului și al fericirii ideale, creat de romantica germană. Iosif, care cunoștea romantica germană, influențat desigur și de articolul lui Anghel Demetriescu, a făcut să primească titlul *Floare albastră* revista tinerească din București, 1898.

G. Bogdan-Duică, în *Despre „Floare albastră" - explicare istorică (Buletinul „Mihai Eminescu",* 1931, p. 18 și urm.), este contra interpretării titlului poeziei în felul arătat mai sus și rămâne la date din însăși viața poetului: „Floare albastră - foarte *special* - la Eminescu, este așadar o fată frumoasă, nebună, iubitoare. Despre infinit, despre alte înțelesuri, nici vorbă. Iubita era de la sat, de la Ipotești, iar poezia are legătură cu *Din străinătate* și cu *Un roman. Floare* este o floare lirică - fără nici un Novalis."

Adevărul poate fi cel susținut de Bogdan-Duică, dar aceasta nu împiedică întru nimic ca, pe plan artistic, această „floare" vie să fi devenit un simbol ideal.

Ca o „variație pe aceeași temă" este poezia lui Depărățeanu - mai puțin grația și candoarea caracteristice liricii lui Eminescu.

Astronomii cate-n stele,
Cât or vrea din turnul lor;
Au sunt astrele mai bele
Decât ochi-ți plini d-amor?

Cât or vrea pedanții, știe
Pe de rost Virgiliul lor;
E mai dulce poezia
Decât vorba ta d-amor?

Dea devoții cu fervoare
Sărutări icoanei lor;
A mai dulce nu e oare
Sărutarea ta d-amor?

v. 1 Aluziile la preocupările intelectuale ale poetului fixează și data aproximativă a conceperii poeziei: epoca studiilor la Viena și apoi la Berlin, în toamna și iarna lui 1872. în v. 1 putem avea o aluzie și la *Feciorul de împărat fără de stea,* iar în v. 7 și 9 la episoade din *Memento mori.*

v. 19-20 Bogdan-Duică *(loc. cit.)* apropie aceste versuri de cele din *Un roman:*

Ar vrea ca să revadă colibele de paie,
Dormind cuiburi de vulturi pe stânci ce se prăval.

v. 22-23 Versurilor li s-a adus corectare de, I. Scurtu, acceptată apoi și de Bogdan-Duică. În *Convorbiri literare* și-n diferite ediții avem:

Lângă bolta cea senină
Și sub trestia cea lină.

Trebuie acceptată corectarea lui Traian Costa, *Versul 22 din „Floare albastră",* în *Limba română,* nr. 5, Buc., 1962.

S-ar putea obiecta că balta nu este „senină". Dar baltă nu înseamnează numaidecât smârc, mocirlă, mlaștină. Poate însemna si apă stătătoare curată, în care se oglindește cerul. Astfel avem în I. Barac (trad. din 1836), *O mie si una de nopți,* t. III, p. 126:

Si cum, cântă păsărele,
Oglinda de bălti cetind,
Ne răsfață inimile,
Cântările auzind.

v. 27 Obiceiul este și la noi, la țară, și nu e necesar să mergem cu gândul la Margareta din *Faust.*

v. 53 La Alecsandri, ca epitete pentru iubită, întâlnim: minune, scumpă minune, gingașa minune, minune vie, iar în *Sora și hoțul:* dulce minune (I.M. Rașcu, *Eminescu și Alecsandri,* ed. cit., p. 57-58).

v. *56* Păstrăm pe „totuși", deși unele ediții cred că corectează în bine scriind „totul". Poezia rămâne clară și cu „totuși", iar după acest cuvânt, capabil să te facă să te oprești si să meditezi, am pus puncte de suspensie, ca fiind în sensul intenției artistice a poetului.

Pentru păstrarea formei concesive, așa cum a creat-o Eminescu, vezi și M. Carp, *O explicare gramaticală a versului „Totuși este trist în lume",* în *Viața românească,* nr. 11, noiembrie 1961.

DACA TRECI RÂUL SELENEI...

În ms. *2286,* f. 9-90v. Ediția Perpessicius, vol. IV, p. 179; note în vol. V, p. 157, cu titlul după primul vers.

Eminescu are predilecție, în epoca aceasta de tinerețe, pentru peisaje lunare, fantastice. Descrierea de aici, cu palatul Selenei și cu Selene însăși în frumusețe veșnic tânără, este de aceeași natură ca și cea din *Miradoniz.* De comparat și cu peisajul lunar din *Sărmanul Dionis.*

ADÂNCA MARE...

În ms. 2287, f. 59. Publicată în *Poezii postume,* ed. Nerva Hodoș, București, 1902.

în ms. următoarea numerotare: I. *Cum oceănu-ntărătat;* II *Adânca mare;* III *Deasupra mării* (o variantă pentru sonetul Veneției); IV *Măria Tudor.* Apoi: *La un nou-născut* (arab.) și traducerile după Pfeffel: *Imitatorii, Autor și editor, Leoaica și scroafa.*

v. 1 Vezi și nota la *Cum oceănu-ntărâtat...,* v. 14.

CUM OCEÀNU-NTĂRÂTAT...

În ms. 2257, f. 58v.-59. Publicată în *Poezii postume,* ed. Nerva Hodoș, 1902.

v. 5 Are silabe în plus, poezie neretușată de autor: „Sălbatecul! în van fulgere fricoșate." Corectare de Perpessicius.

v. *14* Acum mai bine de jumătate de secol, N.I. Apostolescu, în *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine,* Paris, 1909, afirma că *Mai am un singur dor* nu poate fi decât o compilație, deoarece versul de exprimare a dorinței poetului de a fi îngropat la marginea mării nu are o bază reală, o cunoaștere directă; românii nu au avut mare pe vremea lui Eminescu! Afirmația naivă a lui Apostolescu a fost combătută serios de Ibrăileanu *(Studii literare,* Buc., 1931, p. 211 și urm.).

Aici notăm că, încă de prin 1873, Eminescu cântă și oceanul, nu numai marea!

AH, MIEREA BUZEI TALE

În ms. 2259, f. 220 r. și v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 183; note în vol. V, p. 159, cu titlul după primul vers.

v. *14* În povestea *Faraonul Tlà,* Angelo spune Cezarei: „voi să-ți beau sufletul" (ms. 2255, f. 147).

în *Călin - File din poveste,* v. 93:

Și când sorb al tău răsuflet în suflarea vieții mele.

*Î*n Wagner, *Lohengrin* (act III, sc, 2):

O, gönne mir, dass mit Entzücken
Ich deinen Atem sauge ein.

v. 36 Nu se știe cine este inspiratoarea acestor versuri pasionate. S-ar putea să fie *Milly* (vezi *Din Berlin la Potsdam* și *Milly).*

O ARFA PE-UN MORMÂNT

în ms. *2285,* f. 97. în ediția Perpessicius, vol. Iv, p. 188; note în vol. V, p. 161.

în ms. 2257, f. 166, o însemnare cu referire și la *O arfa pe-un mormânt:* „Un orologiu făcut dintr-un cran - foarte semnificativ! în cran e timpul".

în modul antitetic al *Surorilor* (primul titlu al poeziei *Tat twam ași* este *Sunt surori),* al *Arfei pe-un mormânt,* ilustrarea durerilor vieții, a mascei râzânde deasupra inimei moarte. Poetul a rămas numai la schițarea proiectului, căci versificarea, așa cum s-a păstrat în ms., nu a fost dusă la desăvârșire.

MITOLOGICALE

în ms. 2255, f. 97v.-98v. Publicată în *Sămănătorul* din 3 noiembrie 1902 și în ed. Chendi, p. 45. ^

în ciorna din ms. 2269, f. 283-285, însemnare a lui Eminescu: „Niște hexametri, dragă Doamne" în legătură cu această versificare.

v. *8* Imaginea are ceva comic în ea și e mult mai potrivită aici decât în *Memento mori,* v.753, unde autorul o folosește de asemenea.

v. 19 În Cugetările sărmanului Dionis, v. 5, parodiase cuvintele lui Richard al III-lea, aici parodiază cuvintele lui Hamlet: „The time is out of joint".

DUMNEZEU ȘI OM

În ms. *2285,* f. 99–00. În ed. Perpessicius, vol. IV, p. 191; note în vol. V, p. 162.

Avem a face cu reluarea în parte și dezvoltarea temei dintr-o poezie mai veche, *Christ.*

v. 17 Eminescu avea intenția să prefacă versul, înlocuind India cu Chaldeea, ceea ce e mult mai potrivit.

v. *23* Vezi *Evanghelia lui Matei,* cap. 2.

v *25 și urm.* Preocupări ideologice de aceeași natură și în *Memento mori,* v. 1189 și urm.

v. *51* Este ceea ce spune poetul și-n scrisoarea către Iacob Negruzzi în legătură cu *Epigonii:* „suntem trezi de suflarea secolului". (vezi notele la *Epigonii).* Eminescu este contra scepticismului vremii lui.

Dăm aici și poezia de la care, aducându-i modificări, Eminescu a ajuns la *Dumnezeu și om:*

CHRIST

Cărții vechi, roase de molii cu păreții afumați
l-am deschis unele pagini cu-a lor litere bătrâne,
Strâmbe ca gândirea oarbă zboară secole străine,
Triste ca aerul putred de sub murii cufundați.

Dar pe pagina din urmă în trăsuri groase și seci,
Te-am văzut născând în paie, fața mică și urâtă,
Tu, Christos — o hieroglifă stai cu fruntea amărâtă,
Tu, Mario, stai tăcută, țeapănă [cu] ochii reci.

Era timpii-aceia, Doamne, când gravura grosolană
Ajuta numai al mintii zbor de foc cutezător,
Pe când măna-ncă copilă, pe ochiul cel arzător
Nu putea să-l îneteleagă, să-l imite în icoană.

Însă sufletul cel vergin te gândea în nopți senine,
Te vedea râzând prin lacrimi cu zâmbirea ta de înger,
Lângă tine-ngenuchează mama ta cu triste plângeri
Ardica palidă, sântă, către cer a sale mâne.

Și pe bolta cea azură, pe câmpia liniștită,
Câmp albastru ca și marea cu flori de-aur sămănat,
Inima visa un astru alb ca crinul înfocat
Stea de-argint curat suflată cu lumină-ngălbenită.

Iar sub steaua călătoare ea vedea pustia-ntinsă
Şi prin ea plutind ca umbra împăraţi din răsărit,
Umbre regii şi tăcute ce-urmau astrul fericit -
Strălucea pustia albă de a lunii raze ninsă.

Iar pe muntele cu dafin şi cu codrii de măslin,
Povestind povesti bătrâne au văzut păstorii steaua
Cu zămbirea ei ferice şi cu razele de neaua
şi-au urmat raza ei sfântă la culcuşul tău divin.

Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul tău,
Dară inima-i pustie măna-i fină n-o urmează,
De a veacului suflare inima lui este trează
şi în ochiul lui cuminte tu eşti om... nu Dumnezeu.

Puiul ieslei azi e d-aur, eşti scăldat în mir şi-oleu,
Mama ta e o regină, nu femeia cea săracă,
[Astăzi] mintea e bogată, dar credinţa este seacă,
Căci în ochii ironiei, tu eşti om... nu Dumnezeu.

Azi eşti frază strălucită, azi eşti masca cea de fală,
Ieri ai fost credinţa sinplă, însă sinceră, adâncă;
împărat fu şi Omenirii, crezu-n tine era stâncă.
Azi în marmură te scrie, ori pe pânză te exală.

Asta-i tot, Isuse dulce, pus pe cruce pentru lume?
Asta-i tot, frunte de rege cu cununa cea de spini?
Ieri ai fost steua de aur a-mpăraţilor creştini,
Azi în gura lor profană nu mai eşti decât un nume.

În ms. *2259,* f. 29r. şi v., *Christ* este datată: dec. 1869. Publicată în *Poezii postume,* ed. Chendi, 1905, p. 31. Pe text poetul a aplicat unele modificări. Strofa ultimă este adăugată ulterior. Despărţită de text, este o strofa care nu-i adusă la formă definitivă.

GHAZEL

În ms. 2255, f. 122v.-123. în ed. Perpessicius, vol. I, p. 186; note în vol. V, p. 159. Data: *20 XII 1873.*

v. 27 Perpessicius: „mierea cea de struguri" în loc de „mursa cea de struguri". Lectura noastră este de acord cu versul următor. Cuvânt folosit de Creangă în *Povestea lui Harap Alb:* „Şi cum iese din sfânta Duminică afară, odată şi porneşte desculţă prin rouă, de culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce şi cu una de miere şi apoi ia mursa aceea şi iute se duce de o toarnă în fântâna din grădina ursului".

CARE-I AMORUL MEU ÎN ASTĂ LUME

În ms. 2255, f. 160. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 189; note în vol. V, p. 15. Această poezie de prin 1873 își are o variantă mai veche, de prin 1867, deosebită ca versificație, nu ca idee generală, pe care o transcriem aici, în note.

v. *10* În *Mortua est!,* v. 24:

Te-ai dus spre a stinge o stea radioasă.

CARE-O FI ÎN LUME...

„Care-o fi în lume și al meu amor?"
Sufletul întreabă inima cu dor.

„Va fi mănăstirea cu zidiri cernite,
Cu icooane sânte și îngălbenite;

Va fi vitezia cu coif de aramă
L-ale cărei flamuri patria te cheamă:

Ori va fi o dulce inimă de înger
Să mângâie blândă ale mele plângeri?"

L-am cătat în lume. Unde o să fie
îngerul cu râsul de-albă veselie?

Unde o să-l caut, mare Dumnezeu...
Poate-i vro fantasmă-a sufletului meu?

Ba nu, nu! Oglinda sufletului meu
Îmi arat-adesea dulce chipul său,

Căci oglinda-i rece îmi arat-o zee
Cu suflet de înger, cu chip de femee,

Dulce și iubită, sântă și frumoasă,
Vèrgină curată, steaua radioasă

Și să mă iubească, s-o iubesc și eu,
Să-i închin viața sufletului meu.

Dar ce râde lumea? Ce râde și spune?
„Femeia nu este ce crezi tu, nebune,

Fața ei e-o mască ce-așcunde-un infern
și inima-i este blestemul etern.

Buza ei e dulce, însă-i de venin,
Ochiu-i te omoară, când e mai senin.

Ș-apoi ce-i amorul? Visu-i și părere
Haina strălucită pusă pe durere."

Dar dacă e astfel, unde-i a mea zână
Cu chipul de înger muiat în lumină?

„N-a fost niciodată. De-a fost vreodată,
Atunci în mormântul cel rece o cată.

De n-a fost - îmagină-ți singur în tine
Un înger din ceriuri cu aripi senine,

Pe care deodată cu sufletul tău
Pe lume-l trimise de sus Dumnezeu

Și care-nainte de-a-l întâlni tu,
În sufletul morțiiființa-și pierdu.

Și cântă pe-ăst înger de dulce amor
Și plânge-l cu jale și plânge-l cu dor,

Din sufletu-ți rece tufă o grădină
Cu râuri de cânturi, cu flori de lumină,
Colo-n cimitirul cu cruci risipite,
Te plimbă adese cu gânduri uimite,

Alege-ți o cruce, alege-un mormânt
Și zi: „Aici doarme amorul meu sânt"

Și cântă la capu-i și cântă mereu:
„Dormi dulce și dusă, tu sufletul meu!"

În ms. *2259,*- f. 32v.-33. În *Care-o fi în lume...* ulterior au fost suprimate versurile 1-2, 11-12. Publicată în ed. *Opere complete,* Iași, 1914, p. 32.

v. *31 și urm.* Ideea din aceste versuri a primit dezvoltare în *Feciorul de împărat fără de stea,* v. 209-216.

v. *42* în *Mortua est!,* v. 6.

Cu râuri de lapte și flori de lumină.

Inspirație înrudită cu cea din *Mortua est!*

PRIVESC ORAȘUL-FURNICAR

În ms. *2262,* f. 152. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 194; note în vol. V, p. 166, cu titlul după primul vers.

Publicată mai întâi de Perpessicius în *Revista Fundațiilor regale,* iulie 1939.

v. *8* În ms. forma cu totul neuzitată: de-nletelea.

DIN BERLIN LA POTSDAM

În ms. *2259,* f. 169-169v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 488; note în vol. V, p. 580, cu titlul după primul vers.

Despre dragostea pentru Milly, versuri neduse la desăvârșire în același ms., f. 186 r. și v., din aceeași epocă: aproximativ 1873.

v *19* La G. Călinescu: „Am nume de maimuțoi". La Perpessicius: „Am umăr de maimuțoi" și, apoi, în ed. 1964: „Am picior de maimuțoi".

MILLY

Cum ai putut să mă iubești pe mine
Tu, care ești a lumii piatră scumpă -
Nu piatră scumpă, ești amorul lumii.
Ah! spune-mi, Milly, nu ești Dumnezeu?
Căci cum arată el, bătrân sau tânăr,
Și una ș-alta el va fi? - nu știu;
Dar știu că de-aș avea să-mi aleg chipul
La care să mă-nchin, ah, tu ai fi.
Da, tu ai fi - ești atât de frumoasă,
Încât nu-ți samănă nimic în lume.
În van m-aș încerca ca să găsesc
O singură imagine, tu dulce,
Nemărginit de dulce-a mea iubită,
- Ca s-o compar cu tine? nu - dar numai
Cu o privire-a ta, cu o mișcare
Ce se reflectă-n ochii tăi cei dulci
Cu tremurul mânuței tale albe
și cu mișcarea piciorușului —
Nimic, nimic ție nu-ți seamănă.
Nu știu ce să mă fac - doar te iubesc:
Deși aceasta nu e un omagiu.

Sub aceste versuri, cu un scris lizibil:

O poveste, o poveste cum n-a fost nici nu mai este,
Care de frumoasa lumei - lumei însăși îi dă veste.

În Perpessicius, vol. IV, p. 495; note în vol. V, p. 585, cu titlul Milly.

BISMAQUEURI DE FALSĂ MARCĂ

În ms. 2276, II, f. 66v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 495; note în vol. V, p. 586, cu titlul după primul vers.

Aluzia la problema politică - influența germană la noi după războiul franco-german - este clară. Poate fi pusă în legătură și cu curentele de idei din preajma războiului ruso-turc, pe care toți îl știau inevitabil.

Versuri de prin 1873-1874.

EXCELENȚĂ, BEZEDEAUA

În ms. *2276,* II, f. 66v.-67. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 495; note în vol. V, p. 586, formând o singură compoziție cu precedenta, *Bismarqueuri defalsă marcă.*

După Perpessicius, acest pamflet s-ar raporta la N. Kretzulescu, agentul nostru diplomatic la Berlin.

Dar în versuri sunt aluzii precise la o „beizadea", cu rol politic la noi și în legătură pe rând cu turcii și cu rușii, între oamenii politici de după 1871 avem mai întâi pe beizadeaua Grigore Sturza, autorul cunoscutei „petiții de la Iași" (vezi Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României,* Buc., 1925, p. 48 și urm.). Se cunoaște atitudinea politică a acestui fiu al lui Mihai Sturza în Moldova anului 1848: a contribuit la reprimarea mișcării revoluționare a tineretului patriot. Altă „beizadea" a epocii este Dimitrie Ghica, fost prezident al Camerei conservatoare din 1871 și unul din cei care au luptat mai energic contra revizuirii constituției și pentru rezolvarea chestiunii Strousberg, în aceasta din urmă nemții având mari interese economice. Credem că mai degrabă la Dimitrie Ghica se gândește Eminescu, în curent, la Berlin, și cu politica noastră economică.

În *Curierul de Iași* din 31 august 1869 se anunță că prin hotărârea nr. 6.107 din 1869 domnitorul Carol autoriza pe Dimitrie Ghica să poarte Marele Cordon al Sfintei Ana, acordat de către țar. Personajul politic va fi mai avut și alte cordoane.

v. 7 La Perpessicius: Ci în loc...

v. *11* La Perpessicius: cu-a lor mândrie...

v. *14* La Perpessicius: Când colinzi în lung...

EȘTI ÎN ȚARA...

În ms. *2276*II, f. 67v.-68. Dăm titlul după primul vers.

Versurile sunt încadrate de numeroase nume proprii: Costacopol, Zevzecopol, Soutzos, Stavri, Polichroniade, Mihailovici, Antoniade, Mavros etc. Teoria păturii superpuse capătă de pe acum, 1873-1874, contur în mintea poetului viitor ziarist.

v. *14* În ms.: Spre a da Paris...

ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR

În *Convorbiri literare* din1 dec. 1874.

Textul a apărut cu greșeli în revistă și, pe urmă, cu diferite modificări în edițiile Maiorescu. Dăm lămuriri în privința textului adoptat în ediția de față: v. 2: pintre - formă moldovenească obișnuită la Eminescu și primită și de Conv. *literare,* v. 26: flotele puternici - conform cu ms. *2285,* f. 100-104 - în *Conv. literare* a apărut „puternice", iar mai pe urmă, Maiorescu observând că versul are o silabă în plus, a schimbat în ed. a II-a cuvântul „puternice" cu „mărețe"; v. 32: Cu a ei putere - conform cu *Conv. literare* și cu ed. I Maiorescu - în ed. II-a Maiorescu a modificat: „Ca prin a ei putere..."; v, 83: Zvârliți statui de tirani în foc, să curgă lavă - conform cu ed. Ibrăileanu; v. 106: fără de-amar și grijă - conform cu ed. C. Botez; v. 108: Cu limba lui de spijă - conform cu *Conv. literare* și ed. I Maiorescu; v. 120: Poporul loc îi face - conf. cu ed. Ibrăileanu;

În *Conv. literare:* Poporul lor îi face... în ed. Maiorescu: Poporul lui îi face; v. 163. Prin lunce prăvălite; din tainica pădure - conform cu *Conv. literare* și ed. I Maiorescu.

v. *182* Greșit în *Convorbiri literare* și ed. Maiorescu: Ibrăileanu corectează astfel versul: Prin creți ai cărei.. Propunem forma simplă și corectă: Prin crenții cărei...

v. *189-190* în Convorbiri literare:

Din nou: de unde vine și unde merge? Floarea
Dorințelor obscure sădite în noian.

În ms. *2262,* f. 43:

Din nou — de unde este și unde merge. Floarea
Dorințelor obscure sădite în noian.

În ed. G. Ibrăileanu și Perpessicius:

Din nou: de unde vine și unde merge floarea
Dorințelor obscure sădite în noian?

Propunem altă lectură, având în vedere că Eminescu adesea, scriind grăbit, face unele greșeli:

În orice minte lumea își pune întrebarea
Din nou: de unde vine și unde merge? - Floare-a
Dorințelor obscure sădite în noian.

Înțelesul este astfel clar și în acord și cu strofa următoare,

v. 205 Plantând - conform cu *Conv. literare,*

v. 210 Că vis... - conform cu *Conv. literare* și cu ed. I Maiorescu.

Înainte încă de izbucnirea războiului franco-german, în 1870, Eminescu concepuse o poezie pe tema proletarului, făcând din acesta exponentul răsturnărilor politice și creării unei situații sociale mai bune (ms. *2259,* f. 170v.-172v.).

Poate că nu-i de prisos să amintim că un poet cunoscut de Eminescu, Freiligrath, are o poezie, *Proletarul,* și că tot acesta a tradus și a făcut cunoscut în lumea germanică faimosul *Cântec al cămășii (The song of the shirt)* de Thomas Hood, cântec cu care se înrudește de-aproape poezia lui Eminescu, *Viața.*

La Paris izbucnesc mișcări revoluționare în oct. 1870 și ian. 1871, dar acestea aveau să fie numai preludiul. La 4 martie 1871 se alcătuiește Comitetul central al federației republicane. Dominația comunarzilor, în vreme ce guvernul legal al lui Thiers se afla la Versailles, durează între 18 martie și 28 rhai 1871: epoca numită a Comunei. Această mișcare revoluționară, de care Eminescu avea informații din presa nemțească, a lărgit concepția poetică, după cum se vede din strofele înscrise în ms. *2259,* f. 168-168v. Partea din discurs în care proletarul cere distrugerea artei pe care-o socoate imorală, dărâmarea palatelor și templelor este din această epocă a anului 1871.

Comuna a fost învinsă de Thiers, care-a trimis armata asupra Parisului sub comanda lui Mac-Mahon.

În vesiunea *Umbre pe pânza vremii* din ms. *2285,* f. 100-104, compusă prin 1871-1873 la Berlin, apare și ecoul înfrângerii Comunei, în versurile la care poetul a renunțat când a dat poemului forma definitivă:

Versallia învinge!... și flamura cea roșă
Fâlfâie tremurăndă pe frânte baricade...
De aburii de sânge ai barbarei parade
E umedă a zilei lumină crudă, roșă.
Versallia învinge!... iară Comuna cade.

În această versiune, apropiată de cea definitivă, concepția poetică se completează cu descrierea revoltei din Paris și cu punerea față în față a revoltei proletarului cu nemulțumirea și îngândurarea cezarului.

Numai în ciorne manuscrise de prin 1873 se însăilează precis și gândirea filozofică a poetului despre identitatea de esență a oamenilor, indiferent de categoria lor socială, și despre zădărnicia unei lupte într-o lume în care triumfă răul și-n care orice încercare de îmbunătățire este de prisos, viața însăși nefiind decât „un vis al morții" (ms. 2262, f. 58 și 43).

începută ca o poezie a cărei temă era numai proletarul cu revendicările lui de clasă, completată apoi cu tema cezarului asupritor, *împărat și proletar* ajunge, în ultima formă, să exprime un gând filozofic, după care zădărnicia învăluie și lupta proletarului, și măreția cezarului.

Pentru explicarea poeziei *împărat și proletar,* rămâne fundamental studiul lui G. Bogdan-Duică din *Buletinul „Mihai Eminescu",* II, 1931, p. 76 și urm. I se pot aduce doar unele corectări în ce privește datarea versiunilor și ciornelor care se grupează și se completează până la definitivarea poeziei, în privința culturii filozofico-sociale a lui Eminescu și stabilirii evenimentelor istorice cu răsunet în poezie, ceea ce scrie Bogdan-Duică rămâne întru totul valoros. Ca o concluzie a acestui studiu, autorul scrie: *„împărat și proletar* a fost ecoul poetic românesc al acelei fierberi mondiale, trăite de poet la Viena, apreciate de poet cu inima sa și cu judecata ce-i va fi reieșit din multiplele lecturi anterioare, citate mai sus".

între lucrările cunoscute de Eminescu și care au avut importanță pentru formarea gândirii lui politico-sociale în epoca studenției, Bogdan-Duică menționează pe baza manuscriselor poetului: scrieri de John Stuart Mill, Schäffle, Say, Proudhon, Bastiat, Louis Blanc, Marx. Completăm că Eminescu își extrăgea note și din *Volksstaat,* ziarul lui Bebel (vezi ms. 2257, f. 288).

v. 1 De notat faptul că această strofa, care dă de la-nceput o impresie precisă asupra conținutului primei părți a poeziei, a fost concepută printre cele din urmă și așezată numai atunci la locul ei firesc.

v. *6 și urm.* „Primul moment al poemei este ocupat de cuvântul de revoltă al proletarului, un discurs în toată regula, cuprinzând critica dreptății și a legilor, a virtuții, a religiei și a frumuseței, înfățișate ca niște unelte de apăsare, de împilare sau de desfătare a claselor stăpânitoare. Este aici un mod de a raționa caracteristic pentru toată ideologia revoluționară, care se complace în a demasca în categoriile culturii tendințele și interesele clasei stăpânitoare. *Manifestul comunist* al lui Marx și Engels afirmă, și el, o astfel de propoziție când notează: «Legile, morala, religia sunt pentru proletar tot atâtea prejudecăți burgheze»." (Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu,* ed. cit., p. 18-19.) Propoziției din *Manifestul comunist* îi corespund versurile 11,21 și 31.

v. *23* Perpessicius primește forma „cară", spre a se evita confuzia cu relativul „care".

v. *35 G*r, Alexandrescu a avut o expresie fericită de caracterizare a stării sociale la noi și aiurea în vremea despotismului: „turme de popoare" *(Anul 1840).*

v. 75 *n ms. 2297, Eminescu notează expresii revoluționare, în limba germană, desigur în urma unei lecturi: Nicht Knechtung des Menschen durch den Menschen... Expropriation der Expropriateur... Princip der £leichen Consumtion... (Vezi Bogdan-Duică, studiul citat, p. 79.)

v. *76* în critica artei ca obiect de imoralitate, este influența lui Proudhon, *Du principe de l'art et de sa destination sociale* (Tudor Vianu, *op. cit.,* p. 19).

v. *78-79* „ideea neferice / A perfecției umane", cuvinte care nu par potrivite nici cu vorbitorul proletar și nici cu ascultătorii lui din tavernă. Și totuși, sunt la locul lor, ca exemplu de cum se repetă pe de rost formule. Eliade Rădulescu, în *Psihologia poetului, VI: Poetul umanitar,* din *Curierul românesc,* 16 iulie 1845, scrie: „ocupația lui, fapta lui (a poetului umanitar) nu e nimic alta decât *perfecția absolută a speciei umane* și progresivitatea ideilor".

v. *83* La 16 mai 1871, comunarzii dau jos bustul lui Napoleon I de pe Coloana Vendôme și distrug în bună parte și Coloana. După căderea Comunei, coloana a fost refăcută, dar fără bustul lui Napoleon.

v. *99* „Cel lin", cum este în *Convorbiri literare* și cum au admis multe ediții, nu are nici un sens. În ms. 2259, f. 168 v. avem precis:

Nimic... locul hienei îl luă cel vorbăreț,
Locul cruzimei vechie... cel lins și pizmătăreț.

v. *103* Versul corespunde cuvintelor lui Marat: „Egalitatea drepturilor duce la egalitatea plăcerilor" (Bogdan-Duică, *op. cit.,* p. 82 notă).

v. *117* Capitularea de la Sedan, la 2 sept, 1870, a adus și sfârșitul regimului lui Napoleon al III-lea. La izbucnirea revoltei și instalarea Comunei, cezarul nu mai era la Paris. Eminescu, conform cu concepția poemului, ne dă imaginea puterii imperiale înainte de prăbușire.

v. *145* În *Memento mori,* v. 384:

Evul arde — Roma este oceànicu-i mormânt.

v. 147 Revoluționarii au ridicat baricade în multe cartiere ale Parisului. Cea din urmă care cade, și o dată cu ea Comuna, este baricada de la Belleville (28 mai 1871).

v. *149* Temându-se ca nu cumva armele să fie predate armatei prusace victorioase, populația Parisului, în stare de revoltă, și-a însușit ea aceste arme încă de la 18 martie 1871.

v. 757 „Copilul cel pierdut" este justificat de Eminescu în acțiunea lui eroică. Pentru înțelesul expresiei și, poate, și pentru sugestia primită de poet, ne referim la un articol din *Curierul de Iași,* 3 sept. 1871, la care pe atunci a fost redactor și I. Scipione Bădescu, prieten al lui Eminescu. Articolul *O pledoarie* este semnat *Cei doi Grachi.* Dăm fragmente care corespund cu gândirea lui Eminescu: „Tribunalele militare din Franța dezvoltă o activitate înspăimântătoare în dureroasa lor misiune, drept dovadă că ura contra Comunei și partizanilor săi n-a făcut loc unei judecăți rezonabile, care, pe lângă crimele comise, să considere că persoanele puse sub acuzație sunt și ele franceze și - în parte - femei.

Sentințele în parte sunt aspre: moarte, deportație facultativă și închisoare împreună cu amendă; sunt încă doi achitați. Dar acestea par copilării pe lângă sentința Tribunalului, secția a IV-a care avea misiunea de a judeca mai întâi pe *cinci femei.* Aceste femei fără educație, înaintate în vârstă, corupte, depravate, bețive și urâte, în scurt, scăpătate până la extremitatea la care poate să ajungă o femeie fără onoare și fără pâine, târându-se prin societăți obscure - aceste cinci femei, zicem, au fost acuzate de înțeleptul și militărescul tribunal că ar fi avut intenția de a răsturna guvernul - *risum teneatis,* pe când ele nu erau decât niște serve supuse orbis ordinelor date de insurgenți, plătite cu câte 10 franci... *trei* din aceste s-au condamnat la moarte, iar *două* la deportație de 10 și mai mulți ani... Din baroul întreg al Parisului nu s-a aflat nici un avocat care să ia asupra-și apărarea acestor mizere ființe. Advocații numiți *ex officio* s-au scuzat că au să plece la țară, pe la băi ori în străinătate, și tribunalul, pentru a îndeplini în orice chip formalitățile prescrise de lege, a numit apărători pe un sergent-major și pe un sublocotenent. Bietul sergent, după ce nu cunoștea nici legile, nici uzajul unei apărări, n-a putut să zică altceva, decât că lasă pe acuzate la aprecierea înțeleaptă a tribunalului. Bravul sublocotenent, însă, al cărui nume este Guinez - inspirat de flacăra dreptății și cunoscând că singura cauză a unei asemenea decadențe femeiești poate fi numai lipsa de educație și lipsa de pâine - a ținut un discurs scurt și simplu, dar pătrunzător, plin de idei nobile, care merită a fi cunoscut.

«Eu voi fi scurt, domnilor, zise bravul soldat. Ocup un loc pe care l-au părăsit d-nii de la barou și pășesc pe un tărâm de luptă evacuat de dânșii. Advocați cu nume splendide au dat concurs capetelor răscoalei și au refuzat a da mâna acestor *parii* a societății. Eu, bazat pe un punct de vedere mai nalt, mă întreb: în ce fel de societăți ai trăit aceste femei și Unde ajunge în aceste timpuri depravate o femeie, neavând ce mânca? Bărbați tineri, necapabili de a purta arma, tineri pe care eu i-aș acuza și i-aș stigmatiza, cuprind o mulțime de posturi ce s-ar putea ocupa de femei într-un mod folositor. Fără socotință însă li se refuză o asemenea pâine, și astfel, lăsate sub presiunea fatală a împrejurărilor în care trăiesc, asemenea femei depravate, precum au devenit acuzatele de față, care în mizeria lor nu puteau refuza de a sprijini răscoala...»"

v. *174-175* „se pleacă lin suflării / A zefirului nopții". Formă eliadistă care, cum vedem, stăruiește la Eminescu și în 1874.

v. *180* În *Regele Lear* (act. V, sc. 6) Shakespeare ne dă amănuntele: „Enter Lear, fantastically dressed up with flowers". Și apoi cuvintele lui Lear: „Ha! Goneril, with a white beard..."

v. *186* În *Archaeus:* „în fiece om se-ncearcă spiritul, universului, se opintește din nou, răsare ca o nouă rază din aceeași apă, oarecum un nou asalt spre ceruri. Dar rămâne-n drum, drept că în mod foarte deosebit, ici ca rege, colo ca cerșetor" (Eminescu, *Scrieri literare,* Craiova, 1935, p. 257).

v. *187* „Din manuscriptul *2262,* f. 43, poetul extrase și adaose, deci, strofe finale 38-42; *în orice om* etc. ...; despre agnosticismul privitor la a «vieții crudă taină», în care efective sunt «dorința și mărirea» aceleași în toți, ca și-n fiecare, deosebite fiind «măștile», nu «sâmburele», același rămânând, neschimbat, «sâmburul lumii», din care în van «bătrânul Demiurgos» se opintește a ivi ceva. Demiurgos era pentru Eminescu Weltgeist-ul, «spiritul lumii»" (Bogdan-Duică, *op. cit.,* p. 85).

înscriem și alt comentar:

„Și spiritul universului se opintește-n van (ms. *2262,* f. 42). Pe verso a.c. 42, ca o explicare, Eminescu a notat în nemțește: «În jedem Menschen versucht sich der

Weltgeist». Să fie acest «spirit al universului» numai o vorbă fără conținut, un termen de filosofic curentă însemnat la întâmplare de Eminescu? în varianta de mai sus, noi vedem însă că poetul identifică pe «Demiurgos», zeul creator al lumii, cu «spiritul universului», iar notița germană vorbește de un «»Weltgeist ce se caută pe sine însuși. Să nu fie deci aici o înrâurire hegeliană, când filosoful german socotește de asemenea că «Weltgeist»-ul, principiul unitar al lumii, creează universul în cunoscutele sale faze dialectice, în setea lui continuă de a se regăsi pe sine? Dar... expresia «spiritul universului» se întâlnește foarte des în textele eminesciene, din epoca studenției mai ales" (Al Dima, *Motive hegeliene în scrisul eminescian,* Sibiu, 1934, p. 7). Despre „spiritul universului" Eminescu putea afla și din Hegel, dar și din scrieri oculte. Balzac, în *Séraphita,* citează pe Jean Wier, iar acesta a fost elevul cabalistului H. Cornelius Agrippa de Nettesheim (1486-1533), în, a cărui *De philosophia occulta* și-n alte scieri, adunate în 1855-1856 sub titlul *Magische Werke,* sunt și capitolele: *Vom Weltgeiste und dem Band der verborgenen Kräfte* și *Beweis dass die Weltseele, wie auch die Seelen der Himmelskoeper verniinftig sind.*

v. 195 La Young, în *Noaptea XV:* „Qu'est-ce que cette terre? qu'un séjour d'êtres imaginaires et sans réalité, un champ dont les fleurs promettent des fruits sans jamais en produire..."

v. *202* Identitatea de esență a tuturor oamenilor este o idee cunoscută de poet din Schopenhauer. Dar amintim și că, în scrisoarea către Iacob Negruzzi dnvViena, 16 mai 1871, Eminescu citează din Pascal „La suite des homme pourrait etre considérée dans tous les temps et dans tous les lieux comme un *seul* homme qui apprendrait toujours.".

v. *203* Nu avem aici „viclenia rațiunii" - List der Vernunf - în sens hegelian, cum susține Al. Dima, *op. cit.,* p. 12, ci instinctul de a trăi, în sens schopenhauerian, așa cum Eminescu îl exprimă mai târziu în *Scrisoarea IV.* Dealtfel, și Al. Dima recunoaște că aici e posibil să se fi contaminat hegelianismul cu schopenhauerismul *(ibid.).*

v. 210 Admițând teoria lui Kant, Eminescu accepta că nu cunoaștem lumea în realitatea ei, ci în aspectul fenomenal, în imaginea pe care o are în noi, pe baza sensibilității noastre. Trecerea la gândul că lumea e un vis apare, în acest caz, ca foarte firească. Ideea că oamenii duc o viață de vis o avea din Schopenhauer *(Lumea ca voință și reprezentare, Principiul rațiunii suficiente,* § 5).

La aceeași concluzie ajunge poetul și-n versurile finale din *Memento mori:*

Îi de-aceea beau paharul poeziei înfocate.
Nu-mi mai chinui cugetarea cu-ntrebări nedezlegate,
Să citesc din cartea lumii semne, ce mai nu le-am scris.
La nimic reduce moartea cifra vieții cea obscură —
în zădar o măsurăm noi cu-a gândurilor măsură,
Căci gândirile-s fantome, când viața este vis.

MURMURĂ GLASUL MĂRII

În ms. *2258,* f. 164. în ed. *Postume* de Al. Colorian și Iacobescu, București, 1940, p. 40, cu titlul după primul vers.

CUM NEGUSTORII DIN CONSTANTINOPOL

În ms. 2262, f. 38 v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 205; note în vol. V, p. 180, cu titlul după primul vers.

v. *3* Popol pentru popor, o formă folosită de Eminescu și după 1870. *Românul* lui C.A. Rosetti o întrebuințează în mod obișnuit.

v. *14* Versurile par deci să prefațeze o „carte" pe care Eminescu avea intenția s-o alcătuiască. Să fie numai prefața la un poem în terține al Șeherazadei, cum crede Perpessicius?

v. *16* Vers care întărește concluzia că poetul se gândea să-și publice versurile, organizându-le într-un volum. și *Aducând cântări mulțime,* din aceeași epocă, duce spre această concluzie:

Aducând cântări mulțime
și mai bune și mai rele,
Mă întreb cu îndoială,
Cine caută la ele?

Cată cei ce noaptea, ziua,
Își muncesc sărmana minte -
Plebea multe știutoare
Pentru pâne, pentru linte?

Sau cei ce păzesc cântarul
A dreptății, dragă Doamne,
Ce la domni sărută mâna
Ș-altceva încă la doamne?

Sau acei care-și pun osul
Carul statului de-l mișcă?
Ah, prea știi mai dinainte
Tot ce-i doare și ce-i pișcă.

Eu nu pot să le dau lefuri,
Nici onori, nici pensiune.
Nu-s în stare nici să judec
Merite pentru națiune.

Toți acei ce-n astă lume
Vor ceva... mă lese-n pace,
Eu nu voi nimic, nimica,
Decât pace, pace, pace.

Și de-or trece pe-aște șiruri
Ochii cei cuminți de fată,
Sau a junelui privire
De visare îngrecată,

De vor trece într-o viață
Doruri multe-ndefinite:
Or privi sub flori albastre
Aste pagine citite

Și dureri scânteietoare,
Și tablouri înfocate
Vor pătrunde tremurânde
Aste suflete curate.

Da, la voi se -ndreaptă cartea-mi,
La voi inimi cu aripe.
Ah, lăsați ca să vă ducă
Pe-altă lume-n două clipe.

În ms. *2260,* f. 132v. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 509 și vol. V, p. 588, cu titlul după primul vers.

Am păstrat titlul corespunzător pe care Perpessicius îl dă celor două părți ale compoziției, în ed. sa, vol. IV, p. 206; note în vol. V, p. 180 și urm. Partea I, din ms. *2284,* f. 9v., 13v., 14v., 15v., a apărut în *Lanuri,* București, aprilie-iunie 1934, sub titlul *în mări de Nord.* Partea a II-a din ms. 2259, f. 173r. și v. în ed. Perpessicius.

v. *8* La Perpessicius: De umeri rezemat...

v. 60 La Perpessicius: ce nu-i de mine.

v. *62* La Perpessicius: Viața-și duc doruri nebune.

v. *65* în *Ecleziast,* I, 4: „Neam trece și neam vine, și pământul în veac stă". O poezie a lui V. Pogor-tatăl (din 1839) începe cu cuvintele *Neam vine și neam trece.*

v. 82 *La* Perpessicius: Prin șir de codri...

v. *104* La Perpessicius: și de frumusețe.

v. *124* La Perpessicius: cu fir pe margeni trase.

O, ADEVĂR SUBLIME...

În ms. 2250, f. 75-76. în ed. Perpessicius, vol. IV, p. 220; note în vol. V, p. 188 cu titlul după primul vers.

v. 29 Cunoscutul emistih din *Răsunetul* lui Mureșeanu, folosit ironic.

v. *38* Viermii sunt oamenii, cum poetul a spus-o în diferite rânduri. Vezi mai ales *Demonism.* Vezi și *Iarfața ta e străvezie,* v. 20.

v. *44* Eminescu, cele mai adeseori, este ironic ori privește cu umor unele aspecte sociale. Aici este caustic, biciuitor și violent.

Axiomul la care face Eminescu aluzie este: „mundus vuit decipi, ergo decipiatur". Îl cunoștea, poate, din *Pensées de monsieur le comte d'Oxenstiern.* Cap. *Comedia cea de obște* se află copiat în ms. *2307,* f. 4-5, după o traducere din 1790. Dictonul este tradus astfel: „Lumea vrea sa se înșale - înșele-se dar".

NAPOLEON

În ms. *2262,* f. 154 r. și v. în ed. Perpessicius, vol. III, p. 116 și urm. text și note, ca documentare pentru *Oda - în metru antic.*

Despre oda *Napoleon* vezi N. Iorga, *Eminescu veșnic nou cu toate împrumuturile,* în *Cuget clar,* 24 august 1934, și Perpessicius, *De la „Napoleon" la „Oda - în metru antic",* în *Kalende,* iunie-august 1943 (reprodus în *Jurnal de lector, completat cu „Eminesciana").* Poezia este deplin închegată ca idee, cu totul deosebită de *Oda,* pentru care avea să fie un început numai, și care va fi redactată numai prin 1882 în forma ei definitivă.

v. 1 în *Memento mori,* după ce înaltă un imn lui Napoleon, ca geniu care-a întrupat gândirea secolului lui, aceste impresionante versuri ale poetului (v. 1159-1164):

Exilat în stânce sure și-n titanica-i gândire,
Ca Prometeu ce-a-adus lumei a lumineifericire,
De pe-o piatră el privește lingușirea mării-adânci;
Acolo, gonit de soarte și de gânduri el adoarme,
Cu durere-adâncă marea vrea pământul să-l răstoarne —
Și izbea mugind de doliu în mormântul lui de stânci.

v. 13 Trebuie să credem că Eminescu a cunoscut și lucrări documentare despre Napoleon. Tristețea, ca trăsătură de caracter a acestuia, nu este ceva intuit, ci cunoscut din informație istorică. Vizitând Tuileries, lăsate în părăsire, Roederer i-a spus lui Napoleon, pe atunci prim-consul: „General, cela est triste". Iar Napoleon îi răspunde: „Oui, comme la grandeur".

v. *17* Și această odă, ca și aceea care derivă din ea, după variate prefaceri, *Oda - în metru antic* - este un rezultat al exercițiilor pe care le face poetul studiind versurile lui Horațiu: „N-ai admirat nimica" vine ca o reminiscență firească a cunoscutului *Nil admirări* din Horatiu, *Epistole,* I, VI, 1.

v. *26* Bătrânul titan este pământul, cum apare limpede în *Demonism.*

v. 29 „Nil admirări" poate avea și înțelesul de a nu admira nimic (v. 17), dar și pe acela de a nu fi uimit, surprins de nimic (cum vedem aici în v. 29).

„Nil admirări" la Eminescu are înțelesul pe care îl dă acestor cuvinte Schopenhauer în *Critica filozofiei kantiene;* „A traduce pe *Nil admirări* prin «a nu admira nimic» este ceva cu totul fals. Acest dicton horațian se aplică nu teoretic, ci la viața practică și vrea să spună propriu-zis: Nu prețui necondiționat nici un lucru, nu îndrăgi nimic, nu crede că stăpânirea vreunui lucru poate da fericirea; orice dorință adâncă pentru ceva e numai o supărătoare himeră, de care, prin cunoaștere clară, poți să scapi tot așa de bine, dar cu mai multă ușurință, decât prin posesiune anevoios dobândită."

v. *40* „Ochii imobili" sunt de la Heine, care evocă viziunea cezarului intrând la Düsseldorf: „mit seinen unbeweglichen Cäsaraugen" (N. Iorga, *ort. cit.).* Totuși, expresia este mai veche, în *Memento mori,* v. 286: „Joe preschimbat în tânăr, cu imobili ochi sub gene".

Expresia vine din *Eneida, c.* IV, v. 331-332:

Dixerat. Iile Jovis monitis immota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat...

(Astfel vorbi. Iar Enea ținea, după sfatul lui Joe,
Ochii țintiți, străduindu-se-n piept să-și încapă durerea...)

(Vezi și *Comentarii eminesciene,* ed. cit., al X-lea.)

CUPRINSUL

Titlurile culese cursiv sunt ale poeziilor publicate în timpul vieții poetului; cifrele incluse în paranteze indică pagina din cuprinsul *Comentariilor eminesciene*.

Lector: VIORICA FLOREA
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Culegere si paginare computerizată
Secția Fotoculegere - Imprimeria Coresi

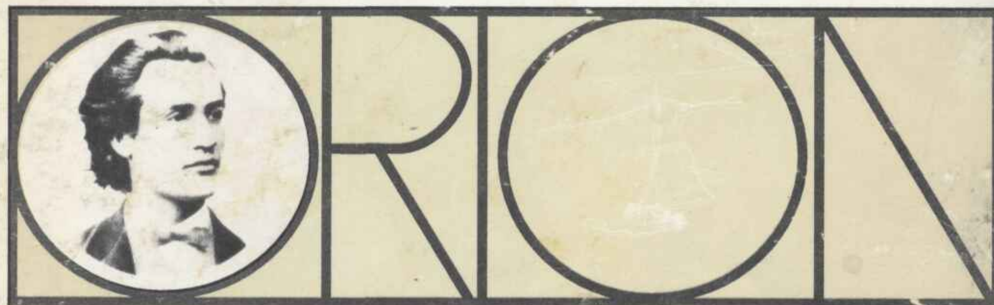

Coli de tipar 25

Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturei europene de astăzi. Cu neobosita lui stăruinţă de a ceti, de a studia, de a cunoaşte, el îşi înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică şi modernă. Cunoscător al filosofiei, în special a lui Platon, Kant şi Schopenhauer, şi nu mai puţin al credinţelor religioase, mai ales al celei creştine şi buddhaiste, admirator al *Vedelor*, pasionat pentru operele poetice din toate timpurile, posedând ştiinţa celor publicate până astăzi din istoria şi limba română, el afla în comoara ideilor astfel culese materialul concret de unde să-şi formeze înalta abstracţiune care în poeziile lui ne deschide aşa de des orizontul fără margini al gândirii omeneşti. Căci cum să ajungi la o privire generală dacă nu ai în cunoştinţele tale treptele succesive care să te ridice până la ea? Tocmai ele dau lui Eminescu cuprinsul precis în acele versuri caracteristice în care se întrupează profunda lui emoţiune asupra începuturilor lumii, asupra vietei omului, asupra soartei poporului român.

(1889) **Titu Maiorescu**

COLECTIA

ISBN 973-9232-02-7
ISBN 973-9232-07-8

Vol. I-II-III: 100.000 lei

EDITURA GRAI ŞI SUFLET - CULTURA NAŢIONALĂ